

REMEKIRÓK
KÉPES KÖNYVTÁRA

PÁZMÁNY
VÁLOGATOTT MUNKÁI

REMEKIRÓK KÉPES KÖNYVTÁRA.

SZERKESZTI

RADÓ ANTAL.

PÁZMÁNY PÉTER
VÁLOGATOTT MUNKÁI.

Pázmány Péter.

R. Hirsch Nelli rajza.

PÁZMÁNY PÉTER
VÁLOGATOTT MUNKÁI

SZERKESZTETTE

BELLAAGH ALADÁR

BUDAPEST,
LAMPEL R. KÖNYVKERESKEDÉSE
(Wodianer F. és Fiai) részvénytársaság.

MINDEN JOG FENTARTVA.

8516—906. Budapest. Wodianer F. és Fiai könyvnyomdája

ELŐSZÓ.

Egynéhány szép és becses darabot foglal magában e kötet Pázmány műveiből.

Csak olyan részeket vettünk fel műveiből, a melyek nem sértik senkinek sem vallásos meggyőződését. És ily részek nagy számmal vannak Pázmánynak még vitatkozó műveiben is.

Közöljük Kalauza első könyvét teljesen, a melyben oly lapokat találunk, a melyek valóban lekötik az olvasó figyelmét. Ezeken a lapokon, mint valami szép kerten keresztül, akarja elvezetni az olvasót erős és nagyszámú bizonyítékaiból és meggyőző okoskodásaiból emelt nagy épületéhez.

Pázmány Egyházi Beszédeinek gyűjteményéhez öt bevezetést írt, a melyeknek mindegyike sok tekintetben nevezetes. Ezeket szükségesnek véltük közölni, mert bennök egyházi beszédeinek szerkesztéséről szól, és elmondja vélekedéseit az egyházi ékesenszólásról, a melyek — nagyjában — megegyeznek Pascal, Bossuet, Bourdaloue, Fénelon, Massillon és Labruyère e tárgyról való vélekedéseivel. Tudtunkkal Pázmány volt első irodalmunkban, ki az ékesenszólásról, noha csak az egyházi ékesenszólásról, magyar nyelven értekezett.

Egyházi Beszédeiből hetet közlünk, teljesen és tizenhatot töredékesen, úgyszintén közöljük egybegyűjtött Egyházi Beszédeihez csatolt befejező sorait is, melyeket végszavául tekinthetni.

Leveleiből, melyeket Miller Nándor, Szilágyi Sándor és Fraknói Vilmos adtak ki, közlünk nyolczat.

Egy politikai iratát is felvettük kötetünkbe.

Meg kell említenünk, hogy mindaz, a mi Pázmány műveiből jelen kötetünkben foglaltatik, az eredeti szövegnek teljesen hű másolata.

A Kalauzból vett részt az 1613-iki és az egyházi beszédeket az 1636-iki kiadás szerint, a leveleket Fraknói s a politikai iratot Miller kiadása nyomán rendeztük sajtó alá. Azon voltunk, hogy az eredeti szövegnek egyetlen szavát se másítsuk meg. Csupán a helyesírásban és, természetesen, a hozzá tartozó szünetjelezésben (interpunctio) tértünk el az eredeti szövegtől; mert úgy véljük, hogy a régi írók műveinek új kiadásaiban, ha a nagy közönségnek vannak szánva, a mai helyesírás törvényeit kell követnünk. A M. T. Akademia helyesírási szabályaihoz alkalmazkodtunk, azonban valamennyi szót és hangot úgy írtunk le, a mint az író ejtette ki s olvasóival kiejtetni akarta.

Pázmány gyakorta él műveiben latin idézetekkel. Noha e latin idézetei szépek és érdekesek, és, minthogy ezeket mindig magyarra fordítja, irályának pontos megismerésére is alkalmat nyujtanak: mindazáltal elhagytuk ezeket, még pedig nemcsak a rövidség kedvéért, hanem leginkább azért, mert amúgy is csak kevesen értenék meg. E változtatásainkat ő maga is szükségeseknek itélné, s el nem mulasztaná megtenni, ha ma adná ki műveit. Összegyűjtött Egyházi Beszédeinek egyik előszavában ő maga mondja: »Adom tanácsul, hogy a kik ebből a könyvből olvasnak a község előtt, kihagyják a deák mondásokat, és csak azt olvassák, a mi magyarul vagyon.«

A ki Pázmány műveinek helyesírását és latin idézeteit is óhajtja ismerni, vagy a ki szorosan nyelvészeti szempontból akar irataival foglalkozni, annak okvetetlenül az eredeti kiadásokkal kell élnie.

A régi művekben sajtóhiba is van elég. Pázmány, Kalauza végén, például így szól: »Elég vigyázással igyekeztem, hogy tisztán essék a nyomtatás, de szerét nem tehettem, hogy a nyomtatók keze szennyje néhult a könyvben ne maradna. Azért, a betűknek elváltoztatásában, az igéknek elszaggatásában, vagy egybefoglalásában, a számoknak elcserélésében estek néhult fogyatkozások. Melyekért, tudom, hogy könnyen bocsánatot nyerek azoktól, kik valaha a nyomtatás körül forgódtak; mert oly szemes nem lehet az ember, hogy néha által ne ugordjék a nyomtatásnak vétkén.«

A sajtóhibákat, a későbbi kiadások segítségével, megigazítottuk.

PÁZMÁNY ÉLETE S MŰVEI.

A XVI. és XVII. század vallási küzdelmeinek bátor harczosai s irataik rég feledésbe merültek, nem népszerűek többé, csak kevéssé vagy épen nem érdekelnek bennünket.

Egy tekintet csak ama kor könyveinek külsejére már elegendő meggyőzni bennünket, hogy oly korszak műveivel van dolgunk, melyben — úgyszólván — »többet erővel, mint észszel« a jelszó.

Az a békés, biztos lét, a mi köznapi életünk rendes folyamából származó nyugodtság nem volt meg akkoriban. Ha ama kor embereinek arczképeit tekintjük, nemcsak erőt fedezünk fel arczvonásaikban, hanem észreveszszük, hogy van valami elszántság és harcziasság alakjukban, mit korunk embereinél nem lelhetünk.

Mi, a kik nemcsak műveltek, hanem némikép elpuhultak is vagyunk, szép, finom és izléses külsejű s könnyen kezelhető alakban kiállított — síma nyelvezetű s leginkább csak mulattató — könyvek lapozgatásához vagyunk szokva: azért idegenkedéssel nyúlunk ama kemény bőrrel borított, fatáblákba kötött, porlepte nagy kötetekhez, és hősi elszántságfélére van szükségünk, hogy tartalmuk tanulmányozására rászánjuk magunkat. Kétségkívül, a vallási küzdelmek íróinak művei — zajos hevök, folytonos izgatottságuk és gyakorta kiméletlen hangjuk miatt — nincsenek reánk oly jótékony hatással és nem keltenek lelkünkben oly tiszta gyönyört, mint az újabb korok nagy íróinak remekművei; de — nem csekély meglepetésünkre — akárhányszor észreveszszük, hogy kemény héj kérge alatt ízletes gyümölcs rejlik. Mint a hogy Pázmány mondja: »A pomagránát, narancs, mandola, dió héja kemény és keserű; de mivel jó a bélök, kedves gyümölcsük.«

Nem volna szabad felednünk, hogy azoknak a vaskos köteteknek

szerzői nevezetes tényezők voltak nemzetünk haladásának nagy munkájában. Legtöbbet köszönhet nekik irodalmunk, melynek — úgyszólván — ők vetették meg alapját.

Mind a régi hit, mind az új vallások vitéz küzdőinek táborában oly emberekre akadunk, kik a magyar faj eredeti s kiváló sajátságainak nem közönséges képviselői; kik tehetség, jellem és tudomány dolgában, de főkép a szólásban és tollforgatásban valóban kiválnak kortársaik között; sőt, habár ékesenszólásuk nem mindig a legtisztább folyású, mert a pártok heve, olykor haragja, zavarossá teszik, még ma is felkeltik bámulatunkat.

Sokan voltak, kiknek nagy volt hatásuk, sőt akárhány közülök igazán nagy; de — legalább vélekedésünk szerint — egy sem volt nagyobb Pázmánynál, a kinek nagy munkássága a vallás, művelődés, politika s irodalom terén egyaránt maradandó nyomokat hagyott.

Origenesről, a nagy egyházi íróról, Eusebius és Lirini Vincze nyomán, így szól Pázmány: »Mély elméjének éles, ékes ereje oly volt, hogy majd mindeneket maga után hagyott. Tudományának nagy volta, mind isteni, mind világi dolgokban annyira terjedett, hogy ... tolongva gyűltek csodájára és tőle tanultak. Ékesenszólása oly kedves, oly édes volt, hogy: »Ex ore ipsius non tam verba, quam mella fluxisse videbantur«, az ő szájából nem szók, hanem édes mézek folytanak. Azért semmi nem volt oly nehéz hitelre, hogy el nem hitette hallgatóival; semmi nem volt oly munkás cselekedésre, hogy az ő beszéde után könnyűnek nem látszott. Senki ő nálánál többet nem írt, ... és nem hogy általolvashatnók minden írását, de csak egybe sem szerezhetjük.«

Tertulliánról, egy másik nagy egyházi íróról, meg így: »Mit mondjunk Tertullianusról? kit Eusebius a híres tudósok között főnek nevez. Jeronimus azt írja, hogy senkit ennél élesebb elméjűt nem talált. Cyprianus martyr egy nap el nem múlatta a Tertullianus írása olvasását; az ő könyvét pedig ilyen szóval kérte: »Da magistrum«, Adhadsza a mestert. Azt meri mondani Lirinensis, hogy az isteni s emberi dolgokban senki nem volt tudósabb Tertullianusnál: ki a philosophusok minden tudományát, a históriák és egyéb tanuságok minden rejtekét elméjének csudálatos bőségébe foglalta. Értelme oly hatalmas volt, hogy ha valamely dolognak győzéséhez fogott, vagy berohant elméjének élességével, vagy ennek terhével kinyomta sarkából, a mire nehezedett. Beszédének oly ereje volt, hogy a kikkel el nem hitethette a magával való egyezést, azokat kényszerítéskép a maga tetszésére vonta.«

Így jellemezte azt a két egyházi írót és — önmagát.

Habár Pázmány, a kinek neve kora nevezetes eseményeivel egybeforrott, amaz emberek közül való, kik nem szorulnak rá, hogy őseiktől kölcsönözzenek fényt: mégis megemlékezünk eleiről is.

Régi s nevezetes magyar nemes családból származik.

Gejza fejedelem korában jött hazánkba két német (sváb) vitéz testvér: Hunt és Pázmán, kik közül az utóbbitól vette a Pázmány-nemzetség eredetét.

Róbert Károly király az udvarában tartózkodó Pázmány Istvánnak — »szeretett és hű alattvalójának« — valami tornajáték alkalmával véletlenül kiütötte három fogát; a miért neki s örököseinek Pósa, Som és Somogy biharmegyei jószágokat adományozta, hogy így — a mint adománylevelében mondja — a királyi bőkezűség feledtesse sebe fájdalmát és elfödje testi hibáját.

Mátyás király 1465-ben a család egynéhány tagjának, Péter, Mihály és András testvéreknek — kik a fentebb említett István unokájának vagy kisunokájának, Péternek voltak gyermekei — biharmegyei birtokaikhoz még a következő falvakat ajándékozta: Panasz (e helytől kölcsönözték előnevüket), Tóttelek, Zomajon (?), Szent-Márton, Ujlak, Szent-Dénes, Berettyó-Ujhely és Géres.

Báthory Zsigmond, Erdély fejedelme pedig, 1594-ben, Pázmány György és Gergely Erdélyben szerzett érdemei elismeréseül, az előbb említett birtokok birtoklásában megerősíti a családot.

A fennebb említett három testvér egyikének, Andrásnak, idősebbik fia, János, ki Kálvin vallására tért, feleségül vette Ártándi Katát, kinek két bátyja Biharmegye követe volt. Közülök az egyik, Tamás, az 1505-iki rákosi országgyűlésen, a másik, Pál, az 1525-iki hatvani országgyűlésen vezérkedik. Ez utóbbi, Verbőczi mellett, korának legjelesebb »szószóló«-ja; a pórlázadás idejében a kuruczok ellen harczol; 1518-ban pedig II. Lajos mellé rendelik tanácsosul; a mohácsi veszedelem után János király híve, öccsével, Balázszsal együtt. Szomorú véget értek; ugyanis Gritti Alajos, mert kormányzóságra való választása ellen szavaztak, 1530-ban mind a kettőt lefejeztette.

Ártándi Katától született az a Péter, kinek második neje, Csáki Kata, sarja amaz ősmagyar nemzetségnek, melynek törzse Szabolcs volt volna, ki fia Előd nek, a hét vezér egyikének; és a mely nemzetségnek egyik legnevezetesebb ivadéka Trencséni Csák Máté, a trónkövetelő.

Péter és Csáki Kata házasságából származott Miklós, Biharmegye

alispánja, ki kétségkívül kiváló s népszerű ember volt ; kit bizonyára nemcsak rokonsága, hanem egyszersmind megyéjének bizodalma emelt az alispáni székre.

Ez a Miklós és első felesége, Massai Margit — kinek ereiben talán volt még egy csepp olasz vér, mert az olasz Massa őrgrófok sarjadéka volt — voltak szülői Pázmány Péternek.

Pázmány Péter — ki, a család ismert tagjai közt, a negyedik és egyszersmind az utolsó e néven, melyet, úgy tetszik, a Pázmányok igen kedveltek, mert talán valamelyik kiváló ősük, kiről azonban mit sem tudunk, viselte — 1570 október 4-én született Nagyváradon, mint ő maga mondja : »Váradon lettem e világra«, a magyarság egyik legerősebb várában, Biharmegyében ; abban a megyében, melyben a »híres-neves« Toldi Miklós és halhatatlan megéneklője, Arany, ki Pázmány egyik ősének fentebb említett esetét, természetesen sok költői szabadsággal, »Pázmán lovag« című románczában remekül megörökítette ; abban a megyében, melyben Telegdi, Kazinczy, Csokonai, Beöthy Ödön, Szigligeti, Csengeri s annyi más nevezetes emberünk pillantotta meg először a napvilágot.

Fajunk jelleme ugyan, általánosságban, országszerte ugyanaz, vidékekként mégis más-más sajátságos tulajdonságokat lelhetni benne.

A nép azon a vidéken, melyen Pázmány született, szívós, sőt megtörhetetlen természetű ; s azt az erőtől duzzadó, romlatlan, tősgyökeres magyar nyelvet beszéli, a melynél szebbet nem találhatni sehol a hazában, és a mely irodalmi nyelvünkké lett.

Ott, azon a vidéken tanulja, vagyis inkább örökli a nyelvet szüleitől, és ama vidék népétől, melynek nagy költőnk — mint ő maga mondja — a »Toldi« nyelvét köszöni.

Habár Bod Péter azt mondja, hogy Pázmány »váradi közállapotú nemesember gyermeke«, mindazáltal Pázmány születésekor családja, ha nem is volt igen vagyonos, de előkelő volt ; ő maga írja : »Noha most, a sok had közt, megaprósodott a Pázmány-nemzetség : de azt megbizonyíthatom, hogy Sz.-István király idejétől fogva jószágos nemesemberek voltak eleim.«

A Pázmányok, kik közül többen előkelő megyei tisztségeket viseltek, pl. András 1480-ban és Péter 1543-ban Biharmegye alispánja, s kik — a mint Pázmány maga mondja, az 1608-iki országgyülésen, a jezsuiták ügyében mondott beszédében — a hon védésében gyakorta ontották véröket, az említetteken és számos rég kihalt családon kívül, egye-

bek közt, rokonok voltak a Bánfi, Barcsai, Batthyány, Bethlen, Czibak, Eszterházi, Forgách, Gyulafi, Haller, Kornis, Nadányi, Rédei, Széchenyi, Újhelyi, Wesselényi, Wiczay s Zólyomi ismert nevű s elők elő nemzetségekkel.

Pázmány egy mostohaöccséről, Györgyről, ki atyja második feleségének, Toldi Borbálának gyermeke, annyit tudunk, hogy fiát, Miklóst, Pázmány a katholikus hitre téríti, s később, mikor primássá lett, gondoskodik róla s jószágot is vesz neki Morvaországban, alkalmasint azért ott, hogy a török és a belviszályok dúlásaitól ment legyen.

Pázmánynak ez az unokaöcscse, ki, noha semmi emlékezetre méltót sem cselekedett, mégis grófi rangot nyert, tudtunkkal, a nevezetes családnak utolsó sarja.

Pázmány a reformátusok nagyváradi iskolájában kezdte, azután a jezsuitáknál Kolozsvárt folytatta tanulását. Tizenhárom éves korában — mint a hogy az 1616 november 16-án kelt pápai levél, mely őt az esztergomi érseki széken megerősíti, mondja — ősei vallására visszatért. E tettének okairól és körülményeiről nem igen vannak adataink ; hanem hogy őszinte meggyőződésből és tiszta szándékból változtatta vallását, abban nincs okunk kételkedni.

Az előkelő szülők gyermeke, a világról lemondva, tizenhétéves korában a jezsuiták szerzetébe lép, mint ő maga mondja : »Negyven egész esztendeje lészen, mikor az Úr Isten engemet honomból, azaz őseimnek örökségéből, ismerőseimnek társaságából, atyafiságomnak nemzetségéből kegyelmesen kiszólíta s egyházi állapotra választa.«

A lángeszű nagy ember, mindig és bármely pályán, meg van felőle győződve, hogy választott pályájára hivatva van, és hogy működése nemcsak üdvös, hanem gondviselésszerű is egyszersmind.

Pázmány többször fejezi ki e meggyőződését.

»Isten az én méltatlanságomat — úgymond — nagy kegyelmességéből egyházi hivatalra választotta.«

Az új vallások terjedésének megakadályozása, a régi hittől elszakadottak visszahódítása s a katholikus egyház régi hatalmának visszaszerzése volt a szerzet czélja, a melynek tagjává lett.

E czélnak szentelte egész életét.

A jezsuitáknál szokásos kétévi próbaidőt Krakkóban állotta ki.

Hogyne hatott volna a lelkes ifjú képzeletére, a lengyel királyok ama székhelyén, az ősi királyi vár, a régi székesegyház, melyben a királyokat koronázták, és melynek sírboltjában aluszsza örök álmát

Báthori István, kinek dicső uralkodására akkor még elevenen emlékeztek és örömest beszéltek róla. Bizonyára hazafias büszkeséggel töltötte el szívét az a tudat, hogy Lengyelország legnagyobb fejedelme az ő honfitársa, magyar volt.

A hazájáétól különböző éghajlat, vagy testi s lelki megerőltetések megrendítették egészségét.

Azért előljárói Bécsbe küldték, hol az aristotelesi bölcseletet (scholastica) tanulta, Wright Vilmos angol származású jezsuitától; Rómában hallgatta a hittudományokat; a szentírási tanulmányokból a spanyol Valenzia Gergely, kiről azt írja a »Kalauz«-ban, hogy »böcsülletes tudós ember«; a theologia scholastica-ból a spanyol Vasquez Mihály, azután két olasz: Angelis Mucius és Spinelli Péter Antal; és a hitágazattanból Pereira Benedek és Azorius János, mindketten spanyolok, voltak tanítói.

Nem tudjuk ugyan, hogy e tanítói s más előljárói közül kik hatottak lelke fejlődésére leginkább, de valamennyien szerzetének kiváló tagjai voltak.

Rómában, elvégezvén a hittudományok tanulását és kiállván a vizsgálatokat, elnyeri a hittudori koszorút.

Látható ezekből, hogy mende-mondánál nem egyéb ama, hajdan Pázmány ellenfeleinek táborában szájról-szájra szálló furcsa hír, melynek Bod Péter nem ad ugyan hitelt, de megemlékezik róla, ekép: »Talán abból a Pázmánynak Alvinczivel való veszekedéséből származott az a kézről-kézre adatott beszéd, hogy Pázmány ifjúkorában reformata vallást követett volna; de akademiákra menvén a váradi collegiumból Alvinczi Péterrel és Pécsváradi Péterrel együtt: e kettőnek lett hivatala, egyiknek a váradi professorságra, a másiknak papságra; Pázmánynak pedig, a ki magát mind a kettőnél jobbnak tartotta, hivatala nem esvén, azon megbosszankodott és visszajövén, vallását változtatta volna Bécsben, hogy mindeniknél nagyobb méltóságra mehetne. Ennek az értelemnek még eddig más fundamentumát nem láthattam, hanem ezt: hogy Pázmány ifjúkorában a váradi oskolában tanult a reformátusoknál, lévén közállapotú nemesember gyermeke; hogy Pécsváradi Péter a Pázmány ellen írt könyvében azt veti szemére, hogy a Krisztus hitét elárulta és megtagadta, a melylyel egyáltalában néz az ő előbbeni vallása változtatására; hogy igen nagy térítő és vallást üldöző ember volt, azt pedig szokták cselekedni nem annyira a

született katholikusok, mint a más vallásból arra tértek, hogy inkább buzgóknak és igazán megtérteknek tartassanak másoktól.«

Nem volt iskolatársa jeles kortársának, Szenczi Molnár Albertnek sem.

Tanulmányai végeztével előljárói Gráczba küldték Pázmányt, a hol, 1597-ben, a szerzet házában lakó világi növendékek tanulmányi felügyelője (praefectus convictorum); ez volt első, elég terhes hivatala; utóbb, 1598—1600, ugyancsak Gráczban, az egyetemen, az aristotelesi bölcseletet, majd a hittudományokat tanítja.

Gráczban való tartózkodása idejében kezdte meg írói pályáját is; ugyanis egynéhány — kéziratban maradt — művet (Physica-t, Logica-t és Dialectica-t) írt, latinul, tanítványai számára.

Ekkor így jellemezték előljárói: »Tehetsége, de kivált itélő tehetsége jó; nem csekély tapasztalatai vannak; igen tudós; epés véralkatú; a bölcselet és hittudomány tanítására alkalmas«.

Talán nagyon is röviden, de elég helyesen jellemezték őt előljárói, a kiknek ekkor még — úgy tetszik — az ifjú szerzetes lelkében rejtőző rendkívüli tehetségekről, de kivált nagy írói s szólói tehetségeiről, alig van sejtelmök.

A XVI. század utolsó évében, a XVII. század küszöbén, lép hazája földjére a tettre vágyó s lelkes fiatal férfi, s megkezdi hazája történetében korszakot alkotó működését.

Valjon csupán előljárói parancsára, vagy a maga kívánságára jött-e hazájába vissza — a melyet oly rég nem látott — nem tudni.

A katholikusok a reformatió gyors terjedésének sokáig nem tudták útját állani.

A népnek és az ország rendeinek többsége elszakadt a régi hittől.

Oláh Miklós esztergomi érsek, a ki megtelepítette hazánkban a jezsuitákat, kezdte meg az úgynevezett ellenreformatiót; de sem az ő, sem utódja, Verancsics Antal törekvéseit nem követte nagy siker. A XVI. század vége felé — a mint Telegdi Miklós pécsi püspök és esztergomi érseki helyettes mondja a pápához írt levelében — a magyar katholikus egyházat pusztulás, végveszedelem fenyegeti.

Az ellenreformatió buzgó, sőt harczias folytatója Forgách Ferencz nyitrai püspök volt, a ki maga is protestáns szülőktől származott; atyja a hős Forgách Simon, anyja pedig leánya Pemflinger Márk nagyszebeni királybírónak, ki az erdélyi szászok között nagy buzgósággal terjesztette Luther vallását.

Forgách Ferencz Pázmányt, ki hazánk különböző helyein —Nyitrán, Selyén, Kassán stb. — mint hittérítő s prédikátor nagy sikerrel működött, udvarába hívta s theologusává választotta ; vagyis, mint a hogy Ipolyi mondja, úgyszólván ő fedezte föl a magyar egyház számára.

Ekkor írja Pázmány, a püspök nyári kastélyában, Radosnyán, első magyar művét, »Felelet«-ét Magyari Istvánnak (1603.), melylyel megmutatta, hogy szavánál nem gyengébb tolla, sőt hogy forgatására ritka hivatása van.

A leendő nagy író rendesen már felismerhető első művében.

Pázmány ez első magyar könyve is, mely még csak szárnypróbálgatáshoz hasonló, már magában foglalja mindazokat a kiváló írói sajátságokat, a melyek, jobban kifejlődve, későbbi magyar munkáiban annyira felkeltik figyelmünket.

Ellenfelei azonnal észrevették, hogy oly emberrel van dolguk, kivel számolniok, kitől tartaniok kell: mert Pázmány első magyar műve egyszersmind az első magyar mű, mely nagy hatással védi a régi vallást és ugyanoly hatással czáfolja az újakat.

1603-ban visszamegy Gráczba, hol az egyetemen négy évig a theologia scholastica-t tanítja ; ez évben írta a kéziratban maradt »Theologia scholastica«-t, melybe feljegyezte magyar származású tanítványainak nevét. Jóllehet, jó tanító létére, valamennyi tanítványát szerette, mégis leginkább honfitársaihoz vonzódott, és ezeket — az idegen földön — egyszersmind hazafias szeretettel ölelte magához. Valamennyien szép magyar nevűek voltak : Fehér János, Ferenczfi Pál, Hajnal Mátyás, Nagy István, Rátkai István, Szentgyörgyi János, Tötösi Gábor, Vásárhelyi Dániel és Zsolnai János ; és részint jezsuiták, részint a magyar egyházmegyék növendékei voltak ; közülök később többen hírre tettek szert.

Ez időkből valók — szintén kéziratban maradt — következő latin művei : »De ecclesiae libertate«, »Circa causam veneti interdicti« (1606.) és »De anima«, mely utóbbi elveszett.

Magyar művei közül több készült Gráczban : »A mostan támadt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonysága és rövid intés a török birodalomról és vallásról« (Grácz, 1605.) ; imádságos könyve (Grácz, 1606.), melyet tartalma s nyelve oly kedveltté tett, hogy 16 kiadást ért ; Bod Péter azt mondja róla : »maga vallásához alkalmaztatott szép könyv« ; valóban, az ilynemű kath. könyvek közül igen ki-

válik, és kedveltség dolgában csak az »Officium Rakoczianum« mérkőzhetik vele ; »Keresztyén felelet, a megdicsőült szentek tiszteletéről, Gyarmati Miklós helmeczi prédikátornak« (Grácz, 1607.)

Azonban nem Gráczban fordította s nem ott adta ki — a mint némelyek tévesen vélik — Kempis Tamásnak »Krisztus követéséről« szóló híres könyvecskéjét.

Hogy ki fordította először magyarra, s mikor, nem tudjuk. Egyes részei magyar fordításban megvannak már régi irodalmunk egyikmásik »codex«-ében ; sőt nem lehetetlen, hogy az egész mű is megvolt magyarul már a mohácsi csata előtti korban. Ha megvolt is, a hazánkban dúló sok háború miatt, nyomtalanul elveszett. Vásárhelyi Gergely az első, a kiről bizonyosan tudjuk, hogy lefordította, még pedig kétszer ; először 1594 táján, e fordítása azonban elveszett, és másodszor körülbelül egy negyed századdal később. Ez a második fordítása 1622-ben jelent meg nyomtatásban.

Csakhogy e fordítások nem terjedtek el ; azért voltaképen Pázmány ismertette meg a nevezetes könyvet nemzetével, a midőn mesteri fordítása, 1624-ben, Bécsben nyomtatásban megjelent, a melyről a jeles fordító így szól : »Igyekeztem azon, hogy a deák bötűnek értelmét híven magyaráznám ; a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mintha először magyar embertől, magyarul iratott volna.«

Ő az első, a ki ily gondolatokat hangoztat irodalmunkban.

Híven akar fordítani, s mégis magyarosan. Fordítása, valóban, csaknem mindig hű is, és csaknem mindig el is kerüli, a mi nyelvünk lelkével ellenkezik.

A bécsi béke után, 1607-ben, Pázmány ismét hazájába jött, hogy folytassa sikeresen megkezdett térítői működését. Időközben Forgách Ferencz esztergomi érsekké lett; alkalmasint az ő kívánságára küldték ujra hazájába Pázmányt előljárói, a kik, noha minden bizonynyal ismerték kiváló tulajdonságait, alig gyanították, hogy mily fényes pálya nyílik meg előtte hazájában.

Forgách bátorította s védelmezte Pázmányt, és viszont magát is védelmeztette az ő nagy tudományával, ügyességével, szava s tolla erejével. Pázmány első vitatkozásainak és térítéseinek sikere, kétségkívül, főképen Forgáchnak tulajdonítható, a ki élesztette lelkesedését, gyarapította bátorságát és sikerrel kecsegtette állhatatosságát.

Mindenki láthatta, mondja Ipolyi, hogy Pázmány »lángész, de mögötte egy Forgách Ferencz hatalma van.«

Csak ily pártfogó támogatásával szállhatott oly merészen síkra az egyszerű szerzetes, a ki rövid idő alatt, a nép között való sikeres térítéseiről nem is szólva, körülbelül harmincz előkelő nemes családot nyert meg a katholikus vallásnak.

»Nem te valál győző, hanem a kor lelke: szabadság«,

mondta Berzsenyi Napoleonról, ezt mondják némelyek Pázmányról, természetesen a »szabadság« szót a »vallásosság« szóval cserélve fel.

Igaz ugyan, hogy »a kor lelke« vallásos volt; hogy az alapelvekre nézve a keresztény felekezetek között alig volt különbözés; hogy az emberek hajlandók voltak a vallási vitatkozásokra, melyek ama kornak, úgyszólván, mindennapi foglalatosságai közé tartoztak; hogy a jezsuitákat főképen vallási vitatkozásokra nevelték; hogy ekkor, európaszerte, erős volt már a katholikus visszahatás; hogy lehettek olyanok is, kik nem vallásos meggyőződésből, hanem különféle érdekből, szóval, nem tiszteletreméltó szándékkal cseréltek hitet, és ezért könnyen voltak megnyerhetők: mindazáltal nagy tehetségekkel, kivált nagy rábeszélő tehetséggel kellett felruházva lennie, máskülönben nem sikerülhettek volna neki azok a nagyszámú térítések.

Számos nevezetes embert is megnyert egyházának köztük Eszterházi Miklóst, ki, minthogy buzgó királypárti volt, nagy hivatalokat nyert, és mindenféle kitüntetés érte. Az ország rendei is megtisztelték bizodalmukkal, mikor Thurzó Szaniszló halála után nádorrá választották. Minden fontos országos ügyben döntőleg vett részt. Mint katona, államférfiú s író egyaránt kivált kortársai közül. A legjobb szándékkal vállalkozott ugyan a pártok egymás között való megbékéltetésének terhes és sok keserűséggel járó munkájára: de egy pártnak sem tehetett eleget és nem védelmezhette elég hathatósan nemzete jogait. Világi létére vallási művek írásával, sőt térítéssel is foglalkozott, úgy, hogy nem tudni, ki nyert több hivőt a katholikus vallásnak ő-e, vagy Pázmány. Káldi, a XVII. század egyik legjelesebb egyházi igehirdetője s írója, egybegyűjtött egyházi beszédei egyik részét Pázmánynak, a másikat pedig Eszterházinak ajánlotta, mindkettőhöz érdemeiket magasztaló ajánlólevelet intézve; bizonyára azért, mert kortársai között e két férfiút tartotta a magyar kath. egyház legerősebb támaszainak.

Habár Eszterházit szoros barátság fűzte Pázmányhoz, és egyike

volt azoknak, kik a legbuzgóbban óhajtották az esztergomi érseki széken látni őt, utóbb mégis meghasonlottak.

Hogy mi volt versengésöknek tulajdonképeni oka, elvi vagy személyes kérdés-e, vagy mind a kettő egyszerre, teljes bizonyossággal ugyan nem tudjuk, de úgy tetszik, azon a kérdésen zördültek össze, hogy a király után ki az első az országban, a primás-e vagy a nádor ? Kétségkívül mindegyik első volt a maga jogkörében.

Maga a király, II. Ferdinand, ki mind a kettőnek szeretett volna eleget tenni, mert tudta, hogy az iránta való hűségben túl akart volna járni egyik a másikon, akarta megbékéltetni őket, a mi látszólag sikerült is ; de azután is folytatódott közöttük a viszálykodás, úgy hogy engesztelhetetlen ellenekké váltak.

A XVII. század e két nagy magyarjának harczáról épen olyan nehéz itéletet mondani, mint a XIX. század két nagy magyarja — Széchenyi s Kossuth — harczáról.

Bármint volt is, tagadhatatlan, hogy nagy szenvedélyek izgatják a nagy embereket.

Forgách Ferencz, nyitrai püspök korában, három évig siker nélkül vesződött Zsigmond testvérének térítésével : Pázmány három hét alatt megnyerte a katholikus egyháznak.

Nem csodálhatni, ha Forgách Zsigmond, a ki időközben nádorrá választatott, bátyjának, a primásnak halála után, oly sokat fáradozott, hogy Pázmány legyen utódja.

Homonnai György, Pálfi István és Veresmarti Mihály református pap, utóbb katholikus egyházi író, a ki az ő buzdítására írta meg első művét, szintén leginkább az ő fáradozásainál fogva tértek a katholikus vallásra.

Már akkor primás, mikor Erdődi Györgyöt, a Jakusics-családot, Balassa Andrást és Zrinyi Györgyöt, a költő atyját, a katholikus hitre téríti. Ez utóbbinak halálakor II. Ferdinand Pázmánytól kér tanácsot, hogy mit kelljen tenni árváival, utóbb őt nevezi ki gyámjukká ; majd meg azt írja neki, hogy megengedi neki, hogy Olaszországba utazzanak, ha melléjök alkalmas utitársat talál.

A nagy Zrinyi tehát Pázmány nevelése, az ő szeme előtt, az ő vezetése mellett növekedett testben és lélekben a nemes ifjú, s hogy később oly nagy hazafi s oly jeles magyar költő vált belőle : bizonynyal nagyrészt Pázmánynak köszönhető.

Valjon miért nem bízta Pázmányra II. Ferdinánd a maga fiának nevelését, vagy legalább az arra való felügyeletet ?

Nemcsak megérdemelte volna ezt a bizodalmat, hanem értett is volna a királyfiak neveléséhez, mint akár Bossuet, Fénelon vagy Fleury.

Első politikai működése az volt, hogy az 1608-iki pozsonyi országgyűlésen — hol, Forgách primás megbízásából, a turóczi prépostság képviselőjéül jelent meg — felszólalt a protestáns rendeknek a bécsi béke 8. czikkelyére alapított ama követelése ellen, hogy a jezsuiták a hazában jószágokat ne birhassanak, sőt kiűzessenek.

Nem volt könnyű feladat védelmezni azok ügyét, kiket a többségben levő párt nemcsak a lelkiismeretszabadság, hanem a nemzet alkotmánya és függetlensége legnagyobb ellenségeinek tartott.

Az ily vállalathoz, a bátorságon kívül, nagy ügyesség volt szükséges. Nem hiányzott Pázmányban sem az egyik, sem a másik tulajdonság.

Szerzetes létére lemondott ugyan nemesi jogairól, de élni akar velök szerzete s vallása javára ; épen úgy, mint a XIX. században, nagy hazánkfia, a szabadság bátor harczosa, a ki — midőn »Törvényhatósági Tudósítások« czímű lapjának szerkesztéséért perbe fogják — nemesi jogaira hivatkozik a szólás- és sajtószabadság érdekében, és a ki utóbb is nemesi jogait eszköznek tekinti a nép szabadságának kivívására.

Ilyen a nagy emberek leleményessége !

Mikor, az említett országgyűlésen való felszólalásában, szerzete kitiltása ellen tiltakozik, a maga személyére nézve merészen így nyilatkozik : »Isten és a király, az ország és az egész világ előtt óvást teszek, kijelentvén, hogy hajszálnyit sem engedek nemesi jogaimból, és a míg élek, az országot el nem hagyom, ha csak törvényesen el nem ítéltetem.«

Szerzete ugyan a hazában megmaradhatott, de birtokjogot nem nyert.

Ez idétt vitatkozik, gyakorta álnév alatt, kora nevezetes protestáns papjaival, kik közt egyike a legkiválóbbaknak Alvinczi Péter, ki Olaszországban, Svájczban és Németországban tanult ; Bethlen Gábor udvari papja, a »Querela Hungariae« szerzője, ki — mint Bod Péter mondja — »nagy bölcs ember«, kinek »nagy kedvessége volt mind urak, nemesek és fejedelmek előtt, nemcsak a reformátusok között, hanem még az ellenkező vallásuak között is«, és kiről maga Pázmány — bár némikép a gúny hangján — elismeri, hogy : «mézes nyelvű, czifra

beszédű, ékesen beszélő, púposan szóló, hangos szavú réti fülemile, téjjel-mézzel folyó beszédű, a megnyomorodott magyar nemzet égő s felgerjesztő fáklyája.«

1613-ban jelent meg nevezetes műve, a Kalauz, mely nagy feltűnést és hatást keltett a katholikusok és protestánsok közt egyaránt és a melyről Bod Péter így vélekedik: »Ebben a könyvben minden ékesenszólásának és elmés találmányainak folyamatját kiöntötte«; Toldy, egy századdal később, meg ekként: »Mindenre kiterjedő tudománynak, éles dialektikának és páratlanul hathatós előadásnak bámulandó műve, melynek vér nélküli diadalma tisztább és sikeresebb volt a Ferdinándok harmincz éves háborújánál, . . . hetven éven át a legjobb protestáns elméket és azok tekintetre méltó tudományát . . . fárasztotta.«

Kalauza előtt megjelent és közkézen forgó számos kisebb terjedelmű vitázó iratát Kalauzában felhasználta, mint ő maga mondja: »A Sz.-Ágoston példáját követvén, az elébb kibocsátott könyveimnek is sok részét ebben a mostani irásomban alkalmatos helyekre rendeltem . . . és tetszésem szerint megjobbítom, megrövidítem, megtoldom ezeket, a hol helyesnek alítom lenni.

E könyvét, melynek kidolgozására különös gondot fordít, Istvánfi Miklós nádorhelyettesnek és főajtónállónak — a jeles történetírónak, a kivel barátságban élt, kit történelmi műve megírására buzdít és kinek halála után művét, 1622-ben, kinyomatja — és Draskovics János tárnokmesternek ajánlja, hogy kifejezze nekik háláját egyházuk iránt való hűségükért hogy szerzete s a maga számára jóakaratukat biztosítsa, s bizonyára leginkább azért, hogy műve a nemzet előkelői közt annál könnyebben terjedjen el. Mikor már prímás, akkor az előkelő emberek jóakaratát nem kell ily módon keresnie; Egyházi Beszédei gyűjteményét a Szentháromságnak ajánlja.

Ama két főúrhoz intézett latin ajánlólevélben művét »Hodegus«-nak hívta. Így hívta az a névtelen is, kivel Thurzó György nádor özvegye latinra fordíttatta, s kinek kéziratban maradt fordítását 1616-ban Wittenbergbe küldte, hogy a híres protestáns egyetem hittudósai czáfolják meg. Ezek Balduin Frigyesre bízták a czáfolat megírását, a ki elvállalta az elég nehéz feladatot, de csak tíz év multán, 1626-ban, készült el vele s ő is Hodegusnak hívta; mindazáltal az eredeti műnek nem az a czíme, hanem: »Isteni igazságra vezérlő Kalauz, melyet írt Pázmány Péter jezsuiták rendin való tanító. Nyomtatták Pozsonyban, 1613.«

Második kiadása, 1623-ban jelent meg, melyről így szól: »Akarnám, ha a Kalauznak második nyomtatását tekintette volna Balduinus; mert abban nemcsak sok dolgot bővebben és világosabban erősítettem, de a hol eszembe vehettem, hogy vagy a gonoszság, vagy a tudatlanság megütközhetnék igazmondásomban, nyilvábban igyekeztem magyarázni értelmemet«. A harmadik 1637-ben, a negyedik 1766-ban és az ötödik 1897-ben jelent meg.

Balduin latin nyelven írt könyvének terjedelme megközelíti Pázmány Kalauzáét, tartalma meg tudós és ügyes íróra vall; mindazáltal Balduin könyve — már csak azért is, mert későn készült el — nem gyengíthette Pázmány diadalmas művének hatását. Minthogy a Kalauz csak kéziratban került külföldre, ott térítő hatása nem lehetett, hanem a magyar névnek mindenesetre dicsőséget szerzett. Nem maradhatott titokban, hogy a magyar író műve oly nevezetes német hittudós elméjét fárasztotta.

Pázmány, ki az alatt, mig művének cáfolata készült, prímássá lett, a Németországból jött latin nyelvű cáfolatra azonnal felelt, még pedig magyarul. E művének címe: A setét hajnalcsillag után bujdosó lutheristák vezetője, mely útbaigazítja a wittenbergai academiának Fridericus Balduinus által kibocsátott feleletét a Kalauzra. Bécs, 1627.

Nem lehetett ugyan reménye, hogy a maga hitének igazságáról meggyőzi Balduint, mindazáltal felelt cáfolatára, nehogy, netalán, meggyőződésükben megingassa a katholikusokat. Azután alkalmasint úgy vélekedett, hogy ha oly nagynevű német protestáns hittudóssal megmérkőzik, még ellenfelei közül is megingathat, sőt talán megnyerhet némelyeket; és ha egyebet nem is, de azt legalább eléri, hogy nem mondhatják róla, hogy megadta magát.

Felelete előljáró-beszédének végén így ír: »Jóllehet deákul is tudok, de mivel a Kalauzt a magyarokért magyarúl írtam, annak oltalmát is magyarúl akarom írni, nemzetségemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert ha szabad másnak a magyar könyvre deákul felelni: engem sem tilthat, hogy magyarúl ne írjak a deák könyvre.«

Kinek nem jut itt eszébe hazánk egy másik nagy embere, ki — harmadfél századdal később — a felbérelt osztrák jogásznak nem azon a nyelven válaszolt, a melyen az megtámadta jogainkat?

A Kalauz magyar nyelven megjelent cáfolatai elég nagy számúak ugyan, de ezekkel Pázmány ellenfelei magok sem voltak megelégedve.

Semmi sem homályosíthatta el Pázmány írói dicsőségét.

Az egyszerű szerzetes magára vonta az egész ország figyelmét.

Csodálhatni-e, hogy Forgách érsek halála után a katholikus rendek sürgetőleg óhajtották, hogy Pázmány legyen utódja?

Habár a jezsuita-rendnek Rómában lakó feje, Vitelleschi Mucius, nem akarta, hogy a szerzetet, melynek egyik legkiválóbb tagja volt, elhagyja, mégis V. Pál pápa, II. Mátyás kérelmére, szerzetesi fogadalmai alól felmentette. A király 1616 április 25-én túróczi prépostá nevezte ki. Minthogy Rudolf király óta a túróczi prépostság a jezsuiták birtoka volt, javainak élvezetét Pázmány csak ama feltétel alatt fogadta el, ha a prépostság a jezsuitáknak, mihelyt ingatlanokat birtoklani joguk lesz, visszaadatik, és ha a király megengedi, hogy ő prépostsága első évében kétezer, a következő években pedig háromezer magyar forintot fizessen a jezsuiták nagyszombati rendházának, hogy így a rend némi kárpótlást nyerjen.

E cselekedete kétségkívül szép színben tünteti fel jogérzetét és önzetlenségét.

Még ugyanabban az évben, szeptember 28-án nevezte ki II. Mátyás esztergomi érsekké s az ország prímásává.

Az ékes latinsággal írt levélben, melyben megköszöni a királynak, hogy oly magas polczra emelte, egyebek közt így szól: »Habár az a mással való jótétel természete, hogy még a mindenben tudatlanokat és járatlanokat is ékesenszólóakká teszi: mégis, ha váratlan, bőséges és szokatlan nagyságú, épen ezzel a nagy voltával az ékesenszólás minden erejét megsemmisíti. És valamint az olaj, mely a tüzet éleszteni s nevelni szokta, ha hirtelen és nagy bőséggel ömlik rá, elfojtja: úgy felséged kegyességének árja, mely a mai napon ért engemet, szóló tehetségemet elrekeszti.«

Azonban mielőtt érseki székét elfoglalta, különös kisértést kelle kiállania.

A bécsi intéző körök ugyanis azt hitték, hogy végre elérkezett a kedvező pillanat Magyarország primása jogainak, jószágainak és hatalmának megnyirbálására; hitték pedig annyival inkább, mert Pázmányról, ki még csak az imént szegény szerzetes volt, nem tették fel, hogy szembeszálljon velök, a kiknek beleegyezése nélkül nem érte volna el nagy állását.

Igen csalatkoztak, kik azt hitték, hogy Pázmány a hatalom részéről támasztott követelésekbe készséggel belenyugszik.

Habár több ízben próbálták rábeszélni, hogy érseki javadalmai megcsonkítására álljon rá, még sem tudták erre rávenni ; mindannyiszor állhatatosan azt felelte, hogy kész inkább szerzetesi magányába visszavonulni, mintsem azokba a jogtalan kívánságokba beleegyezni.

Azonban korántsem gőg, fösvénység vagy kapzsiság vezérelte e dologban, hanem az a meggyőződése, hogy nincsen joga azoknak a követelésekhek eleget tenni, s hogy semmiesetre sem fordítanák ama bécsi urak az érseki jövedelmek átengedett részét oly szent célokra mint ő, t. i. a hazai katholikusok egyházi s iskolai céljaira.

Ha nem győzte is meg a bécsi köröket, de végre mégis engedtek ; mert Pázmánynak az esztergomi érsekségre emeltetése biztos kezességet látszott nyújtani nekik a felől, hogy legalább egyik céljukat, a protestantizmus meggyöngítését, sőt talán megtörését elérik, és azután talán majd a másikat is, az alkotmány felforgatását.

Pázmány, a mint előre látható volt, rendületlen állhatatosságával győzött, és csak annak az ügynek elintézése után foglalta el a primási székét, a melyen sem előtte, sem utána nem ült nálánál érdemesebb és nagyobb ember.

Ő volt az, a ki fáradhatatlan buzgóságával befejezte a magyar katholikus egyháznak a mohácsi vész, az ezt követő török háborúk, belső meghasonlások és vallási villongások csapásai miatt szükségessé vált ujjászervezését.

Nem feladatunk az egyházi zsinatokról, melyeket egybehívott, és egyéb különféle egyházi intézkedéseiről egyenkint szólani, de meg kell említenünk, hogy nemcsak a maga s más egyháziak jogait, hanem a magyar király főkegyúri jogát is, melyet akkoriban kétségbe vontak Rómában, sikeresen megvédelmezte. Jogi s történelmi ismeretekben való nagy jártasságát tanusító iratban megdönthetetlen okokkal mutatta ki, hogy Szt.-István idejétől fogva mindig joguk volt királyainknak főpapokat választani s egyházi javadalmakat adományozni.

Majd meg azt állították Rómában, hogy az egykor a magyar koronához tartozó, de a töröktől meghódított tartományokban fennállott, utóbb elpusztult püspökségek címeinek adományozása nem illeti a magyar királyt. Pázmány bebizonyította, hogy királyainknak az a joga épségben maradt.

Az ő agyában fordul meg először a gondolat, hogy a nagyterjedelmű egyházmegyéknek, de kivált a rengeteg esztergomi érseki megye területéből új püspöki megyék kerekíttessenek ki.

Ámbár érseki megyéjének e feldarabolása tetemesen csökkentette volna jövedelmeit, mégis — mert önzetlensége épen oly nagy, mint vallása iránt való buzgósága — a királynak és a pápának egyaránt figyelmébe ajánlja tervét, melyet azonban csak másfél század múlva Mária Terézia valósít meg.

Pázmány, mikor indítványára a magyar főpapok a római misekönyv és a zsolozsmákat magában foglaló római papi imádságos könyv (breviarium) használását elhatározzák, kéri a pápát, hogy azokba a könyvekbe a magyar szentek ünnepeinek felvételét rendelje el: »mert — úgymond — akkora az egyháziak tisztelete a hazai szentek iránt, hogy el vannak határozva inkább mindenben a régi szokáshoz ragaszkodni, mintsem tiszteletökről lemondani.«

Korántsem akarunk apróságoknak nagy fontosságot tulajdonítani, mindazáltal ez a csekélynek tetsző dolog is tanusítja, hogy még vallási intézkedései közben sem feledkezik meg hazájáról.

Ha nem vetekedhetik is az egyházi rendből való világhírű nagy diplomatákkal és államférfiakkal: mégis nevezetes politikai munkálkodása is, melynek, természetesen, vallási meggyőződése szab irányt.

Vallása érdekeinek alárendeli a politikaiakat, úgy mint mindazok, kik csupán a vallásnak szentelik teljes életüket, bármely felekezethez tartozzanak is; viszont a kik csak a politikának élnek, ezt helyezik minden egyéb fölé.

»Abban az időben — mondja Macaulay — sok nemes természetű férfiú akként volt meggyőződve, hogy a lelkiismeret és becsület követeli, hogy vallásának feláldozza hazáját.«

Azonban korántsem akarjuk Pázmány hazafiságát kétségbevonni, sőt inkább valljuk, hogy — a maga módja szerint — jó hazafi volt.

Méltán elmondhatta magáról: »Oly jó magyarnak tartom magamat, mint bárki más. Hazámnak, nemzetemnek becsületét és csendességét szeretem és Istentől óhajtva kérem.« És: »Igazsággal igyekeztem hazámnak és nemzetemnek szolgálni.«

Megerősíti e szavait egyik jeles kortársa, Kemény János fejedelem, kinek pedig vallási s politikai meggyőződése különbözött Pázmányétól, a mikor, előrebocsájtva azt az észrevételét, hogy egy időben élt e három nagy magyar: Bethlen Gábor, Pázmány Péter és Eszterházi Miklós, így ír: »Az említett Pázmány Péter mondja vala egykor nála létemben: Átkozott ember volna, ki titeket arra kényszerítene, hogy a töröktől elszakadjatok, ellene rugódozzatok, míg Isten a keresztyén-

ségen másképen nem könyörül, mert ti azoknak torkában laktok : oda annakokáért adjátok meg, a mivel tartoztok ; ide tartsatok csak jó correspondentiát, mert itt keresztyén fejedelemmel van dolgotok, tudniillik a német császárral . . . noha im látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk vagyon mostan a mi kegyelmes keresztyén császárunk előtt, de csak addig durál az a német nemzet előtt, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni, azontúl mindjárt contemtusba jutván, gallérunk alá pökik a német.«

Valamint II. Ferdinand, úgy fia is leginkább Pázmány fáradozásainak köszönhette a magyar trónt.

II. Mátyás, kinek nem voltak gyermekei, unokaöccsét, Ferdinándot, Károly főherczeg fiát, I. Ferdinand unokáját kivánta a német császári s magyar királyi széken utódjául ; még pedig a magyar trónt a nemzet választási jogának kijátszásával, sőt ha másképen nem lenne lehetséges, fegyveres erőszakkal akarta számára megszerezni, a mint az a bécsi és spanyol udvar ez időből való levelezéséből kitünik.

A német birodalmi rendek katholikus része, s Pázmány is, Ferdinandot óhajtotta a német császári trónon látni, sőt némelyek szerint Pázmány figyelmeztette volna II. Mátyást, hogy őt jelölje utódjául ; de Pázmány — ámbár a szabad királyválasztás jogát tagadja — csak az országgyűlés beleegyezésével kivánta számára megszerezni a magyar trónt.

Az 1618-iki országgyűlésen a rendek előbb a szabad királyválasztás jogát érvényesnek jelentették ki, s azután csakugyan Ferdinandot választották meg királylyá.

Pázmány koronázta meg Pozsonyban.

Később a fölkelők pártján széltiben beszélték ugyan, hogy Ferdinand választatása részint megvesztegetéssel, részint egyéb eszközökkel a rendektől kicsikartatott : de minderről, hiteles adatok hiányában, semmitsem mondhatunk.

Mikor az 1629-iki sopronyi országgyűlésen II. Ferdinand fiát magyar királysága örökösévé akarta tenni, de a választás és koronázás elkerülésével: Pázmány és Eszterházi voltak azok, a kik tudtára adták, hogy az országgyűlés tudta s beleegyezése nélkül fiából nem lehet király ; és hogy hazánkban a koronázás nemcsak szertartás, hanem szerződésszerű cselekedet nemzet és fejedelem között, mely nélkül senki nem válhatik hazánkban törvényes fejedelemmé.

Habár az országgyűléshez intézett szokásos királyi előterjesztés-

ben az üresedésben levő nádori szék betöltéséről, a királyválasztásról és a koronázásról említés nincs, mindazáltal a rendek, a törvény értelmében, először a nádorválasztáshoz fogtak, már csak azért is, mert a királyválasztásnál, Mátyás király idejéből való egyik törvényünk szerint, elsőnek a nádor szavaz, és Eszterházit választották nádorrá, kire a protestáns rendek közül is sokan szavaztak ; azután nemcsak hathatósan védelmére keltek a szabad királyválasztás jogának, hanem mikor észrevették a jelenvolt II. Ferdinandnak ellenkezését, oly ingerültség vett erőt rajtuk, hogy már-már megtagadták a királyfi megválasztását. Azonban Pázmány és Eszterházi ügyességének sikerült lecsillapítani a felháborodást és kivívni III. Ferdinandnak királylyá választását.

A rendek azonban úgy, mint az 1618-iki országgyűlésen, törvénybe igtatták, hogy szabad választás volt.

Pázmány koronázta meg Sopronyban a királyfit.

1629-ben Ferdinand felkérte a pápát, hogy Pázmányt, érdemeinek jutalmául, diszítse fel a római egyház bíborával. És mikor VIII. Orbán őt a bíborosi méltóságra emelte, Scaglia bíboros úgy vélekedett, hogy nem Pázmányt tisztelte meg, hanem a bíboros testületet.

A jeles franczia író azt kérdezte : Mi szüksége van Bossuet-nek a bíborra ?

Valóban, a rang vagy czím nem teheti nagyobbá a nagy embert.

Tudják ezt a maguk becsét ismerő nagy emberek.

Tudta Pázmány is, a ki római követsége idejében — mikor a pápa roszalja, hogy bíboros létére elvállalta fejedelmétől a követi tisztet, mert, a mint mondta, nem fér össze a bíboros méltóságával, hogy mástól, mint a szent-széktől követi megbizatást elfogadjon, mert a bíborosok egyenlő rangúak a fejedelmekkel — tétovázás nélkül kimondta, hogy Ferdinand javára kész feláldozni nemcsak bíborosi kalapját, hanem életét is.

Annak a kornak egyik legkiválóbb embere, Káldi, azt írja, hogy Pázmány alapítványaival »nemcsak örök emlékezetre való jó hírt, nevet szerzett magának, hanem a többi egyházi embernek is jó példát adott ; hogy értékük szerint hasonló jeles dolgokra igyekezzenek.«

Valóban, Pázmány — mint maga VIII. Orbán pápa írja neki egyik levelében — megmutatta, hogyan kell felhasználni ez egyház kincseit.

Mikor Ferdinand a római követséggel megbízta Pázmányt, még arra is felkérte, hogy — mivel kincstára a sok háboruskodás miatt ki-

ürült — a maga költségén utazzék Rómába, kötelezve magát, hogy, mihelyt teheti, megtéríti neki útiköltségét.

Pázmány útjának költségei 60.000 forintra rúgtak, azonban ő ebből csak 40,000 frtot kivánt Ferdinándtól, mely összeghez 60,000 frtot hozzáadván, 100,000 frttal megalapította a nagy-szombati egyetemet. Könyvtárt is csatolt hozzá, melynek számára a még Budán lévő corvinákat is meg akarta szerezni a töröktől ; 30,000 frtot igért érettök ; azonban épen oly kevéssé ért czélt, mint Bethlen Gábor, ki szintén óhajtotta bírni a nagy Mátyás híres könyvtárának maradványait : »de — a mint Szalárdi írja — a babonás nemzettől . . . meg nem nyerhette volt.«

1635 május 12-én adta ki egyeteme alapító-levelét, mely latin nyelven van írva s melynek elején így ír : »Gyakran aggodalmasan gondolkodtunk, hogyan terjeszthetnők a katholikus vallást Magyarországon, és hogyan gyarapíthatnók egyszersmind a nemes magyar nemzet dicsőségét, egyéb eszközök közt az ötlött elménkbe : hogy valami tudományos egyetemet kellene állítanunk, melyben a harczias nemzet erkölcsei szelidülnének és valamint az egyház, úgy a haza igazgatására alkalmasokká fejlesztetnének.«

Kár, hogy főiskoláján nem állított a magyar nyelv tanítására is tanítószéket.

A pápa eleinte a nagy-szombati főiskolát, mivel csak két kara volt, a hit- és bölcselettudományi, nem akarta egyetemül elismerni, s az egyetemeket megillető jogokkal felruházni ; II. Ferdinand ellenben készségesen és haladék nélkül ugyanazokban a jogokban és kiváltságokban részesítette, melyekkel akkoriban a német egyetemek birtak.

A főiskolát 1635 nov. 13-án avatták föl, mely ünnepre Pázmány sok előkelő s nevezetes embert hívott meg. Megjelentek többek közt : Eszterházi, a nádor, Wesselényi Ferencz füleki kapitány, a későbbi nádor, Lamormain jezsuita, II. Ferdinand gyóntatója, mint a bécsi egyetem küldötte.

Az ünnepi beszédet Jászberényi Tamás jezsuita, az új egyetem egyik tanítója és a bölcseleti kar dékánja mondta, latinul, melyben, egyebek közt, e szavak fordulnak elő : »Megvillant lelkemben a gondolat: hogy vagy a te kezed volt az, melylyel Szt.-István a maga műveit alkotta, vagy pedig a nagy király keze az, mely a tiedben megelevenült, hogy jótéteményekkel halmozza el Magyarországot.«

Másnap ugyanama fényes gyülekezet előtt Palkovics Márton

jezsuita, a logika tanítója, értekezett, latin nyelven, a tudományok becséről. Ez után az egyetem megnyitottnak tekintetett ; de az előadások csak 1636 január első napjaiban kezdődtek meg.

Pázmány gondoskodik, hogy a hívek kellő számban erkölcsös és tanult papokat nyerjenek. Az Oláh Miklós alapította nagy-szombati papnevelő-intézetet anyagilag és szellemileg felvirágoztatja. Felállítja Bécsben a máig nevét viselő papnevelő-intézetet, hogy növendékei a bécsi egyetem előadásait hallgathassák. Alapítványt tesz Rómában, hogy ott is neveltethessen ifjú papokat.

Nem feledkezik meg a középiskolákról sem. Alapít egyebek közt Pozsonyban és Szatmárt gymnasiumot ; Nagy-Szombatban két nevelő-intézetet, az egyiket az előkelő s vagyonos, a másikat a szegény ifjak számára ; s a szorgalmas szegény ifjak javára ösztöndíjat.

«Azt merem mondani, — írja Káldi — hogy soha a magyarországi praelatusok állapotjukhoz képest annyi ifjat nem taníttattak.«

1635 november 23-án a nagyszombati egyetem tanulói iskolai drámát adtak elő, mely, a sz.-írás nyomán, Benjaminról szólt. Jelen volt az előadáson a nagylelkű alapító is, és előadás után, latinul, egyebek közt, így szólt az ifjusághoz : »Nem hiában választottátok erre az alkalomra Benjamin történetét ; mert az egyetemet agg koromra gondolva, utolsó szülöttemnek, Benjaminomnak kell tartanom, habár még több más intézet alapításáról gondolkodom.«

Valóban, a nagy ember életének vége közeledett.

Még megérte nagyszámú egyházi beszédei tetemes részének nyomtatásban való megjelenését.

Valamennyi egyházi beszéde nem maradt reánk ; csak azokat ismerjük, melyek abban a gyűjteményben foglaltatnak, melyet, tisztelői s barátai sürgető kérésére, maga rendezett sajtó alá, s mely Pozsonyban 1636-ban jelent meg.

Káldi, ki maga is annak a kornak egyik legkiválóbb igehirdetője, egybegyűjtött egyházi beszédeinek abban a kötetében, melyet Pázmánynak ajánlott, magasztalja beszédeit : »Melyeket — úgymond — nemcsak a hívek nagy szívök vígasztalásával, hanem a pártosok is álmélkodással hallgattak« ; és azután hozzáteszi : »Szívem szerint kívánván, hogy miképen a hajnali csillag az ő felkelésével a napnak közellétét jelenti, s az embereket addig gyönyörködteti, míg a nap fel nem kel, azután pedig oly láttatlanná leszen, hogy mindnyájan egyedül a napra fordítják szemöket : úgy az én Prédikációs könyvem, melynek

a nagyságod szárnya alatt keresek oltalmat, elöljáró követe legyen a nagyságod Prédikációs könyvének, melynek kinyomtatására igyekezik: úgy, hogy az elérkezvén, csak annak legyen kelete, mindnyájan azt kedveljék és keressék, és mindnyájan velem együtt abból tanulják meg, mint kellessék a gonosztól eltávozni s a jót követni.«

A nagynevű Széchenyi György, Pázmány negyedik utódja a primási széken, szükségesnek véli a jeles beszédeket másodszor kiadni, mely kiadás Nagy-Szombatban 1695-ben jelent meg, a harmadik, ugyancsak N.-Szombatban, 1768-ban, a negyedik meg Budapesten 1903-ban. Latinul is megjelentek Krakkóban, 1654-ben.

Széchenyi primás a második kiadáshoz írt lelkes előljáró-beszédében — melynek hosszú, de szép mondatai a híres unoka szavajárását juttatják eszünkbe — egyebek közt így ír: »A világra adom újabban, hasznos és lelki gyümölcsökkel teljes Prédikációit... mivelhogy igen elfogytak, nem cselekedhetem, hogy csak hivalkodó szemmel nézzem; hanem mivel sokszor jelen voltam, és lelki épülettel hallottam áldott élő nyelvével ezen prédikációknak prédikálását: íme, újabban kinyomtattatom... Adja a felséges Isten, hogy valakik hallják és mondják, legyen mindnyájoknak üdvösségökre s az örök életnek elnyerésére: élj azért üdvösségedre vele kegyes olvasóm, és, mint válogatott virágokról, szedjed, mint a Szentlélek Istennek szájából, az elfogyhatatlan örökkévalóságnak útján táplálásodra rendeltetett lépesmézet.«

Egyházi Beszédeiben alig foglaltatik valami a két protestáns felekezet tanításairól, melyekről »mivel bőségesen írtam — úgymond — a Kalauzban és egyéb harczoló könyveimben, nem akarom itt kétszerezni írásaimat, hanem azokról ritkán és rövideden emlékezem a prédikációban.«

Egyházi beszédeinek gyűjteményét tehát nem számlálja »harczoló könyvei« közé, s csakugyan egyházi beszédeiben, egynéhányat kivéve, nem hitágazatokat, hanem erkölcsi igazságokat fejteget.

Ezért Egyházi Beszédeinek gyüjteményéről Bod Péter így nyilatkozik: »Ez szép könyv, az atyák írásaiból és a pogányok ékes mondásaiból vagyon egybeszedve s jó végre alkalmaztatva; nem is czivódik igen... a másvallásúakkal benne.«

Toldy, megemlítvén, hogy Pázmány kiadta egyházi beszédeit, ezt írja: »Homályba borítva kevés, de derék előzőit, sőt mindmáig felül nem haladtatva magyar hitszónok által. Rendelkezésére minden oldalú tudás, a világ és emberi szív mély ismerete, gazdag képzelem és erős

logika áll. Pázmány főkép beszédei s Kalauza által a magyar nyelvnek nem várt, előre nem láthatott kiképzést adott. Ő az irodalomban addig uralkodott dunántúli nyelvjárás felett a tiszait érvényesítette ; a nyelvvel grammatikai szabatossággal élt, azt új kifejezések s a nép szájából vett szebbnél-szebb és jelentős szólásformák- és közmondásokkal gazdagította, irályának pedig oly teljességet, kerekdedséget és bőség mellett is oly hathatósságot kölcsönzött, hogy méltán egy új aera szerzőjének tekintetik, ki a régibb kort befejezte, s újat kezdett meg, mi által az értőktől »a magyar bíboros Cicero« dísznevet vívta ki magának. Ő a mai könyvnyelv teremtője.«

Az 1635-ik év karácsonynapján, Nagy-Szombatban, egyházi beszédet mond, melyről egybegyűjtött egyházi beszédei hatalmas kötetének végén e szavakat írja : »Alítom, hogy ez leszen vége a negyven esztendőtől fogva való prédikálásomnak : mert mellem fulladásai, hurutok és belső szelek szaggatásai, emlékezésem fogyatkozásai, fogaim kihullásai, egyéb sok nyavalyával egyetemben, alkalmatlanná tettek a prédikálásra. Hanem Istent alázatosan kérem, hogy tegye gyümölcsössé a hívek lelkében eddig való tanításomat : nekem pedig adjon boldog kimulást az árnyékvilágból.«

Azokban a bús szavakban kifejezett sejtelme beteljesedett, mert csakugyan akkor hirdette utoljára Isten igéjét.

1636 deczember 26-án Egyházi Beszédei egy példányát megküldi I. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek : »Egyébbel kegyelmedet — írja neki — most az új esztendőben nem tisztelhetem . . . kérvén . . . hogy, mikor fejedelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje általolvasását. Azt hiszem, hogy kegyelmed pápista prédikácziót nem is hallott.«

A fejedelem, 1637 január 28-án, Fogarason kelt válaszában ezt írja neki : »A kegyelmed új esztendei ajándékát becsülettel és szeretettel vettük kegyelmedtől. Úgy vagyon, pápista prédikácziók hallgatására nem érkezhetünk, de kegyelmednek ilyen sok munkáját olvassuk, és kegyelmed jó emlékezetére több könyvünk között megtartjuk.«

1637 márczius 11-én Pozsonyból, ugyancsak Rákóczinak, ezt írja : »Ad dominicam laetare együtt leszünk ő felségénél« ; de ezt a napot, a mely abban az esztendőben márczius 22-én volt, már nem érte meg, mert márczius 19-én, Pozsonyban, elhunyt.

Április 3-án temették el nagy pompával Pozsonyban, Sz.-Márton templomában, melyben egy ideig királyainkat koronázták. A temetési szertartásokat, melyek reggel 8 órakor kezdődtek, Telegdi János kalo-

csai érsek végezte. A halottas házból 24 pap vitte ki a koporsót. Szent-Márton templomában Szelepcsényi György, esztergomi kanonok és szenczi plébános, később Pázmány utódja a primási széken, latin, Forró György, Pázmány iskolatársa Kolozsvárt, utóbb szerzetestársa, korának egyik kiváló prédikátora s egyházi írója, magyar halotti beszédet mondott róla. Ez utóbbinak beszéde öt negyedóráig tartott.

A temetésen, melyre számos főpap és főúr jelent meg, köztük a nádor, III. Ferdinánd királynak Tiefenbach gróf viselte képét.

Sírja fölé unokaöcscse, Pázmány Miklós, márványtáblát tétetett, és reá, magának a nagy embernek kívánsága szerint, melyet végrendeletében kifejezett, csak ezeket a szavakat vésette: «Petrus Pázmány cardinalis.«

Testalkatára nézve középtermetű, sovány testű, hosszas és tiszta arczú, magas homlokú, sasorrú, fekete s eleven szemű, szerény és mégis méltóságos tekintetű, szög hajú s nem erős, de kellemes hangú volt; nem igen sűrű szakálát megeresztette s bajuszt is viselt. Alakja, mely tiszteletet gerjesztett az emberekben, illő volt nagy lelkéhez. Illett reá is, a mit egyik beszédében, Seneca szavaival, mondott: »A nagy emberek hallgatásukkal is oktatnak, mert csak reájok nézve is, sokat tanulunk.«

„KALAUZ"-ÁBÓL.

ELSŐ KÖNYV.

Az emberi okosságnak és az keresztyén hitnek az isteni természetről és tiszteletről egyessége.

ELSŐ RÉSZE.

Az teremtett-állatoknak szép rendi és az emberi természetnek indulati az Istennek ismeretire kézen fogva viszik az embert.

Valaki az Istenhez akar járúlni, mindeneknekelőtte el kell hinni, hogy ez világnak vezérlő ura, gondviselő fejedelme, teremtő Istene vagyon, az ki mindenható erejével ez világot alkotta, bölcseségével vezérli, gondviselésével szent nevének dücsőségére igazgatja; és hogy ő mind hív szolgáinak, s mind ellene rúgóldozó engedetlen pártosoknak, érdemek szerént, igaz jutalommal megfizet végtére. Azért az egész keresztyén hitnek és üdvösséges tudománynak felbonthatatlan fondamentomául kell ezt vetnünk, hogy egy igaz Isten vagyon; kit azért neveznek az görögök Theósnak, mert általlát mindeneket, általhat és gondviselő bölcseségével általmégyen mindeneken.

Jóllehet pedig azt alíthatná valaki, hogy ezt az mi hitünknek első fondamentomát nem volna szükséges az természetnek világos tanításival támogatni, mivelhogy még az pogány bölcs is azt tanácsolja, hogy pálczával kell érélni, s nem bizonyságokkal oktatni

az istentagadókat: mindazonáltal az híveknek nagy lelki vígasztalásokra lészen, ha megértik, mely szépen egyez és igyenes bizonyságot tészen az hit és az okosság az keresztyéni igazságrúl. Azoknak pedig, kik nyelvekkel vallják, de feslett életekkel és rút erkölcsökkel tagadják az Istent, ösztöne s ébresztője lészen az természet is az isteni tiszteletre és szolgálatra.

Azért nemcsak az sz.-írásból, de az teremtett-állatoknak szép módjával és nagy bölcseséggel való rendeléséből, csudálatos erejéből, álmélkodásra indító ékességiből, hasznaiból, cselekedetekből és az emberi természetnek tulajdon indulatjából is nyilván megismérhetjük az világnak urát és gondviselő kormányosát. Ez okon mondja Sz. Pál, az bölcs Salamonnal egyetemben, hogy színes mentségek nem lehet azoknak, kik az Istent nem ismérik: sőt, temérdek oktalanságnak kábaságától hordoztatván, ugyan azt is merik szűvökben mondani, hogy nincs Isten. Mert az Istennek véghetetlen erejét és istenségét megismérhetik az teremtett-állatokból, mint valamely szép fínyes tükörből; mivelhogy az mennyei és földi állatok nem egyebek ékesen s szép renddel egybeszerkeztetett garádicsoknál, melyeken az nagy Istennek isméretire juthat az értelmes embernek okossága.

És hogy amaz mély bölcseségnek fondamentomiból eredett bizonyságokrúl ne szóljunk, melyek noha az tudós emberek előtt foganatosbak, mert az ő értelmeket világosan s nagy fenn meggyőzik és az igazságnak engedelmessége alatt ugyan kötve tartják, de az községnek értelmét felülmúlják és nagy úton hátrahagyják.

ELŐSZÖR is, az világnak sok különböző részeinek szép ékes renddel való alkotásából, így okoskodik Eusebius doctor: Ha egy vadon erdőben, egy kősziklás pusztának barlangi között, jó módjával épített palotát látnánk, mely nagy szép csinyoson felékesíttetett és drága kárpitokkal bévonattatott volna; minden szegeleti arany és ezüst házi eszközzel tündöklenék; kedves gyönyörűségre és szükséges táplálásra tartozó szépséggel bővölködnék; e fölött ő benne szép vetett asztalokat, fényesen égő szövétnekeket, körülötte jó gyümölcsösfákat, kedvesen illatozó virágokat, csatornákon és cséveken folyó hűvös forrá okat látnánk: és az mulató helynek ékes-

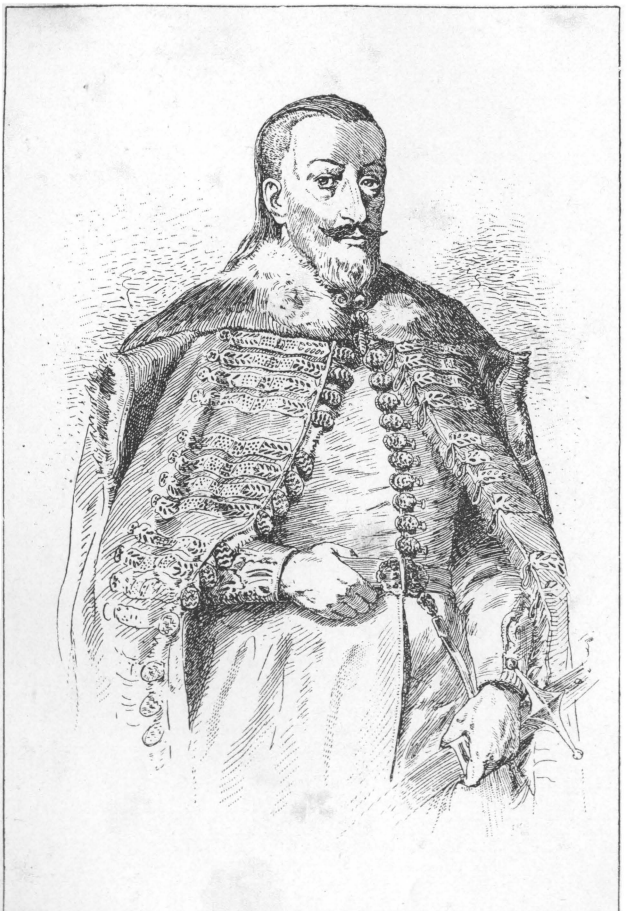

Forgách Zsigmond nádor.

ségén csudálkozván, tudakoznánk, ki alkotmánya légyen ez az királyi fáradságnak nyugodalmas künnyebbségére való épület? Valjon s, ha ki azt felelné, hogy emberi kéz nélkül, az közel való hegyeknek történetből lött szakadásiból és az ő részeinek széltül egybenhordásából kerekedett ki az szép palota: nem azt itélnéd-é, hogy megelőzne minden goromba esztelenséget oktalan feleleti? Hasonlóképen, ha egy bordában nagy mesterséggel rendelt bélfonalat látnál: nem mindjárt azt gondolnád-é, hogy merő szerencséből nem esett rendelések, hanem okos embernek mestersége szerkeztette ezeket oly jó módjával? Mivelhogy azért ez világnak szépséges nagy volta minden ékes épületeknek czifráit meszszére felülmúlja, mind az ő fondamentomának, az föld kerekségének állandó erejével; mind az ő boltozatjának, az kerek szép égnek hajlásával; mind az ő fínyes fáklyáinak, az napnak és holdnak világosságával; mind az ékes kárpitoknak, az mezei szép virágoknak és zöldelő fáknak szemlegeltető különbözésivel: kétség nélkül az jő ki belőle, hogy ennek az díszes épületnek, melynek mind az görögöknél, s mind az deákoknál még neve is az szépségtül vétetett, bölcs és hatalmas alkotója vagyon, ki nem egyéb az egy Istennél, kit tisztelünk és imádunk.

MÁSODSZOR, ez világnak szép renddel szabott gondviselő vezérléséből, ilyen bizonyságot támaszt Nazianzenus: Hogyha valahol gyönyörűséges nótára igazíttatott hegedű- vagy lyiút-szót hallunk, mindjárt általértjük, hogy okos és tudós fő mesterember kezétül vagyon annak eredeti: azonképen, ha szép megęresztett zászlók alá rendelt roppant seregekre tekintünk, avagy jó rendtartással vezérlett népnek sokaságát látjuk, nyilván tudjuk, hogy fejek és vezérek vagyon ezeknek: miképen Sába királyné asszony, látván az Salamon épületit és udvarának rendit, megisméré az bölcs királynak eszességét. Végezetre, ha egy forgó órának állhatatos folyással járó kerekit látod: ottan tudhatod, hogy értelmes és tudós igazgatója vagyon, az ki megoltalmazza minden bontakozástúl és az napnak forgásához igazítja. Holott azért ez világnak minden részei ily kimagyarázhatatlan szép renddel, ennyi ezer esztendeig, ily nagy állhatatossággal viseltessenek: nem lehet az okos ember-

nek abban semmi kételkedése, hogy fölötte bölcs gondviselő feje és világ tengelye forgató Istene vagyon ez földnek. Ez okból mondja Lactantius, hogy nincs oly vad természetű ostoba ember, az ki (bár ne tudja is ki légyen az Isten, kinek gondviselésével vezéreltetik ez világ) szemét az égre fordítván, az teremtett-állatoknak nagy voltokból, rendiből, szépségiből, állhatatosságiból és hasznaiból meg ne ismérje, hogy vagyon valamely Isten, az ki mind ezeket hordozza és vezérli: mivelhogy sem történetből, sem az teremtett-állatoknak tulajdon erejökből és rendelésekből ezek nem származhatnak. Ugyanis, mi lehet oly nyilvánvaló és látható dolog, úgymond egy pogány bölcs, mint hogy mikor az eget és az égi csillagoknak állhatatos rendit s változásit megtekintjük, az természetnek belénk oltatott indulatjából, mindjárt eszünkbe jut, hogy igazgató vezére és gondviselő fejedelme vagyon ez világnak? Annakokáért mondja Sz. Dávid, hogy az egeknek is nyelvek vagyon, melyekkel az Istennek dücsőségét hirdetik és az ő szavokat megértik minden nemzetségek. Másutt azt mondja, hogy az egeknek mint valami szép királyi sátoroknak kiterjesztése által az Isten mintegy szép fínyes ruhában öltözik. Mert, midőn az teremtett-állatokban és legfőképen az egeknek csudálatos alkotásában az ő hatalmasságát és bölcseségét megmutatja, úgy tetszik, mintha ugyan látható öltözetet venne magára, melyben megismértessék mi tőlünk: mivelhogy az teremtett-állatoknak ereje, szépsége, gyorsasága és nagysága csaknem kézen fogva viszen minket az Isten ismeretire. Azért mondja Sz. Pál is, hogy az Isten nem hagyta magát tanubizonyság nélkül, jót cselekedvén, velünk az égből, esőt adván és az földi gyümölcsök termésére alkolmatos üdőket rendelvén. Az Bölcs pedig ezen okból írja, hogy az Istennek bölcs lelke minden teremtett-állatnak nyelvet adott, melylyel az Istennek bölcseségét hirdesse.

HARMADSZOR: Hogy magunk kívül messze ne bujdossunk, csak ne resteljünk bétekinteni magunkban, künnyen az Istennek isméretire juthatunk és, az mint Sz. Pál mondja, ugyan megtapasztalhatjuk őtet: mivelhogy ő benne élünk és mozgunk, és, az Sz. Dávid mondásaként, az Isten orczájának bélyege és jele raj-

tunk vagyon. Miképen azért szűvökben plántálta az Isten az szüléknek magzatjokhoz való szerelmét: azonképen az egész emberi természetben mélyen béoltotta az ő ismeretinek szikráját, úgy hogy soha világ kezdetitűl fogva nem volt nemzetség, mely isteni tisztelet nélkül lött volna. Ha azért az miben minden különböző nemzetségek egyetértenek, azt nem emberi gondolatnak és találmánynak (mely, mint az pára és tajték, hamar elenyészik), hanem ugyan az természetnek szűvünkben öntött törvényének kell itílni: kétség nélkül arra is az természet oktat, hogy az Istennek gondviselő ereje alá vettetett minden ember. És ezt az pogányok bálványozása is szépen megerősíti; mert tudjuk és érezzük magunkban, mennyire ellenkezik az mi dölyfös és fenhéjázó természetünknek dagályosságával, hogy más alábbvaló teremtett-állatnak fejet hajtsunk és megholdoljunk: de mindazonáltal inkább akartak az pogányok követ és fát, sőt barmot imádni, hogysem mint Isten nélkül lenni; kivel bizonyságot töttek, hogy künnyebb, az természetnek felfuvalkodott akaratossága ellen is, akármely elvetett állatnak szolgálatjára állani és, ezt Istennek itílvén, feje föliben helyheztetni s tisztelni, hogysem Isten nélkül lenni. Továbbá, hogy ugyan természetünkben gyökerezett az Istennek gondviselésérűl és nyomorúságinkban segítségérűl való tudomány, ez is nagy jelensége: mert noha találkoztak oly eszefordúlt és agyafúrt emberek, kik, sok gonoszságok miatt, elidegenedvén az Istennek igazságától, azon mesterkedtek, hogy az Istent tagadván, bátrabbak lehetnének minden gonoszságra; és midőn csendeszen eveztek, nagy fenn pöktek és csúfos mardosásokkal játszottak az istenfélőkkel: de mindazonáltal, midőn visszá fútt az szél, és félelmes igyekben estek véletlenűl, az természetnek kisztetéséből felindíttatván, Istenhez fohászkodtak, minden falevélnek cserdülésétűl féltek, kik az Istentűl nem akarnak vala félni: és az égre vetvén szemeket, Istentűl kértek segítséget. Azért mondja Sz. Dávid, hogy az Istennek ellenségi is, mikor értik az ő hatalmas erejét, hazudozva hízelkednek néki. Így olvassuk, hogy Caligula császár teljességgel játéknak itíli vala az Istent, és ez világnak parancsoló istennek nevezi vala magát: de midőn az mennydörgéseket hallotta, nagy félelemmel az ágy alatt bújdoklott

3*

az Istennek haragja előtt. És ugyan természetünknek hertelen és sok gondolkodás nélkül való indulatjából érezzük azt mindnyájan, az mit Jozafát király monda, hogy midőn nyavalyánkban nincs sohonnan reménységünk, mindjárt az Istenhez fordítjuk szemeinket.

Ennek fölötte az emberi kívánság az teremtett-állatokkal soha meg nem elégedhetik, hanem, akármennyi gazdagságra, böcsülletre, kincsre, hatalomra, bölcseségre jusson is, nyughatatlan ; és mint az égő tűz, ha olajt öntesz reá, fellobban inkább, hogysem elaludnék : úgy az mi kívánságunk szomjuságát is meg nem oltják, sőt inkább felgerjesztik ez világi jóknak bővölködési. Szükség tehát, hogy valami nagyobb és jobb légyen az teremtett-állatnál, az kivel bételjesedjék ez az természetnek nagyobbra vágyódó kívánsága, mely hejában és haszontalanul belénk nem plántáltatott. Ez pedig, az kiben megnyugszik kívánságunk, nem egyéb annál, az kirűl Sz. Dávid énekli, hogy akkor elégszik ő meg, mikor az Úrnak dücsőségét meglátandja.

Továbbá az emberi okosság tanít arra, hogy az értelmes lélekkel felékesítetett emberi állat nem lehet alábbvaló és elvetettebb az több teremtett-állatok közt : ha pedig csak hiúságos találmány volna az religio, az Istenről való tudomány : nem volna sem balgatagb, sem nyomorultabb állat az embernél. Mert egy az, hogy sokan az emberek közül vagy mindenestül, avagy nagy részből megvonszák magukat ez világi gyönyörűségektűl és alkalmatosságoktúl, az Istennek félelméért : más az, hogy az lelkiismeretnek furdalási, az Isten haragjának és az kárhozatnak félelmi csak egyedűl az embert faggatiák. Azért, az Sz. Pál mondásaként, esztelenb és bódogtalanb az ember minden állatoknál, ha Istene nincsen és csak ez világon vagyon határa reménységének.

NEGYEDSZER : Az természet ereje fölött való csudák és jövendőmondások, melyeket az Úr Isten régenten cselekedett és most is megújít, mikor kedves ő előtte, bizonysági annak, hogy ez világnak vezérlő Istene vagyon, ki az ő híveinek segítségére és óltalmára, az gonoszaknak fenyítékére és büntetésére, szokatlan és, az teremtett erőnek folyása szerént, ugyan lehetetlen dolgokat is cselekeszik.

ÖTÖDSZÖR és utólszor : Az emberi elmének bölcs okoskodása is az igaz Istennek isméretire mutat és igazít minket. Először : Mert, az mint Sz. Ágoston írja, minden nemzetségek még az pogányok ő magok

is, mikor az Istent említik, oly állatot értnek ezen, az melynél főbbet, böcsülletesbet, jobbat nem gondolhatnak. Sz. Bernárd pedig imígyen szól: Az pedig, az kinél főbb és böcsülletesb állatot nem gondolhatunk, lehetetlen, hogy csak az emberi elmének hiuságos gondolkodása és chimaerája legyen; mivelhogy sokkal jobb és böcsülletesb az mi valóságosan vagyon, hogysem az mit csak gondolatunkban elmélkedéssel faragunk: tehát nem lehetséges, hogy valóságosképen nem volna Istene ez világnak. Másodszor: Ezeknek az világi állatoknak eleitűl fogva való teljes sokaságában ha valamely oly állat találtaltik, mely mástul nem származik és nem függ, az lészen, az kit mi Istennek nevezünk: ha pedig ebben az sokaságban semmit olyat nem vallasz lenni, ki mástúl nem függene, úgy mint alkotójától, szemlátomást megcsalatol. Mert ha mindenek mástúl származnak és függenek, mivelhogy az egész és teljes sokaság kívül nincs semmi oly állat, melytiil az teremtett-állatok sokasága származhatnék: szükség azt mondani, hogy az világi állatoknak teljes sokasága valakitűl olytúl függ, az ki ebben az sokaságban foglaltatik: és így nem egyébtűl, hanem avagy ő magától, avagy az ő alkotmányától függene. Ez pedig teljességgel lehetetlen dolog, az mint ezennel megbizonyítom: tehát azt kell mondanunk, az mit elsőben mondánk, tudniillik, hogy ez világon vagyon oly böcsülletes természet, mely mástúl nem függ és nem származik. Harmadszor: Ha az világ, az ő benne való fő részeivel egyetembe, örökttől fogva nem volt, hanem üdő szerint kezdetett: kétség nélkül oly alkotója volt, az kinek ereje által kezdetett ujonnan, az mi nem volt annak előtte; de az bizonyos, hogy ez világ, az benne való állatokkal, örökttől fogva nem volt: tehát hatalmas kezdője, teremtője volt az világnak, kinek erejéből kezdetett ujonnan lenni. És ez, az világnak teremtő Ura, az egy igaz Isten.

Az bizonyságnak első részét azzal erősíti Sz. Ágoston, hogy semminém̃ű állat nem alkothatja önönmagát; mivelhogy az ki valamit teremt és alkot, ő magában lenni kell annak, és erejének, hatalmának tehetségének kell lenni, mert ezek nélkül semmit nem cselekedhetik: tehát az mi azelőtt nem volt, hanem ujonnan kezd lenni, másnak ereje és hatalma által kell annak kezdetni. Azon bizonyságnak második részét győzhetetlenűl bizonyítja Sz. Ágoston, imilyen formán: mi-

képen nem lehetséges dolog az, hogy az ember öröktől fogva légyen, ha mind teste s mind lelke öröktől fogva nem volt, mivelhogy az emberi természethez mind egyik s mind másik szükséges: szintén azonképen az üdőnek és napnak forgása és egyéb állatoknak egymástól való születése és származása sem lehet öröktől fogva, hanemha az elébbvaló és azután következő részek is öröktől fogva voltak. Mert szintén mint az emberi természethez szükséges az test és lélek: úgy az üdőhöz, az égnek forgásihoz, az teremtett-állatoknak egymás után való születésekhez és romlásokhoz, egy szóval, az részszerént mulandó és folyó dolgokhoz, melyeket az deákok *successivum*-oknak hívnak, mivelhogy egymás után való részből állanak, szükség, hogy elébb- és utólbvaló részt foglaljanak magokban. Annakokáért, ha az napnak forgása, az embereknek egymás után születése öröktől fogva voltak, mivelhogy az ő természetekhez illendő részek nélkül nem lehettek: következik, hogy elébb- és utólbanvaló részek voltak öröktől fogva. Teljességgel lehetetlen pedig, hogy mind az elébbvaló, s mind az utána következő részek öröktől fogva valók légyenek; mivelhogy az mi előtt valami volt, az nem lehet öröktől fogva való.

Ezt az bizonyságot, nagyobb értelemnek okáért, ilyenképpen erősíthetjük: ha az világ mostani állapotjának kezdete nem volt, hanem öröktől fogva, így mint most, egymás után születtek, bizonyos számú esztendőkig éltek s azután megholtak az emberek: következik, hogy az embereknek nemcsak születések, de halálok is öröktől fogva volt. Az pedig nem lehetséges; mert az embernek születése csak bizonyos és meghatározott esztendő számmal volt az halálnak előtte: azért, ha az születés elébb volt az halálnál, nem lehetett öröktől fogva az halál. És mivelhogy csak meghatározott, bizonyos számu esztendő folyt az halál között és születés között, mint szintén most is, ha az emberi állatnak halála öröktől fogva nem lehetett, az ő születése sem lehetett kezdet nélkül. Ebből az kerekedik ki, hogy ez világ nem lehetett kezdet nélkül mindenkor ilyenformán, mint mostan vagyon.

Végezetre, azzal is támaszthatjuk ezt az igazságot: mert az mi öröktől fogva volt, változás nélkül örökké abban az állapatban kell maradni, melyben volt eleinten. Mert ha elváltoznék, nem lehetne ez az változás öröktől fogva; mivelhogy az elváltozó állatnak létele után

kellene következni az változásnak. Szükség tehát, hogy az öröktől fogva való állat, az változás előtt, örökké, azaz véghetetlen ideiglen, változás nélkül maradjon az előbbi állapatban ; mivelhogy ha az változás előtt csak bizonyos üdővel kezdett lenni, nem lehetett öröktől fogva. Ebből világoson következik, hogy az egek forgási és az embereknek nemzési, egy szóval, az világnak ilyen állapatja, mint most vagyon, nem lehetett öröktől fogva, akármint habozzon ebben Aristoteles ; ki midőn az csipát szeméről letörölvén, bizonyságinak töredelmes pozdorjáját megismérte volna, igazán megvallá, hogy ő az világnak kezdetiről semmit bizonyost nem tud mondani. Ezt azért, az ki ez világot teremté, mely azelőtt nem vala, Istenünknek és ez világ urának tartjuk ; őtet tiszteljük, mint teremtő és gondviselő fejedelmünket.

De ezeknek és több mély bizonyságoknak most békét hagyván, vegyünk az megmondott dologból két hasznos tanuságot.

Elsőt azt : mely veszedelmes vakságra viszi embert az bűn és az Isten törvénye ellen való feslettség. Az Sz. Pál mondása szerént, az ki vétkezik, megtagadja az Istent cselekedetivel ; mert nem egyéb az gonoszság, úgymond Sz. Jób, hanem az felséges Istennek tagadása. Ugyanis az, ki bátran elmerül és torkig úsz minden gonoszságban, úgy viseli magát, mintha nem volna az kinek engedelmességgel tartoznék és az ki látná s meg is büntethetné álnakságit. Azért az ki nemcsak szájával, hanem erkölcsével is meg akarja mutatni, hogy az Istent hiszi, ne légyen olyan, mint az kikről olvassuk, hogy hasonlók az erdei szamárokhoz, és *liber baro*knak alítván magokat, szabadoson vétkeznek, mintha menedéklevelek volna az istem szolgálattúl : hanem azt szünetlen szeme előtt hordozza, hogy birodalom alatt született, és nagy büntetésnek fenyítékével köteles az ő Teremtőjének szolgálatjára és szófogadó engedelmességre.

Másodikat azt tanuljuk : mely méltó okokból parancsoja az Úr Isten, hogy soha semmi dolgainkban el ne feledkezzünk és lelki szemeinket el ne fordítsuk ő róla ; mivelhogy nagyobb szabadságot semmiből nem vehet az emberi gyarlóság minden gonoszságra, mint abból, hogy kiveti az Istent elméjéből. Mert szinte miképen az országokban nem lehet nagyobb bontakozása az igazságnak, sem eláradása az gonoszságnak, mint midőn az emberek azt vélik, hogy sem fejedelemek, sem

birájok nincsen: azonképen nem lehet azokban is zablája az gonoszságnak, valakik gyakran nem emlekeznek az Istenről. Az ki pedig szünetlen az Istenre függeszti szemeit, nemcsak nagy ösztöne vagyon minden tekélletes jó erkölcsre, de az világi veszedelmek és háborúságok között is csudálatos vígasztalást talál, mint szintén Sz. Dávid, ki, midőn ez világnak felháborodott habjai között ugyan megepedett volna, azt mondja, hogy megemlekezvén az ő édes Istenéről, örvendetes gyönyörűséggel bételjesítették az ő szüve.

MÁSODIK RÉSZE.

Mint kelljen az világnak szép alkotmányában az Istennek hatalmát és bölcseségét szemlélni.

Izsaiás azt írja, hogy az Isten három újjára függesztve hordozza az föld kerekségét; akarván ezzel jelenteni, hogy ez világnak gondviselésében az Istennek három csudálatos szép tulajdonsági tündöklenek: tudniillik, atyai jó volta, melylyel jót akar tenni az teremtett-állatokkal; gondviselő bölcsesége, mely utat talál az ő jó akaratjának véghez vitelében; mindenre ható nagy hatalmassága, melynek erejével mindazokat megszerzi, valamik szükségesek ez világnak szép és hasznos vezérlésére. És, hogy ezeket az isteni tulajdonságokat ajtatos szeretettel megismérné minden ember, gyakran int az sz.-írás, hogy az Istennek alkotmányit szorgalmatos gondolkodással szemléljük; sőt ugyan jajt kiált azokra, kik ebben megfogyatkoznak. Ő maga is az nagy Úr Isten, meg akarván Sz. Jóbbal ismértetni hatalmasságát és isteni félelemre és szeretetre igyekezvén gerjeszteni lelkét, nagy sok beszéddel eleiben rakogatja, sőt ugyan nagy pompával előmustráltatja az teremtett-állatokban tündöklő bölcseségét és hatalmas erejét. Először is az egeknek csudáiról emlekezik: azután az esőt, havat, szeleket, mennyköveket, végre az égi madarakat, vízben uszkáló állatokat, az föld hátán lakozó vadakat előszámlálja; és úgy mutogatja, mely világos tüköri légyenek mind ezek az ő bölcs hatalmának. Sz Dávid is, gyakorta az isteni dicsíretre és szeretetre serkegetvén magát, sok szép énekléssel előszámlálja az Istennek teremtett-állatit Sz. Ágos

ton magárúl azt írja, hogy mikor üdőt vehetett az több foglalatosságitúl, az Istennek alkotmányit gyönyörűséges elmélkedéssel vizsgálja, és ezzel úgy felgerjed az isteni szeretetre, hogy az reménylett bódogságnak előljáró zsengéjét láttatik érezni magában.

1. *Hasznai az teremtett-állatokrúl való elmélkedésnek.*

Az teremtett-állatokrúl való mélyebb gondolatból három rendbéli haszon származhatik az emberbe.

Első: az Istennek ismeréti. Mert, az Bölcs mondása szerént, az ki jól meggondolja az világ részeinek rendit és állapatját, eszében vészi, hogy okos és véghetetlen hatalmú gondviselőtűl hordoztatik. És az teremtett-állatoknak nagy volta az Istennek véghetetlenségét, szépsége az Istennek szépségét, erőssége az Istennek hatalmát, fínyessége az ő dücsőségét, édessége pedig az Istennek sok vígasztalásokkal bővölködő jóvoltát adja értenünk; mivelhogy valami az kútfőből származik, azzal bővölködni kell az kútfőnek. Annakokáért Sz. Basilius azt írja, hogy ez világ nem egyéb, hanem egy szép írott könyv, mely az Istennek dücsőségét hirdeti. És ugyanezent írja Cassiodorus, hogy mondotta Sz. Antal egy pogány bölcsnek, midőn azon tudakoznék tőle, mint lakhatik az pusztában könyvek nélkül? Másutt ezen Sz. Basilius azt írja, hogy ez világ olyan mint egy iskola, melyben az teremtett-állatok tanítnak az Istennek isméretire. Mert, úgymond, az látható állatok szépsége és nagysága az Istennek erejét és szépségét szemünk előtt hordozzák, úgy hogy noha csak legkisebb részét érthetjük az teremtett-állatok titkainak, de mindazáltal csak azok is, az melyeket szemünkkel látunk, oly csudálatosok, hogy akármely éles elme sem álmélkodhatik elégségesen az Istennek ezekben tündöklő bölcseségén. Miképen azért az mennyei bódogságban az Úr Isten mintegy tüköre lészen az megdicsőűlteknek, melyben az teremtett-állatokat szemléljék: azonképen ez világon az teremtett-állatokat tükör gyanánt kell néznünk, melyben az Istennek jóvoltát, hatalmasságát, bölcseségét megismérjük; és, mint valami grádicsokon, az látható állatok isméretin az Istennek isméretire emeltessünk.

Második haszna az teremtett-állatok isméretinek az, hogy fel-

gerjed bennünk az isteni szeretet, és hálaadásra indíttatik az mi szívünk. Azért mondja Sz. Basilius, hogy mikor csak egy füvecskét látunk is, az isteni szeretetre gerjedez az mi lelkünk, ha meggondoljuk, hogy ezt is az Úr Isten nem magáért, sem az angyalokért, sem az oktalan állatokért, hanem, az mint Sz. Dávid mondja, az hegyek tetején zöldelő füvet is az embernek szolgálatjára teremtette. Mert az ember szűkölködik az oktalan állatok nélkül hogy húsával tápláltassék, bőrivel és gyapjával ruháztassék, erejével földét szántsa, terhét hordozza, gyalog járástúl megmentse: ezek pedig az oktalan állatok fűvel tápláltatnak: az füvek nem nőnek különben, hanemha esővel öntöztetik az föld: az esők különben nem lehetnek, hanemha az tengerből és folyóvizekből pára emeltetik fel: az földből pedig gőzölgő füstök támadnak, és szelet indítnak, mely az felhőket elterjeszti az föld kerekségére: ezek pedig az párák és füstök különben fel nem emelkednek, hanem az napnak és csillagoknak erejével: annakokáért mind az egek az ő szép forgásokkal mind az esők és mezei virágok az embernek szolgálatjára, hasznára és tisztességes vigasztalására teremtettek. Azt kívánja azért ez az szent doctor, hogy midőn egy szép virágot kezünkben vészünk, egy árnyéktartó zöld ágat megtekintünk, az Istenhez emeljük lelki szemeinket és dücsőítsük őtet, ki ennyi szépséggel felékesítette az elhervadó virágot, hogy az mi szemünket gyönyörűségesen legeltesse; ily szép illattal megáldotta, hogy jó szagával minket vígasztaljon: ennyi különb-különbféle jó ízű gyümölcsöket adott az üdőnek állapatjához képest, hogy az mi torkunknak kedveskedjék. És egy szóval, nem úgy bánt mi velünk az Isten, mint az emberek az ő béresekkel, kiknek csak temérdek és vastagító eledelt rendelnek, csemegére és nyalánkságra nem szoktatják őket: hanem szükségünk fölött is, az mi érzékenységünk gyönyörködtetésére is, sok szép dolgokat teremtett az mi urunk.

Ezeket megértvén, nem illik, hogy hasonlók légyünk amaz oktalan állatokhoz, kiknek midőn az ő pásztorok makkot vagy galagonyát vér az fárúl, mohón zabálnak és egymást taszigálják, de szemeket fel nem emelik, hogy megköszönjék az ő pásztorok jótéteményét. Az gyermekekhez se hasonlítsuk magunkat, kiknek

ha szép arany bötükkel írt könyvet adnak, noha gyönyörködnek az bötük tettetes ékességében, de nem értik mi fekszik azok alatt, és az benne való mélységes tudományra nem igyekeznek: hanem azon légyünk, hogy ez világi szépség által az Istennek szerelmére és jótéteményiért hálaadásra induljunk, és megemlekezzünk az Bölcs mondásárúl, hogy, midőn az Istentűl jót vészünk, hálaadást térítsünk viszszá ő szent felségének. Ugyanis, az mint Sz. Ágoston írja, bolondság volna, ha azok az szépségek elvonnának minket az Istentűl, az melyek ugyan nem is volnának, ha Istenben nem volnának.

Harmadik és utolsó haszna az világi állatok vizsgálásának az, hogy ezeknek példájokkal hivatalunkrúl és kötelességünkről megemlekeztetünk, és néma nyelvekkel az mi erkölcsünket ezek is az tekélletességre igazgatják. Ez az oka, hogy az sz.-írás is néha az hangyákra, néha az héjákra, sőt még az ökrökre és szamárra is mutat, hogy ezektűl megtanuljuk, mint kelljen hivatalunkban járnunk. Azt mondja azért Sz. Basilius és Sz. Ambrus doctor, hogy midőn egy szép virágot megtekintünk, ne csak úgy nézzünk erre mint az barmok, hanem eszünkben jusson az mi életünknek gyarlósága, rövid öröme, elmulandó vigasága. Mert miképen az szép virág hamar meghervad s elszárad, és noha még Salamonnál is frissebben öltözött, de nagy gyorsan elveszti minden ékességét: azonképen te is, akármely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedjél is, rövid üdő alatt meghervadsz és megrothadsz.

Hasonlóképen más helyen is ezen szent doctorok arra tanítnak, hogy midőn az szőlőveszszőt látjuk, eszünkbe jusson állapatunk, hogy noha minket is az Úr Isten, mint valamely szép szőlőt bégyepelt és bérkolt, megmetszett és megkarózott az ő malasztjának és az szentek példájának vastagító támaszival: de viszontag azt kívánja tőlünk, hogy az szőlőtőben maradjunk, nevekedjünk, gyümölcsözzünk; és midőn az homlítás által bévermeltetünk, az föld alá bujtatunk, azt is örömmel szenvedjük.

Másutt azt írják, hogy midőn látjuk az oktalan állatoknak magokra való szorgalmatos gondviselését, megemlekezzünk, hogy az mi lelkünkre mi is szorgalmatos vigyázással gondot viseljünk; mert

nagyobb kárhozatunk lészen, ha az barmoknál is oktalanbaknak találtatunk az magunk dolgaiban. És szépen tanítják az fiakat az gólyák példájával, mint kelljen tisztelni koros és megért szüléjeket. Mert az gólyák, midőn megagganak szüléik, melegítik az ő hideg tetemiket tollokkal ; eledelt hordanak nékik ; az röpülésben is segítik, szárnyokkal felemelvén őket. Végezetre, midőn sokféle virágokat látunk, melyek napkelettel kinyílnak, és az napnyugottal egybemennek ; avagy az napra fordítván virágoknak kinyilt kebelét, vélle együtt forognak, mintha megismérvén az ő legeltető és alkotó mestereket, szolgálni akarnának néki tehetségek szerént : mi is azon légyünk, hogy szemeinket az Istenről el ne vegyük ; hanem őtet, minden javainknak kútfejét, kövessük, hálaadó szolgálattal udvaroljunk és kedveskedjünk néki.

2. *Az egeknek ékességéről.*

De efféle szép tanuságoknak, melyeket az teremtett-állatokból szedhet az ember, mélyebb emlekezetit most elhagyván, rövideden tekintsük meg közönségesen az teremtett-állatoknak csudálatos rendit, ékességét, alkolmatosságát és szép bölcseséggel vezérlését ; melyekből az Istennek hatalmas ereje, bölcsesége és jó volta kinyilatkozik, és világoson kitetszik az mit az pogány bölcs monda, hogy az természet szerént való állatok cselekedeti okos és értelmes gondviselőnek cselekedeti, melyekben fínylik az Istennek bölcsesége, miképen az sz.-írás is nagy sok szép álmélkodtató szókkal tanít erre. És ugyan azt mondja, hogy az mezei barmok és az égi madarak, sőt minden teremtett-állatok nyilván kiáltják, hogy ők nem teremtették magokat, hanem az Isten.

Mivelhogy azért, az Lactantius mondása szerént, az végre teremtette Isten az embert igyenes szép termettel, hogy az egeket szüntelen szemlélje ; és az Istennek az egekben tündöklő hatalmasságát s bölcseségét megesmérje : méltó, hogy mi is ezeknek szépségét figyelmetesen megtekintsük.

Legelőször is azért, csudálatos az egeknek az ő nagy voltok. Mert, az mint Basilius és Seneca írják, noha nékünk az nap és az csillagok kisebbeknek tetszenek az földnél, az ő távullétek miatt, szintén mint az öreg emberek, sőt az magas tornyok is kicsinyeknek látszanak,

midőn messze vannak : de azért az nap sokkal nagyobb az egész föld kerekségénél. És annyira nagyobb, hogy az mathematicusok számvetése szerént százhatvanhatszor annyi mint az föld, sőt csak egy csillaghoz képest is olyan az egész föld, mind egy kis punctocska ; az mint Sz. Basilius bizonyos okokkal megbizonyítja. És, az miképen az mathematicusok nem ok nélkül tanítják, az nyolczadik égben való ezer és huszonkét csillag közül, melyeket szemünkkel megjegyezhetünk, — mert az többinek, mint szinte az tenger fövenyének számát, csak az Isten tudja — oly nagyok vannak, hogy százhétszer nagyobbak az földnél. Az csillagos égnek kerekségét pedig az földnek és tengernek kerekségénél huszonkétezerszer hatszáztizenkétszer nagyobbnak írják az mathematicusok ; és azt mondják, hogy az egész föld kereksége, melynek bizonyos mértékét csak egyedül az Isten tudhatja, — noha az Ptolomaeus tetszése szerént huszonkétezer és ötszáz olasz mérföldet, azaz közel hatezer magyar mértföldet foglal magában — az firmamentomhoz képest csak annyi, mint egy punct, mint egy mákszemecske. Ebből mutatja meg osztán Seneca és Plinius, mely bolondok az emberek, kik felfuvalkodnak ez világi birodalmocskában, holott ha mindenestül övék volna s az föld, rövid és keskeny határral környékezett birodalmok volna.

Továbbá ebből az föld körül forgó egeknek nagy voltokból azt hozza ki Aristoteles, hogy meg nem gondolhatja az emberi elme, mely sebes gyorsasággal forog az firmamentum, megkerülvén huszonnégy óráig az egész földet. Mert, az mint az mathematicusok megbizonyítják, az firmamentomnak valamely kicsiny része egy órában oly messze mégyen, hogy ha valaki mindennap tíz magyar mértföldet menne, kétezerkilenczszáznégy esztendő kellene hozzá, hogy oly messze mehetne ; és annyi üdő alatt, az mennyiben egy Mi atyánk-at mondanánk, azon firmamentomnak egy valamely kis része annyit mégyen, az mennyit egy madár, vagy nyíl menne, ha ugyanazon üdőben hétszer az egész földet megkerülné. Ennek pedig az megfoghatatlan gyorsaságnak egyéb oka nincsen, hanem az Istennek parancsolatja. És mind ezekből az Istennek hatalmas felségéről itíletet tehetünk, mivelhogy ezt az nagy eget ő csak araszával is általfogja, úgymond Izsaiás, és ő hozzá képest ez az kiterjedett nagy kék ég olyan, mint egy semmi. Kitetszik ugyanazon dologból az Istennek jó volta is, ki mind ezeket az nagy

alkotmányokat csak az hálaadatlan emberi nemzetségnek szolgálatjára teremté, az mint ő maga megmondja Mózes által.

Ennek fölötte az egek oly csudálatos forgással, oly állhatatos és alkolmatos renddel viseltetnek, hogy az ki ezeknek vizsgálásában forgott, álmélkodva szemlélheti bennek az Istennek bölcseségét. Azért írja Sz. Basilius, hogy ez világ vezérlőjének bölcsesége ugyan villámik az napnak ez föld körűl való szüntelen forgásában : mely az éjnek és nappalnak változásival hasznoson ékesíti ez földet, és néha hozzánk feljebb jövén, nyárat szerez ; néha eltávozván, telet hágy. Ugyanis, ha az nap után éj nem következnék, és az földi gyümölcsök az éjnek mértékletes hűvösségétől, szép harmatitúl nem ujulnának : ki kellene égniek az hévség miatt, az emberi testnek sem lehetne egészsége és csendesz nyugodalma. Azonképen, ha az nap néha feljebb s néha alább nem járna ; ha az esztendőt négy részre nem osztaná, és az nyár s tél köziben őszt és tavaszt nem vetne, hogy az nagy melegrűl szép lassú grádicson jutnánk az hidegre, és az hidegrűl viszontag lassan térnénk az melegre : sem földi gyümölcsünk termése, sem magunknak egészséges megmaradása nem lehetne. Miképen azért az Bölcs arra tanít, hogy valamennyiszer az napot, az Istennek csudálatos edényét látjuk, dücsőítsük az Teremtőt : azonképen Sz. Basilius is arra int, hogy midőn az napot és az fínyes csillagokat látjuk, nemcsak meggondoljuk, mennyivel szebb ezeknél, az ki ezeket teremtette ; de azt is eszünkben vévén, mely szép ajándékokkal látogatta az Isten az ő számkivetett bűnös szolgáit, itíletet tégyünk, mennyivel böcsülletesb szépségeket ád szent országában az választott híveknek. És másutt azt mondja, hogy ha az Isten házának pitvara, ha az vadak barlangja ily szépen felékesíttetett : megitílhetjük, minémű légyen az királyi palota.

Az holdnak fogyása és nevekedése, melyet az sz.-írás csudáltat, az ő ereje és cselekedeti, az Istennek hatalmát és bölcseségét nagy nyilván megmutatják. Mert, az mint Sz. Basilius megmutatja, az holdnak erejével indíttatik meg az tenger, úgy hogy néha egyfelé s néha másfelé folyjon. Az vízi állatok, úgymint az rákok, osztrigák, csigák, sőt még az embernek agya veleje és az fák völgye és béli teljesbek holdtöltére. Az szeleken és üdők változásán is nagy urasága vagyon. Végezetre azzal fejezi bé mind ezeket ez az szent

doctor. hogy az holdnak változásit látván, az emberi állapatnak állhatatlansága eszünkben jusson. és az hamar változástúl félvén, mértékletesen viseljük magunkat jó szerencsénknek teljességében.

Az több csillagoknak, az egek ékességinek erejét ki tudná csak meg is gondolni, nem hogy előszámlálni? Az többi közt az is csudálatos szép hasznok ezeknek, hogy az tengeren evezőknek nincs egyéb kalauzok az csillagoknál, és kiváltképen az északi csillagnak oly ereje vagyon, hogy nemcsak az mágneskő ő maga, de az vasnyelvecskéknek az mágneshez dörgölt hegyecskéje is igyenesen arra az csillagra fordul, és az által mutatja az compass az órát, az által hordozzák egyníhány ezer mértföldre az tengeren az hajókat, szinte oly bizonyos utakon, mint az jó kocsis az szép tér földön az ő kocsiját.

3. *Az levegő-égnek és folyóvizeknek csudáirúl.*

Az levegő-égnek alkolmatos szép hasznai is az bölcs Teremtőnek isméretire igazítnak minket, és valamennyiszer lélekzetet vévén, szellőztetjük ezzel szűvünknek hévségét, annyiszor kellene az ő Teremtőjérűl böcsüllettel emlekeznünk Hogy pedig az levegő-égben indult szeleknek csudálatos eredetirűl, hasznos fúvásiról ne szóljunk, melyeknek útjait senki egyéb nem tudhatja az Istennél, ki győzné megmagyarázni, mely nagy bölcseséggel öntözi az Úr Isten az levegő-égből az szárazföldet alkolmatos esőkkel, havakkal, harmatokkal ! melyekben az Istennek bölcseséges hatalma úgy kinyilatkozik, hogy ő maga is az nagy Isten sokszor dicsekedik ebben az ő cselekedetiben, és az esők apjának nevezi magát. Valjon s, ha az egész emberi nemzetnek okosságát egybeverték volna, feltalálhatta volna-é, mint kelljen oly szép módjával öntözni az földet, mint az Isten öntözi? Mikor égett-bort ütnek, az borsöprűből pára mégyen fel az rézfazékban, és ott meghűvösödvén, cseppenként szép lassan szivárkozik alá: azonképen az vizekből sok gőzt és párát emel fel az napnak melegsége, és midőn ez jól felérkezik az föld zínéről az levegő-égnek közepire (mely sokkal is hidegb az föld mellett való részeinél), meghidegűl, megsűrűdik, és cseppekké változván, úgy öntözi az földet. Mely dologban két nagy Isten

csudáját látom: elsőt, hogy noha az naphoz közelb vagyon az levegő-égnek középső, hogysem alsó része: de azért ugyan hidegb az felső része; mint megpróbálhatja, az ki nyárban az havasok tetejére felhág. Másodikat, hogy nem szakad egyszersmind alá az eső, hanem cseppenként esik Mely dologrúl az sz.-írás sokszor emlekezik, és magasztalja abból az Istennek hatalmát s bölcseségét, hogy az vizeket és felhőket az égben felfüggeszti és, az mint az sz.-írás szól, mint valami rostán, úgy szűri alá az vizet. Ezt meggondolván egy pogány bölcs ember, azt mondja, hogy ő semmit nagyobb csudának nem tart, mint hogy az fellegekben felfüggesztetnek az vizek.

Az égbéli sok több csudákon ki győzhet eleget csudálkozni? ki magyarázza meg, mint légyenek amaz iszonyú villámások az víz között és amaz rettenetes mennydörgések? melyektűl, az mint nem régen mondám, Caligula császár úgy retteg vala, hogy az ágy alá bújnék előtte. Augustus császár is bujdoklott, midőn az mennydörgéseket hallotta. Az mennyköveknek ereje, az hónak és kőesőnek alkotása sem egyebet hirdet, hanem az Istennek hatalmas bölcseségét.

Az tengerrűl és folyóvizekről mit mondjunk? Az tengerben folynak minden vizek: de az tenger soha meg nem árad, sem kiljebb nem terjed, hanem azon állapatban marad mindenkor; maga ha egy folyóvíz eleiben hegyeket hánynának, nincs oly nagy ország, melyet esztendeig el nem fogna és más tengerré nem tenne. Ennek fölötte, noha oly iszonyú habjai és folyási vannak gyakran az tengernek, hogy szörnyűség csak reá is nézni; sőt noha az Verestenger sokkal magasb az mellette való Egyptomnál, és ez okon el kellene természet szerént Egyptomot fogni: de az Istennek hatalmas ereje nem valami magas partokkal, hanem csak az egyenes és erőtlen fövenynyel ágyában s fészkében tartja, és mint egy vad lovat zablán hordozza, hogy kiljebb ne lépjék; mivelhogy, az sz.-írásnak mondásaként, az Isten markában szorította az tengert és ő előtte nagy dorongokkal bétámasztotta az ajtót, hogy ki ne jöhessen. Ezt az Isten erejének felmagasztalására sok helyen előnkbe adja az sz.-írás és ezzel az példával izgat minket az istenifélelemre, mivelhogy az felháborodott tenger is retteg ő előtte.

Az folyóvizeknek csudái még ennél is nagyobbak. Mert ha valaha egy kifolyó kútnál megállottál, úgymond Sz. Basilius, cszedben vévén ennek szüntelen folyását, nem gondolkodtál-é magadban, honnan légyen ennek eredeti? hon tartassék annyi víz, hogy ennyi esztendeig el ne fogyjon? mint légyen, hogy bé nem töltheti azt az helyet, az hová szüntelen folyását igazítja? Ebből az Istennek erejéről tanúságot vehettél, az kinek szava cselekeszi mindezeket, és, az mint az Angyal kiáltja, méltó félni, dücsőíteni és hálaadással tisztelni az Istent, az ki alkotta az forrásokat.

Az tengerben és folyóvizekben úszó sok állatoknak, melyeknek száma nincsen, úgymond a sz.-írás, nagy voltokat, erejeket és hasznokat sok könyvekben sem számlálhatnók elő. Csak amaz kis halacskárúl emlekezzünk, mely (úgymond Sz. Basilius) az isteni hatalomnak bizonyos tanítója; ezt *echeneis*-nek, vagy *remora*-nak nevezik az deákok, és oly ereje vagyon, hogy midőn az tengeri nagy hajók kiterjesztett vitorlák szárnyain sebességgel röpülnek, és sem kötelekkel, sem lánczokkal, sem vasmacskákkal az emberi erő ezeket meg nem állathatná: mihent ez az kis halacska reáragaszkodik az hajóra, úgy megállatja, mintha egy erős kőszálhoz kötöztetett volna az nagy várnyi hajó.

4. *Az földnek és oktalan állatoknak bölcs alkotásárúl.*

Az földben és az földi gyümölcsökben metszett pecsétit az isteni bölcseségnek és hatalmasságnak csak az láthatja által teljességgel, az ki ezeket alkotta és felékesítette. Csudáltatja az sz.-írás és csudálták minden üdőbeli bölcsek, hogy az föld ez világnak közepette fondamentom és támosztó oszlop nélkül felfüggesztetett. Mert, az mint Aristoteles írja, oktalan barom az, valaki nem csudálkozik, honnan légyen, hogy midőn az földből egy marokkal felemelünk, mindjárt alárohan, az egész föld pedig mozdulatlan áll egy helyen minden stömpöly nélkül. Ennek pedig az oka nem egyéb, úgymond Sz. Basilius, hanem, hogy az Istennek hatalmassága tartja az földnek minden határit, és ha szintén egyéb okát adhatnók is ennek, abból is az Istennek bölcsesége fénylenék, mely így rendelte az világnak állapatját. Ebből pedig nagy bizodalmunk lehet az Istennek

hatalmasságában, ki az gonoszra hajlandó természetet az ő szent akaratjával úgy megerősítheti (mint az földet az világ közepett), hogy helyt álljon és az Istentől el ne szakadjon.

Hogy pedig semmit ne szóljunk az föld gyomrában termett érczekről, amaz lassú és fogyhatatlan tüzekről, melyek az hév vizeket melegítik az föld alatt: egy kis füvecske, egy termőfának állapatja könnyen megismértetheti az Istennek bölcs hatalmát. Tekints meg, úgymond Sz. Basilius, az búzaszárnak mennyi csomója vagyon, hogy könnyebben elbírhassa az teli búzafejet; az zabszalmának pedig ilyen térdecskéi nincsenek, mivelhogy az zabfő könnyű, és nem kell oly nagy erő az ő fentartására. Lásd mennyi polyvában takarta, és mely hegyes kalászoknak kopjáival, mint valami latorkerttel, környülfogta az búzaszemet, hogy az madarak és férgek hozzá ne férhessenek. Gondold meg az nagy álló fáknak sok ágbogú gyökerének erős fondamentomát, melyek az szelek és égiháborúk ellen helységben tartják az nagy fát, az melyet sok száz ember sem tarthatna egyenesen; jusson eszedben, mi módon zöldül meg kikeletkor; miképen szíják fel az ő ágai titkos és megfoghatatlan csatornákon az nedvességet, és ebből vesszőket, leveleket és gyümölcsöket nevelnek.

Az oktalan állatokban még ennél is nyilvábban kitetszik az Istennek bölcsesége és gondviselése. Mert noha okossággal nem élnek és eleit-utólját dolgoknak meg nem gondolhatják, mikor valamihez kezdnek: de mindazáltal az ő táplálásoknak, szaporodó nemzéseknek, magok oltalmazásoknak oly jó módját követik, mintha nagy bölcs okossággal bővölködnének; mert az bölcs Isten természetekben oltotta ezeknek, mit kellessék mívelniek, és, az mint Sz. Tamás doctor írja, az Isten izgatja és vezérli őket, hogy oly alkolmatoson eljárjanak minden dolgokban, mintha okossággal élnének. Ez okon az Úr Isten, meg akarván Sz. Jóbbal ismértetni az ő bölcs gondviselését és erejét, mintha ugyan dicsekednék és magát mutogatná sok szóval előszámlálja az földi és tengeri állatoknak tulajdonságit, erejét, gondviselését, tioknak felnevelését etc.

Ugyanis, ki volna az ki nem csudálkoznék rajta, mi módon táplálja az Isten az égi madarakat? Télben midőn mindeneket bélepett az

temérdek hó, és úgy elszáraztott minden füveket az sütő dér, hogy sem zöld füvet, sem magvacskákat nem találhat az ember ez földön, és meg sem tudja gondolni, miképen kellene csak egy madárkának is ételt keresni az mezőben: az Isten pedig, ki az ő népét negyven esztendeig kenyér nélkül táplálá az pusztában, eltáplálja őket is, és bátorítja az ő híveit ezeknek példájával, hogy meg ne fogyatkozzanak az isteni gondviselésnek bizodalmában; mivelhogy az keresztyén ember nagy bátorsággal így szólhat az ő Istenének szükségében: Uram, ha az oktalan állatra ily gondot viselsz: elfeledkezel-é az te hasonlatosságodra teremtett fiaidrúl, kiket az te szent Fiadnak vérével megváltottál és az te dücsőségednek örökösivé töttél? ha az kisded állatokra ily gondod vagyon: mentűl nagyobb lészen az emberekre?

Csudálkozik Sz. Basilius az hangyáknak cselekedetin, hogy az következendő télre oly gondot viselnek, mintha az jövendőrűl is gondolkodnának, és oly fáradhatatlanúl munkálkodnak az élésszerzésben, hogy holdtöltekor éjjel-nappal egyaránt takarnak. Az élésnek pedig az föld alatt szép tiszta helyt szereznek, holott mint egy szuszékban az téli prófontot megtartsák. De hogy az búza ki ne csirázzék az földben, elharapdálják az búzának púpját és tetécskéjét, az melyen ki szokott fakadni az földben, és így magtalanná tészik az megherélt búzát. Hogy pedig meg ne rothadjon takarmányok az nedvesség miatt, szép tiszta üdőt várnak, kihordják, az napra terítik és megszáraztják buzájokat. Mind ezeket meggondolván, úgymond Sz. Basilius, csak álmélkodva azt kiálthatom Sz. Dáviddal: Bezzeg csudálatosok, Uram, az te cselecselekedetid! mindeneket nagy bölcsen cselekedtél, felséges Úr Isten!

Másutt ezen sz. doctor csudálkozik az méheknek szép rendtartásán; mert ezeknek (úgymond) mint egy szép országnak, jó renddel vagyon minden szertartások. Ezek közt egy király vagyon, melynek noha fulákja vagyon, de senkit ezzel meg nem sért; mintha intené az fejedelmeket és hatalmasokat, hogy késedelmesek légyenek az büntetésre. Sőt az méhek közt is, az kik nem követik az királyok szelídségét, hamar megbánják; mert marások után, ottan meghalnak. Ezzel is az boszuállásnak kívánságát megfojtja bennünk az ő példájok és az békeséges egyességre izgat. Mikor az kasban szállanak, először is az ő királyoknak öregb és temérdekb töltéssel megerősíttetett palotát csinálnak, azután,

4*

noha geometriát nem tanultak, de oly szépen, egyformán, hat hat szegletű házacskákat raknak lábokkal és szájokkal, hogy sok méregetéssel kellene az bölcs mathematicusoknak is hasonlót csinálni. Ilyen formán pedig azért csinálják cellájokat, hogy több házacska férjen az kosárban, és boltosok is légyenek, hogy egyik az másik alatt l. ne szakadjon ; az munkát úgy elosztják egymás közt, hogy némelyek terhet hordnak az mezőről ; némelyek azt lerakják az terhes méhekről ; némelyek lépet csinálnak, simítják és fundálják az cellákat ; némelyek pedig, mint zsákmányosok, italt vísznek az munkásoknak, nemcsak szájokban, de egyéb részecskéjeket is megnedvesítvén. Az égiháborút idején megérzik, és haza takarodnak s vesztegségben vannak. Mikor eljő a ételnek idej , egyszersmind észnek, együtt nyugosznak el, együtt kelnek fel is ; mert estve felé midőn nagy döngésben vannak, egy, az ki erre rendeltetett, körül röpül és két vagy három temérdek döngéssel jelt ád, s ottan mindnyájan hallgatnak s elnyugosznak ; reggel is hasonlóképen ébresztetnek az munkára. És jóllehet az egész emberi okosság sem tudna sem viaszat, sem mézet csinálni : de ez az kis férgecske nagy künnyen megcsinálja. Sőt az emberek ez mái napig sem tudják, miből és mi módon győjtik ők az mézet. Mert Aristoteles és Plinius azt írják, hogy az levegő-égből az vékony harmattal együtt esik alá hajnalban az édes nedvesség, melyet az méhek béhordnak kosárokban. Egyebek pedig azt írják, hogy az virágoknak nedvességét szíják ki, és abból érlelik az mézet. De akármint légyen, nagy bölcsesége tündöklik az Istennek az kis férgecskében, melyben oly természetet oltott, hogy meg is tudja azt csinálni, az mit az okos ember meg sem tud érteni. Mely gondolattal méltó, hogylebocsássa szárnyát, mint az páva rút lábait látván, az emberi dagályosság ; és az ő tudományában s bölcseségében fel ne fuvalkodjék, egyebek fölött magának valamit ne tulajdonítson, látván, hogy megelőztetik az férgecskék mesterségivel.

Végezetre, álmélkodik az imént nevezett sz. doctor, mely jól tudják az égi madárkák az üdők változását ; és télre kelvén, meleg országot keresnek nyárra visszajőnek. Mely szépen megisméri sok ezer juh között az bárány az ő anyját, és ha soha azelőtt farkast nem látott is. megijed és elfut előtte. mihelyt látja. Az fecskék bölcseségét is említi, kik házat akarván építeni, szájokban szalmát visznek az geren-

dához: de minthogy sárt szájokban keveset vihetnek, az szárnyok sugarát megvizesítik, azután szép vékony porban keverik, és úgy tapasztják fészkeket. És, hogy az elefántokrúl s egyéb nagy állatokrúl ne szóljunk, ki tudná meggondolni, mely nagy bölcseség kellett ahoz, hogy az Isten egy szúnyogocskának, egy bolhácskának szemet, szájat, gyomrot, több szükséges tagokat adna, melyek az mi szemünk előtt el vannak rejtve? ezen kívül oly szivárványt adott nékik, melylyel nagy hamar az embernek vérét kiszíhatják. Mind ezekben azért és az több állatoknak sok titkos és csudálatos erkölcsiben, erejében, gondviselésében, melyeket az ember csak elő sem számlálhat, nemcsak megismérhetjük, de álmélkodva is dicsőíthetjük az mi Istenünknek bölcseségét és hatalmasságát, ki, csak egy szavával, ily kisded állatokban ily nagy dolgokat cselekedett.

5. *Az emberrűl.*

Ha az oktalan állatokban így fínylik az Istennek hatalma és bölcsesége: mentűl inkább az emberben ő magában? Méltán mondja Sz. Dávid, hogy az Istennek mérhetetlen bölcsesége csudálatoson kinyilatkozik mi belőlünk. Mert valjon s, minémű erő és bölcseség kellett ahoz, hogy először az agyagos földből, azután anyánk méhében egy kevés vérből ily sok külső és belső tetemekkel szépen felékesíttetett testet formálna? valljon s, ki mehet végére, mint formáltatik és kilencz hónapig mint tápláltatik anyánknak méhében az mi testünk? Nem heában mondja Sz. Basilius, hogy az több állatok teremtésében az Isten csak azt mondá: Légyen világosság, teremtsen gyümölcsöt az föld etc.: de mikor az embernek teremtésére juta, elébb, majd mintha tanácskoznék, azt mondá: Jer, teremtsünk embert, azután maga kezével formálá az sárt, végre reá lehellék. Mert mind ezekkel azt akarta mutatni, hogy sokkal nagyobb jeleit és mélyebben reá metszett pecsétit hagyta az ő hatalmas bölcsesége az embereken, hogysem egyéb állatokon. Azért írja Sz. Ágoston, hogy az ember minden csudáknál nagyobb csuda. Véghetetlen dolog volna, ha rend szerént elő akarnók számlálni az emberi testnek és léleknek épületiben tündöklő bölcseségét az Istennek, ki az rút földből ily szép testet, ennyi sok külön-

böző tagokkal ékesen formála, csudálatos érzékenységekkel meggazdagíta, és minden cselekedetünkre szükséges eszközökkel úgy felépíté, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása vagy változása lenne is, ottan mindjárt alkolmatlanság találtatnék benne valamely munkára és hasznos cselekedetre. Nem győz Galenus eleget csudálkozni az ember szemének, agya velejének és szűvének mesterséges rendelésén ; álmélkodik az emberi testnek táplálásának módján, az gyomornak emésztő erején, az vérnek sok erecskéknek csatornáján minden tagokra elosztásán. Sz. Ágoston meg nem foghatja az emberi elménck erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magában kapcsol ; és, mikor szükség, megemlekezik rólok. Az álomban mint kötöztessék meg az embernek külső érzékenysége ; mint vigyázzon belől az értelme, és sok különböző álmokkal fáraszsza vagy vidámítsa az embert ; ezeket és több számlálhatatlan dolgokat, melyeket érzünk magunkban, noha nem tudhatjuk teljességgel mint lésznek, de azt bizonynyal megtanulhatjuk ezekből, hogy az emberi okosság fölött való, bölcs és értelmes teremtőnk vagyon minékünk, az ki ezeket alkotja, melyeket mi csak meg sem érthetünk. Mivelhogy pedig egész könyveket kellene írni az emberi testnek csak egyik részecskéjérűl is, ha minden mesterségét gyökerébűl ki kellene feszegetni : ezeknek békét hagyván, csak három szép és üdvösséges tanúságot hozok elő Sz. Basilius doctorból, melyek ébresztői lehetnek az mi tunyaságunknak és feledékenységünknek.

6 *Három tanúság.*

Első tanúság az légyen, hogy noha az Isten semmiből teremthette volna az mi testünket, de azt akará, hogy az földből lenne kezdeti, az végre, hogy az föld, melyet szüntelen tapodunk, megemlekeztetne az mi kicsiny állapatunkrúl és fel ne fuvalkodnánk semmi javainkban : hanem az mi akaratosságunknak dagályát az földnek emlekezetivel megfojtsuk, és gyakran azt mondjuk magunkban : Miben kevélykedhetik az por és hamu? Mit zúgolódhatik az fazekas ellen az cserép és földedény? Mi oka vagyon, hogy egy szócskáért haragudjék felebarátja ellen az föld, mely csak azt érdemli, hogy az emberek lábaitúl tapodtassék?

Második tanúságot ezt adja Sz. Basilius, hogy midőn az emberi ábrázatnak az több oktalan állatok termetitől különböző állapatját megtekintjük, eszünkben jusson, hogy minket igyenes fenálló termettel azért teremtett az Isten, hogy ebből is kitetszenék az mi életünknek czélja és hivatalunknak kötelessége. Mert az egek felé igyenes felserdült állapatot az végre adott nékünk az Isten, hogy elménket, gondolatunkat, akaratunkat és minden kévánságunkat az Istenhez, az mennyei jókra igazítsuk, és ne nézzük csak az földet, mint az oktalan állatok.

Harmadik tanúságot azt adja ezen szent doctor, hogy az embert az Isten urává tötte minden oktalan állatoknak. Azért minden tehetségünkkel azon kell lennünk, hogy állapatunknak méltóságát megtartsuk, és az oktalan állatokhoz hasonlók ne légyünk erkölcsünkben. Mert az ki elragadtatik az haragosságtúl, dühös ebbé változik ; az ki ragadoz az másén, farkassá lészen ; az buják és fajtalanok méltán nevezetnek ménlovaknak, mert az ő természeteknek erkölcsében öltöztek szabad akaratjokkal. Az is keresztyén emberhez illendő gondolkodás, az melyet Macrobiusnál olvasunk, hogy ez világ nem egyéb, hanem az Istennek temploma. És ez okon úgy kell élnünk ez világon, mint az papok szoktak az templomban.

HARMADIK RÉSZE.

Az Isten csak egy természetiben.

Az isteni természetnek állatjában való egyességérűl sok helyen tészen bizonyságot az sz.-írás, és nyilván tanítja, hogy társ nélkül vagyon az Isten és ő kívüle nincsen más Isten.

Az emberi okosság is erre tanította Aristotelest : mert, midőn befejezi az ő mély tudományának tizenkettődik részét, azt írja, hogy ez világnak jó renddel való vezérlése nem lehetne, ha sok isten volna ; miképen jó rendtartás nincsen, a hol sok úr parancsol. Annakokáért csak egy úrnak és gondviselő fejedelemnek szükség lenni ez világon.

Ezt pedig az mi hitünknek derék és állandó fő czikkelyét az mi értelmünknek szép bizonysági is erősen támogatják.

ELŐSZÖR: Az isteni természetnek oly tulajdonsága vagyon, hogy az Isten mindeneknek ura és senki ő vélle újjat nem vonhat, senki akaratjának ellene nem állhat, az mint az sz.-írás is tanítja és az természetnek világossága is kinyilatkoztatja; mivelhogy az kinek ellene állhatnának, az nem csak erőtlen Isten volna, de felbonthatatlan öröme és vigassága, állandó és jól rendelt birodalma sem lehetne. Ebből azért nyilván kikerekedik, hogy nem lehet több egy Istennél. Mert ha egy isteni természetnél több volna, az ő itíleti, akaratja és hatalma is különböző volna; és így egyik isten különbet akarhatna az másiknál, ellene állhatna az másiknak: vagy ha ellene nem állhatna, erőtlen volna, és akaratja ellen kellene valamit elszenvedni. Így lévén pedig az dolog, ez világ sem maradhatna csendességben; mert két úrnak nem szolgálhatna, és az magában meghasonlott ország állandó nem lehetne.

MÁSODSZOR: Azt tanítja nemcsak az sz.-írás, de az igaz okosság is, hogy utolsó czélja, vége és határa az Isten minden teremtett-állatoknak, és főképen az ember életének és kívánságának. Mert az Isten nem szűkölködik semmiben, hasznot sem vár senkitől, holott ő magában elégséges. Tehát nem teremthette egyéb végre ez világi állatokat, hanem csak az ő jó voltának kinyilatkoztatására és az ő nevének dicsíretire. Ennek fölötte az is tulajdona az Istennek, hogy ő legfőbb és felsőbb bírája ez világnak, az ki törvényt szabhat és az engedetleneket büntető vesszőjével ostorozza; az engedelmes szolgákat pedig jutalommal édesgeti. Mindezekből azért következik, hogy egy Istennél több nem lehet. Mert ha többen volnának, egyikkel sem elégednék meg az embernek kívánsága, hanem az másikat kívánná látni; és ellenköző törvényeket, büntetéseket és jutalmakat rendelhetnének az embereknek.

HARMADSZOR: Ha egynél több isteni természet volna: nem lehetne mindenik természetben minden *perfectio*, jóság és méltóság; mivelhogy az egyik isteni természetben az az tekélletes jóság nem volna, mely elválasztaná és különbözővé tenné ő tőle az több isteni természeteket.

Végezetre, Lactantius az próféták írásiból bizonyítván ezen igazságot, szépen megmutatja, hogy az pogányok is, ha barom

módra nem akarnak veszni, tartoznak helyt adni az ő tanubizonyságoknak; mivelhogy ezeknek sok beteljesedett jövendőmondási megmutatják, hogy az Istentől volt tanúságok. És ugyan hihetetlen, hogy ők, az világi gyönyörűségektől távúl lévén és semmi elmulandó jókat nem kergetvén, az embereket meg akarták volna csalni.

Ebből pedig az mi hitünknek első ágazatjából két üdvösséges szép tanuságot vehetünk. Elsőt: Mely undok és ártalmas dolog légyen az halálos vétek; mivelhogy mikor az ember vétkezik, tehetsége szerént, az Istennek egyességét felbontván, sok isteneket igyekezik állatni. Mert, az mint Sz. Pál mondja az telhetetlenek és részegesek istene az önnön hasok. Az ragadozó dúsok és gazdag fukarok az ő kincseket, az felfuvalkodott dölyfösök az ő böcsülleteket fogadják isteneknek és utolsó czéljoknak, melyért az igaz Istentől készek elszakadni. És ez okon mondja az sz.-írás, hogy az gonoszok elpártolván az igaz Istentől, új és isméretlen istent faragnak magoknak. Ha azért nemcsak szájunkkal, de ugyan valóban egy Istent akarunk vallani, szorgalmatoson meg kell az bűntől oltalmazni lelkünket.

Második tanúságot azt vegyük ezekből: hogy, ha csak egy utolsó czélja és végső határa vagyon az mi életünknek és kívánságunknak, azon légyünk, hogy minden kívánságunk, igyekezetünk, vágyódásunk az Istenre nézzen, őtet keressük minden dolgainkban, az ő dücsőségét és tisztességét szomjúhozzuk minden utainkban, és gyakran úgy szóljunk mi magunkban, az mint Krisztus urunk Márta asszonynak: Oh én lelkem, sok dologban fáradozsz és nyughatatlankodol; sokban töröd, faggatod erődet és értelmedet: de csak egy minden dolgaid közül az mi szükséges, tudniillik, hogy szeressed, féljed, tiszteljed és keressed az te Istenedet, az te életednek és minden tisztességes kívánságaidnak utolsó határát, melyben örökké megnyugodhatol. Mit használ, oh én lelkem, ha ez világot mind megnyered is, de azt az egyet elveszted, az kit mindenek fölött és mindenek előtt kellene keresned? Térj az te nyugodalmodra, oh én lelkem, mert az Úr jót cselekedett te veled.

NEGYEDIK RÉSZE.

Az Isten véghetetlen magában.

Nehéz az világnak teremtőjét igazán megismérni, úgymond Plato, és ha ugyan valóban megismérnők is, nincs tehetségünkben, hogy köz beszéddel kifejezhessük az mit értünk is ő róla. Annakokáért azt írja Cicero, hogy midőn az syracusai király, kit Hieronnak neveztek, Simonidestűl azt kérdette volna: Mi légyen az Isten? Simonides egy napot kére, hogy, mély gondolkodása után, alkalmatosb feleletet adhatna. Másod nap két napot kére az választételre, és így midőn egynehányszor több-több üdőre halasztaná feleletit, okát akarván tudni az király az nagy üdővontatásnak, azt felelé az bölcs, hogy mentűl többet gondolkodik az isteni természetnek mivoltárúl, annál nagyobb homályt és feneketlenb mélységet talál benne. Okos és igaz felelet lőn ez, egy pogány bölcstűl. Mert az természetnek oktatásából tudjuk azt, hogy az mely lehetetlen, hogy valaki markában foglalja az egész földnek kerekségét, avagy egy kalánnal kimerítse az feneketlen tengernek mélységét: szintén oly lehetetlen az is, hogy az rövid határral megkörnyékeztetett értelem megfogja és magában kapcsolja az véghetetlen méltósággal tündöklő isteni természetet, melynek sem kezdetit, sem végét, sem eleit nem látja, sem utólját. Annakokáért az sz.-írás is sok helyen láthatatlannak nevezi az Istent, és azt mondja, hogy oly fínyességben lakik, melyhez nem közelgethet az emberi elme, és, az mint Sz. Jób mondja, annyira meggyőzi az emberi értelmet, hogy még az kik magoknak igen bölcseknek látszanak, sem mernek ő reá nézni; mivelhogy ő szintén olyan, mint az fínyes nap, melynek világos sugárit és tündöklő fínyességének lövöldözésit el nem szenvedheti az mi gyenge szemünk. Ez okon még az szerafim angyalok is béfödik orczájokat, midőn az Isten előtt állanak, holott az ő értelmek sem érkezik el az Istennek dücsőséges fínyességével.

De jóllehet az isteni természetnek felségét most úgy nem szemlélhetjük, az mint magában vagyon: mindazáltal tudnunk kell, ki légyen az kinek szolgálunk; hogy végére mehessünk, mit kelljen ő tőle várnunk, ha néki kedveskedünk; és mitűl kelljen félnünk

ha ellene vétünk: hogy ebből az isteni ismeretből nevekedjék bennünk az ő dücsőségének szomjuhozása, böcsülleti és hatalmasságának dicsíreti, sőt ugyan tartozunk is azzal, hogy az mennyire elérkezünk, ő róla gyakran tudakozzunk; mivelhogy az ki ő felőle nem beszél, azt méltán csácsogó némának nevezi Sz. Ágoston.

Első dolog pedig, melyet az isteni természetről tudnunk illik. az: hogy az Isten önnön magában véghetetlen, úgy hogy nemcsak ereje és hatalmassága meghatározhatatlan, nemcsak az helyre és megmaradásra nézvén környékezhetetlen, mivelhogy, az mint ezennel megmondom, mindenkor és mindenütt jelen vagyon az istenség: de ennek fölötte természetiben is véghetetlen és magában foglalja minden határ nélkül, valami tekélletes méltóság lehetséges ez világon. Az köveknek, fáknak és oktalan állatoknak bizonyos határral megkörnyékeztetett természeti vagyon, és nincs ő bennek annyi jószág, mint az emberben: az emberben sincsen az angyali természetnek méltósága: az isteni természet pedig magában foglal minden tekélletes jószágot és méltóságot, úgy hogy valami szépség, gyönyörűség, hatalom és méltóságos tekéletesség lehetséges, az minden fogyatkozás nélkül ő benne találtatik és ő benne fínylik. Miképen az aranyforintban benne vagyon az két, vagy három rézpínznek haszna és vásárlásra való alkolmatossága, de nem olyan fogyatkozással mint az rézpínzben: azonképen valamit az Isten teremtett, sőt valamit az ő mindenható ereje teremthet, azok mind ő benne vannak; az mint nyilván tanítja az sz.-írás is.

Hogy pedig az isteni természetnek méltósága véghetetlen légyen, nemcsak világoson tanítja sok helyen az sz.-írás, de az emberi okosság is azt bizonyos jelenségekkel kimutatja. Mert nem lehet annak bizonyos határral békeríttetett méltósága, az kinél nagyobb és böcsülletesb semmi sem lehet; és az kitűl kell származni minden tökélletes jószágnak, mely az teremtett-állatokban lehetséges. Ennek fölötte, az isteni természetnek véghetetlen méltóságának és minden szeretetre méltó szépségének három jelenségit találom az emberekben: elsőt az, hogy az kik az Istennek szinét látják az örök bódogságban, úgy megelégesznek ő vélle, hogy az, mint Sz. Dávid mondja, semmit egyebet ő kívüle nem kívánnak. Ennek pedig egyéb oka nem lehet, hanem csak az, hogy

az Istenben minden jót megtalál az ember, valamit ő kívüle kívánhatna, sőt az minémű szépség, öröm és gyönyörűség sok epével és méreggel elegyítve vagyon az egyéb állatokban, az Istenben tisztán és fogyatkozás nélkül vagyon. Második jelenségét azt találom, hogy ez világon is sokan csak azért az reménységért, hogy valamikor részesek lésznek az Istennek színe látásában, nagy vígan és jóakarattal megvetik ez világnak minden hízelkedő gyönyörűségit; az pusztákban, vagy rekeszekben, mint magok kínyjén választott örök tömlöczökben, nagy sanyarúságban örömest élnek, és csudálatos édességgel azt kiáltják Sz. Ferenczczel: Én Istenem, és minden jóm, megelégszem te veled; nem kívánok semmit te kívüled; részem lészen minden jóban, ha te tőled el nem szakadok. Harmadik jelenségét azt találom, hogy noha ez világi jók csak olyanok, mint az Úr asztalárúl esett morzsalékok, és az zavaros patakoknak rút folyami; noha mind ezek csak egy kis cseppecskéje amaz feneketlen tengernek: de mégis az emberek annyira kapnak rajta, oly nagy gyönyörűséget találnak benne, hogy gyakran életeket sem szánják elveszteni ezekért.

Az isteni természetrűl azért így gondolkodjunk: hogy noha az Isten szépnek mondatik, de nem olyan szépség vagyon ő benne, az minéműt külső érzékenységünkkel megfoghatunk; sem olyan fínyesség nincs ő benne, az minéműt szemünkkel látunk, mivelhogy nem illendő az isteni felséghez, valamit az mi érzékenységünk felérhet. Azonképen noha jó, noha bölcs és hatalmas az Isten, de nem olyan jóság, nem olyan hatalom és bölcseség vagyon az Istenben, az minéműt mi gondolunk és elménkben foglalunk; mert így rövid és fogyatkozott bölcseség, hatalom és jóság volna az Istenben: hanem ennél az bölcseségnél, melyet mi gondolunk, véghetetlenűl nagyobb az mi Istenünk bölcsesége. Végezetre, az Istenben vagyon minden erő, méltóság és tekélletesség, mely az teremtett-állatokban feltaláltatik; mert, az Sz. Pál mondása szerént, ő tőle, ő általa, ő benne vannak mindenek, és valami teremtetett az Istentűl, az ő benne élet volt. De nem úgy vannak ezek az Istenben, mint az teremtett-állatokban, tudniillik, meghatározva és sok fogyatkozásokkal bébaronálva: hanem véghetetlenűl, minden fogyatkozásnak sonkolya és söpreje nélkül. Azért midőn az Istenrűl gondolkodunk, azt mondja Sz. Basilius és Sz. Ágos-

ton, hogy mentűl nagyobb és tekélletesb jóságot, méltóságot, fínyes séget, hatalmat, bölcseséget gondolhatunk, azt mind meggondoljuk, és azután megvalljuk, hogy mind ezeknél véghetetlenűl jobb, fínyesebb, hatalmasb, bölcsebb az mi Istenünk. Ugyanis kicsiny és gyarló Isten volna, az kit az emberi értelemnek rövid és fogyatkozott gondolatja megmérhetne és megfontolhatna. Mikor pedig erről az mi Istenünknek méltóságáról gondolkodunk, azt is eleven hittel megfogjuk, hogy ennek az nagy Úrnak javaiban részesek lehetünk, ha akarjuk; és az ő feneketlen jó volta forrásának üdvösséges folyamival megolthatjuk lelkünk szomjúságát. Mert ugyanis e nélkül csudálkozhatunk az Istennek véghetetlenségén: de az ő kívánságára fel nem gerjed szívünk, maga nem egyébért kell az isteni természetnek méltóságát ily mélyen megtekinteni, hanem azért, hogy az mi kívánságunk felgerjedjen és nagy reménységgel felinduljon az ő keresésére és megtalálására.

Mindezekből pedig az mi hitünknek és erkölcsünknek tekélletességére két szép tanúságot vehetünk.

Első tanúság az légyen: hogy mikor az Istenről és az isteni dolgokról szólunk, megemlekezzünk az keresztyéni józanságról, és, ha valamiben megelőztetik az mi értelmünk, kötve tartsuk minden okoskodásunkat az hitnek engedelmessége alatt; meggondolván, hogy igen gyarló és nyomorult isten volna, az kinek természete és cselekedete tovább nem hatna az emberi okosságnál. Mivelhogy azért az isteni fínyességnek mérték fölött való vizsgálása megejti az embert, és hejában fárad, az ki őtet vagy az ő titkait csak maga értelmével akarja fontolni s mérsékelni, holott csak az ő nyomdokit, azaz csak az teremtett-állatoknak mivoltát sem foghatjuk teljességesen elménkben, az mint Salamon írja: illik, hogy midőn az Isten előtt állunk és az ő dolgairúl elmélkedünk, az szerafim angyalokat kövessük, és béfödvén az isteni fínyességnek sugári előtt szemeinket, úgy kiáltsunk, hogy szent az seregeknek ura Istene. Midőn egy mesterembernek műhelyében bémegyünk, úgymond Sz. Ágoston, noha sok szerszáminak hasznát és szükséges voltát nem értjük, mindazáltal hivolkodóknak nem alítjuk, sem az mesterembert ezeknek megszerzéséért nem ócsároljuk: sokkal méltóbb tehát, hogy ha valamit látsz értelmed fölött az isteni dol-

gokban, azt alázatoson csudáljad, és tekélletesen higyjed; mert, az sz.-írás mondása szerént, ha el nem hiszszük, meg nem érthetjük az Istennek titkait. Azért nagy hálákat adjunk az mi kegyelmes Istenünknek, hogy megjelentette nékünk az ő titkait; és gyönyörködjünk az ő felségében, mely meghaladja okosságunkat: kérvén őtet, hogy az mostani homályos és árnyékban való isméret után az ő szent színe látására juttasson, melyet megigért híveinek.

Második tanúság az légyen: mely éktelen vak bolondságot cselekeszünk, midőn az Istent ez világi haszonért, vagy gyönyörűségért elhagyjuk, holott az Istenben egyedül ő magában vagyon mindennémű jó, úgy annyira, hogy ő hozzá képest az egész világnak aranya olyan, mint egy kis fövenyecske, az ezüst pedig a sárhoz hasonló. Ez világi gyönyörűségek, melyen ily igen kapnak az emberek, olyanok, mint az felzavart büdös csatornakutaknak mosléki, sőt az egész világnak szépsége és dücsősége olyan az Istenhez képest, mint egy kis porocska, vagy az vederből kiesett cseppedék, mely az embernek szomjúságát el nem olthatja. Azért írja Sz. Bernárd, hogy nagy kábaság az tőlünk, hogy mindenkor csak azokat szomjúhozzuk, az melyek nem hogy teljességgel megolthatnák, de sőt csak meg sem enyhíthetik az mi kívánságunkat. És nem heában írja, úgymond, Sz. Dávid, hogy az istentelenek kerengőben járnak; mert az teremtett-állatok után futnak, melyekben nyugodalmat nem találnak; és az minden jónak forrását elhagyják, melyben szomjúságokat megolthatnák.

Hogy azért ezt az esztelenséget elkerűljük, nemcsak el kell távoztatnunk az bűnöket, mivelhogy ezek teljességgel elszakasztnak az Istentűl: de ez világi hiuságoktúl is meg kell vonnunk magunkat, és az Istenhez ragaszkodván, ő benne keressük az mi kívánságunknak nyugodalmát. Mert, az mint szépen írja Sz. Ágoston, minket az Isten ő magáért teremtett; és mind addig nyughatatlan az mi szívünk, valamíg ő benne meg nem nyugszik. Miképen az mely viaszra reányomtak egy pecsétet, az viaszon hagyatott völgyecskék és barázdácskák bé nem töltetnek mindenestűl más rendbéli pecséttűl: azonképen az Istennek hasonlatosságára teremtetett lélek bé nem telik és meg nem elégeszik egyébbel az egy Istennél.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Az Isten mindenható.

Az Istent mindenhatónak nevezi gyakorta az sz.-írás, és azt mondja, hogy semmi nincs ő nála lehetetlen: azért valami önnönmagában ellenkezést nem foglal, azt mind megcselekedheti az Isten. Annakokáért mondja másutt az írás, hogy nincs egyéb határa az isteni hatalmasságnak, hanem csak az ő akaratja; mert mindent, valamit akar, megcselekedhet; és ugyan kimondhatatlannak nevezi az Bölcs is az Istennek erejét és hatalmasságát.

Az mi okosságunk is ezent adja előnkben; mert világosan kimutatja, hogy az Isten mind megcselekedheti azt, valami lehetséges dolog és nyilvánvaló ellenkezést nem foglal magában: azért midőn azt mondja Sz. Hieronymus, hogy az ki egyszer elvesztette szűzeségét, az Isten sem cselekedheti, hogy az szűz légyen; és midőn az több szent doctorok azt írják, hogy az mi meglött, az Isten sem cselekedheti, hogy meg ne lött légyen: nem az isteni hatalmasságnak fogyatkozásából mondják, hogy ezek meg nem lehetnek, hanem abból, hogy ezek magokban lehetetlenek, és azt az ellenkezést foglalják magokban, hogy az mi meglött az meg nem lött légyen. Az Istennek mindenhatóságához pedig csak az kívántatik, hogy mindenekre kiterjedjen az isteni erő, valamik ilyen nyilvánvaló ellenkezést nem foglalnak magokban.

Továbbá legfőképen három dologban fínylik ez az Istennek mindenható ereje és hatalmassága.

ELŐSZÖR: Az világnak teremtésében. Mert, az mint az sz.-írás mondja, minden állatokat ő teremtett és az ő akaratjából vannak, az eget és földet, benne való állatokkal egyetemben, ő alkotta. És ezen az teremtésen fondáltatik az Istennek minden állatokon természet szerént való urasága, mely azt kívánja, hogy néki engedjen és szolgáljon, őtet böcsülje s tisztelje minden állat. Az teremtésben pedig legfőképen ezekben fínylik az Istennek hatalmassága: I. Hogy egyedül, segítség és külső eszköz nélkül, teremte mindeneket semmiből. II. Hogy fáradság nélkül, nagy künnyen, csak egy akaratjával és parancsolatjával teremte mindeneket, az mint Sz. Dávid mondja.

III. Hogy ily nagy, ily erős, ily sok, ily szép és az ő nemekben ily tekélletes állatokat teremte ; mert, az mint mondám ezelőtt, egy csillag nagyobb az egész föld kerekségénél, az levegő-égben indult szeleknek és mennyköveknek erejét az emberi okosság meg nem foghatja. És mindezeknél az sok szép teremtett-állatoknál sokkal többeket, nagyobbakat és szebbeket teremthetne ő felsége.

MÁSODSZOR : Az Istennek hatalmassága nyilván kitetszik az világnak megtartásából. Mert miképen az világosság, mely az naptúl, vagy gyertyától származik, úgy függ az napnak és gyertyának erejétűl, hogy mihent az nap elenyészik, vagy kivitetik az gyertya, ottan elvész az házban való világosság is ; azonképen az Istennek hatalmas erejétűl úgy függnek minden állatok, hogy mindjárt semmivé lésznek, mihent ettűl nem tartatnak. Azért mondja az sz.-írás, hogy semminémű teremtett-állat meg nem maradhat, ha az Istentűl nem hordoztatik ; és hogyha csak orczáját elfordítja, vagy szemét behúnyja is az Isten, mindjárt porrá lészen és elvész ez világ. Ugyanezent jelengeti másutt is az sz.-írás, midőn azt mondja, hogy mindeneket az ő hatalmas szavával hordoz az Isten ; mindeneket tenyerében tart, és az földet három újján viseli. Mert miképen ha tenyerünkben egy nagy követ fentartunk, mihent elvonjuk kezünket az kő alól, önkényén mindjárt leesik az kő : szintén az szerént, ha az Istennek keze nem tartaná ez világot, ottan semmivé lenne. Azért mondjaSz. Dávid, hogy tenyeréből kiveti az Isten az embert, midőn meg akarja rontani. Sz. Jób pedig azt írja, hogy csak felnyissa markát az Isten, ottan mindjárt elesik és megromlik az ember ; mert mindnyájan az Istenben élünk, mozgunk és vagyunk ; és mindenek ő tőle, ő benne, ő általa vannak.

Nemcsak tartja pedig az Isten a teremtett-állatokat, hogy semmivé ne légyenek, de cselekedetekben is úgy segéli őket, hogy teljességgel semmit nem cselekedhetnének, ha az Istennek véllek együtt munkálkodó ereje reá nem segítenéje őket. Ez okon mondja az sz.-írás, hogy az Isten cselekeszik mindeneket mindenekben, úgy hogy még csak az gondolatra sem vagyunk elégségesek mi magunktúl. Noha azért az föld teremt gyümölcsöt, és az anya szüli az ő gyermekét : de mivelhogy az Istennek együtt munkálkodó ereje nélkül ezt nem cselekedhetnék, az sz.-írás azt mondja, hogy az Isten teremti az füvet az bar-

Pázmánynak Szelepcsényi által metszett arczképe.

Pázmány: 4. iv.

moknak, és az Istennek keze formálja az embert az ő anyjának méhében. Azonképen, noha az tűz égeti meg az fát és az nap világosítja nappal az világot: de ha az Isten véllek együtt nem munkálkodnék, erőtlenek volnának ezek is az ő cselekedetekre; miképen ám az babyloniai kemenczében nem árthata az tűz az három ifjúnak; és az mi Urunk halála óráján meg nem világosíthatá az földet az nap; az embernek is szeme semmit nem látna, keze és nyelve nem mozdulna, ha az Isten megvonná az ő erejét és munkálkodását. Egy szóval, mint az test lélek nélkül; az malomkerék víz nélkül nem mozog: azonképen semminémű teremtett-állat az Istennek segítsége nélkül nem munkálkodhatik. Ezt az pogány bölcsek is megismérték: mert az természetben plántált igaz okosság mutatja, hogy az Isten minden teremtett-állatoknak alkotója, és teljességgel lehetetlen, hogy valami oly állat légyen az Isten kívül, mely az Istentől ne függjön. Ez okon nevezték az bölcsek az Istent ez világ lelkének, az mint Sz. Ágoston írja; akarván jelenteni, hogy olyan az világ az Isten nélkül, mint az test lélek nélkül. Ebből pedig csudálatoson kitetszik az Istennek kegyelmessége; mert noha mi közülünk senki nagy pínzen oly rabot nem venne, sem oly szolgát nem kedvelne, mely semmiben soha semmit nem cselekednék, hanem az ő ura segítené minden munkára: mindazáltal az Isten minket ily kedvesen fogad, noha az ő munkálkodása nélkül mi teljességgel hivolkodók volnánk.

Harmadszor: Abban is tündöklik az Istennek hatalmassága, hogy az teremtett-állatokban, természet fölött is, mindent megcselekedhetik valamit akar; mivelhogy, az Bölcs mondása szerént, az Isten akaratjának szolgál minden állat tehetsége fölött is; az mint ugyanottan sok példákkal meg is bizonyítja. Mert noha az víz eloltja az tüzet természeti szerént, de mikor az Isten akarja, az víz is meggyullad, és úgy ég, mint az száraz fa; mikor pedig az Istennek úgy tetszik, az embernek csak egy hajaszálát sem emésztheti meg az nagy égő kemencze; az mint Dániel próféta bizonyságunk ebben. Ennek fölötte, noha az manna csak egyféle eledel vala és csak egy ízi vala; de az Isten akaratjából olyan ízit érzették az hívek, az miénmüt kívántak. Sz. Ágoston ugyanezen dolognak bizonyságára hozza elő az Áron vesszőjének gyökér és nedvesség nélkül hertelen virágzását, sőt ugyan gyü-

mölcs teremtését ; azt is mellé veti, hogy Sárának vénségében fia lőn, noha ifiantan magtalan vala, hogy az Bálám szamara okosan és emberi nyelven szóla. Hasonlatosképen az is az természet folyása és rendi fölött volt, hogy Jónás az czethal gyomrában elevenen maradott három napiglan ; hogy Krisztus urunk és Sz. Péter az víz hátán száraz lábbal jártak ; hogy az Jordán vize, mint egy nagy hegy, megtorlott, míg az zsidók általköltöztek rajta ; hogy az nap megállott az Józsue parancsolatjára ; hogy Ezékiás könyörgésével tiz grádicscsal hátrább vonatott. Végezetre, noha lehetetlen az embereknél, hogy egy tőfokon az nagy otromba teve általbújék : de az Istentől ez is lehetséges. Lehetetlen az természettől, hogy az vas fenn úszszon az víz hátán : de az Isten ezt is megcselekedte ; és az mikor akarta, az kősziklát vízzé, az vizet vérré, vagy borrá változtatta, és több efféle természet folyását megelőző dolgokat alkotott, melyekkel az ő hatalmának határ nélkül kiterjedett nagy voltát jelentette.

Ezekből pedig, hitünk és életünk tekélletességére, két szép tanúságot vegyünk.

Elsőt azt : hogy mikor az isteni cselekedetekről szólunk, ne fontoljuk, ne mérsékeljük ezeket az mi rövid értelmünkkel. Azt ne alítsuk, hogy az mit fel nem érünk az mi kurta gondolatunkkal, azt az Istennek mindenható ereje véghez nem viheti. Mert ő maga szájából költ ki az mi Urunknak, hogy az mi lehetetlen az emberek itíleti szerént, fölöttébb is lehetséges az isteni erőtől, mely mindenekre elérkezik, valamit jóakaratjából kedvellend. Miképen azért midőn az mi elménket felülmuló isteni természetről elmélkedünk, kötve tartjuk az hitnek engedelmessége alatt értelmünket, és az mi rövid gondolatunkhoz nem határozzuk az istenséget : azonképen mikor az ő mindenható erejének cselekedetit értelmünkkel fel nem érjük, szükség, hogy fejet hajtsunk és az mi okoskodásinknak erőtlen szárnyát lebocsássuk az Istennek szavára.

Második tanúságot azt vegyük, hogy ha ennek az mindenható Úrnak kedvesen szolgálunk, nagy bátorságos bizodalommal lehetünk minden veszedelmes igyünkben és szükségünkben ; mivelhogy ez a győzhetetlen Isten nemcsak szolgáinak és barátinak, de ugyan atyafiainak és szüléinek tartja azokat, az kik ő néki híven szolgálnak.

Viszontag, ha őtet megbántjuk, és gonosz életünkkel ellenségünkké tészszük, méltó, hogy féljünk, rettegjünk ; mert az ő keze előtt el nem mehetünk, az ő igazságát meg nem hajthatjuk, az ő bölcseségétűl semmi titkot el nem rejtegethetünk. Továbbá, miképen Sz. Dávid és Sz. Jób nagy hálaadással álmélkodnak azon, hogy az Isten csak szemét is reá fordítja az romlandó férgecskére, az ő teremtett-állatjára, az gyarló ember nemzetségre : azonképen illik, hogy mi is nagy hálaadásból származott csudálkozó szókkal dícsírjük az mi Istenünket, hogy szeme előtt hordoz, tenyerében tart ; és minden celekedetünkben, mint valami köteles szolgánk, segít minket, kik az ő vastagító hatalma nélkül semmire el nem érkeznénk. És ez mellett azt is meggondoljuk, mely nagy szemtelen vakságban légyen az bűnös ember, midőn az ő Istenétűl vött erővel az ő jótévő ura ellen viaskodik ! és azt bosszontja, az kinek kezétűl függ mind élete, s mind örök veszedelme ! Bizony, ha egy magas toronynak tetejérűl egy kötélen kieresztene valaki engemet, és úgy tartana csüggőben, meggondolván, hogy ha elereszt, ottan szörnyű halállal kell vesznem : nemcsak nem haragítanám, bosszontanám és rágalmaznám, az kinek kezétűl függ életem, de sőt inkább alázatos kéréssel, sok kedves igíretekkel és minden tehetségemmel engesztelném őtet. Ha azért az gyarló embert, az kinek kezében vagyon életem és halálom, haragra nem mérem indítani, minémű ostoba baromság és magafeledett bolondság lészen, ha az ellen törekedem és bűneimmel azt bosszontom, az kinek segítsége nélkül csak lélekzetet sem vehetek?

HATODIK RÉSZE.

Az isteni természet elváltozhatatlan és mindenütt jelen vagyon.

Az élő Istennek sem természetiben, sem tanácsában, sem akaratjában nem lehet változás és újulás : hanem, az mint az sz.-írás tanítja, az mi ő benne vagyon, öröktűl fogva egy állapatban megmarad. Az okosság is erre ugyan kézen fogva viszen ; mert az ki természetiben elváltozik és megújul, nem volt azelőtt abban minden tekélletes jóság, hanem fogyatkozás volt benne, melyet az elváltozással megjobbít és

5*

tekélletessé tészen : avagy, ha azelőtt minden *perfectio* és fogyatkozás nélkül való méltóság volt ő benne, az új változással elveszti azt az állapotot, melyben volt, és megfogyatkozik az előbbi méltóságában, mely dolgok az isteni természethez nem férhetnek.

Tanácsát és akaratját sem változtathatja meg az Isten. Mert az ki eltekéllett akaratját megváltoztatja, ha ok nélkül cselekeszi, esztelenül míveli.; mert az okossághoz nem illik, hogy ok nélkül cselekedjék : ha pedig azért másolja meg akaratját, hogy újabb és jobb tanács jutott eszében, tudatlanság nélkül ez nem lehet. Mivelhogy azért ezek az fogyatkozások az isteni természethez nem férhetnek, világoson kinyilatkozik, hogy az ő tanácsában és rendelésében nem lehet semmi újság és változás. Azért mikor az sz.-írás valami változást láttatik az Istenben jelenteni, Sz. Ágoston azt írja, hogy mi bennünk lészen az változás, nem az Istenben.

Ebből az derék igazságból nyilván következik, hogy az Úr Isten egy helyről másban nem mehet : hanem az ő határ nélkül való megmérhetetlensége által mindenütt jelen vagyon ; mert ugyanis, ha együnnen másuvá mehetne, mint mi, sok új változásokban eshetnék. Ezért mondja az sz.-írás, hogy az eget és földet bétölti az Isten, és ő előtte senki el nem mehet ; mivelhogy, az nagy Sz. Pál mondása szerént, mindnyájan ő benne élünk, ő benne vagyunk és mozgunk. És nemcsak mint az hal az vízben minden felől megkörnyékeztetik az víztül, úgy az teremtett állatok is az Istenben vannak : de, az mint Sz. Ágoston mondja, miképen az napfíny az levegő-eget általhatja, minden részeit világossággal bétölti, de meg nem szaggatja ; miképen ha egy nagy tengerben egy kisded spongya volna, melyet az víznek nedvessége minden részeiben általfogna, úgy az isteni természet is minden állatoknak részeit bétölti. Végezetre, miképen az kis testben is nagy bölcseség és tudomány lehet : azonképen akármely kisded állatban is az Isten teljesen jelen vagyon. Ez okon nevezi az sz.-írás az Istent megmérhetetlennek, és azt mondja, hogy magasb az egeknél és az egek sem környéközik meg őtet ; mert ugyanis, ha ezer ilyen világot teremtene is az Isten, mindazokban változása nélkül jelen lenne az ő meghatározhatatlan természeti.

De mivelhogy, az Istennek szava szerént, ez minden haszna az

isteni ismeretnek, hogy kitisztuljunk bűnünkből: ebből az keresztyéni hitnek czikkelyéből megtanuljuk, mely szentűl és szemérmesen kelljen mindenütt magunkat viselnünk, hogy valamit olyat az Istennek szent színe előtt ne cselekedjünk, az mit szégyenlenénk egy böcsületes ember előtt mívelni. És azért mondja amaz pogány bölcs: Úgy élj az emberek közt, mintha Isten látna. Ugyanis közel vagyon hozzád az Isten: te veled és te benned vagyon, bennünk lakik az Szentlélek, jónkra és gonoszunkra számot tart és vigyáz: az mint őtet mi böcsüljük, úgy bánik ő is velünk. Másutt ezen pogány bölcs arra tanít, hogy mindenkor úgy éljünk, mintha valamely nevezetes fő ember szeme előtt forgódnánk; mert ezzel sok gonoszságtól megtartóztatunk. Ha azért az böcsülletes embereknek csak gondolatunk szerént való jelenléte is zablát vét az mi gyarlóságunknak, mentől szorgalmatosb vigyázásra ébreszt az Istennek valóságos jelenlétele? Sz. Basilius istentelenségnek nevezi, ha ki az emberek jelenlétével inkább megtartóztatik az gonoszságtúl, hogysem az Istennek színével, és arra tanít, hogy oly szépen viseljük mindenkor magunkat, mint az eljegyzett szemérmetes leányzó az ő jegyese előtt. Ha azért, természet szerént, az ki gonoszt cselekeszik, rejteket keres, setétet szeret; és oly szemtelen nincsen, az ki nyilván az utczán, fínyes nappal, nem általlaná és nem szégyenlené az undok vétkeket: minémű nagy vakság lehet bennünk, ha az Istennek és az ő szent angyalinak jelenléte, meg nem tartóztathat az gonosztúl? Nem tudjuk-é, hogy csudái vagyunk az Istennek és az angyaloknak? Az emberek közt négy okát találom, miért nem tartóztatnak meg az gonosztúl, ha szinte más valaki jelen vagyon is: 1. Ha vak és nem lát, az ki jelen vagyon. 2. Ha lát, de nem tud ítíletet tenni az dologrúl, mint az apró gyermekek. 3. Ha szinte olyan hasonló lator az is, az ki jelen vagyon, mint ő maga, az ki vétkezik. 4. Ha semmi közi nincs hozzá az jelenlévő embernek, és meg sem fenyítheti s meg sem büntetheti az vétket. Ezek pedig az okok megszünnek az Isten előtt való gonosztévőkben, és ez okon méltó, hogy megtatóztassa az mi eláltalkodott gonoszságunkat az Istennek jelenléte

HETEDIK RÉSZE.

Az Istennek végheteilen bölcseségérül.

Az Istennek elváltozhatatlansága azt hozza magával, hogy soha semmi új tudomány ő benne ne kezdessék: hanem öröktől fogva mindeneket általlátó bölcseséggel tündököljék. Azért mondja az sz.-írás, hogy az Istenben vagyon minden tudománynak kincse. Másutt azt olvassuk, hogy az Istennek fínyes szemei általlátják az emberek szűvét és az földnek mélységét, és, az mint Sz. János mondja, semmi nincs ő nála láthatatlan, hanem mindenek nyilván és födél nélkül vannak ő előtte. Az okosság is arra mutat, hogy ha az Istennek természeti végheteilen, az ő értelme is végheteilen légyen, és valami megismérhető, azt mind általlássa; mivelhogy fogyatkozás nélkül nem lehetne az Isten, ha valamit újonnan tanulhatna. Ezért mondja az sz.-írás, hogy az Isten öröktől fogva tudott minden jövendő dolgokat. Sőt nemcsak az jövendő dolgokat látják az Istennek sokra néző szemei, de azt is tudják, micsoda következnék, ha imilyen vagy amolyan dolog lenne, az mely ugyan soha nem is lészen. Azért mondá Dávidnak, hogy ha Czeilában bémégyen, megfogják, és Saul kezében adják őtet. Joásnak pedig azt mondá az próféta által, hogy ha ötször vagy hatszor ütötte volna az földet, teljességgel megholdoltatta volna Syriát. Azt is megmondá, mi következött volna, ha Tyrusban prédikálott volna az mi Megváltónk; avagy ha Ezékiel az pogányokat tanította volna; vagy ha Szedékiás az babyloniai királyhoz ment volna.

Ez pedig az Istennek megfoghatatlan bölcsesége, noha számlálhatatlan jelenségekből, de az én rövid itíletem szerént legfőképen öt dologból nyilatkozik ki: I. Az ő ismereti alá vettetett állatoknak teméntalan sokaságából. Mert nincs oly kicsiny és elvetett állat, az melynek természetit, sőt legkisebb indulatit, cselekedetit, változásit, szám szerént nem látná az Isten, úgy hogy az mi hajunk szálai, az mi lépésünk és minden cselekedetünk, az tengernek fövenyi, az esőknek cseppei, az egek csillagi, az embernek minden gondolati számban vannak ő előtte; és egy szóval, sommában foglalja Sz. Dávid ezeket, midőn azt mondja, hogy az Úr minden jövendő, múlandó dolgokat általlát. II. Az ő ismeretinek bőcsülletes méltóságából.

Mert az Istennek ismeretiben nincsenek azok az fogyatkozások, melyek az miénkben. Az mit mi tudunk, csak igen cseklyen és vékonyan kapcsoljuk elménkben, nem látjuk mélyen által minden természetit, erejét, tulajdonságát, indulatját az dolognak, és innét vagyon, hogy az bölcsek közt ennyi sok különböző vélekedések vannak az philosophiában; az Isten pedig mindeneket szinte úgy néz, az mint magokban vannak, világosan, mélyen, és szinte fenékig látja minden állatoknak mivoltát és tulajdonságát. Ennek fölötte nincsen az Istenben sok különböző gondolat és értelem, mint mi bennünk: hanem ő benne csak egy eloszolhatatlan értés vagyon, mely az ő természetitül nem különböz; ez okon sem meg nem szűnik, sem nem újul az ő gondolatja és bölcs értelme, hanem mindenkor azonegy állapatban fáradhatatlanul megmarad. III. Ezen isteni bölcseségnek nagysága kinyilatkozik az világnak alkotmányából; mert, az Bölcs mondásaként, az Isten kiöntötte minden állatokra az ő nagy bölcseségét. Nagy bölcseségnek tartjuk az emberek közt, mikor valaki sok szép új formákat tud gondolni: mely nagynak kell tehát lenni az isteni bölcseségnek, mely annyi sok szép különböző állatokat teremtett? Tekints meg csak az embereket, egynehány százezer ember közt kettőt nem találsz, kiknek ábrázatjok, termetek, szavok, erkölcsök hasonlók lennének egymáshoz. Ha nagy elméjű embernek mondjuk azt, az ki először az forgó-órát találta, és sok apró kerekecskének alkalmatos forgásival, huszonnégy óráig, az üdőnek állapatját megmutatja: mit mondjunk az Istennek bölcseségérűl, mely az egek forgásit, ennyi ezer esztendőre, ily állhatatos forgással, szüntelen vezérli? sőt (az kit én csudálatosb dolognak alítok) az gyarló embernek egy kis erecskéjét, földből csinált szűvét és tüdőjét oly szép mesterséggel alkotta, hogy száz, sőt régenten nyolcz és kilenczszáz esztendeig is, szüntelen, éjjel és nappal mozganának. Valjon s minémű bölcseség kellett ahoz, hogy egy kicsiny magvacskában oly erő szoríttassék, hogy nagy erős álló fát teremtsen? Kicsoda mehet végére egy szúnyogocskában, egy kis bolhában miképen rendelte az Isten az ő érzékenységinek és táplálásinak eszközire szükséges tagait? Ezeket és több hasonló dolgokat csak egyedül az Istennek bölcsesége tudta meggondolni

és véghez vinni. IV. Fínylik ez világnak gondviselésében is az isteni bölcseségnek mélysége. Mert egy az, hogy mindenekre egyaránt gondja vagyon néki ; sem kicsiny, sem nagy dolog nincsen, az mely szüntelen, minden üdőben az ő gondviselésétűl nem vezéreltetnék. Az mint pedig az Bölcs mondja : Eleitűl fogva végig elhat az ő gondviselése, azaz messzünnen kezdi, az mit véghez akar vinni ; és az ő bölcseségével egybekapcsolja, egybehozza az messze vetett dolgokat. Innen vagyon főképen eredeti, hogy az emberek gyakran megütköznek az Istennek gondviselésében, mert messze nem néznek. Szintén úgy cselekeszünk mi, úgymond Sz. Ágoston, mint az ki rövidet lát, és az szép írott falra nézvén, mivelhogy az írásnak sem eleit, sem utólját nem látja, hanem csak egy darab foltját, dísztelennek tetszik az fal néki : mi is nem látjuk honnan légyen eredeti és mi végre nézzen, hogy amaz ártatlan megnyomoríttatik, amaz keresztyén ország elpusztíttatik, amaz pogány és istentelen ember előmégyen dolgában ; és ez az oka, hogy megbotránkozunk, zúgolódunk magunkban. Mikor azért valamit nem értünk az isteni gondviselésnek szépen öszveszövött folyásiban, ne kárhoztassuk az Istennek gondviselését, hanem az mi értelmünknek kicsinységét megesmérjük. Ebben pedig az Istennek gondviselésében az igen csudálatos, hogy noha vigyázó, de fáradság és szorgalmatoskodás nélkül vagyon ; és noha erős, hathatós, de lágyan és édesdeden viszen véghez mindeneket. Az emberek gondviselése szorgalmatosságot kíván, úgymond Sz. Pál ; azaz, mint ő maga magyarázza, hogy az ki másra gondot visel, az betegekkel ő is beteg légyen, az megsérültekkel néki is fájdalmi légyenek. Ennek fölötte, mi közöttünk, az kik kemények az ő dolgoknak véghez vitelében, nem szoktak lágyan és édesdeden nyulni munkájokhoz : de az Isten búsúlás és fáradságos szorgalmatosság nélkűl visel gondot, és noha véghez viszi elvégezett tanácsát, akármint csavarogjon is az ember előtte, de azért pórázra nem köti az embernek szabad akaratját. Méltó azért átokra az Plinius okoskodása, ki azt beszéli, hogy ez világra gondot nem viselhet az Isten sok éktelen és fáradságos munka nélkül : hasznos mindazáltal, úgymond, az emberek közt való csendesz életre, hogy azt higyjék, hogy az Istennek gondja vagyon reánk.

De ezt az oktalan mondást sok szép bizonyságokkal elrontja Lactantius. És, hogy az több okokat hallgatásban hagyjuk, ha az Isten gondot nem viselne ez világra és minden jövendő dolgokat bölcs okossággal egybe nem szerkeztetne: mi az oka tehát, úgymond Josephus, hogy az próféták által jövendő dolgokat megjelentett? hogy az bűnösöket ő általok fenyegette, és az megjövendölt ostorival meg is látogatta? ha gondot nem viselne ez világra, semmit effélét nem cselekedhetett volna az Úr Isten. És ha szükséges az Istennek gondviselését vallani, hogy tekélletes erkölcsben élhessenek az emberek: kétség nélkül igazságnak kell lenni az Istennek gondviselésérűl való tudománynak; mivelhogy az hamisság nem szükséges az tekélletességhez. V. és utólszor: Mind ezeknél mélyebben kinyilatkoztatja az isteni bölcseségnek véghetetlenségét az mi Üdvözítőnknek megtestesűlése, melyet az angyalok is az anyaszentegyháznak tanításából értettek. És noha számtalan szép dolgok fínylenek ebben az isteni bölcseségnek találmányában: de az fölötte csudálatos, hogy az mi Urunk megtestesülése által az Isten igazságának, mely az bűn ellen felgerjedett vala, úgy lőn elég, hogy az irgalmasságnak legnagyobb és böcsülletesb jelensége is kinyilatkoznék. Ennek fölötte, azonegy munkával nemcsak az régi nyavalyánknak szerze orvosságot, de az emberek életinek tekélletes rendelésére is példát ada; és az maga cselekedetivel ébresztő ösztönt hagya nékünk, az ő sok sanyaruságinak és kínjainak emlekezeti által. Végezetre, az kit sem angyali, sem emberi elme csak meg sem tudott volna gondolni, az mívelé, hogy az Isten emberré lenne; az öröktűl fogva való üdő szerént születtetnék; az halhatatlan és megsérüdhetetlen meghalna és sok nyomoruságok alá vettetnék. Mert noha az isteni természet ő magában semmit nem szenvedhet, sem nem születtethetik mástúl: mindazáltal minthogy az isteni személy úgy egybeköttetek az emberi természettel, hogy az személynek egy voltában igaz Isten és igaz ember volna az mi Megváltónk, annakokáért ugyanazonegy igaz emberrűl és igaz Istenrűl igazán mondjuk, hogy születtetett, megholt és feltámadott mi érettünk.

Ezekből két szép üdvösséges tanúságot vehetünk, elsőt azt, hogy, az Istennek véghetetlen bölcseségére tekintvén, ha mi kicsiny tudo-

mány, okosság és bölcseség vagyon bennünk, abban fel ne fuvalkodjunk, se magunkat el ne higyjük. Mert, az mint Jeremiás próféta mondja, minden ember botor ostoba az ő tudományában, és ha az Isten mellé vettetik, kész balgaság az mi bölcseségünk. Azért mondja vala, az ki bölcseséggel mindeneket megelőzött vala, hogy ő tudatlanb minden embereknél és még csak ingyen nem is látta, nem hogy megfogta volna az bölcseséget. Mert szinte, az miképen Urunk mondja, hogy senkit az Isten kívül jónak nem mondhatunk: azonképen mondhatjuk, hogy senki az Istentűl megválva, bölcsnek nem mondathatik. Ugyanis, bizony, az emberi tudománynak oly rövid határa vagyon, hogy az ki sokat tud is, ezeredrészét ha tudja annak, az mit nem tud. És ezen az igazságon fondáltatik az tudós embereknek alázatossága, mely az felfuvalkodást és felebarátjának megutálását teljességgel kirekeszti. Másodikat azt tanuljuk, hogy ha az Isten minket és az mi cselekedetinket, gondolatinkat, igyekezetinket szinte úgy szemléli, mintha senkire egyébre gondja nem volna, méltó, hogy miképen az kis gyermek bátorságos, midőn látja, hogy az ő anyjának szemei rajta vannak: azonképen mi is az Istennek reánk való gondviselésében, minden nyomoruságinkban megnyugodjunk. Ugyanis azzal biztat az mi Istenünk minket, hogy ha az anya elfeledkezik is az ő fiárúl, de soha ő szent felsége mi rólunk el nem feledkezik, és gondviselő szárnyai alól ki nem rekeszt. Ennek fölötte, ha az vitézek serénységgel harczolnak, midőn látják, hogy az ő királyok szeme nézi emberkedéseket; ha az szolgát serkegeti az ő urának nézése: méltó, hogy mi is szüntelen megemlekezzünk, hogy az Isten lát minket; és ezzel ébreszszük az mi restségünket minden tekélletes jószágokra. Ezt cselekedték az régi szent jámborok, és azért mondja Sz. Dávid, hogy valamihez kezdett, elébb meggondolta, ho gy az Istennek szemei előtt forgódik. Azért mondja Ábrahám, hogy ő az Istennek színe előtt jár; Jákob is azzal dicsekedik, hogy az ő elei az Istennek szeme előtt jártak. És az Isten ő maga, régulát szabván Ábrahámnak, mint kelljen élni, azt parancsolja, hogy az ő színe előtt járjon, és úgy lészen tekélletes. Annakokáért mondja az Bölcs, hogy egyik fő oka az emberek gonoszságának az, hogy meg nem gondolják az Isten szemeinek fínyes voltát, mely általlát mindeneket. Sz. Jób ésEzékiel próféta is azzal írják hogy bátorkodnak minden feslettségre az gonoszok, mert azt alítják, hogy az Isten őket nem látja.

NYOLCZADIK RÉSZE.

Az Istennek szolgálattal tartozunk.

Az pogány bölcs azt írja, hogy az ki kétessé tenné, ha kelljen-é az Istennek szolgálni és őtet böcsülletes tisztelettel illetni, azzal nem méltó okos bizonyságokkal harczolni, hanem, mint oktalan barommá változott esztelent, pálczával és veréssel kell észre hozni. Mert, az miképen ezen könyvnek első részében megmutatók, ugyan természetünkben oltatott indulat vezérel arra, hogy nyavalyánkban az Istenhez folyamjunk, segítséget ő tőle várjunk. És az okosság is arra mutat, hogy az, kitűl vöttük, az minémű jókban vagyunk, azt hálaadással tiszteljük és képes szolgálattal illessük. Mivelhogy tehát az felvetett bizonyságokból kinyilatkozik, hogy az Istentűl teremtettünk, ő tőle tartatunk és tápláltatunk, mint urunktúl, nyilván következik, hogy tartozunk néki szolgálni és sok áldomásiért hálaadással lenni. Végezetre, az emberi okosság az teljes sz.-írással arra is megtanít, az mint ez könyvnek harmadik részében megmutatók, hogy az Isten mindeneket önön magáért teremtett, nem azért, hogy valami hasznot venne az ő alkotmányitúl, hanem, az mint ő maga előnkben adja Mózes által, hogy az ő szent neve dicsírtessék és felmagasztaltassék ; hogy az ő bölcsesége, hatalmassága, megfoghatatlan méltósága megismértessék ; és ő lévén utolsó czélja az mi életünknek, ő reá nézzünk, ő hozzá siessünk, néki szolgáljunk, mint urunknak.

De mivelhogy ez oly nyilvánvaló igazság, hogy bővebb bizonyság nélkül nem szűkölködik : azt kell immár megtekintenünk, minémű religióban, micsoda vallásban, kelljen az Istent igazán és kedvesen tisztelni.

EGYHÁZI BESZÉDEIBŐL.

Az én kegyelmes uramhoz, a teljes Szentháromság egy bizony Istenhez, alázatos ajánló írásom.

(Egyházi Beszédei első előljáróbeszéde.)

Örök mindenható felséges Isten, uraknak ura, királyoknak királya, emberi erőtlenségnek kegyes gyámola s minden jó igyekezet gondviselő vezérlője: hálákat adok szent felségednek, hogy engemet kegyelmességedből, az igaz hit zászlója alatt, egyházi állapatban köteles szolgáddá fogadtál; áldásidat rám árasztottad; lelki s testi ajándékiddal szívemet magadhoz szelídítetted; akaratomat szolgálatodhoz édesítetted; késedelmességemet serénységre sarkantyúztad; tudatlanságomat mennyei tanításiddal világosítottad; gyarlóságimat érdemem szerént nem ostoroztad; hatalmas kezeiddel belém oltott igaz isméretedet naponkint nevelted; dücsőséged terjesztésére szívemet gerjesztetted; és a világ bojtorjánába ragadott kívánságimat esztenezted.

Tied, Uram, ha mi jó vagyon a te méltatlan szolgádban; tőled származik, ajándékodból adatik minden tekélletes gondolat és hasznos igyekezet. Azért méltó, hogy a mit tőled vettünk, szent neved tisztességére térítsük; ajándékiddal neked kedveskedjünk: és a mely tengerből vagyon eredete minden jó folyamnak, azon tengerbe, mint határos végbe, visszatérjen.

Mivel azért ifjúságomtól fogva arra volt függesztve szemem vi-

lága s elmém futása, hogy a te nagy neved dücsősége terjedjen: fáradságomat nem szántam, tehetségemet meg nem vontam szolgálatodtól, hanem a mely kicsiny gírát reám bízott szent felséged, tisztem szerént — noha kelleténél restebben — cseléded épületére igyekeztem fordítani. A kiket eleven nyelvemmel szent neved félelmére, igaz ismeretére, nem mozdíthattam: írásommal akarván serkegetni s üdvösséges útra vezetni: nem illett, hogy ezt a munkát, mely a te kegyes áldásodból származott és egyedül szent neved tisztességét vetette czélül, szent felségeden kívül más valakinek ajánlanám.

Kisded és lengeteg ajándék ez: mert az én tudatlanságom keze szennyje rajta maradott a te tisztaságos, szép tanításid kimagyarázásán. Azért nem méltók az én akadozó nyelvemnek dísztelen és unalmat szerző rebegései, hogy bemutattassanak szent felséged előtt: holott én, legkisebb és utolsóbb szolgáid között, szedők után keresgetek szőlőszemeket és aratók után szedegetek buzafejecskéket. De két ok visel, hogy egyedül neked ajánlom, édes Uram Istenem sok esztendei fáradságom velejét és székét: első az, mert megismértetted velem, hogy miképen az én fogyatkozásimból származott, a mi abajdocz vagyon írásomban: úgy mindenestűl a te tárházad kincséből kelt, valami tiszta jó találtatik benne. Annakokáért háladatlanság volna, a tőled plántált fácska gyümölcsével másnak kedveskednem; vagy dücsőséged öregbüléséért felvállalt munkám jutalmát te kívüled mástul várnom. Második az, mert régi kegyelmességed másolhatatlan reménységgel bátorít, hogy reám is felderül irgalmasságod és meg nem utálod kicsiny szolgádnak vékony ajándékát. Az ó-törvényben, sátorod ékességére, nemcsak a gazdagoktól aranyat, ezüstöt, hanem a szegényektől kecskeszőrt is jó kedvvel fogadtál. Az új-testamentomban pedig megjelentetted, hogy kedves te előtted akármely kisded ajándék, ha jóakaratbúl származik: mert te az emberek szívét nézed, és abban a fontban méred ajándékukat, melyben többet nyomott az özvegyasszony fillérje, hogysem a gazdagok nagy adománya.

Azért, én Uram Istenem, a te végetlen jóvoltodnak és mindenható kegyelmességednek alázatosan ajánlom munkás fáradságokkal egybeszerzett írásomat. Óh, én lelki szemeim világosítója; tudatlanságomnak oktatója; igyekezetemnek segítője; térdre esve, sőt földre borulva,

szemeim könnyhullatásaival kérlek, nyisd meg lelki szemeimet, hogy szemlélhessem a te parancsolatid csodálatosságit. Igazgasd értelmemet mennyei bölcseségeddel ; gerjeszszed kívánságomat tekélletes szerelmeddel ; vezéreld pennámat szent lelkeddel, hogy hamisság elegyítése nélkül hirdessem igaz tanításodat. És mint Izsaiás próféta ajkait, úgy az én nyelvemet, oltárodról vett tűzzel hathatósan tisztítsad, élesítsed, tűzesítsed, hogy foganatos légyen tanításom. Teljék meg az én szájam dicséreteddel, hogy hirdessem dücsőségedet és nagyvoltodat. Te tanítottál, Uram, engemet ifjúságomtól fogva, hogy hirdetném a te csodálatosságidat ; vénségemig és utolsó aggságomig ne hagyj el engemet, hadd hirdessem hatalmasságodat következendő híveidnek is. Mert mivel a te dicsérésed zaboláját szájamba vetetted, én is neked szenteltem nyelvemet : világi dolgoktúl elfogtam pennámat, szent felséged magasztalására köteleztem minden tehetségemet. Azért, minthogy én el nem titkoltam irgalmasságodat a te népedtől : te se vondd meg tőlem kegyelmességedet. Megvallom, Uram, hogy érdemem felett valók azok is a te nagy irgalmasságid, melyeket én reám, haszontalan, sőt igen vétkes szolgádra terjesztettél. De te, édes lelkemszerető, bűneim mosogató, üdvösségem szerző Istenem, ne vondd meg ebben is kegyes jóvoltodat : vedd kegyelmesen ezt a te bűnös szolgád fáradságát.

Igen alkalmatlan az én tudatlanságom a te dücsőséged hirdetésére. De, ha a szamár szájába szót adtál, és az által tanítottad Bálámot : elveheted az én nyelvem és értelmem fogyatkozásit, hogy híveid és fiaid tanítására alkalmatlanoknak ne találtassanak. Reménylem is, hogy ha az ó-testamentom szekrényében, a pap vesszejét virágoztattad : az én görcsös tőkémet is, az anyaszentegyház kebelében gyümölcsössé teszed. Ha a csipkebokorból méltóztattál szólani Mózessel : az én töviskés elmémet is megvilágosítod, hogy ne lyuggassa, hanem fényesítse a te szolgáidat ; kik hallván a te szózatodat az én tövisemből, levetik sarújokat, hogy testi akadékoktól üresedvén, lelki utakon való lépésök szabados lehessen.

Tudom, hogy mélységes titkaidat senki igazán nem értheti, sem írásba nem foglalhatja, segítséged, vezérlésed, oktatásod nélkül. Azért könyörgök, hogy megnyissad az én ajakimat, és úgy hirde-

tem én is gyümölcsösön a te akaratodat. Nemcsak hirdetem pedig, hanem, ha felgerjeszted szívemet, magam is futva járok ösvényiden

Ah, mily boldog volt ama szent atya, ki halála óráján azt mondotta, hogy soha mást olyra nem tanított, melyet előbb maga nem cselekedett! Megvallom te előtted, édes Uram Istenem, hogy én ilyen nem vagyok: szegény, gyarló vagyok, mert sokat írok és tanítok, a mit restségem, vagy roszságom miatt, nem cselekeszem; vagy igen hidegen és fogyatkozva cselekeszem. Mindazáltal, te tudod Uram, hogy csak azt írom, a mit szolgáid üdvösségére hasznosnak előtted kedvesnek ismérek; sőt a mit magam is kívánva igyekezem teljesíteni. És a pogány bölcscsel azt mondom: mikor a vétkeket feddem, először is a magam fogyatkozásit dorgálom. Dícsérem azt az életet, melyet tudom hogy kell viselnünk; és noha távol, de csúszva-mászva is azt követem, arra verdődöm. És ha késedelmességemből a tekélletes élet szépségét úgy ki nem ábrázom erkölcsömben, a mint kívánnám: írásommal mutogatom mindennek, hová kell igyekezeti czélját és lövöldözése tárgyát fordítani. Magamnak is pedig szent felségedtől szünetlen kérem, hogy a mit én általam tanítasz, azt én bennem szent malasztoddal teljesítsed; hogy a mire másokat oktatok, azt erkölcsömmel kövessem. Fáradságomnak egyéb jutalmát nem kívánom felségedtől, hanem a mit kedves szolgád, Sz. Ágoston kívánt: valamit magad kívül akarsz adni, bár mind elvedd: csak magadat add nekem.

És minthogy szólani kezdettem előtted, Uram, noha por és hamu vagyok: még egy könyörgésemet bocsásd kegyelmes füleidhez. Akárki mennyit szántson, vessen, ha a te áldásod nem gyökerezteti; ha az elhintett magot nem neveli, hiábavaló minden fáradság és igyekezet Mert: mennyországban vagyon annak prédikáló széke, a ki tanítja a szíveket. Isten a ki felnyitja az emberek szívét, hogy értsék és vegyék a mit tanítunk. Azért, adj a te méltatlan szolgádnak oly áldomást: hogy a kik az én munkámat, a te ajándékodat, az anyaszentegyház tárházából vett igazságokat olvassák, tisztuljon értelmek setétsége az igaz hit ismeretére, lágyuljon szívek keménysége penitenciára, gerjedjen lelkek hidegsége szerelmedre: hogy minden tévelygés setétségéből, minden bűn veszedelméből kifeselvén, híven szolgáljanak felségednek.

Ha sok, amit tőled kérek, Uram, ottan csak azzal áldd meg méltatlan szolgád fáradságát: hogy bár csak egy bűnös ember térésére, egy lélek üdvösségére légyen segítő tanításom. Fáradságimnak bévséges jutalma lészen, ha a Krisztus vérével megváltott lelkek közül csak egynek üdvösségére segítő eszköze lészen írásom. Írtam Pozsonyban, 1636. esztendőben. Isteni felségednek legkisebb szolgája Pázmány Péter.

A keresztyén olvasókhoz.

Kívánságtok szerént való áldásokat terjeszszen Isten reátok.

(Egyházi Beszédei második előljáróbeszéde).

Mikor prédikáczióim kibocsátásárúl sokan szorgalmaztatnának és magam gondolkodnám: két dolog sokáig függőben tartotta tanácskozásomat.

Első az volt: ha Isten tisztességére és a magyarországi anyaszentegyház épületire szükséges-e, hogy, a mit élő nyelvemmel hirdettem, azt rendbehozván és kiterjesztvén, nyomtatásba bocsássam?

Bezzeg, ha elégséges számú papok volnának, kik prédikálásokkal taníthatnák a községet: úgy tetszik, szükségtelen volna a magyar nyelven való prédikácziók nyomtatása. De látom az Isten igéjének éhségét; látom, hogy a papok szűk voltáért nem adhatunk mindenüvé egyházi embereket, hanem licentiatusokra kell biznya sok helyeket, hogy postillát olvassanak. Néhult azok sem lévén, világi böcsülletes fő emberek — örök dücsőséggel jutalmazandó dicsíretes példával — vagy maguk olvassanak, vagy másokkal olvastatnak cselédjek előtt nyomtatott postillákat; és, megteljesítvén a Sz. Ágoston kívánságát, házok népe között püspöki tisztet viselnek. Az is szemem előtt forog, hogy a plébánosok nem egyaránt tudósok, nem is egyaránt bévesek jó könyvekkel, és így a prédikácziócsináláshoz sem egyaránt érkeznek.

Azért úgy találám, hogy pásztorságom tisztihez illendő és sokakra nézve hasznos vagy szükséges, hogy prédikáczióim nyomtatásától ne kíméljem fáradságomat: kiváltképen olyanok lévén ezek a prédikácziók, melyeket nemcsak prédikálószékben, hanem azon kívül a szerze-

ROBERTVS CARDINALIS
BELLARMINVS POLITIANVS
SOCIETATIS IESV
EX MARCELLI II. PONT. MAX. SCRORE NATVS.

Bellarmin Róbert jezsuita generális.

Pázmány: 5. iv.

tes és egyéb egyházi, vagy világi emberek lelki vígasztalásokra és tanúságokra mindennap olvashatnak. Mert, noha elmélesítő iskolai véleke-déseket és vetekedéseket, melyek a lelki épületre nem szükségesek, írásomba nem elegyítettem : de nagy részre, a mit az iskolai theologiában, erkölcsünk igy engetésére, akaratunk gerjesztésére, a jóságok és vétkek ismérésére alkalmatosnak itíltem, iskolai tanításból, prédikálószékbe hoztam. A prédikátorok eleibe pedig, minden keresztyéni jóságokrúl, minden gonosz vétkekrűl, minden rendek és állapotok kötelességérűl, annyi tanítást és intést adtam, hogy, ha a mit egy helyen mondottam, azt okosan más vasárnap előhozzák, sok új prédikációkat csinálhatnak.

Magam gondolatit és ujjomból szopott dolgokat nem írok : Isten könyvéből, az anyaszentegyház doctorinak írásiból vettem tanításomat; lopva semmit sem vettem: mert valaki írásában valami jót találok, enyim ; az anyaszentegyház pásztori írásához oly igazsággal nyúlok, mint a közönséges kutak tiszta vizéhez. Nem kell tehát azt várni, hogy olyat mondjak, a mit előttem senki nem mondott. Mert igazán írja Salamon, hogy semmi újság nincs e földön. Mindazáltal az is igaz, hogy soha annyi könyv nem lehet, hogy többet ne írhassanak a hívek tanítására ; és, a mint Seneca írja, a sok írások tengeréből egybeszedni, értelmesen megválogatni, rendbehozni, helyesen kimondani a régi bölcsektűl ismért igazságokat, új munka és mi dolgunk. Nem is kisebbedik, sőt böcsülletesb az igaz tudomány, ha mások is azont tanították ; mivel abból tetszik, hogy nem emberi találmány, hanem isteni tudomány, a mit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok. Azért követem a szabados elmélkedésekben azokat, kik előttem írtak : de magamnak is megengedem, hogy valamit hozzáadjak, változtassak, elhagyjak ; mert nem szolgájok, hanem egyezőjök vagyok a régieknek.

Ennek felette, mivel Sz. Pál azt írja, hogy nemcsak egyszer, hanem sokszor kell azonegy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének: én is, Sz. Ágostont követvén, azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek. Mert maga Krisztus a templom böcsülletérűl, a világi szorgalmatosságok távoztatásárúl, a mennyei kincsek gyűjtéséről, az alázatosok felmagasztalásárúl és egyéb üdvösséges tanuságokrúl, csaknem azon igékkel, azon igazságot több helyeken említette. Sz. János evangelista mennyiszer ujította a szeretet ajá-

lását, feljegyezzük ezután. Ha valaki panaszolkodik ellenem, hogy annyiszor azont mondom: azt felelem, hogy mindaddig feddenem kell azon bűnöket, mig az emberek meg nem szünnek tőlök. Mert kötelességem erőltet, hogy azoknak is megmondjam az igazat, a kiknek nem tetszik; és minthogy kiki magán nem akar igazat hallani, ottan csak a közönséges dorgálásokat hallgassák. Én a mit írtam, lelki haszonért. nem fülgyönyörködtetésért írtam. Annakokáért sem ékesenszólásra, sem egyéb czifrára nem szaggattam: hanem, a mit üdvösségesnek itíltem, együgyű szókkal, gyakran előhoztam; noha távoztattam, vékony tehetségem szerint, hogy unalmat ne szerezzek az olvasónak.

Második tanácskozó gondolkodásom arról volt: ha csak egy rövid prédikácziót nyomtassak-e minden vasárnapra? mely kevesebb monda-mondát szerezne a szabados itíletű emberekben: és, ha nem egyébbel, rövidséggel, olvasásra édesítené az embereket. Mert, a ki röviden prédikál, ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hágy a hallgatókban: ha sovány és unalmas prédikálása, nagy künnyebbség, hogy hamar felszabadítja a hallgatókat.

De gondolkodásom után azt végezém, hogy ami prédikáczióimban készen vagyon, azt adjam a nyomtatóprés satúja alá. Bezzeg, ha ifjúságomban szándékoztam volna prédikáczióim nyomtatására, másképen rendelhettem volna írásimat. De, noha nem mondhatom ezeket a prédikáczíókat hamar műnek, mely hammas szokott lenni; mivel csak a nyomtatása is három esztendőt kívánt: mindazáltal azt sem mondhatom, a mit Zeuxis egy képről, melyet azért írt sokáig, mert sokáig akarta hogy maradó légyen; mert harminczesztendei prédikálásom után kezdettem gondolkodni a nyomtatásrúl. Akkor pedig vénségemmel együttjáró sok nyavalyáim és köteles foglalatosságim nem engedtek üdőt és erőt, hogy elől kezdjem munkámat: hanem azt kellett ékesgetnem és kibocsátanom, a mi vagy készen, vagy üszögében volt. Innen vagyon az is, hogy némely napra csak egy prédikácziót írtam, némelyre egynehányat.

Hogy pedig hosszabbak némely prédikáczíók, és nem rövideden csak futva szaladtam az üdvösséges dolgokrúl, oka az: mert sem prédikálásomban, sem írásomban nem arra igyekeztem, hogy csak tanítsam micsoda jó, micsoda gonosz: hanem hogy elsőben mindenféle erős

okokkal meggyőzzem az okosságot a jóságok követésének és a vétkek távoztatásának szükséges voltáról. Azután, mivel tudtam, hogy nem abban áll a keresztyéni tekélletesség, hogy tudjuk, hanem, hogy kövessük a jót és a gonoszt távoztassuk: azon voltam, Isten segítségével, hogy az emberek akaratja édesedjék a jóra, idegenedjék a gonosztól, és se gonoszt, se felettébbvalót ne kívánjon. Ehhez pedig bévebb írás kívántatik, hogysem a puszta sovány tanításhoz. Mert könnyű az emberek eleibe adni, mit kell cselekedni, de nehéz meggyőzni az értelmet, hogy hasznos, szükséges ennek így lenni: annál is nehezebb felindítani az akaratot, hogy kívánja és cselekedettel teljesítse a mivel tartozik. Azzal pedig, hogy hosszabbak a prédikációk, birsággal senkire nem vetik, hogy mind megolvassa, a mit egy napra írtam: hanem, kedve szerint, ki mennyit akar, annyit olvashat benne. És eszében tartsa, hogy miképen rövidnek kell a törvénynek lenni: úgy, kinek kívánságát jóra akarjuk indítani, nem elég eleibe adni kötelességét, hanem erős okokkal meg kell győzni értelmét, gerjeszteni kell akaratját. Mert nem abban áll a prédikációnak üdvösséges haszna, hogy ember nagyrészre, vagy mindenestűl elméjébe foglalja s előmondhassa, a mit hallott, vagy olvasott: hanem hogy okossága meggyőzessék és akaratja vastagodjék abban, hogy híven, serényen, állhatatoson szolgáljon teremtőjének: és vagy meggyógyuljon, vagy alkalmatosb légyen a gyógyulásra.

Mivel azért, Isten kegyelmességéből, kezetekbe bocsátom, keresztyén olvasók, az én csekély írásimat: négy dologrul akarlak rövideden tudósítani.

Négy dologrúl tudósíttatnak az olvasók.

(Egyh. Besz. harmadik előljáróbeszéde.)

I Noha az Isten könyvéből, a régi szentatyák és világi tudósok tanításából sokat deákul írtam, — mivel sokszor nagyobb és kedvesb ereje vagyon mondásoknak abban a nyelvben, — de különb és kisebb betűvel nyomtatták a deák szókat. Úgy rendeltem pedig azoknak magyarul írt sommáját, hogy a ki deákul nem tud, vagy a ki a község előtt deákul nem akar olvasni, csorba nem esik a magyar írásban, hanem úgy

6*

foly, mintha a deák szók közbevetve sem volnának. Azt is adom tanácsul: hogy a kik ebből a könyvből olvasnak a község előtt, kihagyják a deák mondásokat, és csak azt olvassák, a mi magyarul vagyon. Mert haszontalan és unalmas a község előtt sokat deákul olvasni; mivel a közbevetett deák szók kiverik inkább az együgyűk elméjéből, hogysem beléoltanák a tudományt. A prédikáczió is nagy részszel rövidebb lészen, ha a deák mondások elhagyatnak.

II. A mostan támadott tévelygések ellen, mivel bévségesen írtam a Kalauzban és egyéb harczoló könyveimben, nem akarom itt kétszerezni írásimat; hanem azokról ritkán és rövideden emlekezem a prédikáczióban.

III. A paradicsomrúl olvassuk, hogy nem szűkölködött külső öntözés nélkül. Esővel sem nedvesíttetett, mivel magában lévő forrásból elégséges nedvességet vehetett. Az anyaszentegyház is minden isteni tudománynyal és szent példával bévelkedik. Azért a pogány bölcsek tanítására vagy példájára nem szorult. Mindazáltal mivel Krisztus egy bálványozó szamaritánus példájából ismértette, kicsoda felebarátunk, és mint kell ahoz való szeretetünket mutatnunk; Sz. Pál a pogány bölcsek mondásait sokszor előhozta írásiban, és Aratus, Menander és Epimenides verseivel ékesítette tanítását; a sz. atyák is követték az apostoli nyomdokot: én is, noha a pogányok rosz fabuláit és hiuságos, vagy ártalmas csevegéseit írásomba nem elegyítem, de a hol a keresztyén emberhez illendő jóságokrúl és dicsíretes erkölcsökrűl tisztességes mondásokat és cselekedeteket találtam, azokat előhoztam. Nem csak azért, hogy édesítsem és ékesítsem ezekkel tanításomat, mivel, a Sz. Ágoston mondása szerént, az igen szükséges eledelnek is ízt kell adni az emberek finnyaságáért, hanem ilyen négy okokért főképen:

Első ok: mert valami igazság vagyon a pogányok könyveiben, Isten tanításából vagyon. Minden pogány bölcs, úgymond Tertullianus, a próféták kútjából ivott; onnan öntözte elméje soványságát; onnan vette, a miben hasonló tanításinkhoz. Pythagorasról azt írja Plutarchus, hogy az egyptomi bölcsektűl tanult. Sz. Ambrus azt mondja Platorúl, hogy a Mózes törvényének és a próféták mondásinak tanulásáért Egyptomba fáradott.

Azért miképen az Izrael fiai, arany és ezüst edényektűl megfosztván Egyptomot, az Isten sátorát nem rútították, hanem ékesítették azokkal: úgy a mit igazán mondottak a pogány bölcsek, azt, mint sajátunkat, magunk épületire fordíthatjuk. És ha Dávid, kivévén a bálvány fejéből az arany koronát, abból csináltatott királyi koronát: miért nem élhetnénk mi is a pogányoktúl vett szép tanúságokkal erkölcsünk ékesítésére?

Második ok: mert nagy vígasztalására vagyon a keresztyén léleknek, mikor látja, hogy a természetben oltott okosság vezérléséből azt tanították a pogányok a jó erkölcsökrűl, a mit a keresztyénség kíván tőlünk. Sz. Kelemen írja, hogy a pogány bölcsek tanítása olyan, mint a vadfa: melybe ha jó ágat oltunk, kedvesebb gyümölcsöt hoz; mivel a vad fa gyökere bévebben vonsza a föld nedvességét, vastagabb lévén a szelíd fánál, gyümölcse pedig megszelidül az oltott ágtúl. Úgy a világi philosophia édes gyümölcsöket nevel, ha az isteni tudomány ága beléoltatik. Mózest az Isten mennyei bölcseséggel áldotta, mégis a pogány pap, Jetro, tanácsát és tanítását örömest vette, és követte az Isten népének vezérlésében: ki tilthat minket is, hogy a jót a pogányok írásiból ki ne szedjük?

Harmadik ok: mert vastagon sarkantyúzza és esztenezi a keresztyén lelket az a gondolat, hogy szégyen abban hátramaradni, a miben látja a pogányok serény példáját. A szelíd fügefa mellé vad fügefát ültetnek — úgymond Sz. Basilius — hogy gyümölcse le ne hulljon: úgy a gonoszhitűk példájából erőt veszünk a jóra. Mert ha értjük a pogányok józanságát, igazságát, tisztaságát: a vad fa mellett vastagodunk a jóban.

Negyedik ok: mert ha az ördög sz.-írással harczolt, hogy Krisztust megejtse méltó, hogy mi is a Góliát kardját Isten sátorába vigyük, és azzal hadakozzunk a gonoszság ellen. Szabad volt Salamonnak a pogány Hirámtúl fákat venni, melyekből templomot épített Istennek: mennél szabadabb Isten tisztességére és erkölcsünk jobbítására fordítani, ha mi jót találunk a hamisság között? A királyoknak nincs méltóságok ellen, hogy a jobbágyok, a szakácsok és lovászok szolgálatját vészik, és szükségöket ezek által véghez viszik: tehát az anyaszentegyház tudománya sem homályosodik azzal, hogy a pogányok bölcsesége szolgál néki.

Nincs oly rosz kert, melyben valami hasznos fű nem volna; nincs oly rosz könyv, melyben semmi jó nem találtatnék: azért a tövis közül kiszaggatjuk a rózsát; a sárból kimossuk az aranyat; a mi jót a pogányok írásiban találunk, épületünkre tordítjuk. És, a a Sz. Jeronimus tanácsát követvén, úgy bánunk a pogányok tanításával, mint Isten parancsolta, hogy cselekedjenek a zsidók, ha pogány asszonyt akarnak venni. El kell hajját beretválni, körmét vagdalni, ruháját változtatni: hogy se hamisság körmeivel meg ne sértse, se hiuságos szók hajával és fabulák csintalan öltözetivel meg ne mocskolja az igazságot; hanem elébb kitisztuljon hiuságaiból. És azt mindenkor szemünk előtt kell viselnünk, hogy csak a Krisztus szava gerjeszti mennyei melegségre a szíveket: és minden építés heábavaló, melyet Isten nem nevel.

IV. Esztendőkkel, törődésekkel és sok betegséggel terhes állapotom nem biztat, hogy a szentek innepeire rendelt prédikációkat elkészíthessem és kibocsáthassam. Azért egynehány innepre készen lévén prédikációim, azokat is ki hagytam nyomtatni, hogy szakadozott papirosokon el ne veszszenek. A kik pedig ezt az én írásomat olvassák, azokat igen kérem, Isten előtt engemet imádságokkal segítsenek és fogyatkozásimat könyhullatásokkal mosogassák.

A keresztyén prédikátorokhoz intés.

(Egyházi Beszédei negyedik előljáróbeszéde.)

Igazán világ prédikátorának nevezhetjük a mi Istenünket: mivel világ kezdetitől fogva az egek és minden teremtett-állatok által istenségének hatalmát és bölcseségét hirdette. A Szentháromság második személye azért küldetett a világra, hogy hirdesse az evangeliomot prédikálásával; azért mondja maga szükségesnek, hogy prédikáljon: mert erre küldetett. Apostolinak is azt parancsolta, hogy minekutána tüzes nyelvet vésznek, egész világon prédikálják az Isten igéjét. És jaj nékik, ha nem prédikálanak.

Szentséges dolog a keresztség szolgáltatása; de Sz. Pál azt írja, hogy őtet Krisztus nem keresztelni, hanem prédikálani küldötte: azért má-

sokra bízván a keresztelést. Isten igéjének hirdetésében foglalta magát. A szegények táplálása oly kedves Istennél, hogy az utolsó itílet sententiáját az irgalmasság cselekedetiben határozta: mindazáltal az apostolok illetlennek találták, hogy a szegények segítéséért, a prédikálást elhagyják ; hanem másokra bízván a fogyatkozottak gondviselését, magok prédikállottak. Mert a prédikátor Isten trombitája, mennyei titkok sáfára, angyali kenyér osztogatója.

Mivel azért nemcsak böcsülletes, hanem lelkek üdvösségére szükséges dologban forgódtok, valakik a prédikálószékből tanítotok : intlek és kérlek, sőt a nagy Istenre kényszerítlek. hogy szorgalmatosok legyetek hivatalotokban.

Sok munka, nagy okosság, temérdek tudomány és mindenekfelett nagy isteni malaszt és tekéletesség kívántatik a prédikáláshoz. Híres orator volt Cicero, mégis mindig rettegve kezdett a szóláshoz, sőt mikor egy nap a tanácsban kellene szólania, örömében szabadossá tette szolgáját, ki hírt hozott, hogy holnapra haladott a törvény. Augustus császár valamikor a tanácsban szólott, otthon leírta s papírosból olvasta a mit akart mondani. Ha ezek a világi dolgokrúl ily félve beszéllettek: mentűl inkább a lélek üdvösségében járó dolgokrúl rettegve kell szólani?

Először azért: szorgalmatos tanulással készüljetek a prédikáláshoz ; és ha Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit : ti is a prédikácziót ne futófélben, hanem hosszú ideig való jobbításokkal készítsétek. A bölcs parancsolatja és Sz. Jeronimus tanácsa, hogy a mit tanítani akartok, azt magatok sokáig és jól tanuljátok. Mert igazán írja Plutarchus, hogy a hirtelen szólás teljes hiuságokkal, és valaki készületlen prédikál, üti-véti a dolgot, sem eleje sem utólja szólásának ; csak haboz, egybe zúr-zavar mindeneket, akármit akárhol előhoz, és ki nem tud gázolni hosszan nyújtott beszédiből. Ne bízzék azért senki elméjében, mert soha jól nem prédikál, a ki jól hozzá nem készül. A ki pedig jó készülettel tanít, Isten áldását vészi. És egyebeket vastagítván, maga kövéredik. Mivel, a ki jól tanít, maga is tanul, és mennyei áldomásokkal hízik lelke.

Másodszor : azon legyetek, hogy miképen a prédikátorok mestere cselekedeti példájával tanított elsőben, azután nyelvével : úgy ti se legyetek csatornák, melyeken általfoly a víz, hanem teli kutak légye-

tek, hogy magatok bévségéből másokat is itassatok. Mert igazán írja Cyprianus martyr, hogy haszontalan az igaz tanítás, ha a cselekedet elrontja a tekélletességet. Sőt senki nagyobb kárt nem tészen az emberek erkölcsében, mint a ki különben él, hogysem tanít.

Azért édes atyámfiai, lelki tanítók, először magatok igyatok az élet kútjából, azután folyjanak egyebekre vizeitek. Mert jaj azoknak, kik, mint a Sámson oroszlánya, szájokban hordozzák a mézet, melynek ízit nem érzik ; satulják a mustot, és bort nem isznak. Azt a tanítót böcsülli nagyra Isten, a ki cselekeszi, a mit tanít ; és mind nyelvét, mind pennáját szíve gyökerének téntájába mártván, úgy szól a mint szíve járása vagyon ; és amaz okos pásztort követi, ki, a minémű színű gyapjút kívánt juhainak, olyan példát adott eleikbe.

Azért intlek és kérlek prédikátorok, hogy magatok életével és példájával hitelessé tegyétek a mit tanítotok. És, a mint Sz. Jeronimus szól, cselekedeted ne hazudtolja tanításod : mikor tanítasz a templomban, senki azt ne gondolhassa, miért nem míveled a mit tanítasz? Ne mondják azt rólad : mást gyógyít, maga rühes ; a ki rak s ont, azaz épit nyelvével, ront életével, olyan mint a ki egy kézzel Istenhez vonszon, mással visszataszít. Vagy mint amaz anya, mely vigyázva szoptatja, aludtában megöli gyermekét. Éktelen, mikor a nyelv felségesen beszél, és a kéz hivolkodik. Tudták a lacedaemon-várasiak, hogy a szép mondás elveszti hitelét, ha feslett embertűl ered : azért az erkölcstelen embertűl adott tanácsot mással mondatták ki, hogy a szép mondást az ember erkölcsének rútsága meg ne mocskolná ; a község nem a szép szó után járna, hanem a jó erkölcsök példáját követné.

Merő igazság, hogy az emberek többet hisznek szemeknek, hogysem fülöknek ; és a tanító erkölcse inkább izgat, hogysem szava : azért hasznosabb a tanító, kit inkább csudálnak az emberek mikor látnak, hogysem mikor hallanak. Ilyen volt Sokrates a pogányok között ; mert erkölcséből többet tanultak, hogysem szavából. Azért mondotta Aristides, hogy Sokrates szavából semmit nem tanult, erkölcséből sokat. Ilyen volt Origenes, kinek erkölcse olyan volt, minémű tanítása. Ilyen volt Sz. Basilius, kiről olvassuk, hogy tanítása mennydörgés volt, mivel erkölcsi villámások voltak.

Némelyek szépen és sokat szólanak, de fel nem gerjesztnek, mert

magok nem égnek. Az isteni bölcseség édességét másnak ássák, magok nem kóstolják. Meg nem gondolják, hogy nem szólásra, hanem tekéllletes cselekedetekre tanít az igaz bölcseség ; és, Sz. Jeronimus mondása szerént, az isten szolgái tiszte nemcsak az, hogy szentül szóljanak, hanem hogy szentül éljenek. És úgy szóljanak a vétkek ellen keményen, a veszedelmek ellen szívesen, a szerencsétlenség ellen bátorságoson, a világi tisztességkívánás ellen gyalázatoson, hogy mindnyájan eszekbe vegyék, hogy azt érzik magokban, a mit mondanak.

Bezzeg Keresztelő János magában égett, és azért fényeskedett egyebeknek. Illés tűz volt, azért voltak szavai lángok. Az ó-törvénybéli papi fejedelmen nemcsak *Urim*, azaz tudomány, hanem *Tumim*, azaz igazság is találtatott: mert a mennyei tanításokkal együtt fényleni kell a tekélletes erkölcsnek, mivel, a Krisztus mondása szerént, a ki életében feslett, bizvást és foganatoson nem hirdetheti a jót. Annakokáért a tanítóknak erősen meghagyatott, hogy minden tekélletes erkölcsökre magok legyenek példák. Mert jaj azoknak, kik másoknak szűrnek, magok szomjúhoznak: tanítnak másokat, magokat nem tanítják ; és, a mint Sz. Dávid szól, igazságot hirdetvén, magok feslettségben úsznak.

Úgy vagyon, a világon semmi nincs fogyatkozás nélkül: vannak a tengernek habjai, a földnek indulási, az egeknek felhői, a holdnak és napnak fogyatkozási, a tűznek füstei ; nem lehet a rózsa tövis nélkül, a méz sonkoly nélkül, a búza polyva nélkül, a bor söprü nélkül ; sőt az arany sem terem föld nélkül ; az emberek között is, minden hivatalban, vannak botránkozások ; mint halat szálka nélkül, úgy nehéz találni embert hibe nélkül. De ha a jó pénzt örömest vészszük, noha mocskos a fizetőmester keze; ha meg nem vetjük az egészséges orvosságot, noha beteges doctortúl rendeltetik; ha a tiszta jó bort kedvesen iszszuk a földedényből; ha Illés próféta örömmel vette a kenyeret, melyet a büdös varjú nyújtott: nem okosság az igaz tanítást kedvetlenül venni, azért, hogy vétek nélkül nincs, a ki előnkbe terjeszti. Mert Isten itíleti az, ki mint él magában: a keresztyén ember hivatalja, hogy az igaz lelki pásztor tanítását vegye; ha mi megvető vagyon erkölcsében, azt ne kövesse. Mert ha a király levelét hozzák, nem vizsgálja a ki eszes, micsoda pennával és melyik deák írta? hanem arra vigyáz, mi vagyon a le-

vélben? Mi se czirkáljuk annak életét, a ki szól: hanem Istentül hálaadással vegyük, ha szamár által oktat is. És a ki a tanítók erkölcsét követi inkább, hogysem tanítását, azt Sz. Ágoston oly bolondnak mondja, mint ha valamely útonjáró nem akarna tovább menni, mivel az útmutató kő tovább nem mégyen.

Harmadszor: két nagy fogyatkozást tapasztaltam az ifjú prédikátorokban, melyeket igen kell kerülni az istenfélő tanítónak

Egyikét azt, hogy a tanításban nem tészik czélül a hallgatók lelki hasznát; nem azon vannak, hogy hasznos és gyümölcsös tanításokat adjanak: hanem hogy elméjek, tudományok, ékesenszólások mutogatásával dicsekedjenek, és magokat csudáltassák. Azért nem arra igyekeznek, hogy tanításokat a hallgatók értelméhez szabják; hogy a tridentomi közönséges gyölekezet rendelése szerént azokra tanítsák a községet, a miket szükség tudni, és világos értelemmel megmutassák a bűnök veszedelmét, az örök kárhozat rettenetességét, a mennyei boldogság dücsőségét, a keresztyéni tekélletes erkölcsök böcsülletességét; nem abban fáradnak, hogy Jákobbal, a juhok eleibe színes vesszőket terjesztvén, szép bárányokat neveljenek, és a sok szentek példáit előhozván, különböző jó erkölcsökre gerjeszszék hallgatójokat: hanem hegyes kérdéseket, haszontalan vizsgálásokat, fülgyönyörködtető csúfságokat vagy fabulákat, sovány és száraz gondolatokat forgatnak, és azt vadászszák, hogy a község őket dicsírje, csudálja. Az ilyen tanítórúl mondja a Szentlélek, hogy házasságtöréssel fertezteti az Isten igéjét. Mert, a Sz. Gergely mondása szerént, a házasságtörő nem magzatot, hanem gyönyörűséget keres. Valaki azért tanításában nem azon fárad, hogy Istennek fiakat szüljön, hanem hogy maga tudományát mutogassa és abból magasztaltassék: házasságtörője az Isten igéjének.

Az igaz lelkipásztornak tekélletes dicsíreti az, hogy tanításával a hallgatók szívéből a hamis vélekedések kivagdaltassanak; a bűnök undoksága megismértessék; az igaz penitenciára és a mennyei jók kívánására a lelkek gerjedjenek; és az ő tanítása után fohászkodások, töredelmes sírások, bűnből kitérések következzenek. Bezzeg az ilyen tanító szentül és mélyen általértette hivatalját, és Sz. Pállal azt mondhatja, hogy hallgatói közül csak az vígasztalja őtet, ki a tanítás-

kor bűnein bánkódik. Vaj, adná Isten, hogy sok olyan tanító volna, mint a kirűlírja Seneca, hogy teli reménységgel, teli tekélletes kívánságokkal és minden világi jónak utálásával, valaki ennek tanítását hallgatja.

Nem okos, a mely tanító abban gyönyörködik, hogy a község őtet dicsíri. Mert igaz a Plutarchus szava, hogy gyakran azok kedvesek a községnél, kik semmirekellők a tudósoknál; sőt, a mint Sz. Jeronimus szól, nem abban áll a keresztyénség, hogy láttassunk, hanem hogy legyünk. És nem tudom mint esik, de látom, hogy kedvesbek a világ előtt, a kik nem tetszenek Krisztusnak.

Azért a tanító eszében tartsa, hogy Krisztus megátkozta a fát, melynek gyümölcse nem volt, noha levele és árnyéka béven volt. És hogy az okos embernek nem a hímes szók, hanem az erős valóságok tetszenek. A szép orczának kendőzés nem kell. Az isteni tudomány felsége, czifra szók nélkül, maga szépségével kelleti magát. Arra vigyázzon tehát a lelki tanító, hogy hasznos és szükséges dolgokat hirdessen. És eszében tartsa, hogy minden haszna tanításának csak az, hogy az emberek kitérnek bűnökből, és szentül élnek. Ne mondhassák azt a keresztyén tanítóról, a mit némely pogány oratorrúl, hogy elég szava vagyon, de kevés veleje. Nem ajakán nőtt, hanem szívében gyökerezett szókat mondjon.

Nem veszedelmes orvosnak tartanók-e, a ki betege előtt lantot verne, és éneklésével akarná gyönyörködtetni fülét; orvosságokat pedig — mivel azoktúl a beteg iszonyodik — nem adna nyavalyáinak gyógyítására? Ilyen ártalmasok a prédikátorok, kik csak szólásnak ékességével, vagy magok álma és elmélkedések beszélgetésével, vagy igen mély és szokatlan, de haszontalan tudományokkal viszkettetik a hallgatók fülét, a lelki sebek genyedtségét pedig meg sem illetik.

Másik fogyatkozást tapasztaltam az ifjú tanítókban, hogy a dorgálásban gondatlanok. Az egyházi és világi fejedelmek vétkeit feddeni oly helyen, a hol efféle fejedelem nincsen, haszontalan hiúság: mert azzal senki sem jobbul, hanem csak gyűlöltetnek a fejedelmek. Annakokáért, noha nem fér az igaz tanítóhoz, hogy hallgatói fogyatkozásit fedezgesse, vagy azokra hunyorítson, de, ha botránkozás távoztatása különbet nem kíván, nem okosság a prédikácziőban nagy embereket

nevezet szerént feddeni, kiváltképen, ha félő, hogy a feddés gyűlölséget, nem jobbulást indít bennek, hanem a bűnt kell gyalázni, annak gonoszságát, büntetését, veszedelmét kell mutogatni ; mert így könynyebben és hasznosban megisméri s jobbítja vétkét az elesett ember. Azt is tanácslom, hogy mikor valamely jóságot dicsír a prédikátor, vagy valamely vétket gyaláz, úgy szóljon mint Plutarchus, hogy, mivel, Isten segítségéből, ezektűl a gonoszoktúl üresek a hallgatók és jóságokkal bévesek, jóban való vastagítás és a hallgatók jámborságának dicsírése, a mit hallanak. Mert sokszor ártalmas azt jelenteni, hogy némely vétkek eláradtak, vagy némely jóságok elfogytak a hallgatókban.

Igazán mondották a pogány bölcsek, hogy vannak olyan emberek, mint a gyomor, melybe akármely jószagú drága eledelt töltsenek, büdös ganéjjá tészi, azért akármely szent és üdvösséges tanításból okot vésznek a prédikátor gyalázására. De ezekkel nem kell gondolni, hanem a jóságok magasztalásában és a vétkek dorgálásában keresztyéni szabadsággal kell élni. Csak arra vigyázzon a tanító, hogy emberek nevezése nélkül dorgálja a bűnöket, és azt mondhassa, ha valaki megindul, a mit Sz. Jeronimus mondott: Nevezet szerént senkit nem illettem, a bűnök ellen szólottam. Valaki azért neheztel reám, magárúl vallást tészen, hogy része vagyon a bűnben. Mikor a szabó megüti az asztalt, az olló kimutatja magát; mert noha őtet nem illetik, de ottan megcserdül: úgy a kinek hol fáj, ott tapogatja, akármely gyengén illetik is.

Végezetre, hogy a bűnök gyűlölségére, vagy a tekélletes jóságok szerelmére másokat felindítson a prédikátor: I. Kívántatik, hogy olyan szent indulatot gerjeszszen magában, minéműt akar oltani a hallgatók szívébe. II. Mivel Isten erejéből, nem a prédikátor szólásából vagyon foganatja jó tanításának, tartozik azzal a tanító, hogy imádkozzék elébb, hogysem tanítson. Mert zeneghet az ékes szó fülünkben, de foganatos nem lehet a jóságokra, hanem ha isteni malaszttal belénk oltatik: mivel imádság nyerhet erőt a jó példának és szónak. Azért a prédikátor egyéb reménységet félretévén, csak az Isten áldásátúl várja gyümölcsét tanításának, az Isten irgalmát pedig könyörgéssel nyerje. III. Kívántatik, hogy czélját és határos

végét tanításának csak az tegye, hogy Isten dicsírtessék és a hallgatók lelki jóságokban öregbedjenek. Jaj ki bolondok, a kik a prédikálásból magok dicséretét keresik, a kik fülhöz és nem szűhöz szólanak, a kik újságokat és haszontalan vizsgálásokat feszegetnek, melyeket gyakran magok sem értenek, és csak arra valók, hogy a tudatlan községgel csudáltassák magokat. Azt írja Sz. Bernárd, hogy a kiknek Isten a prédikálásra gírát adott, és a magok dücsőségét keresik azzal, a mivel Isten tisztességét kellene terjeszteni, olyanok mint a bálványozó zsidók, kik az Istentűl adatott aranyból Baált csináltak. Nem arra kell nézni a jó tanítónak hogy őtet csudálják, hanem hogy az ő szavai tüzek légyenek, melyekkel felgerjedjen a hallgatók szíve; esztenek légyenek, melyek jóra izgassák a késedelmeseket; erős nyilak legyenek, melyek a szívek keménységét megszaggasák.

A ki többet akar érteni a keresztyén prédikátor tisztirűl, olvassa Sz. Ágostont. Én ezekkel megelégedvén, kérem Istenemet: adjon Szentlelket az igaz tanítóknak, hogy oktathassák a Krisztus juhait üdvösséges tanításokkal.

A vasárnapi evangeliomokrúl tanúságok.

(Egyh. Besz. ötödik elöljáróbeszéde.)

A keresztyénségben eleitűl fogva szokás volt, hogy minden vasárnap és egyéb innepen egybegyűltek a hívek, és, a mint Tertullianus írja, a mennyei tudomány hirdettetett előttök; akkor az egyházi emberek magasabb helyrűl a sz.-írásnak valamely részét elolvasták, szép intésekkel serkentettek mindeneket hivataljok teljesítésére és a szent életre. Azért Sz. Ágoston írja, hogy a Sz. Ambrus prédikáczióit minden vasárnap meghallgatta. És a régi szent-atyák prédikáczióí most is megvannak, melyekkel vasárnap és egyéb innepeken tanították a sokaságot.

Az nem hit ágazatja, hanem szokás, hogy ilyen nap az evangeliomnak ilyen, vagy amolyan részét olvassák a gyülekezetben. Mivel azért a külső rendtartások különbözése az anyaszentegyház egyességét megnem háborítja: innen vagyon, hogy a vasárnapi evangeliomok rendelé

sében különbözés volt némely helyeken. És noha efféle dolgokban kiki szabadoson követhette annak a helynek szokását, a melyben lakott: mindazáltal — hogy a régi szent-atyák és a római *ecclesia* szokásához alkalmaztatnók magunkat, és azon evangeliomok olvastatnának a prédikációban, melyek a zsolozsmában és szent-misében — mint egyéb országokban, úgy Magyarországban is, az egyházi gyölekezet végezéséből, azon renddel olvastatik most immár nálunk is a vasárnapi evangeliom, mint a római *ecclesia*-ban.

A keresztyén olvasóhoz.

(Egyházi Beszédei befejező sorai.)

Szándékom vala, hogy még egynehány prédikációkat kiterjesszek, melyek üszögében vannak írásim között.

A sz. martyrok innepére, a keresztyén erősségnek dücsőségesb cselekedetéről, a martyromságrúl akartam tanúságot adnom.

A sz. doctorok innepén meg akartam mutatni, miben áll a keresztyéni szentség és bölcseség.

A sz. confessorok napján arról akartam szólani, hogy a jámborság künnyebb és gyönyörűségesb a feslett életnél.

A sz. szűzek innepén a szűzeség méltóságát akartam ismértetni.

Ezen kívül Boldogasszonyrúl, Sz. István királyrúl, Sz. Ferenczrűl és több nevezetes szentekrűl, sok prédikációim jegyzésben vannak.

De mivel ez a könyv felettébb öregbedett, és romlott egészségem derék munkára alkalmatlanná változott, itt végezem prédikációimat.

Hanem a mit karácsony napján, sok és nehéz akadozással, sőt fél benszakasztással, prédikálottam utólszor Nagy-Szombatban, 1635. esztendő végén, mivel készen vagyon, ki hagyom nyomtatni. Alítom, hogy ez lészen vége a negyven esztendőtűl fogva való prédikálásomnak: mert melljem fulladási, hurutok és belső szelek szaggatási, emlekezésem fogyatkozási, fogaim kihullási, egyéb mindennapi sok nyavalyákkal egyetemben, alkalmatlanná tettek a prédikálásra. Hanem Istent alázatoson kérem, hogy tegye gyümölcsössé a hívek lelkében eddig való tanításomat: nékem pedig adjon boldog kimúlást az árnyékvilágból. Amen.

Az utolsó ítíletnek rettenetességéről.

(Adv. I. vas. második beszéd, a befej. elhagyásával.)

Keresztyén hitünknek ágazatja tartja, hogy a mely Krisztus, alázatos születésével, gyarló és kereszt alá vettetett testben, e világra jött váltságunkért: világ végén, nagy hatalommal és dücsőséges felséggel, másodszor jő hozzánk; hogy törvényt látván, megitílje és utolsó sententiájával, érdemek szerént, boldogítsa, vagy kárhoztassa az embereket. Az első jövetelben elrejtetett az ő színének dücsősége, utálatosnak és minden embereknél alábbvalónak tetszett: de a másik jövetele az Atya Istennek dücsőségével teljes lészen. Az első jövetelben egy büdös istállóban, egy alkalmatlan jászolban volt helye: de a másik jövetelben királyi székben, fényes felhőben láttatik. Az első jövetelben ökör és szamár volt udvarlója: de a másik jöveteliben valamennyi angyalok vannak mennyországban, mind körüle forognak. Az első jövetelben csak Mária és József voltanak mellette: de a másik jövetelben sok ezer szentek szolgálnak néki. Sőt, a mint Zakariás mondja, valamennyi szentek voltak világ kezdetitől fogva, mind vélle lésznek, assessori lésznek: hogy itílőszékben ülvén, itíljék a gonoszokat. Az első jövetelben oly szelídnek látszott, mint a bárány, ki csak száját sem tátotta öldöklői előtt: de a másik jövetelben olyan lészen, úgymond Ozeás, mint az oroszlány, vagy a medve, mikor elragadják kölykeit. Tekintete emésztő láng, szava kétélű pallos, nyelve emésztő tűz lészen. Az első jövetelben nem kiáltott, nem feddődött, nem volt kedvetlen és háborgó: de a másik jövetelben verekedő lészen, és akkor kezdetik az ő haragja. Mert mindaddig tűr és szenved: akkor osztán ordítva szól, mint a szülő asszony fájdalmiban, azaz valamennyi ostorral csapkodta Isten a világot, mikor tűzzel, vízzel, karddal, éhséggel és döggel rontotta: mindazok csak tűrések és hallgatások, ahoz képest a mint kimutatja haragját az utolsó itíletben.

Errűl a két jövetelről emlekezteti e mái napon az anyaszentegyház az ő fiait, mikor advent első vasárnap az utolsó itíletről olvas evangeliomot. És bizonyára felette szükséges, hogy mind a két jövetelről együtt emlekezzünk. Mert, hogy az első jövetelnek alázatossága, meg

ne kisebbítse bennünk isteni felségének böcsülletit ; hogy az első jövetelben mutatott irgalmasságnak bizodalma, az isteni félelmet ki ne gyökerezze szívünkből ; hogy az itíletnek rettenetessége, kétségbe ne ejtse gyarlóságunkat ; hogy a szeretetnek és félelemnek duplázott kötelével vastagabban vonassék akaratunk az isteni szolgálatnak serénységére : igen kívántatott mind a két jövetelnek egybekapcsolása.

De mivel ebben a rövid órában, mind a kettőre nem terjeszthetjuk tanuságunkat : másszorra hagyván az első jövetelnek mélységes titkait, szóljunk csak a második jövetelnek, az utolsó itíletnek súlyosságáról. És minthogy előljáró jeleit az itíletnek másszor megmagyaráztuk, két dologra határozom mostani tanuságunkat : elsőben, az itílő bíró előtt való számadásról szólok. Másodszor, az utolsó sententiának és törvénymondásnak rendit említem : hogy ezekkel, mind az üdvösséges félelemre, mind a szent életnek szorgalmatosságára, foganatoson indíttassék lelkünk. Légyetek hallgatásban.

I. RÉSZE.

Noha mind az itíletnek előljáró jelei, mind az Úr Krisztusnak dücsőséges jövetele kimutatja, mely félelmes és rettenetes az utolsó törvény : de az a számvétel és sententia, melylyel a törvény végeződik, sokkal világosban ismérteti.

Első félelmes dolog az utolsó itíletben az, hogy a felséges Isten minden titkos bűneinket és elrejtett álnakságinkat világ eleibe terjeszti, hogy mindenek bizonysági légyenek az ő igaz itíletinek. Azért mihent Krisztus szép fényes felhőben, azon a helyen megjelenik, melyen e világban fáradott és munkálkodott, tudniillik az Olajfák hegyén, a mint Zakariás próféta jelenti : ezen hegy alatt, a Jozafát völgyében, egybegyőjtetnek, úgymond Joel próféta, minden nemzetségek : nagyok és kicsinyek, urak és szegények, királyok és nemtelenek, valakik világ kezdetitől fogva voltanak, mindeneknek a Krisztus itílőszéki eleibe kell állani : és valamit cselekedtek, mind itíletre vitetik. A mit gondolunk és elménkben képezünk ; a mit elszánunk és végezünk magunkban ; a mit szólunk és mívelünk, azt az Isten czikkelyenként, minden körülálló részeivel, számtartó könyvébe írja és feljegyzi. Nem papiros-

ból csinált könyvbe, mely megéghessen, szakadozhasson, hanem két állandó könyvbe írja.

Első könyv: az Isten emlekezésének változhatatlan tudománya. Azért mondja Sz. Dávid, hogy legkisebb fogyatkozásunk Isten szeme előtt vagyon; Isten könyvébe iratik. És ha meg nem számlálja, a ki lopásra, vagy egyéb latorságra mégyen, hányszor lépik: de Isten lépésünket is számban vészi, és írton írja könyvébe. Mi fel nem írjuk minden dolgainkat: de felírja az, a ki mind tanú s mind bíró lészen.

Második könyv: a mi tulajdon lelkiismeretünk. Mert, az Isten mondása szerént, a mi bűneink vasvesszővel íratnak szívünkbe, mint valami könyvbe. És noha most bétéve vagyon ez a könyv és nem látszanak a sok rútságok, melyeket beléje írunk: de az itíletkor megnyitja Isten ezt a könyvet. Mert Sz. Pál apostol azt mondja, hogy mindnyájan diaphani, — ez a szó vagyon a görög bötűben, — által láthatók lészünk, mint a kristály; fényesek lészünk, mint a tükör: úgy, hogy minden embernek szűve és lelkiismeréti voltaképen megismértetik mindenektűl; és mindennek a maga gondolati, vádolói és bizonysági lésznek maga ellen. Minden cselekedetink olyanok lésznek akkor, mint a fényes nap, melyet mindnyájan egyaránt látnak. Mivel az Istennek jelenléte világossá tészi a setétségben elrejtett dolgokat, és kinyilatkoztatja a szűveknek magában tartott titkos tanácsit.

A házban levegő ég sűrűn teli sok apró porocskákkal; de ezeket különben nem látjuk, hanem a mely lyukon bészolgál a verőfény súgára: télben a hó, mind ganéjt s mind tiszta földet béfed; de mihelyt a verőfény elolvasztja a havat, mind rútsága s mind szépsége kitetszik annak, a mi béfedetett volt: úgy az itíletkor kinyilatkoztatja Krisztus, a mit most nem látunk. Nincs oly rejtett titok, mely akkor ki ne tudódjék: mert kinek-kinek vádolója a maga saját vétke lészen, úgy hogy, a Sibylla mondása szerént, mindeneknek minden cselekedetek mindenek előtt nyilván lésznek.

Ezek ama két könyvek, melyekrűl Dániel mondja, hogy megnyittatnak az itíletkor; és, a mint Sz. János írja, ezekből a könyvekből itíltetnek az emberek cselekedeti, a szerént, a mint ezekben írva találtatik. Nem talál bezzeg akkor Ádám fügelevelet, melylyel mezítelenségét fedezgesse; és ha most valami színnel mentegetjük is vétkeinket,

de mihent Isten eleibe kerülünk, mezíteleneknek ismérjük magunkat. Mert az Isten minden fajtalan undokságokat, minden rút gyalázatokat, minden titkos csalárdságokat és szemérmes vétkeket délszínre hoz és szem eleibe terjeszt. Azért Ezekiel próféta által azt kiáltja, hogy minden fajtalanokat előállat, mezítelen vetkeztet ; szemfény alá veti minden gyalázatos kisebbségeket : hogy pironkodjanak egész világ előtt, kik Isten előtt nem szégyenlették undokságokat. És, a mint Sz. Basilius írja, mindenek úgy mutatódnak a mint voltak ; mintha minden czikkelyek és körülálló dolgok egy táblán kiírattak volna.

Gondold meg, keresztyén ember, mit éreznek akkor magokban a bűnös emberek, mikor megtekintik, hogy egész világ előtt, Istennek angyali előtt, legtitkosb vétkei kitudódnak? Mikor fejek felett látják az igaz bírónak haragját ; mellettek a vádoló sátánnak agyarkodását ; alattok a szájanyitott pokolnak rettenetességét: és eszekbe vészik, hogy el nem rejtezhetnek, el sem futhatnak, mentséget sem találnak. Mikor meggondolják, hogy a bíró mindenható, kinek ellene nem állhatnak ; hajolhatatlan, kit meg nem engesztelhetnek ; véghetetlen bölcseségű, kit meg nem csalhatnak.

Boldog Isten, mely nagy pironság, minémű gyalázat lészen, mikor ennyi szem előtt orczánkra térülnek undokságink ! Találkoznak oly balgatag szemérmetesek, kik inkább akarnak örök kárhozatra jutni, hogysem a gyónásban, egy ember előtt, nagy titkon kimondják ocsmányságokat. Mi lészen tehát, mikor az egész világ előtt, mindenek kinyilatkoznak? Valjon, ha most a prédikáczióban, közületek egy jó hírűnevű személynek, valamely nagy titkos és szemérmetes ocsmány vétkét szemére vetnék, nem halna-e meg szégyenletében? Mi lészen tehát, mikor mindenek előtt kitudódik vétkünk? Édes atyámfia, mikor az ördög, a test, a világ kisztet gonoszra, jusson eszedbe, hogy az egész világ előtt tudva lészen, a mit mívelsz: és ezzel a gondolattal fojtsd meg a gonosz kisírteteket.

Az igazak vétkei kitudódnak bezzeg akkor ; miképen most, az evangeliomból, Sz. Péter, Sz. Pál, Mária Magdolna és egyebek vétkei világ eleibe terjesztetnek : de ebből semmi szégyen és szomorúság, semmi gyalázat és kisebbség az igazakra nem fordúl. Mert miképen a harczon és tengeren való veszedelmes állapotokból, mikor kimeneke-

dünk, örömmel gondolkodunk és beszélgetünk azokrúl: úgy a világi fogyatkozásoknak emlekezeti, szemérmet nem szerez a szentekben, sőt örvendeznek azon, hogy az ő sebhelyeknek látásából, a mennyei orvosnak bölcs kegyelmessége dücsőíttetik; kimondhatatlan vigaságok lészen azon, hogy penitenciát tartottak; hogy bocsánatot nyertek; hogy az üdvösségnek nyugodalmára jutottak. Látják, hogy az ő esésekből az Istennek irgalmassága és igazsága ismértetik; a Krisztus halálának méltósága dicsírtetik. És mivel az ő rút sebekhelye, az ártatlan báránynak drága vérével megmosatott és zománczoztatott, minden rútság távul vagyon tőlök. A gonoszoknak pedig nagy kínokra lészen, hogy azokat mennyországban látják, kik nagyobb vétkekben találtattak, de penitenczia által kitisztultak: holott ők, restségek, vagy gonoszságok miatt, bűnökben büzhödtek.

II. RÉSZE.

Második rettenetes dolog az utolsó ítíletben: az igaz bírónak sententiája. Mert minekutána kinyilatkoznak és megismértetnek minden emberek cselekedeti: miképen a teremtéskor elválasztá Isten a világosságot a setétségtűl; miképen az Izrael fiait kétfelé szakasztá az Áldásnak és Átkozásnak hegyén: úgy az igaz pásztor elválasztja a juhokat a kosoktúl; amazokat jobbfelől, ezeket balfelől helyhezteti; amazok Krisztus eleibe ragadtatnak a levegőégbe, a mint Sz. Pál írja: ezek pedig a földön hagyatnak. Oh mely nagy szégyennel, sőt dühösséggel és irigységgel földhöz veretnek akkor a gonoszok, mikor fejek felett látják, a kiket most láb alá tapodnak! Valjon, mit gondolod, hogy mond amaz úr, ama dúsgazdag, mikor látja, hogy alacsonyb szolgája, elvetettebb rabja, eleibe állapodik? Akkor teljesedik bé, a mit a Bölcs monda a gonoszokrúl, hogy ezen a hirtelen változáson megrémülnek, és ordítással azt kiáltják: Ihon, a kiket mi csúfoknak tartottunk, Isten fiai közé számláltattak. Mi tehát útavesztett balgatagok, heában bolyongottunk és fáradtunk a hamisság útján. Az igazak pedig kimondhatatlan vigasággal teljesek lésznek.

Akkor osztán Krisztus az igazakhoz fordulván, víg és kegyes ábrázattal, így szól nékik: Jöjjetek én Atyámnak áldottai, bírjátok

az országot, mely világ kezdetitül megkészíttetett néktek. Oh szép szók! Oh dücsőséges igék! Oh boldogok, a kiknek ezek a szók mondatnak! Melyek annyit tésznek, mintha így szólana nékik a Krisztus Jézus: Édes fiaim, mivel az én szómat és hivatalomat hallottátok, mikor a szent életre, mikor az én követésemre hítalak; most immár jöjjetek és dücsőségemben részesüljetek. A sárkányok fészkéből, a párduczok barlangjából, a világi sok veszedelmekből és inségekből jöjjetek a koronára és jutalomra. Ti, a kik én velem megmaradtatok kisírtetimben; a kik engemet követtetek erkölcsökben, jöjjetek én hozzám, hogy ott legyetek a hol én leszek. Ti vagytok az én Atyámnak áldotti: mert nem földi jókkal, hanem minden lelki és mennyei áldomásokkal teljesek vagytok. Megmásolhatatlan áldomással, örökkévaló áldással, mindenekkel valamiket kívánhattok, teljesek lésztek ennekutána. Azért, mivel az Isten áldása gazdagítja embert, birjátok a mennyországot.

Oh áldott ország! Oh véghetetlen ország! Nem földi ország, mely változandó, mulandó, kevés ideig tartó és mindenkor sok félelemmel és fáradságos bajvívással rakva: hanem nyugodalmas, állandó, örökké maradandó mennyei ország. Mindnyájan királyok lésznek, a kiknek ezt az országot adja Krisztus; és azért mondja Sz. Pál, hogy országra híja Krisztus az övéit, mikor azt igéri, hogy valakik győzedelmet vésznek a bűnökön, azokat királyi székibe ülteti; fényességes koronát tészen fejekbe; úgy, hogy ő magok nagy vígan azt mondhassák, a mit Sz. Jánosnál olvasunk, hogy ők uralkodnak a földön. És noha ily sokan bírják azt a királyságot, de mindnyájan megelégesznek és nyugodalmas bátorságban lésznek. Mert az az ország véghetetlen gazdagságinak sokaságával, és birodalmának határával. A mennyei királyoknak egy szűvök, egy akaratjok, egy kívánságok lészen: és, a tekélletes szeretet által, kiki úgy örvendez egyebek dücsőségén, mint tulajdon magáén. Azért nem csuda, hogy egy országban mindnyájan királyok lehetnek. Oh ki nagy bolondság, ily nagy dücsőséget megvetni e világ gazzáért! Oh mely nagy vakság, a mennyei királysággal nem gondolni, hanem e földi kúldusságon akadozni!

Okát mondja Krisztus, miért adja ezt az országot választottinak: Mert éheztem, szomjuhoztam, mezítelen voltam, fogva voltam, az én

szegényimben, kúldusimban ; és ti segítettetek engemet. Látjátok-e keresztyének, mely kicsiny dologgal nyerhetitek üdvösségteket? Értitek-e, mely könnyű az itílő bírónak sententiáját lágyítanotok? Adjatok alamizsnát a szegénynek ; meg ne utáljátok a szükölködőket, sőt keressétek őket : mert ők fogadnak titeket az örök hajlékokba. Oh áldottak az irgalmasok, kik ily nagy irgalmasságot nyernek az utolsó napon !

Az igazak törvénye után, Krisztus nagy haraggal és kemény tekintettel a gonoszokhoz fordúl ; és, a mint Izsaiás írja, miképen szoktak a harczon kiáltani ; miképen a szülő asszony, fájdalmi között szokott ordítani : úgy szól nékik. Ezt a szózatot rettenetes mennydörgésnek ; kétélű pallosnak ; emésztő tűznek nevezi a sz.-írás. És, a mint Krisztus urunk elönkbe adta, ezek lésznek a rettenetes szók : Menjetek el tőlem átkozottak, az örök tűzbe, mely készíttetett az ördögnek és az ő angyalinak.

Oh szörnyű és szomorú sententia, melyben az örök kárhozatnak kínja foglaltatik ! Ti átkozottak, minden áldásoktúl megfosztattok ; mennyországból kirekedtek ; Istennek színe látására nem juthattok ; Isten szerelmétűl és dücsőségétűl távul lésztek, és ezeknek reménységétűl teljességesen megüresedtek. Átkozottak : Én ti érettetek emberi testben öltöztem ; sok nyomorúságokat szenvedtem ; gyalázatos halállal megölettem ; valamit kellett üdvösségtekért cselekednem, megcselekedtem : ti pedig embertelen latrok, jóvoltomért bosszúsággal illettetek ; irgalmasságomat nem vettétek ; árulóim voltatok. Sokszor hítalak, és kezem kiterjesztve jártam utánotok : de, mint az áspiskigyók, bédugtátok fületeket ; az átkot szerettétek, és nem csak külső cselekedettel átokban öltöztetek, hanem, mint a vizet, úgy ittátok az átkot, mely ugyan csontotokba avattatott. Azért átkozott a ti lelketek, mely vétkezett ; átkozott testetek, mely társ volt a gonoszban ; átkozott minden érzékenységtek, mely szolga volt az istentelenségben. Menjetek el tőlem : örökké el légyetek szerelmem nélkül, melyet megutáltatok ; barátságom nélkül, melylyel nem gondoltatok ; mennyei boldogságimnak folyami nélkül, melyeket e világ moslékáért hátra vetettetek. Menjetek el én tőlem, a ki minden vígasztalásnak, életnek, dücső-

ségnek, kútfeje vagyok, és maradjatok örökké vígasztalás nélkül, künnyebbség és nyugodalom nélkül.

De hová mennek, Uram, ha te tőled elmennek? Az örök tűzbe és tömlöczbe: hogy ott nem tíz, vagy húsz esztendeig, hanem testestől, lelkestől, örökké égjenek és kínlódjanak: hogy a kik testeket Isten akaratja ellen kínyeztették a földön, kedvek ellen kínoztassanak a tűzben. A kik ördöghöz ragaszkodtak, vélle barátkoztak; néki szolgáltak életekben, azokkal együtt légyenek a kárhozatban; a kiket követtenek bűnökkel, ezekkel együtt kínlódjanak pokolban. És mivel a véghetetlen Isten ellen vétettek, véghetetlen légyen kínjok.

Oh tűz! Oh örökké való tűz; mely rettenetes a te emlekezeted! A szent doctorok mondják, hogy a mi tüzünk, olyan a pokol tüzéhez, mint az írott tűz a valóságoshoz: mindazáltal, ha ki a mi tüzünkben esztendőt élne, vagy bár csak egy napot, mely szörnyű kín volna! Ki maradhat tehát közületek az örök égésben? Keresztyének, mikor erről a tűzről gondolkodom, nem csudálom, hogy a régi szentek barlangokban reszkedtek, holtok napjáig kemény penitenciát tartottak, vízzel, kenyérrel éltenek. Sőt azt csudálom, hogy mindnyájan nem ezt cselekeszszük: mert nincs e földön oly kín és oly gyötrelem, melyet teljes életünkben viselnünk nem kellene, az örök tűznek eltávoztatásáért. Egyik újjoddal nyúlj a tűzhöz egy kevéssé, lásd mint tűrheted: hát az ördög társaságában, sőt rettenetes hóhérságában, mint maradsz az örök tűzben.

Okát adja Krisztus ennek az iszonyú sententiának. Mert éheztem, úgymond, az én szegényimben, és ennem nem adtatok; szomjúhoztam, és innom nem adtatok; jövevény, mezítelen, beteg voltam, és engemet nem segítettetek. Keresztyének, semmivel úgy meg nem ismértette Isten a bűnök ellen való haragját, mint ezzel a kárhoztatás okával. Minden bűnök között legkisebbnek tartják az emberek a jónak elhagyását, és, a mostani gonoszságban merült világnak szokása szerént, a ki el nem vonsza erővel, tolvajúl, kóborlással a másét, hanem csak a magáét takargatja, azt ugyan szentnek tartják. De láddˑe, Krisztus az itíletben, nem említi ama czégéres vétkeket; hanem csak azokat számlálja, melyeket az emberek eszekbe sem vésznek, vétkeknek sem tartanak: hogy ebből megértsük, men-

nél inkább kárhoztat a nagyobb vétkekért. Ha az irgalmas Istennek igaz itíleti, örök pokolra méltónak találja az adakozásnak elmulatását; ha azért maga elől elveti, ördögökhöz halonlatosokká tészi az kárhozottakat: mit itíl a ragadozásrúl, nyúzás-fosztásrúl, szegény emberek vére szopásárúl? Ha örök tűzre veti, a ki ruhát nem ád a mezítelennek, ételt nem ád a szűkölködőnek: mit mível azzal, a ki tagolja, sebesíti, öli, fosztja atyafiait? a ki tisztességét kisebbíti, ágyasházát fertezteti felebarátjának? Ha ily sanyarú kínnal bünteti a ki felebarátjának halandó testét nem táplálja: valjon mivel ostorozza azokat, kik a lélek veszedelmét nem szánják; sőt hamis tanításokkal, gonosz példájokkal vétkekre való ingerlésekkel, lelkeket vesztenek? Végezetre, ha így ostorozza azokat, kik elmulatják a szegények segítését: mint bünteti azokat, kik igyenesen Isten ellen vétkeznek, hitetlenségben, babonában, káromlásban, szentegyházrontásban és több hasonló vétkekben?

Ki tudná megmondani, mely szörnyű dühösséggel, mely iszonyú ordítással, mely keserves szűfogással jajgatnak, siránkoznak a gonoszok, hallván az örök átoknak sententiáját? Júdással együtt földre dőlének a zsidók, mikor azt mondá nékik Krisztus: Én vagyok: mit mível, mikor itíl, ha ezt cselekedte, mikor itíltetett? Mentűl inkább leomolnak a gonoszak, mikor ezt az Isten Fiának mennydörgését hallják? Ki tudná meggondolni, minémű fogcsikorgatással és dühös haraggal erősítik és magok fejére kiáltják ezt az átkot, melyet Krisztus Urunktúl hallanak? Megátkozzák a napot, melyen születtek; az emlőt, melyet szoptak; az órát, melyben vétkeztek. A lélek gyalázza és iszonyú ordítással szidalmazza a testet, melynek kedvéért és gyönyörűségéért örök kárhozatra vettetik, és kererves sírással azt mondja néki: Oh te ezer átokra méltó, utálatos, rút test, nem társom, hanem áruló ellenségem voltál, ki engemet Isten haragjába hoztál! Oh átkozott test, mely semmit nem akarál szenvedni; böjtöléssel és egyéb sanyargatásokkal nem akarád engesztelni Istenedet! Átkozott légy örökké, a ki engemet is átkozatba ejtettél. Viszontag a test, szörnyű átkokkal rútalmazza a lelket, hogy őtet szájára bocsátotta, zabolán nem hordozta, okossággal nem vezette: hanem, balgatagul kedvezvén néki, mind magát s mind testét elvesztette.

Akkor a fiak, úgymond a Bölcs, átkozzák az atyákat, kik őket

kínyesen nevelték, kedvekre bocsátották, gazdagon hagyták és kincsekkel veszedelembe vitték. Az atyák átkozzák a fiakat, kiknek, hogy értéket hagyhassanak, magok lelkét elvesztették. Az anya, leányát; leánya, anyját; az ura, feleségét; felesége, urát átkozza, pöki, fogával, mint dühös eb, rágja: hogy oka és eszköze volt kárhozatjának. Ettűl a gyűlölséges átkozódástúl soha meg nem szünnek, és, a Bölcs mondásaként, csak jó szóval való vígasztalások is soha nem lészen.

Miért sanyargatja Isten híveit e földön, és ellenségit gyakorta kedvekre tartja?

(Adv. II. vas. első besz.)

Mikor meggondolom Keresztelő Jánosnak tekélletes szentségét, feddhetetlen ártatlanságát, sanyarú szent életét, nem győzöm csudálkozással, a mit olvasánk a mái evangeliomban, hogy a tolvajok, gyilkosok, paráznák és egyéb gonosztévő latrok között, Sz. János fogva, tömlöczben, kötözve tartatott. Valjon kicsoda, a kit fogva tartanak? Kitűl vettetett fogságba? Miért rekesztetett tömlöczbe?

A ki fogva vagyon, Keresztelő János; kinek fogantatása magtalan anyától, Gábriel angyal izenetiből lett: ki anyja méhében röpdösve hírdette Kristust: születése sok csudákkal fénylett, és, gyermekségétűl fogva, ház és ágy nélkül pusztában lakott: kinek öltözete teveszőr és egy szíjöv volt: kenyeret nem evett, bort nem ivott, és, a min Krisztus mondotta, sem ett, sem ivott affélét, a mivel szoktak élni az emberek: hanem sáska és vadméz volt eledele. A mi mindezeknél nagyobb, Isten előtt oly nagy volt, hogy azok között, kik ő előtte asszonytúl születtek, nállánál nagyobb próféta nem találtatott. Prófétánál nagyobb volt: mert, a kit a régi próféták jövendöltek, azt újjával mutatta. Angyal volt: mert halandó testben angyali életet viselt és, mint az angyalok, szűzeségben maradott. Doctor volt: mert, égő lámpás lévén, sokakat tanításával világosított. Végezetre, martyr volt: mert az igazságért megöletett. És így ő benne együtt találtattak, mind a mennyei angyalok, mind

a földi szentek méltósági. Lásd azért, mit kell hinni a világ itíletinek, mely annyira megcsalatik, hogy az ily nagy szentet, latrok tömlöczében tartja.

De valjon kitűl és miért rekesztetett az Isten angyala latrok barlangjába, gonosztévők tömlöczébe? Heródes Antipas, kinél föld gonoszabb embert nem hordozott, vetette fogságba a szent jámbort. Mert, egyéb gonoszsági között, Heródeshez, kivel atyúl egy vala, útjában tére; megszeretvén feleségét, elcsalá: és igaz feleségét, mely az arábiai király leánya vala, érette elbocsátá. Errűl és minden egyéb latorságirúl keményen megfeddé őtet Sz. János. Azért, mint Ákháb Mikeást, igazmondásáért: úgy Heródes Keresztelő Sz. Jánost, szükséges dorgálásáért, fogságba veté.

Kötözve vala azért az Istennek kedves prófétája és előljáró hopmestere: de ott sem jajgatott, vagy siránkozott; ott sem sopánkodott, vagy átkozódott: hanem Krisztusrúl tudakozott, Krisztust óhajtotta, kereste: és mivel személyében hozzá nem mehetett, tanítványit hozzá küldötte. Heródes pedig házasságrontó parázna társával, palotában laktak, frissen öltöztek, kedvekre tánczoltak, vigadozva éltek, mikor az ártatlan jámbor erős fogságban sanyargott.

Mi dolog ez, keresztyének? Ez-e jutalma az Istenhez való tekélletességeknek? Fogsággal, tömlöczczel, gyalázattal fizet-e Isten híveinek? Királyi méltósággal, vígaságos örömökkel jutalmazza-e ellenséginek gonoszságát?

Tagadhatatlan, hogy sokszor az istentelen tyrannusokat, a másén kapdosó tolvajokat, a hitetlen és káromló pogány nemzeteket hatalmas birodalmakkal, bővelkedő állapatokkal ékesíti Isten: híveit pedig le hagyja csöpülni; fogsággal, tömlöczczel, fogyatkozásokkal sanyargatja. Mikor a hold távul vagyon a naptúl, akkor telinek látszik és inkább fénylik; de mentűl a naphoz közelebb jár, annál kevesebb része tetszik: így vagyon az emberek dolga. A kik messzebb estek Istentűl, azok sokszor inkább fénylenek világi dücsőségekkel: a kik pedig közelebb járnak Istenéhez, csak alég látszanak, mert a világ előtt nincs semmi tekintet reájok.

Eleitűl fogva ebben sokan megütköztek, megbotránkoztak; sokan errűl zúgolódtak és panaszolkodtak. Hogy azért efféle sopán-

kodások a mi szivünkben helyt ne találjanak, hanem az isteni gondviselésnek rendin megnyugodjunk: ez jelenvaló órában rövideden megmutatom, hogy orvosságok, tanítások, szükséges tartóztatások az igazak nyomorusági. Azért nagy Isten irgalma, nagy kegyelmessége fénylik abban, hogy az igazakat zabolából itatja, szájokon hordozza és, a világi jóktúl elfogván, sok keserű csapásokkal látogatja. Mert sokképen jobb, hasznosb, kívánatosb az igazak sanyarúsága, hogysem a gonoszok kedves állapatja. Légyetek figyelmetesek a hallgatásban: mert, e világi botránkozások között, alég találunk ennél szükségesb tanuságot.

* * *

Úgy vagyon, hogy mi Istennek tanácsadói nem vagyunk, hanem szolgái: az is igaz, a mit Sz. Pál mondott, hogy az Istennek titkát emberi okosság nem vizsgálhatja. Azokáért szabad mindenben dicsírni és csudálni az Istennek gondviselését: de nem szabad azt megitílni, vagy rágalmazni. Szabad csudálni, hogy Isten üdvösségre választá ama latrot, ki csak három óráig lén mellette a keresztfán; megveté pedig Júdást, kit iskolájában három esztendeig tanított. Szabad álmélkodni, hogy mikor Saul szamarát keresné; mikor Dávid juhait őrizné, akkor emeltetének királyi felségre; a kik pedig okos tanácsosi és vénei valának a zsidóságnak, hátramaradának: de nem szabad semmit ezek közzűl megszólani. Szabad azon is a nehéz és akadékos kérdésen, melyet előnkbe vettünk, csudálkozással tudakoznunk: de nem szabad abból az Isten igazságának vádolására indulnunk.

Nemcsak a pogány bölcsek, de az igen szent emberek is nagy lelki tusakodással fárasztották elméjeket, hogy végére menjenek, mi az oka, hogy e világon sokszor a gonoszoknak előmenetelek és jó szerencsékkel virágozó állapatjok vagyon: az igazak pedig galibákkal, keresztekkel, fogyatkozásokkal környékeztetnek? Sokan ezzel a kérdéssel arra vitettek, hogy teljességgel tagadták az Istent és annak gondviselését: mert nem fért elméjekbe, hogy, ha igazságszerető Isten volna, ezt a nagy rendetlenséget és visszafordult állapatot elszenvedné. Azért ijegető váznak tartották és tréfákkal

csúfolták, valamit az Istenről és annak bölcs gondviseléséről hirdetni hallottak.

Az Istennek kedves szolgái pedig minden üdőkben törődtek és csaknem panaszolkodva csudálkoztak ezen a világnak, úgy tetszik, fonákul fordult folyásán. Jeremiás ilyen szókkal csudálja a gonoszok szerencséjét: Igaz vagy Uram, ha vetekedem veled: de én is igazat mondok. Mi az oka, hogy az istentelenek útja szerencsés? jól vagyon dolgok azoknak, kik törvényszegők és hamisak? Elültetted őket, gyökeret vertek, nevekednek és gyümölcsöznek. Mely mondással jelenti a próféta, hogy úgy őrzi s neveli Isten a gonoszok szerencséjét, mint a jó gazda békerített kertében neveli és őrzi a szép fiatalokat. Habakuk próféta fordítja szemét az istenes emberek nyomorgatásira, és ekképen panaszolkodik: Uram, miért hogy a gonoszokra nézsz és hallgatsz, mikor elnyelik az igazakat? Olyanná tészed az embereket, mint a tengeri halakat, vagy az égi madarakat, kiknek fejedelmek nincsen. Mint ha világosban azt mondaná, hogy a mely szabadjában az öreg hal az aprókat; a körmös madár az erőtlen madárkákat bátran és félelem nélkül észi: oly szabadjában rontják, fogyatják a gonoszok az istenfélőket. Az igaz elvész ártatlanságában: a gonosz sokáig él gonoszságában. És annyiba jutott a dolog, úgymond Izsaiás, hogy mihelyt valaki életét megjobbítja, mindjárt prédája lészen a gonoszoknak; és ottan nagyobb terhet vetnek az egyiptomi tyrannusok az Isten népére, mihelyt Isten szolgálatjára igyekezik.

Nemcsak csudálják ezt a hívek: hanem, feljegyezvén, minémű veszedelmes vélekedések és rettegések nevekednek ebből a gonoszok jó szerencséjéből, csaknem tántorognak. Sz. Jób ilyenképen hagyta írásban lelki indúlatit: Mikor ez a gondolat eszembe jut, megrettenek és reszket minden testem félelemben. Miért élnek a gonoszok? még pedig felemeltetnek és gazdagságokkal erősödnek? Maradéki, atyjafiai, baráti, sereggel forognak előtte: házok bátorságos és nincsenek isteni csapások rajta: marhájok tenyészik, magok vígak: Istennel semmit nem gondolnak, sőt búlcsút vévén tőle, azt mondják: kicsoda a Mindenható, hogy néki szolgáljunk? mit használ, ha könyörgünk néki? Isten nem vigyáz a mi dolgainkra,

hanem az egek sarkain sétál. Azért bolond, a ki Istennek szolgál és szomorkodik ő előtte, hogy parancsolatit kövesse. Boldogok, a kik magokat bírják: mert noha Istent kisírtik és szabadoson élnek, de ugyan helyén vagyon dolgok.

Sz. Dávid hasonló formán írja, hogy csak meg nem botlott, csaknem elesett lábárúl, mikor a gonoszok előmentét tekintette. Mert semmi olyas csapásokkal nem sanyargattatnak; meghíznak és velőznek: minden gazdagsággal megtöltöznek: és bátran azt mondják, hogy semmit nem tud Isten a mi dolgainkban. Ezeket látván, úgymond Sz. Dávid, az ütközék szűvembe: Tehát heában tartottam tisztán az én szűvemet; heában éltem ártatlanúl; haszontalan sanyargattam és zaboláztam testemet.

Ezek a rettenetes gondolkodások ütköznek szívökbe, még az igen szent és tekélletes embereknek is. Az istentelenek pedig azt itílik ebből, a mint Malakiás írja, vagy hogy Isten nincsen, a ki gondot viseljen a világra; vagy a ki mennél gonoszabb, annál kedvesb Istennél. Mert a gonoszakért teremtette Isten a világot: mivel ők bírják a föld javait.

Tekintsd meg, világ kezdetitűl fogva minden üdők folyását: azokban nemcsak az istentelenek szerencsés állapatját látod; hanem eszedbe veheted, hogy mennél szentebb és Isten előtt kedvesebb volt valaki annál nagyobb nyomoruságok és inségek alá vettetett. Jusson eszedbe Ábel, Ábrahám, Dávid, a próféták, az apostolok, martyrok és számtalan sok több szentek: és megtapasztalod, hogy valakik istenes életet akartak viselni, mindnyájan nyomorgatásokat szenvedtek e világon; mert ha az Assvérus udvarába nem mehetett senki, fényes öltözet nélkül: a Krisztus udvarába sem mehet, valaki maga keresztét hátán nem viseli, és úgy nem követi Megváltóját.

Hogy ezt a nehéz csomót megódjuk, és Istennek bölcs gondviselésén csendesz elmével megnyugodjunk, két dolgot kell megfejtenünk: elsőben, mivel magunkban érezzük, vagy naponként való próbákból tudjuk, hogy a károsított igaz emberek szívét semmi úgy le nem nyomja és meg nem rontja; a kártékony, gonosz vakmerők bátorságát pedig semmi úgy nem neveli, mint mikor büntetése nem látszik a gonoszságnak; mivel az is bizonyos, hogy a gyors büntetés vígasztalja

a sértett embert, zabolázza a gonoszak merészségét: tehát mi lehet oka annak, hogy Isten a bűnösök rontásával nem siet; hanem tűr, üdőt vontat, és, vagy sokáig, vagy ugyan végig, külső és látható romlás nélkül hagyja a gonoszakat? Másodszor: miért sanyargatja Isten a földön, a kiket kedvel? Miért tűri, sőt rendeli, hogy a jámborok fején szántsanak az Istentől szakadt gonoszak? Ha ennek a két dolognak méltó okát és szükséges nagy hasznát mutathatjuk, megszünnek a világ vezérléséről támadott csudálkozások és zúgolódások: megkünnyebbedik az igazak szerencsétlenséginek keserves terhe: megzabolázhatik a gonoszak jó szerencséjének felfuvalkodott kevélysége.

ELSŐBEN azért: sok hasznos okai vannak, miért várakozó az Isten. Nemcsak szóval, hanem cselekedetek példájával akart Isten minket a tisztességes jóságok gyakorlására tanítani. Ha Isten mindjárt hevenyében, halogatás nélkül, érdemlett büntetésekkel fizetne a gonoszaknak: úgy sem volna félő, hogy a hirtelen fenyítékben vétek esnék, és a gyors indúlatból, vagy szégyenre, vagy bánásra valót mívelne. Azért Isten, nem maga tartóztatásáért jár ily későn és ballagva a gonoszak rontásában: hanem hogy maga példájával tanítson minket a kegyetlenség távoztatására; a harag indulatinak zabolázására; az isteni kegyelmességnek követésére. Mert ha búsulásunk hirtelenségében és haragunk indulatjának melegségében, bosszút akarunk állani ellensé günkön; ha üdőt nem vontatunk, melyben eleit, utolját meggondoljuk a bosszúállásnak: késő, de haszontalan és gyalázatos bánatokat hoz fejünkre a hirtelenkedés. Hová lehet erősebb és édesebb tanítása az emberi vakmerőségnek és bosszúálló kegyetlenségnek, mint ha meggondoljuk, hogy Isten nagy és hosszú tűréssel szenvedi a veszendőket, és nem akarja hirtelen silyeszteni őket?

Azért is várja Isten a bűnösöket: mert a kik most gonoszságban merültek, ezután tekélletes szentekké változhatnak. A tudatlan új gazda, ha oly földet lát, melyben a gazok és vadfüvek buján nőnek, semmire böcsülli; szántani nem akarja, mivel haszonra valót nem lát benne: de a régi tudós major, a rosz füvek temérdekségéből, eszébe vészi a föld zsirosságát; azért örömesben feltöri és béveti jó magval, hogysem a tiszta kopár mezőt. Az emberek dolga is így vagyon: vagy ritkán, vagy sohasem találtatik oly nagy ember, a ki minden órában

eszén légyen és fogyatkozások bolondságit ne elegyítse cselekedetiben ; mint a fő gyümölcsök, úgy a nagy emberek üdővel érnek. Nem is volt egy nagy elme, melyben valami vadság és vétek nem találtatott volna. A mely gyümölcs kemény és keserű, mikor leszedik : megérik azután ; de a mely fán meglágyúl a gyümölcs, és mihent szakasztjuk, ottan megehetjük : nem érik, hanem rothad.

A mi tudatlanságunk igen hasonló ama goromba gazdához, ki, midőn látta volna, hogy a szomszéd, szőlejéről az ártalmas vesszőket, gyümölcsfáirúl a száradott, vagy gyökérterhelő sűrű ágakat levagdalta, ő semmit nem gondolkodván a téli üdőben meghervadt vesszők és ágak jövendő gyümölcséről, mindenestűl kivagdalta a szőlőtöveket és olajfákat. Nem így bánik a felséges Isten az emberekkel : nem nézi csak azt, miben vagyon most ; hanem arra néz, mi lészen belőlle : és a pokol derével meghervasztott ágakat le nem vagdalja, hanem a kikelet újulását és nyári gyümölcsét elvárja.

Mikor Sz. Pál a Krisztus híveit kergette, öldöklötte : mindjárt akkor veszni kellett volna, a mi itíletünk szerént ; és talán sokan könyörgöttek Istennek, hogy ne szenvedje tovább ennek a vérszopó nadálynak a keresztyén vért tékozolni : de a mennyei igaz bíró üdőt és órát vár, melyben eszére jőjön, a ki megbotlott, és elébbi gonoszságit befedje következő életének tekéllettességével. Jaj ! ki sok és nagy szentek nélkül volna mennyország ; ki csudálatos penitenciák és több isteni jóságok tüköre nélkül maradna a vitézkedő anyaszentegyház, ha a bűnösök megtérését nem várná az Isten irgalma? Noha azért a mi rövid gondolkodásunk messze nem néz, hanem csak azt tekinti, a miben most találtatik a gonosz ember : de Isten tovább lát, és azt megtekinti, mire jut ez a bűnös, ha reá várakozik.

Minden nemzetek szokása, hogy akármely nagy vétekért sem ölik meg a nehézkes asszonyt : hanem halálos fogságban őrizik, míg elhozza gyermekét ; mert jobb és illendőbb, büntetés nélkül, elevenen tartani a vétkest, hogysem a várandó jót megfojtani. Ha ki gyermeket nem szülhet ; de várakodás után, gonoszságából kitérvén, nagy dolgokban, tisztességes fáradságival, hasznos szolgálatokat cselekedhetik a közönségnek : valjon nem oly méltó-e halasztani büntetését, mint a szülő asszonyra várakozni?

Mikor a jó cselédes embernek azt mondották hív szolgái, hogy búzája között konkoly nevekedett ; azért ők nem szánják fáradságokat, hanem elmennek, és a konkolyt kiszaggatják, hogy ne ártson a búzának : azt felelé a gazda, hogy ne bántsák ; hadd nőjön együtt aratásig a búzával a konkoly : mert talán a konkolyt szaggatván, kigyökereznék a búzát is. Ebben a feleletben, úgy tetszik, a cselédes ember, nem szinte tudósnak mutatja magát a gazdaságban : mert a jó gazdák nem várakodnak, hogy nevekedjék a konkoly, és kiszíván a föld zsírját, elfojtsa, vagy soványítsa a búzát. De az isteni bölcseség ismértetni akarta, mely nagy különbség vagyon az anyaszentegyház mezeje és a világ szántófölde között. A földben búzává nem lészen a konkoly : azért nem félő, hogy kiszaggatván a konkolyt, kár légyen a búzában. Az anyaszentegyház mezejében pedig csudálatos változások esnek, és a ki ma konkoly, erkölcstelen mocskosságával, holnap szent életével tiszta búza lehet, Isten áldásából. Annakokáért isteni kegyességből vagyon, hogy a bűnösöket várván, tiszta búzákká változnak a konkolyok.

Menjünk tovább : akarod-e tudni, miért nem veszti, silyeszti Isten a gonoszokat hirtelen, mihent vétkeznek? Igazán írja Seneca, hogy némely emberek gonoszságit eltűri Isten és büntetéseket halasztja fiok, unokájok és több maradékok jóságáért. A királyságokat és nagy uraságokat a gonoszakban is megtartja és neveli Isten, a következendő jámbor maradékokért. Mennyi tekélletes nagy emberek nem születtek volna, ha mindjárt agyonverettek volna a gonoszak? Perikles éktelen erkölcsű atyától született ; a nagy Pompejus atyja oly utálatos volt, hogy holta után el sem temették, hanem lábokkal tapodták a rómaiak : nem méltó-e tehát, hogy Isten a gonosz embert addig ki ne vágja, míg jó gyümölcsét le nem szedi? Azt az értéket és állapatot, melyben ama gonosz vagyon, Isten a jámbor maradéknak készítette. És, mivel a gonosz atya meg nem nyomorodhatik jámbor fiának kára nélkűl, illendőbb az isteni felséghez, a jó maradékért segíteni a gonosz atyát, hogysem a jámbor fiat fogyatkoztatni a vétkes szüléért. Szamariát és Júdát fontba vetvén Isten, azt mondja, hogy félannyi vétek nem találtatott Szamariában, mint Júdában : mindazáltal irgalmasság nélkül megrontom, úgymond, Izraelt, Júdának megkegyelmezek. Tudjátok-e mi

ennek az oka? Nem egyéb, hanem Krisztusnak Júda nemzetéből kellett származni: az egy jó fiúért, irgalmasan tűrte Isten a Júda gonoszságát.

Nemcsak maradékit tekinti Isten a gonoszaknak, mikor halasztja büntetéseket: hanem sokakat, a jámbor szülék és ősök szentségéért, megment az érdemlett büntetésektől.

Hogy némely nagy vétkeket szorgalmatosban távoztassanak az emberek: az atyák gonoszságáért, a világi fejedelmek elvehetik a fiaktúl örökös jószágokat: de tiltva vagyon, hogy senkit atyja bűnéért meg ne ölessenek a bírák. Isten ő maga sem bünteti lelki halállal az atyák bűnét a fiakban; de bizonyos, hogy testi halállal és nagy nyavalyákkal ostorozza sokszor a fiakat, atyjok vétkéért. Az Ákhán fiait, leányit megégeték, atyjok lopásáért. A Sodoma gyermeki, az amalekiták maradéki mind elveszének, atyjok bűnéért. És mivel Isten azt akarta, hogy az atyák, nemcsak magokra, hanem fiok javára nézve is, a bűnöket távoztassák: oly szokott dolog az atyák vétkének fiokban büntetése, hogy csudák közé számláltatik a Kóré veszedelmében, hogy fiai megmaradtak. Miképen azért Isten a fiakat gyakran atyjokért sanyargatja: úgy viszontag számtalanszor a gonosz fiakat, érdemek szerént, nem bünteti, jámbor elejekre nézve. Azért mondja Isten ő maga, hogy három és négy ízig megsanyargatja a fiakat, atyjok hamisságáért: de ezer ízig terjeszti kegyelmességét azok maradékira, kik őtet szeretik.

Teli a sz.-írás azzal, hogy Ábrahámra és Dávidra nézve, el nem rontotta Isten a zsidó népeket, noha sok bűnökkel utolsó veszedelmet érdemlettek: hanem a nagy tűréssel várta és királyi méltóságban tartotta sokáig maradékokot; mert az Isten irgalmának nyerésére több ereje vagyon egy tekélletes jámbor igazságának, hogysem ezer fiak gonoszságának a büntetésszerzésre. Azért látod ama feslett ifjat, ama dúló-fosztó gonosz embert, hogy büntetését nem vészi vétkeinek: de nem látod régi eleinek ajtatosságát, buzgó szeretetit, irgalmas cselekedetit: nem látod következendő maradékinak tekélletes szentségét. Hanem ezeket csak Isten lája és ezekre nézve, kegyelmesen halasztja a gonoszak veszedelmét.

Végezetre, ha valósággal megtekintjük a gonoszak állapatját,

nem panaszolkodhatunk, hogy messze halad bűntetések: először, mert noha nékünk öt, hat, vagy tíz esztendő hosszúnak látszik: de az isteni örökkévalósághoz képest, ezer esztendő olyan, mint a tegnapi nap. Azért mikor azon dörgölődünk, hogy sokáig halasztja Isten a gonoszak rontását: szinte annyi, mintha a bíró ellen azon zúgolódnánk, hogy az akasztásra rendelt lopót nem köttette fel hajnalban, hanem el tova, messze, délre, vagy délutánra halasztotta. Másodszor: mert Isten a késedelmet, büntetések nehézségével helyére viszi, és mennél tovább várakozik e világon, annál nagyobb kínokat készít pokolban a gonoszaknak; mivel a pokol kínja, sokasággal és sanyarúsággal, annyira meghaladja a világi büntetéseket, mennyire különböznek az álmodott és való fájdalmak. Azért az Úr Isten a mennyire halasztja, annyival megsúlyosítja a gonoszok bűntetését. Harmadszor: noha Isten az előszámlált okokért, külső és utolsó romlásokkal, hirtelen ki nem vagdalja a világból a gonoszakat: de azért senki ne itílje, hogy minden bűntetések messzére halad. Mert nincs a bűnnek nagyobb ostora, mint maga. Megcsalatik, a ki azt itíli, hogy a gonosztévő csak akkor büntetődik, mikor hóhér kezében vagyon: mihent vétkezik, a gonoszság bizonyságot tészen, hogy kárhozatra itíltetett, és mindjárt mardostatik a lelkiismeret. Mert minden bűnös lélek, magának büntetője. Azért írja Plutarchus, hogy ha sem Istentűl, sem embertűl büntetése nem vólna is a gonoszoknak, magok lelkiismeréti szaggatása elég veszély volna. Mert miképen a kiket halálra itíltek és tömlöczben tartanak, nemcsak akkor kínlódnak, mikor vagdaltatnak, hanem, ha koczkát, vagy kártyát játszanak is, szünetlen gyötrődnek: úgy, a kinek lelkét szaggatja a gonoszságok emlekezeti, akárminémű vígaságok között is, sok rettegésekkel kínoztatik.

Erre nézve Plutarchus két könyvet írt: egyikben azt állatja, hogy minden egyéb külső fogyatkozások és nyavalyák nélkül, magán a gonoszság elégséges arra, hogy boldogtalanná tegye és szomorúsággal, rettegéssel, bánattal teli töltse embert. Másikban azt kérdi: ha nehezebbek-e a lelki betegségek a testi nyavalyáknál? És azt erősíti, hogy veszedelmesb és sérelmesb a lelki betegség: mert mint a pokolvar a testet, úgy a vétek a lelkiismeretet szünetlen hóhérolja.

És miképen a bársony sólya nem enyhíti a köszvény fájdalmát, a királyi korona el nem vészi a főfájást: úgy a világ javai nem künnyebbítik a lelki törődést, hanem, mint tövisek és tőrök, keserítik. Azt gondolod-e, hogy Agamemnon királynak jól volt dolga, mikor azt kiáltotta, hogy ő minden embereknél nagyobb fáradságokkal kínoztatik? Azt hiszed-e, hogy világbíró Sándor boldog állapatban volt, mikor zokogva sírt, hogy annyi világok közül, mennyit említett Anaxarchus Sándor előtt, ő még egyet sem bírhatott épen? Azt véled-e, hogy Julius császárnak kedve szerént volt dolga, mikor, az Alexander életét olvasván, keservesen sírt, azt mondván, hogy a mely esztendős korában Sándor meggyőzte Dáriust, ő azon esztendős koráig semmit nem mívelt? Ne higyje senki, hogy a gonoszak bűntetés nélkül élnek: sok belső hóhérok vagyon, noha ezeket külső színekkel fedezik.

MÁSODSZOR: lássuk rövideden, mi az oka, hogy a kiket Isten szeret, azokat külső fogyatkozásokkal sanyargatja?

Minekutána sok törődéssel vizsgálta volna Sz. Dávid, honnan vagyon az a különbség, hogy a gonoszak gyakran virágoznak külső jó szerencsékkel: az igazak pedig nyavalyák és fogyatkozások alá vettetnek? Azt mondja, hogy ennek végére nem mehetett, míg a gonoszak szerencséjének és az igazak nyavalyáinak végét és határát meg nem tekintette: de mihent erre függesztette szemeit, ottan csendesz elmével megnyúgodt az Isten rendelésén. Mert látta, hogy a gonoszok szerencséje, mint az álom, semmivé lészen: az igazakat pedig dücsőségbe fogadja Isten és mennyei boldogsággal elégíti. Ezen nyomban járt Sz. Jób és Bölcs Salamon, mikor azt írták, hogy a gonoszak vígadnak; dob-, hegedű-, virgyina-szóval töltik és költik napjokat: de egy szempillantásban, egy óra petczentésben pokolra vettetnek. Az igazak pedig csudálkozva érzik végét kimúlásoknak, és abból itílik, hogy jól bánik Isten véllek mikor kínoztatnak.

Minden botnak végén feje: minden dolgot a vége dícsir, vagy kárhoztat. Vettétek-e valaha eszetekbe, minémű különbség vagyon a szelíd tyúkocska és a ragadozó sólyom között? A sólyom szép és tekintetes madár, minden részeiben, minden magaviselésiben; oly fenn röpüí, hogy szemünk gyakorta elveszti, mikor látásunk

czélja kívül fellövellik ; böcsüllik őtet a fejedelmi emberek ; szép fris hússal táplálják ; tiszta házban tartják ; szorgalmatoson őrizik, förösztik, tisztogatják, karon hordozzák : de azért szemei kápával födve, lábai kötve és lábszíjakkal nyügözve vannak. A tyúkra kevés gondviselés vagyon ; sáros udvaron, őrizetlen sétál ; szeméten és ganéjon lábaival kapirtyál ; orrával vakarcsál, és úgy keres valami rothadt szemet, melylyel tölti gyomrát ; ha valami kis morzsalékot és asztalhulladékot kaphat, örül, karal, mint nagy nyereségen : de azért lábai és szemei szabadosok. Mihelyt meghal a sólyom, kivetik, szemétre, vagy ganéjra hajítják ; ott megférgesedik, megbűzhödik, utálatossá változik : a tyúkot pedig kifogják a sáros udvarról ; fűszerszámokkal ízessé tészik ; ezüst tálakban, urak és fejedelmek asztalára viszik.

Mikor Sz. Dávid a jók és gonoszok végét és utolsó állapatját tekintette, hasonló különbözést talált azokban. A gonoszak, mint ama kevély és prédával élő sólymok, tarka-barkák öltözetekben ; fenn röpülnek kevélységekben ; gazdag palotákban, gyenge eledellel híznak ; szolgák kezén hordoztatnak : de azért lelki szemeken kápa vagyon, és ezer bűnök kötelével nyügöztetnek. Mikor eljő végek : testek koporsóban, de lelkek, ama jólakó gazdaggal, pokolban, a világnak rútabb és kínosb szemetében, temettetik. Az igazak pedig rusnya és apró hajlékocskákban nyomorognak ; sok fáradság után, sovány eledellel engesztelik ugató gyomrok rágását : de szemek nyitva, hogy Istent és a mennyei jókat szemlélhessék : lábok szabados, hogy Isten után járhassanak : és mikor eljő végek, akkor kezdetik dücsőségek, melynek soha nincs vége.

Ennek világos példáját, a mi édes Üdvözítőnk Lázárban és a jólakó gazdagban ismértette. Azelőtt azzal bátorították a gonoszak szabados életeket, hogy ki tudja, mint lészen a másvilág állapatja? mivel senkivel még eddig nem szólottak, ki visszajövén másvilágrúl, hírt adott volna, mint vagyon ott a dolog. De Krisztus, a pokol fenekén heverő gazdaggal és Ábrahámmal, világoson megmondotta, micsoda különbség vagyon az istenfélő jámborok és a gonoszra vetemedett világi boldogok között ; kiket világi jók bévségéért, boldognak neveznek az emberek. Mert comoediás köntösök mind

8*

a világi színes öltözetek, mind a kúldus rongyok, melyeket a halál levonszon rólunk. Lázár magát meg nem mozdíthatta, hanem csak feküdt: nem szobában és vetett ágyban, hanem ajtó előtt feküdt: teli volt rút kifolyó fekélyekkel: oly éhen-szomjan volt, hogy az asztal hulladékát, a szemétre hányatott falatokat kívánta, de azt sem adta senki néki: maga kívánta, de, erőtlensége miatt, a szemétből fel nem szedhette a kívánt falatokat: és, mivel annyi ereje nem volt, hogy az ebeket elkergetné, mint a büdös dögön, rajta nyalakodtak az ebek. Másfelől, a gazdag mindennap frissen öltözött, vígan dőzsölt és lakott, melyből megtetszik, hogy az a gazdag, egészséges és ifjú volt: mert sem szegény emberhez, sem beteges, vagy vén emberhez nem fér a mindennapi dobzódás.

De lásd végét mindkettőnek. Mikor megholt Lázár, oly böcsületes volt Isten előtt halála, hogy angyalokat küldött, kik az ő lelkét dücsőséggel Ábrahám kebelébe vinnék: Krisztus temető prédikációt tett néki és örök üdvösségét kimutatta. A kegyetlen gazdag pedig az ördögöktűl pokolban temettetett, és örökké azt kiáltja: Kínlódom a pokol lángjában. Szállj magadba, keresztyén ember, és lássad e kettő közül, melyik állapatját választanád? Itíld meg, ha nem inkább kedvezett-e Isten a kúldus Lázárnak, kit egy kevés ideig sanyaruságban tartott, hogy örökké üdvözítse, hogysem a gazdagnak, kit egynehány esztendeig szájára bocsátott, de örök kínokra vetett?

Sz. Ágoston írja, hogy Istennek atyai gondviselése jövendőre készített oly jókat az igazaknak, melyekben nem vígadnak a gonoszak: az Istentűl szakadtaknak is oly kínokat rendelt, melyekkel nem gyötörtetnek az igazak. A mostani világ állapatját pedig úgy rendelte, hogy az üdő-szerént-való jók és gonoszok, mind jókra, gonoszokra terjedjenek: mert ha e világon mindjárt büntetődnének a gonoszak, az igazak pedig mindenkor jól volnának: azt itílnék az emberek, hogy semmi büntetést nem halaszt Isten az utolsó itíletre, hanem itt e világon jutalmazza hívei szolgálatját: azért, nem ajtatos indulatból, hanem a világ javainak fösvény kívánságából indíttatnánk az isteni szolgálatra. Mintha az arany elégséges ára volna az igazságnak: mintha csak azért kellene Istennek szolgálni,

a miért nékünk szolgálnak a béresek: mint ha jobb világ nem volna, melyben Isten fontosbá tészi az igazak mértékét. Efféle hamis vélekedéseket nem kellett nevelni, sőt ki kellett vagdalni. Szükség volt tehát, hogy a hívek e világon sanyaruságban tartatnának. Mert ha keserűségekkel teljes lévén a világ, mégis ennyire kapunk rajta: valjon mennyivel inkább hozzá ragaszkodnánk, ha mézzel folyna?

Látta az Úr Isten, hogy, ha világi gazdagsággal és birodalommal csak az igazak fénylenének, noha most is úgy böcsüllik az emberek a világ javait, hogy gazdagságnál egyebet nem csudálnak, és akárkit annyira böcsülnek a mennyie vagyon, ennél is nagyobbra böcsüllenők a világi jókat. Azért, hogy meggyalázná és gyűlöltetné, a min a világ fiai leginkább kapdosnak: isteni bölcseségével azt rendelte, hogy a világ kincseit rút, ocsmány ellenséginek osztogassa; szerelmes szolgáit és fiait gyakran azoktúl megfoszsza: hogy ebből tanuljunk, és világi jókat, mint valami nagy dolgokat, Istenünktül ne kérjünk, miméűket azoknak is ád, a kik néki nem szolgálnak.

Láttátok-e mint bánnak az orvosok a betegekkel? A kinek életét meg akarják tartani, vassal-tűzzel kínozzák; éhséggel, szomjúsággal fárasztják; csontjokat szedik; tagokat metélik; keserű italokkal kérődtetik: egy szóval, úgy bánnak a szegény beteggel, mintha szegődségek arra volna, hogy kínozzák őtet. De mikor látják, hogy a betegség meggyőzte a természetet, és nincs reménység a felgyógyúlásban: nem hogy nehéz itallal erőltetnék, vagy kedves eledeltűl tilalmaznák a beteget; de sőt, valamit kíván, mindenben kedvét töltik, és kétségbe esvén gyógyúlásárúl, néki vetik a zabolát. Nagy dolog ez: senki nem csudálja, hogy e világi orvos tűzzel és vassal, éhséggel és szomjúsággal orvosol: azon pedig ennyin csudálkozunk, törődünk, hogy Isten itt égeti, vagdalja az igazakat, hogy meggyógyítsa és örökké megtartsa; a gonoszokat pedig kedvekre bocsátja, de boldogságából kirekeszti.

A mely ökröt mészárosnak akarsz adni, munkára nem fogod; tágas mezőn, gyenge sarjún szabadjában gázoltatod: a melyet pedig magad szolgálatjára tartasz, gyakran béfogod; ekét, baronát, szekeret vontatsz vélle és minden munkára hajtod. Vajha tudnád, miért

hizlaltatik ama gazdag? mire velősödik ama nagy úr? szánakodnál bizony, nem irígykednél állapatján. Ha eszedbe vennéd, ama szegény kúldus Lázárt miért koplaltatták; micsoda eledelre üresítették gyomrát; minémű veszedelmes nedvességektűl tisztogatták éheztető *diaetával* testét: kívánnád és irígylenéd boldogságát. Azért, mikor az igazak szenvedésit látjuk, nem őket kell szánnunk, hanem az igazak sanyargatóit. Nem Ábel, hanem a gyilkos Káin; nem József, hanem az áruló atyafiak; nem Dávid, hanem az üldöző Saul érdemlették, hogy gonoszságokért reájok szállandó veszedelmeken szánakodjunk. Víg volt és tánczolt Heródes, mikor Keresztelő Jánost fogsággal sanyargatta és megölette: de azt írja Josephus, hogy a Keresztelő János haláláért, minden hada levágaték az arábiai királytúl, és kevés üdő mulva, Cajus császártúl, országa elvéteték, Heródiással egyetemben, örök számkivetésbe küldeték. Azért minden igaz ember azt mondhatja üldözőinek, a mit Krisztus mondott némelyeknek: Ne sirassatok, ne szánjatok engem, hanem sirassátok magatokat: mert az én rövid nyavalyám végetlen örömre fordul, de a ti jó szerencsétek utolsó veszedelmen végeződik. A rózsát kétképen szedhetni: vagy szárán, vagy virágán. A ki szárán leszakasztja: töviset szaggat, de a végén jóillatú virágot talál. A ki pedig elébb szedi a virágot, végre a töviset éri. Az igazak e világon töviset éreznek, de az örök boldogság virágára jutnak: a gonoszak gyönyörűségi pedig örök tövisen végeződnek.

Hogy mégis jobban értsük, mi végre látogatja Isten az igazakat világi sanyaruséggal: jusson eszünkbe, hogy senki nincs, ki sokszor és sokban nem vétett Isten ellen. Ha azt mondjuk, hogy bűnünk nincsen, hazudunk, úgymond Sz. János. A mellett, nincs oly rosz fű, melynek valami haszna nem volna: oly gonosz ember sincsen, a ki valami jót nem mívelne. Az Isten igazsága sem jót, sem gonoszt nem hágy fizetetlen. Mivel azért kárhozattal nem akarja ostorozni az igazakat, örök boldogsággal nem akarja jutalmazni a veszendőket: az igazak bűneit e világon ostorozza. És minthogy minden világi csapásoknál többet érdemel minden vétek akármint sanyargasson Isten, senkit érdeme felett nem bűntet; senki ő ellene méltán nem panaszolkodhatik: mivel többet érdemel, hogy-

sem szenved. A gonosz és istentelen emberek is sok külső jókat cselekesznek, melyeket Isten világi jutalommal megfizet. Így írja Sz. Ágoston, hogy a római pogányoknak — talám mi üdőnkben a töröknek is, — világi birodalommal fizette Isten, a mi jót cselekedtek.

Tovább, a mi gyarlóságunk, mint lépes vesszőben, könnyen megakad a világ javaiban. Hamar elragad és az Isten szolgálatjától elvonszon a gazdagság, böcsüllet és gyönyörűség. Azért, atyai gondviseléssel, nagy irgalmasságot cselekeszik Isten velünk, hogy utáltatni akarja a veszendő világ javait, és eleit vészi, hogy ezek csalogatási az örök jóktúl el ne vonjanak. Nem szenvedi tehát, hogy a világi jókban tisztán igyunk, hanem elegyíti sok keserűségekkel édességit hogy ezekkel idegenítse kívánságunkat tőlök. Mert igazán írja Seneca: Ha csak kedvünkre élnénk, és semmi eszünkbe nem juttatná romlott állapatunkat, megrészegednénk a világi boldogságban.

Vigyáztatok-e valaha reá, mit mível egyetlen-egy kisded szerelmes fiával a kegyes anya? Vészi eszébe, hogy ha csak téjen nevekedik gyermeke, és vastag eledellel nem tápláltatik: puha, erőtlen, gyenge, derék munkára alkalmatlan és hamar megveszendő állapatban marad. Azért — noha a gyermek csak az édes tejet szeretné, de, hogy kedve ellen is vastagodván, tartó és egészséges állapatra jusson — ilyen szerelmes csalárdsággal él: melljét ürömmel, vagy keserű *aloé*val békeni. Mikor a gyermek szájába vészi, hogy édes tejet szopjon, az iszonyú keserűség elidegeníti a szopástúl, és kételen oly kemény ételekhez szokik, melyekkel öreg állapatra hasznoson vastagodik. Isten sem akarja, hogy az ő fiai, világi gyönyörűségektűl, puhán és veszendőül neveltessenek; mivel ezek alkalmatlan táplálások a tekélletes erkölcsök munkájához: hanem szoktatja őket a kemény, de vastagító és erőt-adó eledelekhez, melyekkel öregkorunkban, a mennyei boldogságban tápláltatunk; tudniillik a lelki, mennyei és isteni erkölcsökhöz. Megkeni azért Isten a világi állapatot keserű epével, fogyatkozással, kárvallással, nyomorusággal és sokféle betegséggel. És az ilyen keserűséggel, egyszer is, másszor is, megismérteti és megutáltatja a világ javait.

A gyermeki állapatban nem sokáig vagyunk: mi sem sokáig élünk e világban, mennyországba kell mennünk. Azért szükség, hogy ahoz szokjunk, a mivel táplálтatunk és gyönyörködünk az örök boldogságban.

A gonoszak világi javai pedig olyanok, mint a horogra ragasztott eledelek, melyeken a halacskák vígan kapdosnak, és míg a horgot meg nem rántja a halász, jól vagyon dolgok; de azután kitetszik csalatkozások.

Az okos atyák, noha idegen gyermekekben, kaczagva néznek holmi csintalanságot, és azoknak szabados csácsogásokat vígan hallgatják: de a magok fiát fenyítékben tartják, és akármely aprólékos vétekért megszólítják. Valjon okosan panaszolkodnék-e az ilyen fiú, hogy az atyja nem úgy szereti őtet, mint egy béres fiát? Nagyobbat mondok: mikor amaz atya, tékozló fiának kezébe adá örökségét és szájára bocsátá, hogy szabadoson és kedvére költse minden javait: valjon a másik fia méltán zúgolódhatott-e, hogy szájára nem bocsáttatott, és atyai gondviselés alatt maradtak javai?

A táborokban, sebes, békötött fővel strázsát áll és vigyáz a rút fergetegekben, a fő vitéz ember: a tisztátalan személyek, a hashizlaló herék pedig akkor nyugosznak és bátran alusznak a városokban. A tanácsos urak nap-estig fáradnak és főtöréssel munkálkodnak: mikor a gazság korcsomákon iszik és kerékben állván trágárkodik. A harczon, a hol súlyosb és nagyobb veszedelem vagyon, oda legfőbb és meghitt böcsülletes vitézeket küld a *generál*, hogy az ellenséget megüssék és helyéből kiverjék: valjon ezek közül panaszolkodik-e valaki, hogy nem böcsüli őtet fejedelme? hogy farkaskaszára veti és veszedelembe taszítja? Sőt mindenik kevélykedik és dicsekedik abban, hogy őtet embernek isméri előttejárója, és, a hol ember kívántatik, őtet szólítja, vélle szolgáltat. Mivel azért az igazak Isten fiai és próbált meghitt vitézi, mit csudálkozunk, ha daraboson neveli, és a hol erősebb harcz vagyon, oda állatja, a kikhez inkább bízik.

A mely fiat Isten kedvel, azt sújtja és szünetlen ostorozza. Valakit nem ostoroz, azt írja Sz. Pál, hogy fattyú, nem igaz fiú. Tóbiásnak azt mondá az angyal, hogy egyéb nem lehetett benne,

kénytelen sanyaruságot kellett érezni, mivel Isten előtt kedves volt. József, több atyjafiai között, leginkább Benjamint szerette: azért leginkább őtet sanyargatta; arany pohárát zsákjába tétette; őtet mint lopót megfogatta; útjából visszahozatta; rabságba vetette: úgy az Isten, annál keményben szokta azokat tartani, kiket inkább szeret. Ezért mondja Sz. Jób, hogy legnagyobb vígasztalása abban vagyon, hogy Isten őtet keserves fájdalmakkal kíméletlen gyötri. Mert jól tudta, hogy a mint a búzát vastag csépléssel tisztítják, hogy elváljék polyvájától; a mint az aranyat, ezüstöt tűzzel olvasztják, hogy kitisztúljon a réztől: úgy az igazak tisztíttatnak és a mennyei tárházba készíttetnek, a világi nyomoruságok által.

E földön oly helyben és állapatban vagyunk, melyben lehetetlen, hogy sok ellenkező dolgok belénk ne ütközzenek. Mit mivelnénk ezekben, ha nem gyakorlana és csapásival nem szoktatna Isten az állhatatos szenvedéshez? A kit a szerencse soha nem próbált, első csapással inárúl leüti. Gyenge fák nőnek a kövér völgyekben: azok vernek mélyebb gyökeret, melyeket a szél erősen ingat; mert a mozgatással vastagodik és mélyebb gyökereket bocsáthat. A nagy czethalak nem nőnek az édes vízben, hanem a tenger vizének keserűségében. A kik Isten előtt nagyok, nem a világ édességi között, hanem a sanyaruságokban vastagodnak. Hogy azért minden veszedelmek között bátorságosok lehessenek az Isten hívei; hogy árnyékoktúl meg ne ijedjenek; hogy e világi nyavalyáktúl asszonyember módra ne rettegjenek, gyakorlani kell őket sok nyavalyákkal; melyek által oly állapatba jutnak, hogy miképen a tenger vizének ízit ennyi sok esők és beléje folyó vizek el nem vészik: úgy az erős férfiak állhatatosságát semmi szerencsétlenség el nem változtatja. Ennekokáért dicsíri igen Seneca a Demetrius mondását, hogy senki nincs annál boldogtalanb, mint a kinek soha semmi gonosz szerencséje nem volt: mert ezt Isten rosz embernek tartván, méltatlannak itílte, hogy ő tőle meggyőzessék a gonosz szerencse.

Végezetre, nem igaz, nem helyes panaszolkodás, hogy Isten a jámboroknak gonoszszal fizet, a gonoszoknak jóval. Mert azok sem igaz jók, a mivel a gazdagok bővelkednek; hanem csak festett, ken-

pőzött jók, vagy inkább szín-mutató jók és jóknak álorczái: azok sem igaz gonoszok, a mivel az igazak sanyargattatnak,

Sz. Dávid azzal enyhíti a gonoszok jó szerencséjéből támadott zúgolódást, hogy az ő javok olyanok, mint álomban látott dolgok. A ki éhezik, úgymond Izsaiás, álmában jóllakik, de felébredvén, üres hasa; a ki szomjúhozik, álmában iszik, és felocsódván, lankadott a szomjúságban: úgy vagyon dolgok a gonoszoknak; álmokban látott jók az ő javok: meg nem elégítik, hanem az üres lelket csalárdúl játszodtatják. Ha ezeket, a kiket boldogoknak itílünk és kívül ennyire fényeskednek, belől szemléljük: semmi jó nincs bennek; szegények, nyughatatlanok, búslakodók, ocsmányok, rútak; noha, mint a kőfalok rútságát, bévonják kárpitokkal: mint a koporsók belső sennyedékinek büdösségit, elfödözik külső ékességekkel. Itíled-e, hogy valaki ezek közül megnyugodt, megelégedett állapotjában? Meg se gondold azt. Mert igazán írja Sz. Ágoston, hogy Isten a mi szívünket magáért teremtette; és valamíg másban akadoz, valamíg csak egyedül Istenhez nem ragaszkodik, soha meg nem nyugszik. A Noé bárkájából kibocsátott galamb sokat fárada és kerenge: de sohúlt nyugodalmat nem találá, míg oda vissza nem téré, a honnan kibocsáttaték. A mely vasacskának egyik végét mágneshez köszörülték, addig meg nem nyugszik, míg igyenesen északra nem fordul, mint a *compast*-ban látjuk. A mi lelkünk is Istentűl eredett: Isten az ő utolsó czélja: soha meg nem nyugszik, míg Istenben nem nyugszik. Azért a gonoszok szűve mindenkor oly nyughatatlan, mint a háborodott tenger.

Az sem igaz, hogy Isten az igazakat a gonoszszal látogatja. Mert sőt azoktúl minden gonoszt eltaszigál: latorságtúl, álnak tanácskozástúl, ragadozó szándéktúl, fajtalanságtúl, egyéb sok gonoszságoktúl megmenti őket. Ezek helyében tekélletes, állandó jókat ád: igazságot, tisztaságot, ajtatosságot, lelki vígasztalasokat, melyeket szemmel nem láthatni. Ha mi sanyaruságot szenvednek: tudják, hogy effélék csak azoknak gonoszok, kik gonoszúl viselik: azért csendes elmével, háladással szenvedik. Ha gazdagságtúl megfosztatnak, eszekbe jut, hogy Democritus szántszándékkal tengerbe hajigálta pénzét: terhnek és útonjárásában tartóz-

tatójának itílvén lenni ; és így szól magában : Nem csuda, ha Isten azt híveire bocsátja, a mit néha az okos ember maga kíván magának.

Mindezeket értvén, nincs okunk, hogy megbotránkozzunk az igazak sanyaruságit és fogyatkozásit látván, sőt méltó a Sz. Jakab hagyását követnünk, és minden örömnek azt tartani, ha sok különböző kisírtetekkel próbáltatunk Istentől. Mert nem szokása Istennek, hogy gyengéltesse kedves szolgáit, hogy aranylánczokkal fizessen: hanem, a mint Keresztelő János, a mint az apostolok és martyrok példájából tudjuk, vaslánczokat, ostort, keresztet ád nékik. De azért sokkal nagyobb dücsőség Istenért szenvedni, hogysem akármely világi dücsőséggel fényeskedni. Erre nézve írja Aranyszájú Sz. János, hogy miképen a nagy fejedelmek levelek kezdetire szokták irnyia legnagyobb és böcsülletesb *titulus*okat: úgy Sz. Pál, egyéb méltóságit elhagyván, csak azt írja : Én Krisztusért fogoly. Mert böcsülletesb, úgymond Chrysostomus, latrok lánczaival Krisztusért kötöztetni, hogysem királyi koronában tündökleni. És inkább akarnék, úgymond Sz. Pállal Krisztusért fogoly lenni, hogysem angyallá változni. Ezért dicsekedik azzal Sz. Pál, hogy teli vígasságokkal ; bővelkedik örömmel minden sanyaruságokban ; mert ebből tapasztalta Urának jóakaratját. Azt pedig Keresztelő Sz. Jánostól valóban megtanuljuk, hogy akkor leginkább folyamodjunk Krisztushoz, mikor legnagyobb nyavalyákban vagyunk. Nincs a világ patikájában oly szerszám, mely az ember lelkének keserűségét orvosolhassa. Azért Krisztust keressük, egyebeket is Krisztushoz küldjünk : és így, a mi szenvedésink égő kemenczéjébe, mint ama három szent ifjak közibe, eljő a Krisztus és megvígasztal minket. Kit engedjen az Atya, Fiú, Szentlélek. Amen.

A lelki irgalmasságrúl, és lelkek nyerésének kívánásárúl.

(Adv. II. vas. második besz.)

Egyéb szerencséjét Achillesnek nem irígylette világbíró Sándor, hanem hogy Homerus pennája és dicsírése terjesztette világ eleibe cselekedetit. De mi sokkal boldogbnak mondhatjuk Keresztelő Jánost, kit az Atya Istennek bölcsesége nem magától gondolt és hízelkedéssel

ékesített világi állapatok mulandó nagyságával, hanem oly dolgokkal dicsírt, melyek valóban nagyok lévén, Isten előtt nagynak ismértették Sz. Jánost.

Prófétának, sőt minden prófétáknál nagyobbnak mondja őtet: mivel szemeivel látta, a mit távúl köszöntöttek a régi próféták. Angyalnak nevezi: mert ha az angyalok, sem észnek, sem isznak: Keresztelő János sem ett, sem ivott affélét, a mivel közönségesen szoktak az emberek élni; kenyeret, bort, sert, nem kóstolván. Ha az angyalok házasság nélkül vannak: Keresztelő János sem kötelezte feleség nyügébe magát.

Ennek felette, Sz. Jánosnak állhatatos erősségét dicsírettel említi Krisztus: mert az isteni malaszt úgy vastagította szűvét, hogy mozdúlhatatlan erősséggel Istenhez ragaszkodván, nem ingadozott tétova nádszál módjára: nem követte a gonoszoknak állhatatlan változását: mint a falevél, vagy a gyenge por minden széltűl tétova nem ragadtatott: nem nyughatatlankodott, mint a tenger habjai: nem állhatatlankodott, mint a forgó kerék: mert a bűnösöket illeti amaz átok, hogy állhatatlanok. De Sz. János mozdúlhatatlan volt a jóban: sem reménység, sem félelem, semi halál, sem élet ki nem üthette sarkából.

Végezetre, kemény és sanyarú életét dicsíri Krisztus Sz. Jánosnak: mert, penitenciát hirdetvén, penitenciához illendő öltözetben, teveszőr ciliciumban járt: mivel a sz.-írás feljegyzi, hogy a kik penitenciát tartottak, ciliciumban öltöztek.

Mindezek tekintetes nagy dicsíretek. De mikor meggondolom azt a követséget, melyben tudakozik Keresztelő János: Ha Krisztus-e az igért Messiás, vagy mást kell várni? Egyéb dicsíretinél csudálatosbnak tetszik ez a buzgó igyekezet, melylyel tanítványinak üdvösségét és Krisztus dücsőségét kereste. Nem küldé tanítványit Heródeshez, hogy szabadulását szorgalmaztassák: hanem Krisztushoz küldé, hogy tanítványit megnyerje, és maga életével nem gondolván, egyebek üdvösségét szomjuhozta.

Tudta Keresztelő János, hogy Krisztus világ üdvözítésére ígértetett Messiás. Mert szemével látta, hogy a Szentlélek, galamb képében, fejére szállott; fülével hallotta, hogy a magas mennyből az Atya

Isten azt mondotta: Ez az én Fiam, kiben nékem kedvem tölt. Azért ő maga világos szókkal hirdette: Ez az Isten fia. Ez az Isten Báránya. Ez a ki elvészi a világ bűnét. Mikor tanítványi zúgolódnának, látván, hogy mindnyájan elhagyák őtet és Krisztust követik: megmondá, hogy ő csak előljáró; Krisztus pedig mindenek felett vagyon, és hogy néki teljes öröme a Krisztus dücsőségének öregbülése, a maga tekintetinek kisebbedése.

Ezek így lévén, világos igazság, amit Sz. Jerónymus tanít, hogy Sz. János nem maga tanulásáért, hanem tanítványi oktatásáért és lelkek megnyeréséért terjesztette Krisztus eleibe ezt a kérdést: Ha ő a Messiás? Elégségesen hirdette vala Krisztust nyelvével. De vévé eszébe, hogy mint a napot különben nem láthatni, hanem maga világosságával: úgy Krisztust sem ismérheti senki, hanem ha maga világosságával ismérteti magát. Azért parancsolja tanítványinak: menjetek magához a világ Mesteréhez, tudakozzatok tőle, és megértitek az igazat.

Elizeus jól tudta, hogy Isten elragadta vala Illés prófétát: de mivel kételkedtek a próféták fiai, és erdőkön akarták őtet keresni, néki biztatá, hogy keressék: a végre, hogy fel nem találván, elhinnék az igazat. Mózes tudta az igéret földének zsirosságát: de azért külde kímlőket, hogy a jó gyümölcsnek látásával, nevekednék a sokaság kedve annak elfoglalására. Sz. János is azért küldé tanítványit követségben, azért tudakozék a Messiásrúl: hogy, látván a tanítványok a Krisztus csudatételét, bizonyoson hinnék, hogy ő az igért Messiás.

Láttátok-e, mint bánik a dajka a szoptatott gyermekkel? Ha betegeskedik a gyermek, a dajka vészen orvosságot: ételben, italban regulára fogja magát, mintha ő volna beteg. Ha a dajkához felettébb hajt a gyermek és ismérni sem akarja édes anyját, hanem ahoz siet, a kinek tejéhez szokott: hogy magától anyjához szoktassa, megkeni melljét ürömmel, idegeníti magától a gyermeket és anyjához igazítja, hogy holmi szépséggel és nyalánksággal hozzá édesedjék. Ezen módon cselekedék Keresztelő János: olyanná lén, mint a dajka. Mert, hogy tanítványinak kételkedését meggyógyítaná, úgy tetteti, mintha maga kételkedését orvoslaná: hogy tőle elhajuljanak és Krisztushoz szokjanak, tudatlannak, kételkedőnek, kérdezkedőnek mutatja

magát, és a Krisztus cselekedetinek szemlátomására igazítja tanítványit.

Ez az Isten szolgáinak tekélletessége, hogy magok gyalázatjával és kisebbségével lelkeket akarnak nyerni; Istenhez akarják vonni az embereket. És nem hogy egyéb munkát, de azt sem kímélik, hogy életek elveszszen, csak az emberek lelke veszedelemtűl szabadúljon.

Hogy azért buzgósággal gerjedjen a mi lelkünk is arra a tekélletes jóságra, melylyel felebarátunk lelki veszedelmét irgalmasan távoztatjuk és kegyesen orvosoljuk: ebben a jelenvaló órában, először, megmutatom: hogy Isten parancsolattal kívánja, jutalomnak ígéretivel édesíti, szent Fiának példájával nemesíti a lelki irgalmasságot, melylyel bűnök nyavalyájából kiszabadíttatik felebarátunk. Másodszor, megmagyarázom: miben és mi módon kell ennek a segítségnek és lelkek nyerésének lenni. Ezek sarkai a mái tanuságunknak. Legyetek figyelmetesek.

I. RÉSZE.

Nemcsak erős parancsolattal kötelez Isten, hogy testi nyavalyáit felebarátinknak, tehetségünk szerént, künnyebbítsük és fogyatkozott állapatjokat segítsük: hanem annak teljesítésére erős fenyítékek félelmével és szép igéretek reménységével serkeget mindnyájunkat, mikor, az itílet napján kiadott sententiában, a nyomorúltak segíttésének elmulatását adja okúl a kárhozottak veszedelmének: a választottak boldogítását pedig irgalmas cselekedetek gyakorlásának tulajdonítja.

De mivel nemcsak a testnek, hanem a léleknek is vannak nyavalyái, úgymint: a tudatlanság, az erőtlenség, a bűn, mely az örök kárhozatnak magva: arra kötelez Isten mindeneket, hogy kiki, tehetsége szerént, felebarátjának lelki nyavalyáit távoztassa és, ha immár abba esett, kisegítse fogyatkozásából; azaz fáradjon lelki életének megtartásában, vagy visszanyerésében. Azért mondja a Bölcs, hogy mindennek parancsolt Isten, hagy felebarátjára gondja légyen: ha úgy nem akar veszni mint Káin; ki azt mondotta, hogy ő nem őrzője atyjafiának. Másutt azt mondja a Bölcs közönségesen mindeneknek: Tehetséged szerént visszanyerjed ördög torkából, elveszett atyádfiát. És,

hogy ennek elmulatását könnyű véteknek ne tartsuk, utána veti, hogy amint magunk veszedelmét távoztatjuk, úgy igyekezzünk felebarátunk megnyerésére. Mert elveszünk, ha erőnk szerént őtet nem segítjük.

Nem kötelez Isten, hogy erőnk felett igyekezzünk: sőt azt mondja, hogy a ki ereje és tehetsége felett akar egyebeket segíteni, magát elveszti: hanem csak azt kívánja, hogy az Istentűl adott girával úgy ne bánjunk, mint a rest szolga, ki noha részegségben, fajtalanságban, játékban nem vesztegette reá bízott talentomát sőt, hogy kár nélkül oltalmazná, földbe ásta: de, hogy urának hasznot nem keresett vélle, örök kárhozatra vettetett a haszontalan szolga. Ugyanis, ha arra kötelesek vagyunk, hogy ellenségünk barmát felemeljük, mikor elesik: mennél inkább tartozunk segíteni lelkét, ha segíthetjük. Valjon, nagyobb gondja vagyon-e Istennek a barmokra, hogysem az emberek lelkére?

Hogy pedig ebbéli fáradságunk jutalmát értenők, sok és nagy jókat igér Isten azoknak, kik felebarátjokat lelki irgalmassággal segítik. Sz. Jakab, az igéreteket sommában foglalván, azt írja: Valaki a bűnös embert, imádsággal, tanítással, dorgálással, jó példával, alamizsnával, életének tévelygéséből, magaviselésének vétkességéből megtéríti: haláltúl megmenti lelkét, és maga bűneinek sokaságit elfedezi, felebarátja lelke segítésének buzgó kívánásával.

Ebből az apostol mondásából megtetszik, először: mely felséges dolog a lelkek segítése. Mert a ki magát ebben foglalja, lelket üdvözít. Erre nézve Abdias az apostolokat üdvözítőknek nevezi. Sz. Pál azzal izgatja Timotheust, a lelki dolgok tanítására, hogy ezt mívelvén, nemcsak magát, hanem azokat is üdvözíti, kik őtet hallgatják. Ugyanezent jelenti, mikor a lelki tanítókat Isten segítőinek mondja a lelkek nyerésében. És, mivel Sz. Ágoston után, azt írja Aquinas Tamás, hogy egy bűnös lélek térítése és igazulása nagyobb dolog, hogysem a mennynek, földnek teremtése, méltán írja Areopagita Dienes, hogy a lelki tanító azt cselekeszi, a minél semmi nincs istenesb: mert Isten segítője a lelkek térésében. Másodszor: ezen mondással jelenti Sz. Jakab, mely nagy haszna és jutalma vagyon a lelkek nyerésének. Mert a lelkek térítése a bűnök sokaságát elfedi; azaz letörli, eloltja: mivel Isten előtt födve

nem lehet, a mi megmarad. Isten szava az, hogy az irgalmasok irgalmat nyernek, és, felebarátjokkal tett jóért, isteni malaszttal felindíttanak az igaz penitencziára és tekélletes megtérésre. Az is Isten igérete, hogy minden bűnöket elfedez a szeretet: a lelkek segítése pedig szeretetből származik. Hová lehet annál tekélletesb isteni szeretet, mint ha ki azzal meg nem elégszik, hogy maga szolgál Istennek, böcsülli és tiszteli őtet; hanem abban fárad, hogy sokan ismérjék igazságát; szeressék jóvoltát; meg ne bántsák bűnökkel isteni felségét. Mikor Üdvözítőnk Sz. Pétertűl bizonyos jelenséget kívána szeretetirűl, azt mondá, hogy ha szereti őtet, segítse és legeltesse juhait; mert abból tetszik meg az isteni szeretet, ha néki lelkeket igyekezünk nyerni. Felebarátját is senki tisztábban nem szereti, mint a ki kívánja és izgatja, hogy igaz lelki jókkal bévelkedjék, megmenekedvén a lelki veszedelemtűl: a ki örül, mikor látja szent életét atyjafiának: siránkozik, mikor esetit meggondolja. Méltán mondja tehát Sz. Jakab, hogy a bűnnek sokaságát béfedi a lelkek nyerésére gerjedező igyekezet: mert ez nem egyéb tekélletes szeretetnél.

Másképen is jelenti Sz. Jakab a lelkek nyerésének hasznát, mikor azt mondja, hogy a ki bűnből kisegíti felebarátját, üdvözíti lelkét. Mert ha nagy jutalmakkal fizeti Isten, mikor egy halandó testet veszedelemtűl szabadítunk: mentűl nagyobb érdeme lészen, ha ki haláltúl szabadít lelkeket, hogy örökké éljenek? Ha minden kincsedet és gazdagságidat szegényeknek adnád is, semmi volna egy lélek-nyeréshez, úgymond Aranyszájú Sz. János. Mert drágább egy lélek a széles világnál.

Akarod-e tudni, mely drága az ember lelke? Tekintsd meg, min vette azt Isten: nem aranyon-ezüstön, hanem szent Fiának böcsülhetetlen vérén vette: úgy, hogy egy lélek sincs, kirűl azt ne mondhassuk, a mit Sz. Pál a maga és akármely ember lelkérűl, hogy azért az egy lélekért megholt Krisztus. Mivel együl-egyig mindenekért megholt. A ki azért olyan drága kincset viszen az Isten tárházába, mint a lélek: valjon annak nem lészen-e nagyobb jutalma, hogysem a ki testi irgalmasságok gyakorlásáért mennyországot nyeri? Isten igéreti az, hogy a ki felebarátjának megmutatja az igazság útját, örök élete lészen. És nem akárminémű garádicson, hanem a kik egyebeket igazságra tanít-

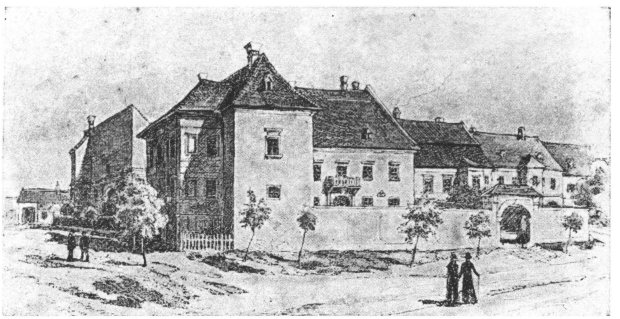

Pázmány nagyszombati palotája.

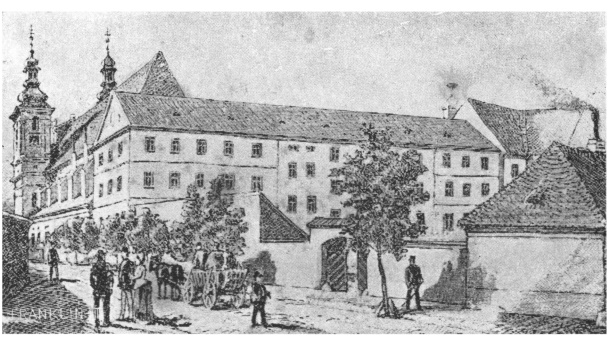

A nagyszombati egyetem.

nak, mint a csillagok fényeskednek örökkön örökké. Mert azok Isten előtt nagyok mennyországban, kik nemcsak magok jót cselekesznek, hanem egyebeket is jóra visznek. Krisztus urunk egyébaránt is megérdemlette a dücsőséget, de Sz. Pál írja, hogy azért magasztalta ily fel őtet Isten, mert életét letette a bűnös lelkek segítéseért.

Mennyivel drágább azért,mennyivel szebb és böcsülletesb az Isten hasonlatosságát viselő halhatatlan lélek, mely a mennyei boldogságra teremtetett és Krisztus vérével megváltatott, ennél a büdös, rothadandó testnél; mennyivel ártalmasbak a lelki gonoszok, a bűn, az Isten haragja, a kárhozat, a testi éhségnél, rongyosságnál, betegségnél; mennyivel felségesbek a lelki jók, úgymint: a bűnök bocsánatja, az Isten barátsága, a mennyei boldogságnak zálogja, a gyomor-töltésnél, a köntösnél és egyéb világi jóknál; mennyivel nemesbek és böcsülletesbek azok a cselekedetek, melyekkel a lelki jókat közöljük felebarátunkkal, hogysem azok a szolgai munkák, melyekkel a testi irgalmasságot gyakoroljuk, mikor a rongyosokat ruházzuk, vagy ételt, italt adunk a szűkölködőknek: annyival böcsülletesb Isten előtt, annyival nagyobb fizetéssel jutalmaztatik a lelki irgalmasság, hogysem a testek segítése. És ha az itílet sententiájában, mennyország adatik, a testnek éhezéstől, vagy mezítelenségtől mentéséért, egy darab kenyérért, vagy posztóért: mivel a lélek böcsülletesb a testnél: sokkal bévségesben jutalmaztatnak, a kik lelkeket szabadítanak örök veszedelemtől.

A Krisztus példáját ha tekintjük, három rendbéli cselekedetivel ismértette, mely böcsülletes a lélek-segítés. Először azzal: mert a testi szükségek megszerzésére csak egy szót költött: Légyen; és azzal teremtette valami testünk táplálására kívántatik: de, hogy lelki nyavalyánkból megszabadítana és üdvösségünk szükségét megszerzené, harminczhárom esztendeig nyughatatlan fáradságokat vállalt magára: és úgy munkálkodott a lélek keresésében, hogy sokszor annyi üres ideje sem volna, melyben testi táplálást vehetne ételével. Végre szent vére hullásával mosogatá bűnünk rútságát. Mert az minden gyümölcse munkájának, hogy a bűnből kihozassék lelkünk. És a végre adta magát érettünk, hogy a bűnből megtisztítván, tekélletes erkölcsöket oltana belénk.

Másodszor, azzal ismértette Krisztus, mint böcsülli a lelkek segí-

tését: mert noha szünetlen csudákat cselekedett, testi nyavalyák orvoslására; mindeneket minden betegségből meggyógyítván: de ezeket a végre cselekedte, hogy a testi irgalmasság által lelki irgalmasságot nyújtana; és jótéteményével igaz hitre, penitenciára és tekéletes életre hozná az embereket. Maga mondotta, hogy a testi gyógyítások által lelkeket akart orvosolni. Az inaszakadt embert azért állatta lábára, hogy bűnök bocsánatjára való isteni hatalmát elhinné. Lázárt azért támasztá fel, hogy a csudalátással, higyjenek ő benne. És közönségesen minden csudatételről azt mondja, hogy azok bizonyságtételek, melyekkel az emberek hitelre vitetnek. Annakokáért a Keresztelő János kérdésére, nemkülönben felele; hanem követi előtt sok csudákat cselekedék, melyekkel magát Messiásnak mutatá. Végezetre, azt is világoson jelenti a sz.-írás, hogy valakiket test szerént meggyógyított Krisztus, azoknak lelkét is meggyógyította. Mert azt olvassuk, hogy az embereket egészen, testestűl-lelkestűl meggyógyította. És mikor betegeket akart orvosolni: vagy azzal biztatta őket, hogy megbocsáttatik bűnök; vagy azt kérdette, ha szabad a beteg lelkét üdvözíteni? Mely mondások helytelenek, ha a testi gyógyítással, együtt nem járt a lélek orvoslása. Annakokáért mikor a harmincznyolcz esztendős beteget meggyógyítá, azt mondá néki: Im meggyógyultál: ezután bűnt ne cselekedjél, hogy roszabbúl ne légyen dolgod.

Az Isten Fia, ki meg nem csalatik és bócsülletit, méltóságát, hasznát tudja mindeneknek, azért öltözött emberi testbe; azért fáradott harminczhárom esztendeig; azért fogyatta életét sok kínokkal; azért cselekedett sok csudákat, hogy a bűnök nyavalyájából lelkeket szabadítana. És ezzel bizonyoson ismértette, mennyivel nemesebb és kellemetesb Istennél a lelki irgalmasság egyéb cselekedeteknél.

Harmadszor: hogy értenünk adná Krisztus, mennyivel bócsülletesb a lelki irgalmasságok cselekedeti és lelkek segítése: hátrahagyott és elmulatott sokszor egyéb kellemetes szent dolgokat, hogy a lelkek segítését el ne mulatná. Krisztus tanítványa akarván lenni egy ember, annyi haladékot kére, hogy édes apját eltemesse. Urunk azt mondá néki: Hadd másra az apád temetését: te menj el, prédikáljad az Isten országát. Nagy irgalmasság, hogy ember apját eltemesse: de inkább akarja Krisztus, hogy a bűnben holt lelkeket tanításával feltámaszsza,

hogysem a holt testet föld alá dugja. A kiből egy sereg ördög kiűzeték, Krisztus után akara menni: Urunk azt parancsolá néki: Menj vissza, hirdessed az Isten jótétét. A maga követésénél nagyobbra böcsülli a tudatlanok tanítását: melyért azt akarja, hogy magától is messzebb járjunk. Nagy és szent dolog a szegények táplálása: de az Istennek szent lelke arra tanítá az apostolokat, hogy a szűkölködők testi szükségének gondjáért, nem méltó elhagyni a lelkek tanítását. Mert jóllehet oly nagy testi szükségben lehet felebarátunk, hogy annak orvoslásáért, halaszthatjuk a lelkek segítését; és ezt cselekedte Sz. Pál, mikor, a nagy drágaságban, maga vitt alamizsnát a szűkölködőknek: de az ilyen utolsó szükség kívül, ha egyiknek el kell múlni, jobb a testi táplálást hátrahagyni és a lelkeket segíteni.

Kitetszik ezekből, mely üdvösséges, mely nemes, mely kedves Isten előtt a lelki irgalmasság és lelkek segítése. Lássuk rövideden, miben és mi módon kell minden embernek irgalmasan segíteni felebarátjának szűkölködő lelkét.

II. RÉSZE.

Sok és nagy lelki nyavalyák, szegénységek és betegségek vannak az ember lelkében; de ártalmasbak a tudatlanság, a szomorúságtúl lenyomatott erőtlenség, a bűnök. Ezekből tartozunk, tehetségünk szerént, kisegíteni felebarátinkat; úgy, hogy oktassuk a tudatlanokat, dorgáljuk és felkelésre esztenezzük a bűnbe esetteket.

Sokan találkoznak, kik a testi irgalmasságnak cselekedetire nem érkeznek; mivel fogyatkozott szegénységek nem szenvedi, hogy táplálják, vagy ruházzák a szűkölködőket: de senki nincs, ki a lelki irgalmasságok cselekedetitűl ment lehessen; ki, ha akarja, vagy egy- vagy másképen nem segítheti a lelkek nyavalyáját. Efféle segítséggel pedig nem fogy és kevesedik, hanem nevekedik a segítésre tehetségünk.

Hogy sommába foglaljam a segítés módjait: úgy tetszik, hogy négyképen segítheti, akárki légyen, atyafiának lelki nyavalyáját.

Első mód: a tekélletes szent élet. Mert bár az istenfélő jámbor, egyéb munkát ne fordítson felebarátjának segítésére: csak azzal, hogy Istennek kedves szolgája, mindeneket segít, valakik egy házban, egy városban, egy országban, sőt egy világban laknak vélle. A mely Isten

9*

Szodomával együtt, öt nevezetes városokat megoltalmazott volna, ha tíz istenfélőt talált volna benne ; és a Lábán házát minden áldásokkal megtölté, mihent Jákob hozzá méne : ugyanazon Isten most is, egy igazért, sok veszedelmektűl oltalmazza, sok jókkal látogatja, a kik vélle együtt élnek. Kire nézve, a sz.-írás az igazakat világ fondamentominak nevezi: mivel ők, a kik a világot tartják, hogy el ne veszszen. Mivel azért minden embernek tehetségében vagyon, hogy Istennek segítő malasztjával szent és tekélletes életet viseljen, nemcsak maga javáért, hanem felebarátinak segítésére nézve is : lelki irgalmasságnak kötelezésével tartozik minden ember úgy élni, hogy Istennél kedves lévén, másokra is terjedjen ő érette Isten kegyelme.

Másik mód: az imádkozás, melylyel Isten haragját engeszteljük és a tudatlan tévelygők, vagy egyéb bűnbe merűltek térésére segítő malasztot nyerhetünk. Mikor az Isten népe az amalekitákkal harczola, hasznosb volt győzedelmére a Mózes imádkozása, hogysem az egész zsidó népnek kardja, kopjája vagdalkozása. Azért mihent Mózes felemelte kezét Istenhez, megtolták az ellenséget : mihent lebocsátotta, hátat adott a zsidóság. Mikor megharagudt vala Isten a zsidókra, és egy lábig el akará őket veszteni, azt mondja a sz.-írás, hogy Áron ragadá a pajzst, melylyel Istennek szoktak ellene állani, az imádságnak pajzsát, és megtartóztatá Istent, hogy tovább ne terjedjen bosszúállása.

Minden ember, minden üdőben Isten eleibe mehet ; néki könyörőghet ; szűkölködő atyjafiának segítséget nyerhet térésére és élete jobbítására. Többet is használ erre az együgyű jámbor imádsága, hogysem a nagy tudós ember tanítása, tanácsa, intése, dorgálása : mivel bizonyos írásokban olvassuk, hogy a keményedett szívű gonoszokat sokszor nem lágyíthatta az oktatás, de az istenfélő szentek imádsága meglágyította. Nincs azért senkinek mentsége a lelki irgalmasság mulatásban : mivel senki nincsen, a ki könyörgésével nem segítheti lelki nyavalyákban lévő atyjafiát.

Harmadik mód : a jó példa. Nincs hatalmasb tanítás a jó példánál. Mert az emberek többet hisznek szemeknek, hogysem fülöknek : és inkább felindulnak a jóra, ha példát látnak, hogysem ha szép szókat hallanak. Annakokáért Krisztus tanítani akarván a

világot, maga cselekedte előbb, a mire akart egyebeket tanításával vezetni. És noha csak három esztendeig tanított prédikálásával, de harminczhárom esztendeig tanított példájával: tudván, hogy kedvesben tanulnak az emberek példából, hogysem parancsolásból. Az Isten széki előtt, a minémű szent állatokat láta Ezekiel, egymást ütögették szárnyokkal: mert az igazak egymást ébresztik szent életek példájával.

Tudjátok-e mivel tért a világ a pogány setétségből keresztyén igazságra? Istennek kegyelmes malasztja után a keresztyének szent életének és martyromság szenvedésének példájával. Tertullianus írja, hogy nem egyébből ismérték, mikor valaki keresztyénné lett, hanem élete jobbításából, mely oly tekintetes volt, hogy, ha semmit nem szólottak is a keresztyének, csak reánézéssel, a feslett erkölcsöket megszégyenítették. Sz. Jeronimus azt írja, hogy többen lettek keresztyénné a martyrok szenvedésének látásából, hogysem prédikálások hallásából[1]. Azért Justinus martyr okát adván, miért lett keresztyénné? azt mondja, hogy a sok ártatlan martyrok csendesz és békeséges szenvedése gerjesztette első szikráját és igazságnak benne.

Nem ok nélkül nevezi azért Sz. Pál a szentek példáját felhőnek. Mert miképen a zsidókat, a pusztán által, az igért földbe vezérlette a mennyei felhő: azonképen a szentek példája örök életre vezet mindeneket. Nem ok nélkül mondja Sz. Jób, hogy mikor a bűnös ember az istenfélők példáját, mint valami szép tükört, szemléli: felkiált: Vétkeztem; messze estem attúl a mivel tartoztam. Így írja Sz. Jeronimus, hogy jára Macarius: ki, midőn némely szerzetesek szent életét látta volna, nagy sírva azt mondotta tanítványinak: Bezzeg, én oly barátokat láttam, kikhez képest magamat barátnak sem tartom. Ilyen ereje vagyon a jó példának, magunk ismeretire és életünk vezérlésére. Kire nézve Sz. Ferencz prédikállásnak nevezte, mikor alázatos csendességgel általment az utczákon.

Negyedik mód: a nyelvvel való tanítás, vígasztalás, dorgálás. Ezekhez tudomány kívántatik, és nem mindnyájan egyaránt alkalmatosok véghezvitelekre. De azért senki nincs, ki, az ő módja szerént, három dologra köteles nem volna.

Először arra, hagy tanítson egyebeket. Mert minden cselédes embert kötelez Isten, hogy fiait, leányit és, mikor a szükség kívánja s alkalmatosság hozza, alatta-valóit izgassa és tanítsa, sőt hatalmával és büntetésével erőltesse, hogy életeket istenesen viseljék. Erre nézve írja Sz. Ágoston, hogy minden cselédes ember nemcsak úri, hanem püspöki tisztet viseljen házában, oktatván cselédét az igazságra és tekélletes erkölcsre; eleibe adván a mennyei boldogság örömét; a kárhozottak kínját; a pokolnak sanyarúságát; íntvén, hogy a kevélységet, esküést, szitkozódást, bujaságot, részegséget, haragtartást és egyéb vétkeket távoztassanak. Mert: Boldog, a ki hírdeti az igazságot. Sz. Pál nem a papoknak, hanem közönségesen a híveknek parancsolja, hogy a hiuságos csevegésnek békét hagyván, oly dolgokrúl beszéljenek felebarátjokkal, melyekből épüljenek. Ha a világ fiai a világrúl szólanak; ha a kereskedő ember mindenütt örömest érti, mikor arrúl beszélnek, hol lehet jobb nyereség: méltó, hogy a mennyország fiai örömest mennyországrúl szóljanak.

Másodszor, arra köteleztetünk mindnyájan, hogy jó tanáccsal és szép intéssel vígasztaljuk felebarátunkat, mikor, vagy világi kárvallásért, gyalázatért és egyéb galibáért, vagy bűneinek nagy voltáért, módatlan és mértéketlen szomorúságban vagyon: mert efféléket a jó tanács úgy vídámít, mint a jó illatok újítják a szűvet. És az Isten sok helyen parancsolja, hogy vígasztaljuk egymást nyomoruságinkban. Nem olyan hiuságos vígasztalásokkal, minéműket ád a világ, mikor a beteget azzal biztatják, hogy meggyógyúl és ismét jól lakik: hogy kárvallása megtér másunnan: hogy bosszúért bosszút állhat: mert efféle biztatások, vagy vétkesek és hamisak, vagy bizonytalanok. Hanem sz.-írásból vett keresztyén vígasztalásokkal tartozunk a szomorúkat vídámítani. Eleikbe adván, hogy a mi kegyes Atyánk, a nagy Isten, orvosságul bocsátja reánk a csapásokat: ezeket ha háladással viseljük, nagy jutalmát vészszük, Irgalmas a mi Istenünk, és benne bízókat el nem hagyja.

Harmadszor, azzal tartoznak, nemcsak a birodalomban és közönséges gondviselések tisztiben lévők, hogy, mind szelíd feddéssel, mind kemény dorgálással és büntető sanyargatásokkal, eltilt-

sák alattok-valókat a bűnöktűl: hanem közönségesen minden embereket kötelezett Isten, hogy, mikor intésekkel és feddésekkel a bűnök távoztatására, vagy bűnből felkelésre segíthetnek egyebeket, el ne mulassák; hanem, vétkek gonoszságát eleikbe adván, jobbulásra indítsák. Erre tanít Krisztus, mikor azt mondja, hogy ha felebarátod vétkezik ellened, elsőben magát intsed. Ha azzal megjavul, ördög torkából kinyerted atyádfiát. És nemcsak Istennek sok szép igéreti szállanak a dorgálással jobbulókra, hanem, a Bölcs mondása szerént, Isten áldása gerjed a dorgálóra is.

De két dolgot kell itt eszünkbe vennünk: egyiket, hogy mi ellenünk vétkezik, nemcsak a ki személyünkben, vagy marhánkban károsít; hanem valaki tudtunkra vétkezik. Mert gonosz példát ád és megszomorít: kárt tészen bűnével az *ecclesiá*-nak, melynek tagjai vagyunk: Istennek tisztességét megbántja, melyet szemünk fényénél és életünknél inkább tartozunk oltalmazni. Másikat, hogy akkor tartozunk az intésre, mikor nagy és bizonyos a vétek: mikor tudjuk hogy ki nem tért bűnéből és egyébtűl meg nem intetett a vétkes: mikor igaz okosság szerént azt itílhetjük, hogy foganatos lészen és jobbítást szerez feddésünk. Mert ha méltó félelmünk lehet, hogy fát rakunk a tűzre; és nemcsak reánk dühödik, hanem gonoszságában inkább eláltalkodik a kit intünk, nem kell arra vesztegetni haszontalan szókat. Azért írja Sz. Ágoston, hogy Krisztus tilalmazta, disznók eleibe adni a gyöngyöt: hogy a hallgatást bűnnek ne itílnők, mikor szólásunk nem üdvösséges a hallgatóknál. A Bölcs is azt parancsolja, hogy jólakás közben meg ne fedd az embereket. És hogy békét hagyjunk az olyan dorgálásnak, mely csak idegenséget szerez. Ha tudjuk tehát, hogy valaki tudatlanságból más ember jószágát bátorsággal bírja; vagy házasságában titkos akadékja vagyon, melyet maga sem tud, és félő, hogy ha megintik, nem használ: tartozunk hallgatni: mert az intésnek vége, felebarátunk jobbulása. Ezt, ha nem reméljük, békét kell hagyni az intésnek.

Meghallátok, keresztyének, mely szorgalmatos gondja vagyon Istennek lelkeinkre. Mert nem elégedvén azzal, hogy mindeneket üdvözíteni akar és ő maga keresi a lelkeket, egyebeknek is, lelki veszedelem alatt, parancsolta, hogy példájokkal, intésekkel segít-

sék és bűnöktűl oltalmazzák a lelkeket. Azért mi tlyünk is kívántatik, hogy irgalmasok legyünk lelkünkhöz. Mert igazán és bölcsen írja Sz. Ágoston, hogy a ki igazán alamizsnát akar adni, magán kell kezdeni: elsőben magát kell segíteni: azután egyebeket is segítsünk, az eretnekségek és feslett erkölcsök távoztatását szorgalmaztatván.

Vajha jól meggondolnók, mely drága az ember lelke, melyért Krisztus életét adta! Vajha szívünkben volna az isteni szeretetnek tüze! Nem elégednénk bezzeg azzal, hogy magunk szolgálnánk Istennek: hanem mindeneknek azt kiáltanók: Jertek ti is, szolgáljatok Istennek. Nem lén elég Keresztelő Jánosnak, hogy maga megismeré Krisztust; hanem tanítványit ő hozzá igazítá. Mihent Sz. Filepet megvilągosítá Krisztus, ottan Urunkhoz hívá Natánaelt. Mihent Sz. Mátét Isten megkedvelé, ottan Krisztushoz győjté a bűnösöket, hogy vélle egyetemben részesülnének a mennyei áldásokban. Mert miképen a tűz mindent megéget és soha meg nem elégszik; miképen a mágnes vonsza a vasat és soha el nem fárad: úgy az Isten szeretetinek tüze, a hol vagyon, meg nem szünik a lelkek segítésének kívánásától. Ilyen tűz volt bezzeg Sz. Dávidban, mikor azt mondotta, hogy, látván az emberek gonoszságát, elfonyadott, elszáradott lelki fájdalmiban. Kérem az Úr Istent, gerjeszsze mindnyájunk szűvében ezt a lelkek segítésére való buzgó indulatot: hogy Sz. Pál és Mózes példáját követvén, a lelkekért életünket is készséggel letegyük. Amen.

Az alázatosságrúl.

(Adv. III. vas. első besz.)

Egy ékesenszóló bölcs asszony, dicsírni akarván Dávid királyt, azt mondá, hogy ő olyan, mint Isten angyala: mert őtet sem dicsíretek fel nem fuvalkodtatják, sem rágalmazó szidalmak le nem nyomják: hanem az igazságban igyenesen és mozdulhatatlan marad, hízelkedő dicsíretek és szidalmazó gyalázások szélvésze és fergetege között.

Úgy tetszik, nagy okkal ezent mondhatjuk Keresztelő Jánosrúl. Hallátok ez elmult vasárnap, hogy a fogságnak sanyarúsága, a tömlöcznek büdössége, a parázna királynak haragja és nyakára húzott pallosa, meg nem tartóztatá őtet hivataljától: hanem akkor is Krisztusrúl tudakozott, tanítványit Krisztushoz küldötte, Krisztus nevének dücsőségét terjesztette. A mái evangeliom pedig azt adja elönkbe, mely igyenesen és alázatoson viselte magát a hízelkedők böcsülletinek megvetésében. Igazán angyali tekélletesség ez, melyet sem a fogság és halál, sem a hiúság és dücsőség meg nem tántoríthat. És mennyivel nagyobb a tűzben élni, hogysem a tömlöczben tartatni: annyival csudálatosb a zsidók követségének alázatos megvetése. Mert, a Bölcs mondása szerént, mint az aranyat a tűz, az ezüstöt az olvasztó kemencze: úgy próbálja embert a dicsíret. Füstbe megyen és elenyészik a tűzben a hamis arany: tisztul és fényesebb lészen az igaz arany. Az ember is, mikor dicsírik, felemelkedik és hiúságra oszol, ha heános, mint Nabukonodozor: dücsőségesben fénylik, ha igaz garatos, mint Sz. János.

Nagy követség ez, keresztyének, melyet Jánoshoz bocsátnak. Mert papok a követek; Isten templomából, királyi várasból, Jeruzsalemből küldetnek; nem egynehány köz néptűl, hanem egész zsidóságnak egyenlő tanácsából küldetnek; szükséges, nagy dologrúl tudakoznak; annak akarnak végére menni, és magától akarják érteni Jánostúl, ha ő az igért Messiás?

Nem is ok nélkül rendelék ezt a nagy követséget. Mert egyfelől tudták, hogy a Dánieltűl jegyzett hetek elfolytak vala, melyek után a Szentek Szentinek meg kellett kenetni; látták, hogy a Júda maradékitúl elvétetett vala a fejedelmi pálcza, és pogány császárok birodalma, ha nem rabsága alá vettetett vala az Isten népe; hallották, hogy feltetszett ama csillag, melyet a Messiás jövetelekor jövendöllött Bálám. Azért a köz nép is azt mondotta: Tudjuk, hogy eljött a Messiás. Másfelől, a Keresztelő János állapatját szemlélvén, gyanúságba esének, hogy ő a Messiás: mert egész zsidóságban híre vala, hogy magtalan anyától fogantatott; születése sok nagy csudákkal tündöklött; emberi szokást haladó erkölcsét, sanyarú és feddhetelen életét, szemekkel látták. És mivel próféták jövendölése volt, hogy mikor eljő a Mes-

siás, tiszta vízzel mosogatja a népet: a Sz. János keresztelését tekintvén, mindnyájan azt gondolták, hogy talán ő a Messiás. Azért rendelének tehát ily nagy követséget hozzá, hogy magától értsék, mit mond magáról?

Nagy kísírtet volt ez. Mert noha Sz. Pál, nem egyszer, megvetette az isteni nevet, melyet reá adnak vala: de elsőben a mennyei angyal és a paradicsomi ember, azután sok egyéb fejedelmek megrészegedtek és veszedelembe estek, az isteni névnek és böcsülletnek kívánsága miatt. Keresztelő Jánosnak pedig mozdíthatatlan tekélletessége és gyökerezett alázatossága magára nem vévé, a mi őtet nem illette. A Messiás nevét tisztit és böcsülletit magán nem szenvedé: nem egyszer, kétszer, nem ímmel-ámmal, nem homályos ígékkel, hanem sokszor, nyilván, állhatatoson megvallá, hogy ő nem Krisztus, nem Illés, nem egy a régi próféták közül. Nem akará, hogy senki őtet voltánál nagyobbnak tartsa, nagyobbra böcsülje. Erről a Sz. János alázatosságárúl emlekezvén Sz. Ágoston, azt írja, hogy teveszőr-köntös viselése, tömlöcze, martyromsága felett böcsülletesb és érdemesb volt ez az alázatosság; hogy noha megcsalhatta volna az embereket, magát Messiá nak hitethette volna: de nem cselekedte, hanem megvallotta, hogy nem ő a Krisztus. Nem szenvedte, hogy a Krisztus jegyese őtet vőlegénynek ismérje, hanem vőlegény barátjának. Azért mondotta, hogy ő nem Krisztus.

Mivel azért a Sz. János feleletiben, mint szép tiszta tükörben, tündöklik az igaz alázatosságnak tekélletessége: én is, a mái napon, szólok az alázatosságrúl. És elsőben, megmutatom: mely böcsülletes, hasznos, szükséges az alázatosság. Másodszor, megmagyarázom: miben áll az igaz alázatosságnak tekélletessége. Szükséges tudomány ez; méltó, hogy mindnyájan megtanuljuk.

I. RÉSZE.

Az alázatosságnak böcsülletes méltóságát két dolog ismérteti: egyik, a Krisztus tanítása és példája. Másik, azok a *privilegiomok*, kiváltképen való magános áldomások, melyeket ád Isten az alázatosoknak.

Először azért, az alázatosságot böcsülletessé és kívánatossá teszi a mennyei Mesternek, a Krisztus Jézusnak tanítása és példája. Mert noha Plato, Aristoteles, Plutarchus, Seneca és több világi bölcsek szép és mély tanuságokat írtak az okosságról, igazságról, irgalmasságról, mértékletességről, erősségről és több erkölcsök jóságiról: de senki közülök az alázatosságot tekélletes erkölcsök és jószágok közé nem számlálta, sőt az elvetett félemes emberek roszságát nevezték *humilitás*-nak, alázatosságnak.

Példával tanította Ábel az ártatlanságot, Noé a reménységet, Ábrahám a hitet és engedelmességet, József a tisztaságot, Jób a békeséges tűrést, Mózes a szelídséget, Dávid az ellenség-szeretést, Illés az Isten tisztességének buzgó kívánságát; egyéb szentektől egyéb tekéletes erkölcsöket tanulhatunk: de az alázatosságnak nem találtatott e földön mestere; hanem ezt ő maga az Isten Fia, mennyből alászállván, nyelvével és példájával tanítá. Azért hozzánk jövén, fen szóval kezdé kiáltani: Emberek, emberek, kik a tudatlanságba merültetek: tudósb és hitelesb mestert nálamnál nem találtok. Azért, ha csalatni nem akartok, tanuljatok tőlem. De mit tanuljunk Uram? Talám egeket építeni és forgatni? Halottakat eleveníteni és víz hátán járni? Talám az isteni titkoknak és bölcseségnek te benned, mint gazdag tárházban, letett kincseit akarod, hogy tanuljuk tőled? Nem ezeket kívánom, úgymond Krisztus, hogy tanuljátok: hanem az együgyű szelídséget, és szűnek, nem szájnak és nyelvnek alázatosságát. Mintha senkitől alázatosságot nem tanulhatnánk, hanem csak attól, a ki felséges nagy lévén, magas mennyből alászállott, szolgai ábrázatba öltözött és kicsinynyé lett érettünk.

Első és legnagyobb eset akkor lett mennyországban, mikor az angyal isteni hasonlatosságot kívána; és ottan ördöggé változék, pokolba esék. Másik, mikor az ördög azzal hiteté Évát, hogy Istenhez hasonló lészen, ha a tiltott gyümölcsöt megkóstolja. Látván az Isten Fia, hogy a teremtett-állat ily igen vágyódik az isteni hasonlatosságra; azt is tudván, hogy az alázatosságot egyéb meg nem kívántathatja velünk, ha az ő példája meg nem kívántatja; kevélységünket sem orvosolhatja egyéb, hanem az Istennek maga alázása: oly állapatba öltözék, melyben ő hozzá hasonlók lehetünk, ha alázatosok lészünk.

Az emberek alázatosságában két dolog találtatik: első, értelemben vagyon: mikor ember megtekinti bűnökkel és egyéb fogyatkozásokkal terhes állapatját. és meggyőzetvén a valóságos igaztúl, azt itíli maga felől, hogy nem böcsülletet és dicsíretet, hanem orczapirulást és gyalázatot érdemel. Másik, akaratban vagyon: mikor ember kívánja, hogy mások olyannak tartsák őtet a minémű, és nemcsak illetlen böcsülletet nem kíván, hanem örömest szenvedi, ha érdemlett böcsülletben sem tartatik, vagy érdemetlen gyaláztatik. Amaz első dolog nem lehetett Krisztusban, úgymond Sz. Bernárd, mert, magát ismérvén, tudta, hogy ő Isten fia, minden tisztaságnak kútfeje és minden böcsülletre méltó: hanem az ő alázatossága abban volt, hogy, a mi példánkért és az alázatosságnak böcsülletes szeretéséért, nem úgy viselte magát, mint méltóságához illett, sőt akarta, hogy egyebek se úgy tiszteljék őtet, a mint érdemlette, hanem az érdemetlen gyalázásokat és kisebbítéseket jó kedvvel szenvedte.

Erre az alázatosságra tanított minket Krisztus nyelvével és prédikálásával, mikor törvényt hirdetett és sententiát mondott, hogy: Valaki magát felmagasztalja, megaláztatik; valaki megalázza magát, felmagasztaltatik. A végvacsora előtt, nagy alázatossággal megmosá tanítványi lábait: példát adván, hogy senki ne szégyenlje megalázni magát és egyebek lábaihoz borulni, ha ő, Úr és Mester lévén, ezt mívelte. Egyszer a tanítványok azt kérdék tőle: Kicsoda nagyobb Isten országában? Krisztus egy ártatlan gyermeket mutata, és azt mondá, hogy mennyországba nem mennek, ha ehez hasonlók nem lésznek. Nem üdőnek és vékony okosságnak, hanem alázatosságnak hasonlatosságát kívánta: melylyel a hiuságos dicsekedéstűl és tisztességkívánástúl üresek légyenek, mint a gyermekek. Világosban magyarázván, mit akar, azt mondá, hogy Isten előtt nagyobb, a ki úgy megalázza magát, mint a gyermek.

Cselekedetivel és példájával ennél is világosban tanította Krisztus az alázatosságot. Mert elsőben: valami jó volt benne, azt mindenestűl Istennek tulajdonította, Isten javainak vallotta: tudományát, Atyja tudományának; cselekedetit, Atyja cselekedetinek mondotta.

Másodszor: a fulákos nyelvek szidalmit nagy alázattal viselte. Mennyiszer gyaláztatott azzal, hogy paraszt nemből való; kézi-

munkás ember fia? sőt magát is azzal csúfolták, hogy asztalos, paraszt: mintha Isten előtt nagyobb tekintet volna a testi nemességre, hogysem a szent életre. Mennyiszer nevették, csúfolták, tréfálták tanítását; mintha bolondságot mondana? Mennyiszer mondották, hogy megbolondult, megdühösült; a mi ezeknél nagyobb, mennyiszer, és mely nagy bűnökkel vádolták őtet? Néha, latrokkal társolkodónak, dobzódónak, boriszáknak nevezték. Néha, istenkáromló volt neve. Néha azt mondották, hogy ördöggel vagyon szövetsége, kinek erejével cselekeszik mindeneket. Néha azzal gyűlölték, hogy országháborító, pártolkodásokszerző, és különben meg nem maradhat Zsidóország, hanem ha ez az ember megöletik, mindnyájok veszedelmének távoztatásáért. Végezetre, csalárd, álnak, községcsalogató volt az ő neve.

Ezeket a gyalázatos kisebbségeket és rágalmazó szókat, ezeket a sok vétkek szidalmit, melyeket hamisan fogtak reá, alázatos csendeszséggel szenved e Krisztus. Soha meg nem haragudt, soha nem feddődött, soha boszút nem állott; sőt kemény szót sem szólott. Nem úgy szenvedte pedig a rágalmazó nyelveket, mint mi. Mert, hatalmas erejével, megköthette volna torkát, megzabolázhatta volna nyelvét a káromlóknak. De akarva szenvedte: példát mutatván, hogy az emberek szavát, ítíletit, gyalázását, hamis vádolását, alázatoson tűrjük. Eszünkbe jutván, hogy érdeme nélkül, több és nagyobb gyalázatokat viselt az Isten Fia: mi pedig bűneinkkel többet érdemlettünk, hogysem a mennyit szenvedünk.

Harmadszor: minthogy talám a szidalmazó nyelvek sértegetési nem oly nehezek, mint a cselekedetek gyalázási: ennek szenvedésével is böcsüllé és tanítá Krisztus az alázatosságot. Mert választva és szabadakarva, számtalan kisebbségeket szenvedett. Mikor elsőben világra jöve, atyjafiai és vérszerént-való rokonsági között, szállást nem találá, hanem házból kirekesztetvén, istállóban születék, jászolba pólyáltaték. Azután, mintha ő benne valami megvető volna, környülmetélték; a penitenciatartó bűnösök között, Jánostúl megkeresztelteték.

Élete folyásában, emberek söpreje és csúfja volt; de kiváltképen halálakor. Mert harmincz garason adaték el, mint alávaló: gyilkos Barabbásnál halálra méltóbbnak ítíltetik, mint országhábor-

gató: csúfos ruhába öltöztetik, mint bolond; arczúl pökdösteték, mint káromló; vereségekkel sanyargattaték, mint gonosztévő; végre, latrok közé feszítteték, mint latrok fejedelme.

Ennél inkább meg nem aláztathatott az isteni felség; ennél nagyobb gyalázattal nem illethetett az ártatlanság; és mind ezeket kívánva szenvedte: oly alázatossággal, hogy, mint a bárány, száját nem tátotta, kedvetlenségét nem jelentette.

Végezetre, mikor olyat cselekedett Krisztus, melyből dicsíreti származhatott: megparancsolta, hogy titkon tartsák, senkinek ne hirdessék, sőt mikor a község, látván csudatételét, királyságra akará emelni, pusztába futa a tisztesség előtt. Színeváltozásának dücsőségét csak három tanítvány előtt mutatá: gyalázatos kínt, a Kálvárián, mindenek láttára szenvede. Ilyen volt a Krisztus példája, melylyel minket tanított; hogy, az ő alázatosságát látván, szégyennek tartsuk a kevélységet: miképen Rebeka általlott tevén ülni, látván, hogy gyalog járt az ura Izsák.

Sok egyéb isteni jószágok voltak Krisztusban: de hogy értsük, mennyire böcsülli Isten az alázatosságot, Sz. Pál ennek tulajdonítja a Krisztus nagy dücsőségét: mert mikor azt mondotta volna, hogy szolgai ábrázatba öltözvén, engedelmesen megalázta magát: utána veté, hogy ezért magasztalta őtet Isten mindenek felibe.

Az ő szent anyjában is, noha számtalan jószágok voltanak: de az egy alázatosságot említi Boldogasszony, hogy tekintette ő benne Isten, mikor anyjává választotta. Akarván ezzel ismértetni, hogy semmit inkább nem böcsül Isten emberben, mint az alázatosságot.

Hasznát és szükséges voltát az alázatosságnak, úgy tetszik, leginkább két dologból tudhatjuk:

Első dolog az, a mit Aranyszájú Sz. Jánossal a töl b atyák tanítanak, hogy az alázatosság fondamentoma, gyökere, forrása, sőt anyja, dajkája, erőssége, kincstartóháza minden tekélletes jószágoknak. Ezekkel a böcsülletes nevekkel ismértetik, hogy miképen az épület elomol fondamentom nélkül; a zöldelő fák és szagos virágok gyümölcsöt nem adnak, hanem elhervadnak és száradnak gyökér nélkül; a gyermekek nem születnek, fel sem neveltetnek anyai dajkálkodás nélkül: úgy a keresztyéni erkölcsök és mennyei

jószágok nem lehetnek alázatosság nélkül. Azért, ha a ki fát akar nevelni és gyümölcsössé tenni, azt míveli, a mit az evangeliomi kertész, azaz gyökerét ássa, öntözi, ganéjozza, mivel a gyökér erejében vannak a gyümölcsök: annak is, a ki gyümölcsöztetni akarja a több jószágokat, az alázatosságot kell nevelni, melynek fogyatkozása elsoványítja és kiszárasztja minden jószágok szépségét.

A hit nem lehet alázatosság nélkül. Mert a ki fogva nem tartja okoskodásit alázatos engedelmességgel, bolondságnak itíli az isteni dolgokat; kire nézve mondják a szent atyák, hogy a kevélység anyja minden eretnekségnek. Mert különben eretnekség nem lehet, hanem ha ember magában bizakodván, többet tulajdonít maga értelmének és tudományának, hogysem a régi közönséges *ecclesia*-nak és szent atyák tanításának.

A szeretet mivel gerjed és nevekedik inkább, mint ha a magunk alacsony és méltatlan kicsinységét, isteni felséghez képest, semminek tartjuk, és magunk utálásával Istennek tiszteletire és szerelmére emeltetünk? Valaki magát nagyra böcsülli, Istent nem böcsülli: valaki magát megalázza, Istent nagynak vallja és szeretni akarja. Ha azért a tűz hamu alatt tartatik elevenen: az isteni szeretet is, az alázatosság fedele alatt bátorságos.

Az atyafiúi szeretetnek és egyességnek megtartása, úgy tetszik, teljességgel az alázatosságon fordul. Mert miképen a kevélyek, egymás előtt kadposván a konczot, a világi jószágon, tiszten és méltóságon mindenkor veszekednek: úgy az alázatos emberben semmi oka nem találtatik a háborgásnak. Azért mindenekkel békességesen alkoszik. Mert magát semminek, egyebeket magánál jobbaknak itíl; dicsíretet és dücsőséget nem kíván; senkit nem utál és nem gyaláz; sőt ha valakitűl gyaláztatik, vagy károsíttatik, nem törődik rajta: mert eszébe jut, hogy ennél többet és nagyobbat érdemlett, mivel sokszor méltó volt pokolra. Annakokáért valamit szenved, semminek tartja, ahoz képest, a mit érdeme szerént kellene szenvedni. Azt is meggondolja, hogy az Isten Fiát, a mennyei bölcseségnek és minden szentségnek tárházát, kisebbséggel és gyalázattal illette a világ: és ebből kihozza, hogy igen csalatik itíletiben a hazug és csalárd világ. Kire nézve, mind dicsíretit, mind gyalázatit

hamisnak és hazugnak tartván, azon meg nem indúl. Ilyen gondolatokkal minden gyűlölség, veszekedés és nyughatatlan háborgás gyökerét kivagdalja az alázatosság.

Ha azért csendesz és nyugodalmas állapatot kívánunk e világon; ha minden jószágokkal bővelkedni akarunk, alázatosok legyünk. Mert ő maga Krisztus, mikor azt parancsolá, hogy alázatosságot tanuljunk tőle, utána veté, hogy ezzel találunk nyugodalmat lelkünknek. A kevélység pedig soha békeségben nem marad: mert akármi kicsiny dologból irígységre, bos zúkívánásra okot talál. Tekintsétek ama felfuvalkodott Ámánt. Első volt a hatalmas király udvarában, mindennel bírt, mindennek parancsolt: mégis dúl-fúl, búsul, nyughatatlankodik, és azt mondja, hogy, úgy tetszik, semmie nincsen. Valjon, mi az oka ennek a nagy törődésnek? Csak az, hogy Mardokeus süveget nem vetet, nem emelkedett előtte. Oh bolondság! Ily kicsiny dolog a kevély embernek minden boldogságát méreggé fordítja, semmivé tészi. Ha azért lelki békeség és csendesz nyugodalom vagyon e világon, egyébütt nincsen, hanem az alázatos emberben.

Egy szóval, miképen a kevélység kútfeje és eredete minden bűnnek: úgy az alázatosság minden jónak gyökere és forrása, minden ördögi incselkedések győzedelme. Megmutatá Isten egyszer Sz. Antalnak az ördög hálóit, tőreit és kelepczéit, melyeket egész föld színén oly sűrűn terjesztett vala, hogy egymást érték. Elijede a szent jámbor, és felkiálta: Uram, ki kerülheti el ezeket, hogy meg ne essék? Azt felelé Isten: Csak egyedül az alázatosság kerülheti el ezeket a tőröket.

Szoros a mennyország útja: csak az mehet által rajta, a ki igen meghajol és kicsinynyé lészen. Azért írja Sz. Ágoston, hogy nincs egyéb út az igazságra és mennyei boldogságra, hanem a melyet mutatott Isten: ez pedig, első, az alázatosság; második, az alázatosság; harmadik, az alázatosság: és valamennyiszer kérdezsz, annyiszor mondom, hogy nincs egyéb útja mennyországnak, hanem az alázatosság. Nem azért, úgymond, hogy több jóságok nem volnának: hanem azért, hogy oly szükséges az alázatosság, hogy ha minden jó cselekedettel együtt, elől és utol nem jár, haszontalanná tészen mindeneket a kevélység.

Második dolog, mely az alázatosságnak hasznát és szükséges voltát kimutatja, a sok szép mennyei áldások és *privilegiomok*, melyeket Isten kiváltképen igért és adni szokott az alázatosoknak. Napok és hetek kellenének ezek számlálására: le kellene írnunk a sz.-írásnak nagy részét, ha minden ajándékokat előhoznánk, melyek az alázatosságnak üdvösséges gyümölcsét és hasznát kimutatják.

Ha lelki tudatlanságban és vakságban nem akarunk élni; ha hamisságtúl nem akarunk csalatni; ha mennyei tudományt és bölcseséget szeretünk: alázatosok legyünk, mert a hol alázatosság vagyon, ott bölcseség vagyon. A kevélyek sem Istent, sem magokat, sem felebarátjokat nem ismérik: azért merő sült bolond kérdések és dicsekedések vagyon. Egyik azt kiáltja: Én vagyok, a ki magamat teremtettem. Másik azzal dicsekedik: Egyedül magam vagyok, semmik hozzám képest egyebek. Harmadik azzal kérkedik, hogy az egész világot elgyőzte, és senki csak száját sem meri tátani ellene. Emez arra vágyódik, hogy az egeket meghágja, és csillagok felibe tegye királyi székét: ama pedig nyilván mondja, hogy nincs oly Isten, ki az ő szándékát megfoghassa. Ezek mind balgatagságok. De nem csuda, ha így beszélnek a kikben alázatosság nincsen: mert csak ott vagyon a bölcseség, a hol alázatosság vagyon. Az alázatosok ismérik az Istennek végetlen felségét; tudják a magok alacsony állapatját; értik, hogy az igaz tisztesség és böcsüllet nem a világnak hiúságos *ceremoniajá*-ban vagyon, hanem a tekélletes alázatosságban. Ez ama mennyei tudomány, melyről háladással mondja Krisztus, hogy a világ bölcseitől elrejtetett és a kisdedeknek megjelentetett.

Ha Istent igazán akarjuk tisztelni, meg kell magunkat aláznunk. Mert csak a maga megalázó ád Istennek méltó tiszteletet; mivel a benne való jókért, minden dicséretet és dücsőséget épen Istenre térít: semmit abban el nem lop maga számára.

Ha kívánjuk, hogy kegyes szemeit reánk fordítsa Isten és tekintetivel áldomásit reánk terjeszsze: alázatosok legyünk. Mert ő az alázatosokat szemléli az égen és földön.

Ha isteni vígasztalásokra vagyon szükségünk, megalázzuk

magunkat. Mert szokása Istennek, hogy szép vígasztalásival örvendezteti az alázatosokat.

Ha kívánjuk, hogy imádságunk Isten eleibe hasson és minden jót nyerjen: alázatosságba öltözzünk. Mert az alázatosok könyörgése mindenkor kedves Isten előtt: és az egeket általhatván, igyenesen Isten székihez mégyen.

Végezetre, ha Isten kegyelmébe akarunk jutni: az alázatosoknak szokott Isten irgalmason kegyelmezni. Ha kívánjuk, hogy velünk lakjék Istenünk: az alázatos lélekben lakik Isten, hogy azt mennyei életre elevenítse. Ha a mennyei dücsőségre vágyódunk és üdvözülni akarunk: alázatossággal kell ennek végbemenni. Mert Isten az alázatosszívűeket üdvözíti és dücsőíti. Egy szóval, Istennek kiadott fogadása és igírete az, hogy: Valaki magát megalázza, felmagasztaltatik. És nyilván való példával tudjuk, hogy az Isten haragjának és ostorának távoztatására erősebb és foganatosb eszköz nincsen az alázatosságnál. Mert noha Illés prófétával megmondatá Isten Ákhábnak, hogy gonoszságáért megrontatik: mindazáltal, látván az Úr Isten a veszett királynak alázatosságát, azt mondá Illésnek: Látod-e mint megalázta magát Ákháb? Én sem ostorozom őtet, a mint fenyegettem.

Böcsülletessé tette azért Krisztus maga tanításával és példájával az alázatosságot, szükséges nagy hasznait sokképen ismértette igíretivel és adományival: de ha nem tudjuk az alázatosságnak mivoltát és tulajdon cselekedetit, ha azokban erkölcsünket nem gyakoroljuk, alázatosok nem lehetünk. Azért lássuk, miben áll az alázatosság.

II. RÉSZE.

Gyökere és fondamentoma az alázatosságnak értelmünkben vagyon. Mert a ki nem csak testének, de sokkal inkább lelki állapatjának fogyatkozásit és nyavalyáit valósággal nem isméri, alázatos nem lehet. Azért, a ki igaz alázatosságra akar jutni, szükség érteni, hogy ő semmiből teremtetett: és ha Istentűl nem tartatnék, mindjárt semmi lenne. Ennek-felette tudni és érzeni kell, hogy

maga crejével semmi üdvösséges jót nem cselekedhetik, sőt nincs oly gonoszság és vétek, melybe nem esnék, ha Istennek kegyelmes kezei nem oltalmaznák.

Ezek a tekélletes igazságok, noha fondamentomi az alázatosságnak, de nem ezeknek értelmében, hanem akaratban áll az alázatosság. Azért az ilyen értelemhez tekélletes jó akarat kívántatik, melylyel minden gondolatinkat és cselekedetinket úgy rendeljük, mint ezek az igazságok kívánják.

Az alázatosság tehát, oly tekélletes akarat, melylyel ember, magához illendő alacsonyságot kíván és örömmel szenved: úgy, hogy maga sem tulajdonít, mástúl sem kíván annál nagyobbat a mi őtet illeti. Miképen azért magunk ismérveti abban áll, hogy voltunknál nagyobbnak ne itíljük magúnkat; hanem értsük, hogy fogyatkozottak, szűkölködők, gyalázatra méltók vagyunk, mivel magunktúl, semminél és bűnnél egyéb nincs bennünk: azonképen az alázatosság abban áll, hogy kívánjuk, és akarjuk, hogy mindenek annak tartsanak, a mik vagyunk, és nem nagyobbnak: úgy, és ne feljebb böcsüljenek, a mint méltók vagyunk.

A deákok a kevélyt feljebbezőnek nevezik: mert a kevély feljebb alítja magát, és kívánja, hogy mások is nagyobbra tartsák, hogysem a miben vagyon. Azért mondja a sz.-írás a kevély ördögről, hogy az igazon meg nem állott, hanem feljebb vágyódott. Az alázatost pedig földrehajlottnak híják, mert az alázatos emberben igaz bölcseség vagyon: azért, először, megválasztja a mi magának tulajdona és sajátja, attúl, a mi Istené ő benne. Természetinek létét, tehetségének erejét, cselekedetinek jóságát, mindenestűl Isten ajándékának tartja, és nem olyan háládatlan, mint a kirűl írja Sz. Dávid, hogy a kölcsönt vissza nem adja: hanem a jónak minden dücsőségét és tisztességét arra téríti, a kitűl kölcsön vette. A bűnöket pedig, a mindennapi eseteket és erőtlenségeket maga tulajdoninak isméri. Mert magunktúl fogyatkozásnál egyéb nincs bennünk. Másodszor, általérti, hogy ember a gonoszért nem dücsőséget és tisztességet, nem dicsíretet és előmenetelt, hanem gyalázatot, kisebbséget, rágalmazást érdemel; és eszében forgatja, hogy ha egy halálos bűnért, méltó ember, hogy a pokol kínját és örökkévaló gyalázatát szenvedje: mit érdemel, a ki sok

vétkekkel terhes? Efféle tekélletes igazságokkal, írja Sz. Dávid, hogy alázatosságra viszi Isten az embert.

Vajha ezeket az igazságokat gyakran szemünk előtt viselnők, és szívünkbe oltván, jól meggyökereztetnők! könnyű volna bezzeg alázatossá lennünk. A ki isméri, hogy magától semmi, és hogy bűnnel egyebet tulajdon erejéből nem cselekedhetik; a ki hiszi. hogy a mi jó benne vagyon, Istentől vagyon: valjon, nem azt kiáltja-e, hogy Istené a dücsőség, néki pedig tulajdona a szégyen és gyalázat? A kinek eszébe jut, mennyiszer bántotta bűneivel kegyes teremtőjét; mennyiszer érdemlette az örök kárhozatot: valjon, mikor gyaláztatik és megutáltatik, nem azt mondja-e: semmik ezek ahoz képest, a miket érdemlettem?

Sok különböző indulati és cselekedeti vannak az alázatosságnak, melyeken, mint garádicsokon, elébb-elébb mehetünk annak tekélletességében.

Első és legalsó cselekedete az, hogy ember, szeme előtt viselvén erőtlenségét, ne kövesse azokat, kiket a sz.-írás bolondoknak nevez, mert magokban bíznak: hanem, a magában való bizakodást félretévén, Istenben vesse reménységét. Bízzék bátor, és üdvösséges nagy dolgokhoz kezdjen: de Istenben bízzék, ő tőle kérjen és várjon segítséget, maga erejében és emberi segítségben semmit ne bízzék. Mert valaki Isten kívül keres segítséget, gyakran úgy jár, mint Ádám segítő társával, kitől elrontaték: vagy, mint a ki törött nádhoz támaszkodik, mely csak esetet és kezének sérelmét szerzi, erőtlen segítésével.

Második és feljebbvaló cselekedete az alázatosságnak az, hogy ember nemcsak kívánságát tartóztassa a magas és méltóságos állapatra való vágyódástól, hanem azokat, tehetsége szerént, elkerülje És miképen Krisztus elfuta a királyság előtt, Mózes a fejedelemségtől, Jeremiás a prófétálástól, több sok szent jámborok az egyházi és világi méltóságoktul mentették magokat: úgy a kiben alázatosság vagyon és méltatlanságát érzi, nem ásít a felső polczra; nem néz arra a mit böcsülnek és mutogatnak a világ fiai; nagy tisztekre és felső helyekre nem szaggat: hanem miképen az olaj- és fügefa, a szőlővel együtt, kérve sem akarák a fák között való királyságot felvenni,

melyet a tövis egy szólításra felvállala, sőt égetéssel fenyegeté a ki nem enged néki: úgy az alázatos ember kerüli azt, a min a kevélyek kapnak, és alacsony állapatjának kicsinységével megelégszik. Mert, maga fogyatkozását és vétkeit ismérvén, nem itíli magát nagyobbra érdemesnek: sőt, semminek tartván magát, akármi kicsiny állapattal megelégszik, azt is érdeme felett valónak alítja. E mellett, tudván gyarlóságát, kívánja, hogy távul légyen tőle valami felgyulaszthatja a kevélység taplóját: azért nem szaggat a tekintetes fényességre. Végezetre, az alázatos embernek igaz bölcsesége annyira böcsül mindent, a mennyire érdemli: azért, a világi jókat aprólékoknak és semminek tartván, nem nagy különbséget tészen közöttök, és megelégszik akármivel.

Nem ellenkezik az alázatossággal, hogy ember azokért a mennyei ajándékokért, melyekkel Isten őtet áldotta, alkalmatosnak és Isten segítségével elegendőnek itílje magát valami gondviselésre és tisztességes hivatalra: elég, ha magát méltatlannak itíli abból, a mi magáé. Mert magát, méltatlannak és alkalmatlannak tartván a magáéból, Istentűl vett és reménylett segítségekkel alkalmatosnak és elegendőnek itílheti. Igy cselekedett Sz. Pál, ki magát tekintvén, azt mondotta, hogy nem méltó az apostoli névre: Istenre nézve pedig, azt írta, hogy alkalmatos az apostolságra, és mindenre elégséges, Isten segítségével.

Harmadik és az elsőknél magasabb cselekedete az alázatosságnak az, hogy hiúságos dücsőséget, azaz dicsíretet, tiszteletet, nagyraböcsülést ne kívánjon az ember szent életéből: sőt elrejtse és titkolva a benne való jót. Mert el akarja veszteni aranyát, a ki piaczra terjeszti: bátorságoson őrzi, a ki erős lakat alatt tartja. A tüzet béfedik hamuval, ha megakarják tartani: az életnek szentsége is, az alázatosság hamva alatt lehet maradandó. És a ki javait mutogatja, úgy jár, mint Ezekiás, ki elveszté kincsét csak hogy mutogatá. Meggondolja tehát az igazán alázatos, hogy, tekélletes igazság szerént, nincs miben dicsekedni. Mert ha jó vagyon benne, Istené, nem övé: veszedelmes lopás pedig, az Isten tisztességét magára fordítani; a mi másé, abból dicsíretet kívánni. Azért elhiszi, hogy Istent illeti a dücsőség: miénk csak a gyalázat és szégyenvallás. És miképen ama jámbor szolga, mikor eltörette és csaknem megvette vala az ammoniták várasát, akkor hívá urát a táborba,

hogy övé lenne a megvételnek dücsősége: úgy az alázatos ember, fárad, törődik, munkálkodik, és Istennek engedi a dücsőséget.

Ennek-felette, nemcsak attúl tart, hogy a mi jó láttatik benne, talám az sem tiszta, talám restség, hidegség és nem igyenes czélra néző rendelés volt benne: de ha tiszta jó is, sokkal többel tartozik annál, és oly kevés, a mit mível, ahoz képest a mit kellene mívelni, hogy gyalázatot érdemel kicsinységével. Tudja azt is, hogy sem jóvá, sem gonoszszá nem tészen senkit az emberek itílése és dicsírése: azért semminek tartja ezeket. Sőt, miképen Krisztus néha elrejtezett csudatétele után; néha tiltotta, hogy ne hirdessék, csak azért, hogy a dicsíretet elkerűlné: úgy a Krisztus-követő alázatos nem mutogatja, hanem örömest rejtve tartja javait. Ha pedig Istentűl oly állapatban helyheztetett, mely nem lehet tisztelet nélkül: az alázatosság arra nem viszi, hogy elhagyja magát és állapatját meg ne böcsültesse külsőképen: de eszében tartja, hogy nem néki tészik a böcsülletet, mivel ő gyalázatra érdemes, hanem a tisztnek, mely Isten rendelése. Azért mint a tisztet, úgy a tisztességet azért vészi fel, hogy Istennek és felebarátjának alkalmatosban szolgálhasson.

Negyedik felséges cselekedete az alázatosságnak az, hogy ember meggondolván, minémű gyalázatot és veszedelmet érdemlett bűneivel, utálja és minden kisebbségre érdemesnek érzi magát. Azért kívánja és örömest szenvedi, hogy mindenek utálják és semminek tartsák őtet. Megválasztja az alázatos ember az aranyat a sártúl: a mi jó benne vagyon, azt épen és igazán Istennek tulajdonítja; annak dicsíretét és dücsőségét néki engedi. Csak azt tartja magának, a mi tulajdon sajátja, azaz a vétket és veszedelmet. És mivel a bűnnek igaz zsoldja gyalázat, kisebbség, vereség, halál, ezekre méltónak isméri magát, és méltán irtózik magától, mint utálatos dögtűl.

Ötödik felsőbb és csudálatosb garádicsa az alázatosságnak az, hogy noha az alázatos ember isteni ajándékkal ékesíttetett; noha a tekélletességnek tetejére jutott; noha mindenek csudálkozásával, dicsírésével, dücsőítésével terheltetik igazsága: de szűvéhez nem ragad semmi a dücsőségből és tiszteletből, hanem, egyebek előtt nagy lévén, magában kicsinyen marad. Valóban és igazság szerént Isten előtt mindeneknél kisebbnek, alábbvalónak, vétkesbnek vallja

és tartja magát, sőt kívánja, hogy mások is annak tartsák és magokat úgy viseljék hozzá, mint olyanhoz.

Csudálatos *paradoxom*, nehéz-hitelű dolog ez. A ki szent és jámbor, valjon vak-e, vagy bolond, hogy nem isméri javait? És ha nem isméri, mint adhat Istennek hálákat reája terjesztett javaiért? Ha érti és tudja javait, mint itíli a pogánynál és a czégéres gonoszságokkal terheseknél magát alábbvalónak, fogyatkozottabbnak?

Keresztyének, az alázatosság sem vakká és bolonddá, sem háladatlanná nem tészi embert: hanem arra viszi, a mit a nagy szentek cselekedtek, és a mit Isten parancsolt. Sz. Pál azt itíli magáról, hogy az apostolok között kisebb, alacsonyb, és nem méltó, hogy apostol nevet viseljen. Tovább mégyen, és azt hirdeti, hogy ő a keresztyének között utolsóbb és kisebb. Ez sem elég, hanem az igazat szégyen nélkül kimondja, hogy ő minden bűnösök között első és legnagyobb bűnös. Ezzel sem elégedvén, nyilván kifejezi, hogy ő semmi. Sz. Ignatius martyr, Efesomba, Smirnába, Magnesiába, Rómába írt leveleiben, mennyiszer írja, hogy legkisebb mindenek között? Sz. Gergely attúl fél, hogy az ő bűneit országos romlással ne verje Isten. Ama földi szerafin, kinek szentségét nem győzi csudálni a világ, nyilván mondotta, hogy ő rosszabb és gonoszabb mindeneknél. Ezeket pedig nem hazugúl, és képmutatásból, hanem értelmek és itíletek igazságával mondották.

A sz.-írás parancsolattal kötelez válogatás nélkül minden embert, hogy mást mindent magánál feljebb valónak és böcsülletesbnek tartson. Krisztus urunk nemcsak parancsolja, hogy senki eleibe ne üljünk, mindenek után való helyt foglaljunk, mindeneket nálunknál előbbkelőnek alítsunk: hanem arra tanít, hogy a ki Isten itíletiből legnagyobb és böcsülletesb közöttünk, maga itílete szerént, legalacsonyb és kisebb légyen. Mert ha alázatosság nélkül nem lehet a szentség, a nagy szentség sem lehet nagy alázatosság nélkül. Azért a Krisztus iskolájában, a ki egyebek felett nagyobb szentségre akar jutni, egyebeknél alacsonyb szolgának kell magát ismérni.

Nem ellenkezik az alázatossággal, hogy ember ismérje magában az Isten ajándékát: hogy magát tudósbnak, józanbnak, okosbnak, adakozóbbnak tartsa, ama tudatlan, tolvajló, részeges, fajtalan

embernél. Azért az alázatos Sz. Pál tudta és háladással értette, minémű nagy kincseket rakott Isten ebbe a választott edénybe; és arra nézve írta, hogy ő benne oly nagy tudomány vagyon, melyet senki a világi bölcseségnek fejedelmi közül nem tudott: oly okossággal áldatott, mely sok nemzetségekben nem találtatott. Az is ő szava, hogy mindeneknél többet munkálkodott Istenért. De e mellett, akaratját lenyomta és magát semminek tartotta. Mert azt mondotta-e, hogy mindeneknél többet munkálkodott? De melléje vetette, hogy nem ő tőle volt az, hanem Isten ajándékából. Azt írta-e, hogy nem kisebb a több apostoloknál? De mindjárt megorvosolta a kevélység ellen, és melléje írta, hogy ő ugyan csak semmi.

Négy oka vagyon, melyért akárkiben mennyi sok jó légyen, magát azokért mások eleibe nem teheti.

Először: a ki megválasztja, a mi ő benne Istené és a mi tulajdon magáé, általérti, hogy csak az ő benne dicsíretes, a mi Istené: a mi pedig sajátja, az csak gyarlóság, fogyatkozás, vétek. Mivel azért, a mi másé, azzal, nem dicsekedhetünk; a mi magunké, azzal senkinél jobbak nem lehetünk; sőt vétkesek és harag-érdemlők lészünk: világoson következik, hogy semmi nincs bennünk, miért kelljen más valaki eleibe ülnünk.

Másodszor: senki közülünk nem tudja egyebek szűvejárását és bűneiből kitérését; senki nem látja minémű ajándéki vannak Istennek másokban. A maga vétkeit és fogyatkozásit kiki látja s érzi. És, ha lelkiismereti nem furdalja is, mivel Istennek fényes szemei mélyebben látnak, nem tudja, ha Isten kedvében vagyon-e vagy haragjában: mert, hogy bizonyos lenne alázatosságunk, azt akarta Isten, hogy magunk előtt bizonyos ne légyen lelki állapatunk. Azért vakmerőség nélkül nem ítílheti senki magát annál jobbnak, a kinek állapatját nem tudja. Azt is e mellé adván, hogy a ki ezelőtt egy órával nagy bűnös volt, egy szempillantásban nagy szentségre juthatott: és jutott-e vagy nem, mi nem tudjuk.

Harmadszor: mennél nagyobb szentségre emeltetik ember, annál nagyobb mennyei világossága vagyon: annái jobban érti akármely apró vétkek rútságát: annál több fogyatkozásokat talál magában. Ha a verőfény sugára bé nem jő házunkba, port nem

látunk: de ha egy kis lyukacskán béfurja magát a fényesség, oly sűrű por látszik, hogy egymást éri. Megismeré és megvallá Ábrahám, hogy por és hamu: de nem mikor Egyiptomban bújdosott az éhség előtt, vagy mikor egyéb sok nyomorúságokat szenvedett; hanem mikor Isten előtt állott. Mi is akkor értjük fogyatkozásinkat, mikor Isten előtt forgunk: mikor az ő szépsége mellé támasztjuk rútságunkat: mikor az ő világosságával lelkünk setétsége megtisztíttatik. A ki nem tud írni, vagy muzsikálni, oly képekre és énekekre csudálkozva bámul, melyekben számtalan fogyatkozást ismér, a ki érti a mesterséget. Így vagyon a lelki dolgok állapatja. A kiben isteni bölcseségnek fényessége vagyon, ott is fogyatkozást talál magában, a hol egyebek nem találnának. Mert miképen setét éjszakán látszanak a csillagok, ottan nem tetszenek, mihent felkél a nap: úgy a hol az alázatosságnak világossága nem fénylik, tetszenek valaminek az emberi tekélletességek; de mind béfedetnek és homályosodnak, mihent feltetszik az alázatosság.

A szent emberek azért magok vétkeinek szemlélésében és irtogatásában elég dolgot találnak, nem érkeznek egyebek fogyatkozásinak vizsgálására. Annakokáért, az ő ismeretek és tudások szerént, igazán mondják, hogy náloknál bűnösb embert nem találnak.

Negyedszer: azt gondolják a szent emberek, hogy ha Isten úgy megvonná tőlök kegyelmes segítségét, mint a gonoszoktúl; ha ő eleikbe olyan botránkoztató okokat, olyan veszedelmes alkalmatosságokat, izgatásokat, kísérteteket bocsátana, miniműkben vannak a legnagyobb bűnösök: talán olyan és annál is nagyobb vétkekbe esnének. Ellenben, ha ama gonosznak annyi segítséget és alkalmatosságot adott volna Isten a jóra, mennyit nékik adott: talám nagyobb szentségre jutott volna. Mi bizonyoson nem tudhatjuk, ha ezek így lettek volna-e: de tudhatjuk, hogy ezek lehetségesek: mivel Üdvözítőnk mondotta, hogy ha Tyrusban lettek volna a csudák, melyek a zsidók között voltak, penitencziatartásra indultak volna. Ez pedig elég arra, hogy senki magát más felibe ne emelje: hanem arra hagyván az ítéletet, a ki tud mindeneket, maga ismeretinek tekélletességével, minden embernél alábbvalónak tartsa magát.

Mindezekre nézve, az igaz alázatos fel nem fuvalkodik, akármennyi jókban is, sőt mindenből okot vészen maga alázására. Ha látja, hogy Isten ajándéki vannak benne: meggondolja, hogy Isten kincse bízatott egy gyarló edényre, melyet ha jól nem őriz, sőt, ha hasznot nem szerez belőle, kárhozatjára fordul. Azt is eszébe juttatja, mit mívelne más, ha ilyen áldásokkal előztetnék Istentől. Ha elmés, vagy tudós; ha gazdag és bőcsülletes állapatú: meggondolja, hogy annál nagyobb számadása lészen, mennél többet bízott Isten reá. Ha felebarátjának esetit hallja: eszébe jut, hogy ő is megeshetik; és, ha Istentől elhagyatnék, megesnék mint akárki. Azt sem felejti el, hogy a ki egy órában elesett, másban felkelhet. Annakokáért nem jár úgy, mint a ki megutálá a publikánust, Mária Magdolnát megitílé: mely két példából megtanulta, hogy másnál jobbnak ne alítsa magát, ha csalatni nem akar. Mert künnyű Istennek a kemény kövekből Ábrahám fiait szerezni.

Meghallátok, keresztyének, a Keresztelő János alázatosságát. Megtanulátok, mi kívántatik az alázatossághoz. Azért kövessétek a Sz. Dávid példáját, ki azt írja, hogy ő felettébb megalázta magát. Mert mennél nagyobb valaki, annál inkább meg kell alázni magát: nem egy, vagy két dologban, hanem teljességgel mindenben. A mely búzakalász aláhajol, több szem vagyon benne, hogysem az igyenesen felállóban. A mely fának ágai terhesek gyümölcscsel, aláhajolnak: az üres vesszők mennek sugáron. Nincs künnyebb dolog, úgymond Sz. Bernárd, mint hogy alázatosok legyünk. Mert telik vagyunk alázás okaival, és, ha Isten előtt nincs utálatosb, mint a szegény kevély, méltán gyűlölséget érdemlünk, ha megismérvén fogyatkozásinkat, még is kevélykedünk. Kitől oltalmazzon az Atya, Fiú, Szentlélek Isten. Amen.

Mely üdvösséges a magunkismérése.

(Adv. III. vas. második besz.)

Természet hajlandósága hozza minden embernek a tudásnak kívánását. Azért az emberi elménck sugára örömest vizsgálja nemcsak a föld színén látható állatok természetit, hanem a földben temettetett érczeknek, sőt az egekben helyheztetett csillagoknak

erejét és tulajdonságit. És miképen Salamon addig nem nyugodott, míg a legkisebb füvecskén kezdvén, a legnagyobb fák, barmok, röpülő csúszó és úszó állatok mivoltát és minéműségét által nem értette elméjének nagyvoltával: úgy a több emberek értelme telhetetlen nemcsak a régen lett dolgoknak, hanem a természet titkainak és felséges dolgainak általértésében.

De közönségesen abban vétkezünk, csaknem mindnyájan, hogy a mit legszükségesb tudni, arrúl nem tudakozunk. Mert kicsoda közülünk, ki, magába szállván, igazán akarná tudni és érteni, kicsoda ő? Ki tudakozik magától, ki vagy? Minémű vagy, mind természeted állatjában, mind erkölcsödre és magadviselésére nézve?

Hallátok az evangeliomban, mely szorgalmatoson, mely sokképen tudakoznak a farizeusok Sz. Jánostúl: Te ki vagy? Illés vagy-e te? Próféta vagy-e te? Hát mi vagy? Ki vagy? Mit mondasz? Mit keresztelsz? A kik ennyi különböző formán, ennyi kérdéssel vizsgálták a más állapatját, magoktúl csak lágyan sem kérdették: Hát te ki vagy? Minémű vagy? Mennyi vétkekben bűzhödöl? Mennyi fogyatkozásokkal terheltetel? Mert miképen a szem egyebeket lát, magát nem látja: úgy a mi értelmünk, elterjed ugyan sok dolgokra. Egyebekrűl örömest kérdezi: Emez micsodás? Amaz minémű? Nevetve nézi más hátán az iszákot, orczáján a mocskot, de maga ismérésére nem fordul, sőt mint az igen rút emberek tükörbe nem néznek, hogy éktelen ábrázatjokat ne lássák: úgy az emberi gyarlóság, nehezen fordítja szemét a maga fogyatkozásinak szemlélésére. Azért csaknem mindnyájan olyan csúfosok vagyunk, mint Thales, ki az egeket vizsgálván, lába előtt nem látta a vermet, melybe esett.

Tudakozván Chilon philosophus: Micsoda tudomány legjobb és hasznosb? Azt felelé Apollo: Ismérd magadat, és tudjad ki vagy. Tanítván ezzel, hogy a tudás kívánságának belénk oltott vágyódását leghasznosban foglaljuk a magunk ismérésében. Az anyaszentegyház, mikor a hosszú bőjt első napján hamvat hint fejünkre, és azt mondja: Emlekezzél ember, hogy por vagy és porrá leszesz: nem egyebért cselekeszi ezt, hanem, hogy magunkat megismérjük Isten ő maga, mikor azt parancsolta, hogy magunkat szemléljük;

magunkra vigyázzunk; mikor az eset után Ádámtúl azt kérdette: Hová estél? mikor azt mondotta néki: Por vagy, és porrá lész: nem egyebet akart, hanem hogy magunkat ismérjük; tudjuk, mik voltunk; mivé lészünk. Mikor a próféták azt mondották, hogy mindnyájan olyanok vagyunk, mint a sár a fazekas kezében; és hogy nincs oka a pornak a kevélységre: nem egyébre néztek, hanem hogy magunkat ismértessék velünk. A mely betegeket meg akart gyógyítani Krisztus, azt kérdette tőlök: Mit akarnak? Tudta, hogy egészséget kívánnak: de azt várta, hogy ismérjék és megvallják nyavalyájokat. És talám azért nem gyógyított egy bolondot is, mert a bolond nem isméri nyavalyáját, sőt okosnak alítja magát. Krisztus pedig csak azokat akarta orvosolni, a kik magok nyavalyáját megismérték.

Nem csuda, hogy ily sokképen jelentette Isten, mint kívánja, hogy magunkat ismérjük: mivel ennél hasznosb és üdvösségesb tudomány nem lehet. A több tudományok felfújnak és kevélylyé tésznek, ez megalázza kevélységünket. A több tudományok nélkül mennyországba juthatunk: de senki nem üdvözül, ha magát nem isméri; mivel a kedves jegyesnek is azt mondotta Isten, hogy ha magát nem isméri, vélle együtt nem lakhatik, nem nyájaskodhatik: hanem ki kell űzetni házából és barmokhoz illendő vétkek útjára kell szakadni. Végezetre, jobb és dicsíretesb a ki isméri magát, hogysem a ki érti és tudja az egek forgását, a csillagok erejét, a több teremtett-állatok micsodaságát és tulajdonságát; mivel a magunk iséreti megfojtja a kevélység mérgét, belénk oltja az isteni félelemnek mennyei bölcseségét, az alázatosságnak tekéletességét szívünkbe gyökerezteti, és miképen Isten a földet, mint erős fondamentomra, a semmire rakta: úgy a keresztyéni alázatosság,mint feneketlen mélységre ásatott fondamentomon, semmiségünknek isméretin építtetik.

Hogy azért voltaképen tudjuk, kik vagyunk? honnan jöttünk? hová megyünk? és ebből az isméretből igaz alázatosságra juthassunk: jer, szálljunk magunkba, és kiki közülünk kérdje magától: Te ki vagy? azaz, mi voltál? mi vagy? mivé lész? mert nem különben, hanem ezeknek értéséből juthatunk magunk isméretire.

Én is azért ennek a három dolognak magyarázására igyenesítem a mái tanításomat: kérlek, ne járjon magatoktúl távul gondolkodástok, ha ismérni akarjátok magatokat.

* * *

Úgy tetszik, könnyű embernek magát megismérni: mivel magunk terhének unakozásával tudjuk, és akarva sem titkolhatjuk magunktúl, hogy sok testi-lelki fogyatkozásokkal és naponként-való nyavalyákkal nehezíttetünk. Mindnyájunkban magva és gyökere vagyon minden gonosz vétkeknek. A hajlandóság, erőtlenség, gyarlóság, jóra való késedelmes restség lenyomja bennünk a jó igyekezetet. Ki nem érzi magában, testi nyavalyáinak sokaságit? jóra való gyengeségét? az elkezdett jókban, állhatatlan változásit és mindennapi vétkek fogyatkozásit? Noha ezeket érezzük és sajnáljuk: mindazáltal igazán felelt Thales philosophus: kitűl mikor kérdenék: Mi volna legnehezebb? Azt felelé, hogy legnehezebb a magunkismérése. Azért, Istennek kiváltképenvaló segítsége és áldása nélkűl, senki magát úgy nem ismérheti, a mint üdvösségére szükséges. Innen vagyon, hogy Sz. Jób alázatos búzgósággal könyörgött Istennek, hogy mutassa meg és ismértesse vélle fogyatkozásit, bűneit, gonoszságit. Mert nem elég azt tudni, hogy gyarlók, halandók, bűnre hajlandók vagyunk: hanem ezeket úgy kell tudni, hogy a magunk ismèreti által vétkeinket tisztítsuk, életünket szent erkölcsökkel ékesítsük, világi hiuságos dücsőségek kívánságit zabolázzuk, a nagyravágyódást serény igyekezettel eloltsuk, Istenünket féljük, attúl, a ki jobbíthat és vastagíthat, buzgó szűvel segítséget és oltalmat kérjünk.

Annakokáért ha üdvösségesen akarjuk tudni, kik vagyunk? Elsőben, Istenünket kell alázatoson kérnünk, hogy lelki szemeinket felnyissa és a magunk ismèretire értelmünket világosítsa. Azután, józan és szorgalmatos gondolkodással, meg kell tekintenünk micsodaságunkat és minéműségünket; azaz nemcsak természetünk alacsonyságát, hanem erkölcsünk fogyatkozását is kell értenünk.

Kétképen lehet ez a magunk ismèreti: vagy egybevetéssel, úgy, hogy az Istennek felséges méltósága és az egyéb állatok ter-

mészete mellé vetvén mivoltunkat, abból tegyünk itíletet magunkrúl: vagy egybevetés nélkül, mint magában vagyon, úgy szemlélvén természetünk állapatját, életünk forgását, végét és erőtlenségünk fogyatkozását.

Ha egybevetjük az isteni felséggel magunkat: micsodák vagyunk ő hozzá képest? Megmondja Sz. Dávid, mikor azt énekli: Te előtted Úr Isten és tehozzád képest az én állatom, mivoltom és természetem olyan, mint semmi. Kire nézve Sz. Pál nemcsak magárúl mondja, hogy semmi: hanem mindenekrűl bátran írja, hogy akármint alítsák magokat, csak semmik. Mert valami Isten kívül vagyon, semmi ő hozzá képest, kinek neve az, hogy; Vagyon. Azért a széles világ Isten előtt olyan, mint egy csepp harmat, mint semmi és hiuság. Mert az Isten bölcsesége végetlen, sőt Isten ő maga a bölcseség; az Isten jósága határozatlan, sőt maga a jóság; ereje mindenható, tehetségének vége nincsen. Mi pedig tudatlanságnak tengeri, gonoszságnak örvényi, erőtlenségnek és minden fogyatkozásnak feneketlen mélységi vagyunk.

Állj meg itt, kiki vagy; és gondold meg, mi vagy te, a széles világon élő emberekhez képest? És, ha okosságod vagyon, megérted, hogy olyan vagy, mintha nem is volnál, ennyi sokaság mellett. Menj tovább: és gondold meg, hogy valakik voltak, vannak és lésznek, mindazok Isten előtt olyanok, mint hiúság és semmi. Ebből tégy itíletet, mi vagy te Istenhez képest? és feltalálod, hogy akárki légy, semminél semmibb vagy.

Menjünk elébb: és Isten mértékében, Krisztus szentséges életének fontjában mérjük meg erkölcsünket. Lássuk, ha heánosok nem vagyunk.

Jaj, mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk! mely haragosnak a mi szelídségünk! mely felfuvalkodottnak a mi alázatosságunk! mely kegyetlennek a mi irgalmasságunk! mely gyarlónak a mi erősségünk, ha a Krisztus tükörébe nézünk! Oh mely szárazznak találtatik a mi sírásunk! mely képmutatónak töredelmességünk! mely fösvénynek adakozásunk! mely torkosnak bőjtölésünk! mely változónak állhatatosságunk! mely szófogadatlannak engedelmességünk, ha Krisztus urunk erkölcse mellé állanak!

A mennyei angyalokhoz képest, valjon micsodák vagyunk mi férgecskék? Az angyalok testetlenek, halandóságtúl mentek, hatalmasok, gyorsak, igazak, mennyei boldogsággal tekélletesek; mi pedig rothadandó büdös testben öltöztünk, halandóságink nyavalyáival mindenfelől megkörnyékeztettünk, erőtlen gyarlók, késedelmes restek, veszedelemmel határosok, félelemmel és tudatlansággal teljesek vagyunk. A forgandó és változó üdőnek prédái, a szerencsének játéki, az állhatatlanságnak képei, a nyavalyáknak tárházi vagyunk. Gondolatunk csalatkozó, tanácsunk vakság, szólásunk hiúság, kívánságunk ocsmányság, értelmünk olyan az isteni dolgok látására, mint a bagoly szeme a nap sugári nézésére; a világi dolgokban a mit tudunk, ezered része annak, a mit nem tudunk.

Sz. Ágoston írja, hogy az oktalan-állatok érzékenységek erejével sokképen megelőznek minket. Mert nincs közülünk oly messzelátó, mint a sas; oly erős, mint az oroszlány; oly gyors, mint a nyúl; oly jó szagló, mint a vizsla. Az oktalan-állatok öltözve születnek; magok oltalmazására nékik a természet fogat, szarvat, körmöt, vagy gyorsaságot adott, melylyel veszedelmek előtt szaladnak; mihent születnek, járnak és úsznak; természetek szükségére való eledelt munka nélkül találnak, sőt betegségek orvosságit is mester nélkül ismérik. Minket a természet fegyvertelenül és mezítelen vetett a sok veszedelmek közé: öltözetünket juhoktúl, bogaraktúl, barmoktúl kell várnunk: hogy kenyeret ehessünk, száz különböző munkával kell fáradnunk, és az elégséges nem volna, ha oktalan-állatok segítsége nem járulna szántásunkhoz; eledelünk és táplálásunk, halak, madarak, barmok halála nélkül nem lehet: azért hogy mi egynehány esztendőt éljünk, sok ezer halállal mehet végbe. És mikor születünk, semmit nem tudunk; semmit nem mívelhetünk magunk javára valót. Végezetre, az oktalan-állatok közül sokan két- és háromszáz esztendőt élnek; a mi életünk rövid határra zsinóroztatik. Mivel pedig magokra való gondviseléssel is megelőznek minket az okosságtalan barmok, a sz.-írás sok helyeken arra igazít, hogy a hangyáktúl, gólyáktúl, fecskéktűl vegyünk értelmet és okoskodjunk.

Mit mondjunk tovább? Valjon az érzékenységtelen állatok, nem győznek-e meg sok dolgokban? Az egek nagysággal, szépséggel, felsőbb helylyel; az elementomok hatalmas cselekedetekkel; a virágok jó szaggal, szépséggel, melylyel a Salamon ékességét is megelőzik; az öreg fák virággal, gyümölcscsel, sok ideig tartósággal; a hó fehérséggel; a gyémánt és egyéb drága kövek fényességgel sokképen megelőznek minket.

Ez az egybevetés kimutatja alacsonyságunkat. De ha másra való tekintet nélkül, mivoltunkat és állapatunkat szemesen vizsgáljuk, nyilvábban ismérhetjük, kik vagyunk. Azért tekintsd meg, mi voltál? mi vagy? mivé lész?

ELŐSZÖR: Ne mástúl, hanem magadtúl kérdjed: Ki vagy te? Mi voltál? Miből lettél? És jusson eszedbe, hogy örökttúl fogva semmi voltál, és magadtúl örökké semmi lettél volna: hanem Isten ingyen nyújtott kegyelméből, mindenható erejével, semmiből teremtette az eget, földet és az emberi nemzetet. Teremtésünk után is, magunktúl semmik vagyunk: mert ha szünetlen nem tartana Isten; ha csak szemeit elfordítaná rólunk, mindjárt semmivé lennénk. Nem úgy teremtett Isten minket, mint a mesteremberek építik a házat, faragják a széket: mert, minekutána a mesteremberek elvégezik munkájokat, nem tartják, nem őrizik alkotmányokat, melyek állandóságokban maradnak, mesterek gondviselése nélkül: de mi úgy vészszük Istentűl lételünket, hogy szünetlen az ő hatalmas kezével tartatunk. És miképen ha a setét házból kiviszik a gyertyát, ottan elfogy és megszünik benne a világosság; miképen a szó csak addig tart míg szól valaki, mihent a szólástúl megszűnik, ottan elfogy a szó és semmivé lészen: úgy mi mindnyájan, semmisedünk és elfogyunk, ha megvonsza kezét tőlünk az Isten. Azért, nemcsak Sz. János volt szózat: hanem mindnyájan, magunktúl és magunk erőtlenségéből, semmik voltunk; Istenhez képest semmik vagyunk; és ha Istentűl nem tartatnék lételünk, minden szempillantásban oly semmivé lennénk, mint vóltunk a teremtés előtt, mikor nem voltunk.

A mi testünket nem akará Isten közbevetés nélkül semmiből teremteni, mint teremté lelkünket: hanem elsőben földet alkota, azután földből sárt csinála, és abból épité az első ember testét.

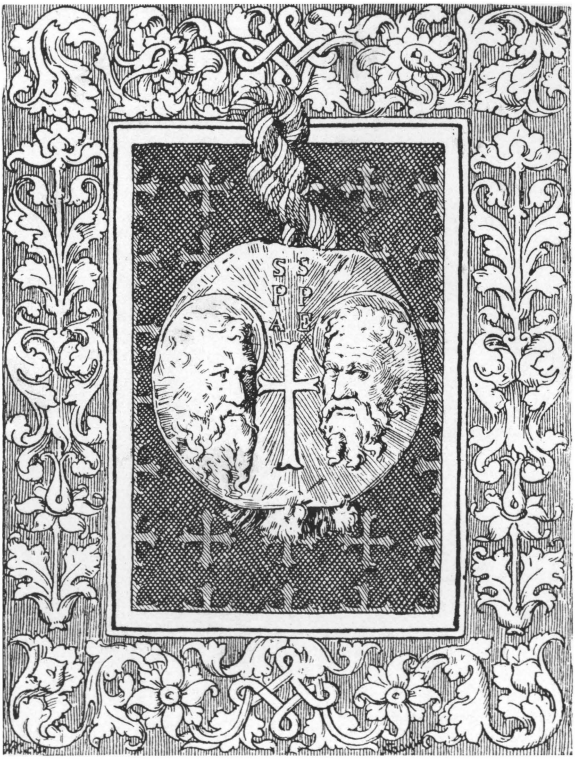

Pázmány bibornok bullájának pecséte.

Pázmány: 10. ív.

Hogy pedig nemcsak a lábunkkal tapodott föld, hanem nevünk is emlekeztetne eredetünkrül: Ádámnak, azaz földnek nevezé Isten az embereket. Deákul is, a mi nevünk földtül vétetett; és emlekeztet, hogy földből vagyon eredete testünknek; föld lakosi vagyunk, és végre földdé lészünk.

De a sár és semmi csak nagyatyák és ősök a test alkotásban. Közelebb-való származása, az anyák méhéből, mely szemérmetes! Mint a tejet kifejik és megoltják: azonképen mondja a sz.-írás, hogy vérből és oltómagból származik testünk: tíz hónapig egy setét, büdös rejtekbe, egy ganéjos rút tömlöczbe rekesztetünk: melybe nem juthat semmi világosság sugára, semmi vígasztalás szózatja, semmi kedves ételek, italok vídámítása: hanem a mit köldökén magához szíhat anyja vérébül, azon síndik és nevelkedik a gyermek. Ilyen tiszta fényes palotában fogantatnak a hatalmas királyok, mikor első pompával világra jőnek.

Ebből a tömlöczből kiköltözésünk, azaz születésünk, anyánk szaggatásával, halálos fájdalmival és gyakran halálával szokott lenni. Nem elég, hogy szünetlen nehézségeket, fájdalmakat, ájulásokat, nyughatatlanságokat szerzünk terhességében szülénknek: hanem, mint a viperák, megöljük, vagy holt számban hagyjuk születésünkkel. Azért erre nézve is, mind Keresztelő János, mind ő maga Krisztus méltán nevezhette az embereket vipera-módon születteknek.

Iszonyúság látni, pironság meggondolni, szégyen kimondani, minémű éktelen, mezítelen, erőtlen, rút állapattal születünk. És, természet izgatásából érezvén nyavalyánkat, első szónk és béköszöntésünk sírás, jajgatás, melyek előljárói és jelenségi következendő sok nyomorúságinknak. És ha anyánk méhében sok és nagy veszedelmekben forgottunk: születésünk után, mintha dajkáink volnának, a sok betegségek és fájdalmak mindenfelől megkörnyékeznek, úgy, hogy sokkal többen vannak, kik kisdedkorokban meghalnak, hogysem a kik emberkort érnek.

Ha tovább akarod érteni, ki vagy, és mi voltál? Tekintsd lelked állapatját, fogantatásod és születésed napján. Sz. Dávid írja, hogy hamisságokban és bűnökben fogantattunk. Mert noha kiben-kiben csak egy az eredendő bűn: de, mivel az gyökere és forrása a több

vétkeknek, méltán bűnök sokaságának nevezi azt Sz. Dávid, és azt mondja, hogy anyánk méhében, minek előtte Istent ismérnők, elidegenedtünk tőle és pokolra méltók voltunk: születésünk erejéből harag fiai, veszedelem taplói voltunk. Ha azért, mint a dajkák testi rútságunkat, úgy az Isten irgalmassága, a keresztség fördőjében, szent Fia vérével meg nem mosogatta volna lelkünket: örök veszedelemben és kárhozatban maradtunk volna. És noha szent malasztjával kitisztít ebből a veszedelmes lelki nyavalyából: de megmarad a gyarlóság, melylyel gyermekségünktül fogva minden gonoszra hajlandók vagyunk; és könnyen aláesünk, ha Isten erejével nem őriztetünk.

Ihon érted, mi voltál: elsőben semmi, azután föld és sár, végre, ganéj között fogantatott, számtalan nyomorúság alá vettetett, eredendő bűnnel kárhozatot érdemlő voltál. Szólatlan kicsinységedet, mint oktalan-állat, csak tested táplálásában és vastagításában töltötted: felserdült gyermekségedet játékban, ugrásban, bolonddoskodásban fogyattad: tekintsd immár, ha mindezekben, vagyon-e kevélykedés-nemző és nevelő okod? Nincs-e alázatra és gyalázatra méltó nagy okod? De menjünk tovább.

MÁSODSZOR: Akarod-e tudni immár most, ki vagy? és mi vagy? Semmiből lett semmi. Mert magadtúl mindjárt semmi lennél, ha Isten nem tartaná létedet.

Ennek-felette, akár tested, akár lelked állapatját tekintsed, veszedelem, rútság, fogyatkozás minden dolgod.

Ha fát gyümölcsérűl ismérünk: nézzed mennyi rútság származik orrodból, szájadból, egyéb részeidből. Aranyszájú Sz. János a mi testünket szarzsáknak és büdös kamaraszéknek nevezi, és mikor igen jóllakunk, abban fáradunk, úgymond, hogy több ganéjt csináljunk. Nézzed, mennyi büdös ganéj, takony, nyál, vizellet takaroszik testünkből! mennyi szenny, serke, tetű származik ebből! és eszedbe veheted, kiki vagy, ha az eget éred is fejeddel, hogy olyan vagy, mint egy büdös perváta: mert a te tested büdösségek műhelye, mely megbüzhöti valami magába vészen. Annakokáért a sz.-írás nagy gyalázással szól a mi testünkről, hogy ennek gyűlölségére és útálására indíttassunk. Ezt sárból csinált cserépháznak nevezi: lelkünk

tömlöczének mondja: lélek kötelének hija: és valamíg a testben vagyon lelkünk, kötözött és vasbaveretett rab a neve. Végezetre, a testet koporsónak nevezi a sz.-írás, mikor az embereket koporsóban lakóknak mondja: mert noha, mint a koporsó, kívül szépnek látszik a test, de belől büdös rútsággal teljes.

Ha csak büdösségét nyelnők a testnek, kínját nem éreznők, tűrhető volna: de annyi keserves fájdalmokkal terheltetik, annyi szörnyű kínokkal gyötörtetik a halandó test, hogy semmi gonosztévőt a hóhérok úgy nem vallatnak, mint kínozzák a testet magából származott nyavalyái.

Az orvos-doctorok több betegséget találtak az emberi testben, hogysem napot az esztendőben: és a sok újítás miatt, még most sem értek véget a nyavalyák számlálásában. Mert nincs oly ízecske, nincs oly részecske testünkben, melynek magán-való nyavalyái és keserves fájdalmi nem volnának.

Nem szólok ama lassú, de orvoslás nélkűl, halálos betegségekről, melyeket Sz. Gergely számlál, mikor azt írja, hogy az ember nek teljes élete betegség: mert ha az éhség étellel, a szomjúság itallal, a fáradtság nyugodalommal, a nyugodalom munkával, a vigyázás álommal, az álom vigyázással, a hévség hidegítéssel, a fázás melegítéssel nem orvosoltatik, megöli az embert: hanem a kólika, köszvény, *arena*, szem-, fog-, fő-, gyomorfájások és egyéb betegségek oly gyakran és oly keservesen kínoznak, hogy sokszor emberrei az életet megunatják és kívántatják a halált vélle: mert orvosságnak és künnyebbségnek látszik a halál, a kínokhoz képest. Úgy vagyon, nem mindnyájan egyaránt részesek a betegségekben: de azért senki teljességgel ment nem lehet tőlök.

Nem elegek a testnek rothadóságából származott keserves fájdalmak és az ellenségek, vagy fenevadak dühösségi, kínozásunkra; hanem, magúnk, szántszándékkal bajt és bút szerzünk magunknak. Azt írja a Bölcs, hogy minden ember, születése napjától fogva haláláig, nehéz igát visel: sok gondolatokkal, rettegésekkel, várakodásokkal, terheli magát: a bosszúság, irígység, bizonytalan habozás, versengés, fejünkre várt halál félelme, mindeneket úgy háborgat, hogy éjjeli álmot is megszakasztanak. És noha ezek hétszeresek a gonoszokban:

de minden részből üresen nem marad senki tőlök. Mert a bánat szorgalmatosság, gond, félelem, reménység, unatlan esztenez mindeneket. A kinek gazdagsága nincsen, bánkódik : a kinek vagyon, félve és rettegve őrzi. A kinek méltóságos tiszti nincsen, vágyódik; a kinek vagyon, megunakodik a gond és fáradság alatt. A kinek fiai nincsenek, bánja magtalanságát : a kinek vannak, nyughatatlankodik, hogy jól hagyja őket. Egy szóval, teliden-teli ember a sok nyavalyával. És ha valami kis öröme vagyon, egy pontnyi : mert, ha azt a sok fájdalmak és törődések mellé vetjük, olyan, mintha egy csepp bort öntenél egy serleg vízbe.

Talám azt mondod, hogy sok jó is vagyon benned ; úgymint : tagjaid erőssége, húsod szépsége; ifiúságod ékessége, érzékenységid gyönyörűsége, gazdagságod bővsége, bölcseséged, böcsülletes állapatod, tiszted, birodalmad? mert ugyanis ezek csalják és földhöz foglalják az emberek kedvét.

Valaki ezt mondod, kérlek, gondold meg, mennyi fogyatkozásokkal és veszedelmes szorongatásokkal elegyíttetik ez a kevés jó? Damokles hízelkedő szókkal magasztalá egy királynak boldogságát ; próbáltatni akará a király vélle ezt a boldog állapatot. Azért aranyágyba, drága vánkosokra fekteté ; pohárszékeket rakata ; szép étkekkel megtölteté az asztalt ; kedves italokkal pároltatá a házat : és mikor királyi módon szolgálnának néki, boldognak állítja vala magát Damokles. Azonban a padláson egy hegyes tőrt bocsátának feje felibe, melyet vékony lószőrre függesztettek vala. Ezt látván Damokles, elhala, és nem hogy enni, de motczanni sem mervén, sok könyörgéssel untatá a királyt, hogy abból a boldog állapatból kiszabadítaná. Ezzel ismérteté a király, mennyi félelmek és rettegések, menynyi veszedelmek é fogyatkozások vannak a világi boldogságban ; és mely igaz, a mit egy *poëta* mondott, hogy vékony czérnán függ az embernek minden állapatja. Mely igazságot sokkal elébb jelentett a Szentlélek, mikor Mózes által azt mondotta, hogy a mi életünk függőben vagyon és mikor nem vélnők, akkor leszakad. Bezzeg, ha ezt voltaképen értenők, szinte mint Damokles, reszketve félnénk a közelvaló romlástúl ; és a rövid gyönyörűségnek nem örülnénk, melyből végetlen veszedelem következik.

De bár tiszták és elegyítés nélkül volnának is a világ javai: oly rövidek mindezek és oly veszendők, hogy szeretést nem érdemlenek. Mert az erőt és szépséget egy hideglelés elfogyatja, a gazdagságot egy szikra megemészti, a felséget egy óra földhöz veri. Azért sűrűbb és világosb hasonlatosságokkal előnkbe nem adhatta a Szentlélek életünknek és javainknak mulandó hiuságát, mint mikor azt mondotta, hogy a mi világi életünk és minden állapatunk olyan, mint a kevés ideig tartó pára, mely hamar elenyészik: olyan, mint a kemencze füsti, mely késedelem nélkül eloszol: olyan, mint a tajték, mely egy szelecskétűl elszaggattatik: olyan, mint a szél, mely menten mégyén és vissza nem tér: olyan, mint a virág, mely hamar meghervad és szárad: olyan, mint az árnyék, mely ha délig nő, dellyest apad, és azon állapatban soha nem marad: olyan, mint az álom, mely csak rövid hiuság. Egy szóval, igazán írja Seneca, hogy ha egybeveted a mennyit éltél, azzal a mennyi ideig azelőtt nem éltél; ha az örökkévalóság mellé tészed amit te hosszú életnek tartasz: csak olyan ez, mint egy pont és semmi.

Tűrhetők volnának ezek a büdös test fogyatkozási: de ezeknél nagyobb gonosz vagyon benne. Mert ez minden bűnnek műhelye, minden gonoszságnak izgatója. Öszveesküdt a test az ördöggel, a lélek veszedelmére, és az ő kívánsági szünetlen harczolnak a lélekkel: úgy, hogy nem egyéb a halandó test, hanem fegyvere a mi ellenségünknek: ki szemeinkkel harczol, hogy bujaságra vigyen: torkunkkal, hogy részegessé tégyen: hasunkkal, hogy dobzódásra vigyen: nyelvünkkel, hogy sok egyéb vétkekre taszítson. E mellett, barátság színe alatt, a szegény lelket kötve tartja és lenyomja.

Erre nézve, parancsolja Isten Sz. Pál által, hogy a testnek ne kedvezzünk; kívánságinak ne engedjünk: hanem eszünkben forogjon, hogy nem a test szolgálatjára teremtettünk: és valaki ennek igen kedvez, rabságban vagyon. Azért, mint szolgát, úgy tartsuk a testet; mint a szamárt, úgy ostorozzuk, és határában tartóztassuk: a szolgának uralkodást ne engedjünk, hogy kárhozatra ne jussunk. Mert bizonyos igazság az, hogy semmi jó nincs abban, aki testét igen szereti: azért, végre is el nem kerüli a kárhozatot.

De menjünk tovább, és, ha ennyi fogyatkozás vagyon testünk

állapatjában, erőnk és tehetségünk minémű, jer, lássuk. És kérdjük magunktúl, micsoda munkára vagy elégséges: minémű erőd vagyon? mit cselekedhetel? És, ha magunkat meg nem akarjuk csalni, bizonyoson megtapasztaljuk, hogy semmitehetők, semmi erejük vagyunk. Mert,

Először: a természetnek akárminémű munkájára sincs tehetségünk, az Istennek segítése és velünk munkálkodása nélkül. Nemcsak Istenben élünk és vagyunk, úgymond Sz. Pál, hanem ő benne mozgunk, ő segítésével lehet legkisebb mozdulásunk: ő az, a ki minden cselekedetinket velünk együtt cselekeszi. És miképen a fejsze, vagy fúrú semmit nem metszhet, emberi mozdítás nélkül; miképen a penna nem írhat, újjaink igazgatása nélkül: úgy a teremtett-állat semmit nem mívelhet Isten segítése és velünk együtt munkálkodása nélkül. Mert csak egyedül Istenben vagyon oly hatalom, mely segítő nélkül valamit mívelhet: mi pedig nem láthatunk, nem járhatunk, nem szólhatunk, nem mozdulhatunk, ha Isten ezekben velünk együtt nem munkálkodik. Nem is kell azt gondolni, hogy, ha Isten a bűnös cselekedeteket velünk együtt cselekeszi, ő is bűnbe esik: mert nincs magán a cselekedet mivoltában bűn: mivel, külső cselekedetre nézve, a hadakozó jámbor, bűn nélkül, úgy megöli az embert, mint a lator gyilkos; a hagymázban feküvő, úgy arczul veri apját, mint az istentelen fiú; a jámbor házas, úgy él a feleségével, mint a fajtalan, latrával; a halálra éhező, úgy elveszi marhádat, mint a lopó. Kiből megtetszik, hogy a külső cselekedet, magában, bűn nem lévén, Isten azokra segítheti embert vétek nélkül: mert a vétek, emberben vagyon, a ki szabad akarva törvény ellen cselekeszik.

Másodszor: a jó erkölcsös és üdvösséges cselekedetre oly erőtlenek vagyunk, hogy magunktúl azoknak meggondolására sem érkezünk, ha természet folyása és rendi felett nem segít Isten, a ki kezdi és végbeviszi ami jó bennünk vagyon, a ki az akarást és véghezvitelt szerzi bennünk. Azért veszedelmünk és gonoszságunk magunktúl vagyon: segítségünk Istentűl, a kitűl vészszük, valami jó vagyon bennünk. Mert miképen a szem, nem láthat világosság nélkül; a test, nem élhet étel nélkül; az ereje szakadt beteg, nem járhat segítő nélkűl; a kő, fel nem mehet külső erő nélkül: úgy, Isten segítése nélkül, üdvös-

séges jót nem mívelhetünk ; az ő vonása nélkül, ő hozzá nem mehetünk.

Három szép hasonlatossággal ismérteti a sz.-írás ezt a mi fogyatkozásunkat : először, azt mondja, hogy a szőlővesszőnek termése nem lehet, ha a tőnek erejéből és nedvesítéséből nem vastagodik, sőt a venyigéből, nemhogy ágast, vagy gerendát, de egy szeget sem csinálhatni : azonképen mibennünk semmi haszonra és jóra való nincsen, ha a Krisztus malasztja és segítése nem gyámolít. Másodszor, azt írja Sz. Pál, hogy mi olyanok vagyunk, mint a letörött óltó-ágacska ; mely soha nem gyümölcsözik, hanem ha a gyökeres fába oltatik, és a gyökér nedvességével elevenedik. Harmadszor, Sz. Dávid azt mondja, hogy, Istenre néző dolgokban, olyan a mi lelkünk mennyei harmat nélkül, mint a száraz föld eső nélkül. Azért miképen az első teremtésben, a föld haszontalan és üres volt, azaz erő sem volt benne, melylyel hasznos termést hozhatott volna, és Isten sem teremtett vala fát vagy füvet benne, hanem sovány, kopár és semmirekellő vala : ekképen a mi lelkünk, minden jó gyümölcshozásra elégtelen és haszontalan, ha mennyei malaszttal nem vastagodik magtalansága.

Ha azért valami jót cselekeszünk, nem miénk az, hanem Istené, a kinek erejével munkálkodunk. És igazán mondhatjuk Istenünknek : Tiéd Uram és te tőled vettük valamivel kedvesvedünk néked. Ha jutalmazod szolgálatunkat, magad ajándékit ajándékozod. Mert miképen József az ő atyjafiainak pénzen ada búzát, de pénzt is ada, melylyel búzát vásárlottak : úgy a te kegyelmességed reá segített a munkára, hogy szegődésedet megteljesítenéd.

Akarod-e mégis tovább tudni, te ki vagy cselekedetedben? Ha eredeted és születésed, ha természeted és tehetséged fogyatkozási tekintetessé nem tehetnek, talán cselekedetid méltóságosbbá tehetnek? De jaj, mely fogyatkozottak a mi cselekedetink ! Ha az Isten irgalma nem tartana, régen, mint Sodoma, elvesztünk volna, ha zabolán nem hordozná Isten a sátánt, hogy teljes erejét reánk ne fordítsa ; ha erőtlenségünket nem vastagítaná ; ha veszedelmünk okait nem távoztatná : régen pokolban kínlódnék a mi lelkünk. Mert valamely bűnbe esett valaki, azonba esnék akárki, ha Istentől nem oltalmaztatnék. Azért minden ember úgy szólhat

magárúl, mint Sz. Ágoston: Uram, e világ bűneit mind én cselekedtem volna, ha a te oltalmad nem tartóztatott volna. A mi jó bennem vagyon, te tőled vagyon: ha mikor állottam, te erőddel állottam: mikor elestem, magamtúl estem, és örökké sárban hevertem volna, ha te fel nem emeltél volna: és minekutána felállattál, ismét mindjárt elsetem volna, ha te nem tartottál volna.

Ilyenek a mi erkölcsink magunktúl. Azért cselekedetünkkel, semminél is alábbvalók lettünk: mivel tekélletes igazság, amit az igazság tanított, hogy jobb volna nem születni, azaz semmiségben maradni, hogysem bűnbe esni, és abban megkeményedni.

Mózes akkor vévé eszébe, hogy rút sennyedékekkel poklos kezе, mikor kebelébe nyúla. Jer mi is nyúljunk belső rejtekébe szívünknek: és elsőben, gondoljuk meg, hogy az egész világ, vagy a testi gyönyörűségeket, vagy a szemmel látott gazdagságokat, vagy a felső é; böcsülletes állapatokat szomjúhozza, űzi, kergeti. Annyira elragadtatnak pedig ezeknek kívánságával az emberek, hogy hanyatthomlok minden bűnökre mennek érettek. Juttassuk eszünkbe azért, mennyiszer és mely sokképen vétkeztünk ezekben. Oh ember! Isten téged a keresztségben megmosogatott, fiává fogadott, lelki áldomásokkal felékesített: te pedig, mint ama tékozló fiú, meg nem gondolván, hogy veszni kell annak, a ki Istentűl eltávozik, bűnöd és gonoszságod által elhagyván Istenedet, eltávoztál tőle; mennyei gazdagságit eltékozlottad; Istennek szentelő malasztját és barátságát elvesztetted; lelkedet ördög szolgálatjába, sőt rabságába ejtetted; Istent ellenségűl vetted; minden érdemedet és győjteményidet, melyet ifjúságodtúl fogva kerestél, megfojtottad: úgy, hogy örökké elvesznek és haszontalanok lésznek, ha lelkeddel együtt, Isten irgalmával nem elevenítteted. Ennek-felette: miképen Ádámot Isten minden állatok urává tette, de egy bűnnel minden állatok szolgája lén; és mindjárt a bűn után, Ábelt juhpásztorrá; Káint szántó béressé kelle tenni: úgy te, a tékozló fiúval oktalan-állatok pásztora, sőt, mint Nabukodonozor, oktalan-állathoz hasonló lettél, hasad és hasadalja kedve kereséssel.

Ha igaz tehát, a mit Sz. Bernárd írva hagyott, hogy nincs az ember orrában oly nehézszagú poshadt dög, mely büdös Isten előtt

a bűnös lélek. Valaki magát isméri, és cselekedetinek rútságit szemléli: eszébe veheti, hogy a magunktúl származott cselekedetek nem dücsőséges dicsíretet és jutalmazó fizetést, hanem szégyent és gyalázatot érdemlenek; azért úgy nézi magát, mint a büdös dögöt, melyből szünetlen folynak a gonosz bűnök rútsági.

Így gondolkodott bezzeg Dávid király, mikor magát holt ebhez hasonlította: jelentvén ezzel, hogy mint a holt test egyebet nem szerez büdösségnél: úgy, Isten segítsége nélkűl, bűnös vétkeknél egyéb nincs mi bennünk.

Vaj adná Isten, hogy mindnyájan így ismérnők vétkeinket. De jaj, s meg jaj, ki sokan vannak olyanok, mint a ki azt mondotta: Gazdag vagyok, és nincs semmi szükségem! Noha nyomorult, szegény, mezítelen és vak volt. Nincs orvossága a betegségnek, ha meg nem ismértetik. Legveszedelmesb a hagymáz, melyben a beteg nem érzi betegségét, hanem csácsog, és örül nyavalyáján. Menjünk tovább.

HARMADSZOR és utolszor: Sokkal inkább ismérhetjük magunkat, ha megtekintjük, mi lészen vége a világ tömlöczében való nyavalygásoknak? Mert.

Először: ha most értékes állapatban vagyunk, bizonytalan mire jutunk hóltunk napjáig. Nézd ama hetven királyt, az Adonibezek asztala alatt, kezek, lábok nélkűl, mint kapdosnak ebmódra a konczon; tekintsd a Saul király testét felakasztva egy kőfalon; lássad Julius császárt a templomban, huszonkét halálos sebben; Caligulát, harminczhárom vágással megölve; világbíró Sándort, Tiberiust, Trajanust, Constantinust méreggel végeződve. Jusson eszedbe, hogy Valens egy házikóban megége; Gordianus felakasztaték; Pertinax és Maximinus feje kopja hegyén hordoztaték; Nicephorus Phocas, mikor ágyában aludnék, megöleték. Több sok hatalmas fejedelmek, ilyen véletlen veszélyekkel vesztek. Sokan rabságra, sokan kűldusságra, sokan egyéb nagy nyavalyákra jutottak, a hatalmas emberek közül. Azért rajtunk is történhetik, a mi máson történt: és bizonytalan végünk félelemnek rettegésével kínoz.

Ha testi állapatunk ily bizonytalan, sokkal félelmesb a lélek dolga és következhető szerencséje. Most állunk-e? Nem tudjuk,

ha holnap el nem esünk. Most Isten kedvében vagyunk-e? Nem tudjuk, ha végig állandók lészünk; ha a pokol tüzét elkerüljük. Azért jövendőre nézve, minden dolgunk félelem és szomorú rettegés.

Másodszor: ha idején meg nem halunk, a vénség rajtunk; melyet a Bölcs kínok idejének nevez. Mert a vénség szünetlen betegség, melyben szemeink homályosodnak, hallásunk siketedik, szaglásunk és ízlésünk tompul, illetésünk nehezül. A köhögések, szemfolyások, taknyosságok, fájdalmak, erőtlenségek, ízetlen ételek, szakadozott aluvások, mendennapi kenyér a véneknél. Sőt az elmének élessége, az emlekezésnek elevensége, az okosságnak világossága, vagy meghomályosodik, vagy megfogyatkozik a vénségben. Azért, noha mindnyájan kívánjuk a vénséget: de, a Bölcs mondása szerént, valaki arra jut, igazán mondja, hogy nem tetszik néki.

Harmadszor: semmik ezek ahoz képest, hogy kimondotta Isten a bűn után sententiánkat, és bizonyoson meg kell halnunk. Véletlen és váratlan jő sokszor a halál; és nem tudjuk, hol, mikor, minémű halálunk lészen: de bizonyos, hogy közel vagyon, és jöttön jő, sohult semmit nem késik. Azért teljes életünket kínozza a halál félelme. És, úgy tetszik, künnyebb volna a halált szenvedni, hogysem ennyi ideig, óránként, a halál félelmétűl szorongattatni. Kire nézve mondotta ama nagy császár, hogy jobb egyszer általmenni a halálon, hogysem attúl mindennap rettegni.

Mikor immár közelgetni kezd a halál, előljáró vitézit küldi, hogy szállást készítsenek, a sok és nehéz fájdalmakat; melyek a kedves étkeket epévé, a gyönyörűséges italokat keserű ürömmé változtatják. És mikor szemeid elfordulnak, dobog melljed, rekedez röhögő torkod, fogaid megfeketednek, orrod megvékonyodik, vakszemed béesik: eljő maga a halál, és erővel kiviszi testedből a lelket. Úgy marad a test, mint a tőke, érzékenység, mozdulás, szépség nélkűl. Mihent kimégyen a lélek belőle, oly iszonyú, hogy legkedvesb fiának vagy házastársának hólt testét sem nézheti ember iszonyodás nélkűl: nem is tartja senki tovább házánál a hólt testet, hanem a míg tisztességesen ki nem adhat rajta. Halál után, minden dögnél büdösebb az ember teste, ha hamar föld alá nem

tétetik. Ott is, sem nemesség, sem gazdagság, sem bölcseség meg nem menti, hogy meg ne bűzhödjék, és, a mint Sz. Jób írja, apja, anyja a rothadás és férgek, vagy, a Bölcs írása szerént, kígyóknak, férgeknek öröksége lészen, azaz undok férgekké, férgek eledelévé, végre porrá lészen. És kiki vagy, akármint gyengéltessed testedet, de földbe tétetik; legalacsonyb-rendű emberek lába alá vettetik: és a kiket semmire böcsüllöttél, azok járnak hasadon. A fák között nagy különbözés vagyon, míg meg nem égnek: de mihent hamuvá fordulnak, semmi választás nem lehet közöttök. A szegény és gazdag, ifjú és vén, király és csordapásztor tetemi között semmi különbség nincs a halál után.

Negyedszer: ennél is rettenetesb az, hogy a halál után a szegény lélek, mindenektűl elszakadván, a miben gyönyörködött, egyedegyedűl vitetik az igaz itílő Isten széki eleibe, kinek böcsesége előtt semmi titkolva nem lehet; sem hizelkedéssel meg nem csalatik, sem ajándékokkal, sem könyörgéssel ,sem rettentéssel nem hajol: hanem igazán és voltaképen, minden gondolatrúl, szólásrúl, cselekedetrűl, elmulatásrúl számot kíván. Prókátora és bátorítója ott nem lészen a léleknek, hanem csak az ő cselekedeti követik, és azok szerént itíltetik, örök kárhozatra, vagy boldogságra.

Meghallád ember, te ki vagy, mi voltál, mi vagy, mivé lész; megtanulád, hogy semmiből és sárból lettél; ganéj fészkekben fogantattál; sok rútságokkal és nyavalyákkal környékeztettél; sok vétkekkel mocskoltattál; végre is tested ganéj, és férgek eledele lészen, és ki tudja, talán lelked pokol tüzének üszöge lészen? Valjon ezek, felfuvalkodott kevélységre izgatnak-e? Valjon illik-e, hogy bíborba, bársonyba takartassék a ganéj? hogy aranynyal és drágakövekkel fényesíttessék a sár? hogy válogatott étkekkel hízlaltassék a férgek eledele? hogy tisztekben és böcsülletekben tehetetlenkedjék a bűnök gyalázatjával bűzhödött genyedtség? Ki ne nevesse, ha a ganéj első helyeken vetekedik? mi közi a sárnak a czifrához? a rút féregnek a nagy böcsüllethez? Ha föld vagy, láb alá való vagy: magasb helyt nem érdemlesz a földnél. Vajha igazán ismérnők magunkat! Vajha meggondolnók, mik voltunk? mik vagyunk? mivé lészünk? elfelejtenők bezzeg a kevélységet, és azt

kívánnók, hogy ezt a sárt megtapodják: ezt a bűnök gyalázatjával rútíttatott férget semmire böcsüljék. Mert noha külső cselekedetben kiki tartozik magát úgy viselni, mint hivatalja és méltósága kívánja: de e mellett arra köteles, hogy maga alacsonyságát ismérje; magát minden böcsülletre méltatlannak itílje; maga erőtlenségét, maga sok vétkét szeme előtt hordozza, és mindenekben magát megalázza.

Szent Isten, nyisd meg lelki szemeinket, hogy ismérjük magunkat. Elsőben pedig az én elmémet mennyei fényességeddel világosítsad, hogy a mit mondottam és valóságos igazságnak itílek, azt ne csak értsem és tudjam, hanem azokból magamat megalázzam, méltatlan voltomat érezzem: hogy miképen megdícsíréd a magamegalázó Keresztelő Jánost, úgy minket is megdicsírj szent Atyád előtt. Amen.

Krisztus urunk születésének idejéről, módjáról és helyéről.

(Karácsonynapi első besz.)

A királyok könyvében olvassuk, hogy egy özvegyasszony fia véletlen meghala, és nem találván a keseredett anya egyéb vígasztalást, Elizeushoz futa, lábaihoz borula, addig esedezék, addig áztatá könyhullatásival a földet előtte, hogy megesék szüve a prófétának: inasát, Giezit, a halottas házhoz küldé, kezébe adván istápját, melylyel támogatni szokta vala vénségének erőtlenségét, és megparancsolá, hogy azzal illesse és elevenítse a holt testet. De megértvén Elizeus, hogy ezzel meg nem éledett a gyermek, maga méne a halotthoz: úgy egybevonyá és megkicsinyíté magát, hogy a holt testre borulván, szemeit szemeihez, kezeit kezeihez, lábait lábaihoz tenné, és így, elsőben megmelegíté, végre megeleveníté a holt gyermeket.

Hasonlót cselekedett mi velünk a próféták Ura, az Atya Istennek Bölcsesége. Megholt vala bűnében az emberi nemzet: Isten az ő jóvoltának gazdagságát mutatván, nem akará érdeme szerént elhagyni; hanem hogy újonnan lelki életre támasztaná, elküldé

Mózest csudatévő vesszőjével; elküldé prófétáit, kik a törvénynek súlyos pálczájával eléggé illeték, sőt ütögeték az emberek szűvét: de lelki életet és érzékenységet nem adhatának néki. Mert ha törvény által lehetett az igazulás, heában holt meg a Krisztus. A mi tehát lehetetlen volt a törvénytűl, azt maga az Isten Fia vivé végbe: és, a ki régen sok nyelveken, sok képek és árnyékok által szólott, maga jöve hozzánk születése által: végetlen nagyságát, melyet az egek és föld meg nem környékezhetnek, annyira egybevonyá, és, a mint szól az írás, az Igét annyira megrövidíté; magát annyira megüresíté és kicsinyíté, hogy gyermeki testtel egyesülvén, a szoros istállónak kisded jászolába férne. Így eleveníté a kárhozat halálába esett embert.

Ezt a mi Urunk jövetelének emlekezetit terjeszti szemünk eleibe a mái napon az anyaszentegyház, mely ajtaja és kezdeti minden üdvösséges javainknak, melyeket Krisztus Urunktúl vettünk. Mert ez a nap, melyen a másik Ádám, az üdvösségnek Atyja, bőrünkbe öltözék, hogy kiöltöztessen abból az oktalan-állat bőréből, melybe első atyánk bűne után búvék. Ez a nap, melyen a szeplőtelen Szűz az ő Fiát, bűnös Ézsau testének hasonlatosságára, bőrünkkel befedé, hogy ő általa atyai áldást nyerne nékünk. Ezen a napon, földrűl égig támasztaték ama lajtorja, melyen fel s alá járnak az Isten angyali. Ezen mutatá Isten amaz égi szivárványt, az örök békeségnek jelét, mikor az isteni fényességnek világossága az emberi természetnek felhőjével egybeelegyedék. Ez a nap, melyen a mi igaz szabadító Mózesünk, nem kákaszatyorba, hanem barmok jászolába tételték, és hogy vélle nyájaskodhassunk, orczájának fényességét befedé emberi testünk fedelével. Ez a nap, melyen az Áron vesszeje virágozott; a Gedeon gyapja mennyei harmattal nedvesíttetett; a Dánieltűl látott kövecske a szeplőtelen Szűztűl, emberi kéz és férfiú nélkűl, elvált; és, az ő példájának hatalmával, a világ bálványit, aranyát, ezüstét, dücsőségét, gyönyörűségét egyszersmind földhöz verte; és azután oly nagy hegygyé nevekedett, hogy az egész világot bétöltötte tudománynyal és szentséggel. Ezen a napon az erős Sámson, Dalilának szerelmétűl, pólyába kötöztetett: a régi ködök és felhők, melyekben szokott vala Isten jelenni, el-

oszlottak : mert *Emmanuel*, velünk lakó Istenné lett, a kit ezek az árnyékok jelentettek.

Adná Isten, hogy értenők mindnyájan, mely nagy irgalmasságot cselekedett, mennyi sok ajándékkal látogatott minket születésével az Úr Krisztus. Lehetetlen, hogy buzgó szeretetire nem gerjednénk ; serény szolgálatjára nem igyekeznénk, ha ennek az irgalmasságnak nagyvoltát értenők. De ez minden fogyatkozásunknak gyökere és tunyaságunknak kútfeje, hogy ennyiszer hallván a Krisztus születését, csak úgy elmélkedünk arrúl, mint közönséges mindennapi dologrúl.

Hogy azért mélyebben és édesdedben értsük elrejtett titkait és böcsülhetetlen kincseit a mi Urunk születésének : másszorra hagyván az angyali követségnek és éneklésnek üdvösséges tanúságát, ebben a rövid órában, melyet az isteni szolgálatnak szokatlan hosszabbsága enged, jer tekintsük meg a három dolgot, melyet az evangeliomban hallánk, tudniillik : a Krisztus születésének idejét, módját, helyét. Ezekből üdvösséges tanuságokat és lelki vígasztalásokat vehettek, ha figyelmetesek lésztek a hallgatásra és szófogadók az oktatásra.

* * *

Senki közülünk időt, módot és helyt nem választ születésére, hanem ezeket hírünk nélkül Isten rendeli, kedves akaratja szerént. De Krisztus isteni erejével és bölcseségével, nagy okokból és bizonyos tanuságokért, maga választotta és rendelte születésének minden állapatját : úgy, hogy ennek környülálló dolgaiban semmi nem történt magától, elszánt nagy okok nélkül.

Idejét ha megtekintjük Urunk születésének, nem jöve mihelyt Ádám elesék, hanem azután négyezer esztendő tájban. Mert azt akarta, hogy az ember jól megismérje nyavalyás betegségét, és eszébe vegye, hogy Isten kegyelme és orvoslása nélkül abból meg nem szabadulhat, mely isméret nélkül, oly buzgósággal nem kívántuk volna, oly böcsüllettel és háladással nem fogadtuk volna jövetelét. Miképen azért a tudós doctor akkor kezdi derekason gyógyítani a beteget, mikor minden erejét kimutatta és magát meg-

ismértette a nyavalya: úgy az Istennek bölcsesége elvárá, hogy a világ gonoszsága annyira nevekedjék, a mennyire lehetett, és akkor jöve ennek gyógyítására, akkor kezde ennek orvoslásához.

A Krisztus születésének idejéről négy dolgot olvasunk; mindenik méltó elmélkedésre.

Először: azt mondja az evangeliom, hogy Augustus pogány császár uralkodott, és adófizetővé tette volt Zsidóországot, mikor Krisztus született. Ha Dávid, Ezekiás, Joziás és hasonló szent királyok idejében született volna, gondolhatta volna valaki, hogy ezeknek tekélletes jámborságok érdemére nézve jött Krisztus e világra: maga nem a mi cselekedetünk igazságáért, hanem csak maga irgalmasságából jött hozzánk az Isten Fia. Ennek felette, ha szent királyok idejében született volna a Messiás, oly bőcsülletes ajtatotsággal fogadtatott volna, mely váltságunknak végezett rendivel egybe nem férhetett: mivel alázatossággal és szenvedéssel akarta Isten végbevinni szabadulásunkat. Bé kellett azért teljesedni az írásoknak, hogy idegen fejedelem birodalma alatt születik, és Jessének gyökeréből fakad Krisztus: azaz mikor minden ágai kivágatnak és csak földben rejtett gyökere marad a Dávid nemzetségének: mikor úgy megaprósodik és elfogy a királyi nemnek méltósága, mint az evangeliomban hallók, hogy József és Mária megfogyatkoztak vala, kik régi elejek várasában szállást sem találtak, hanem istállóba tértek. Végezetre, hogy világosban ismértetnék az Isten kegyelmessége, akkor illett Krisztusnak e földre jőni, mikor Zsidóország rabságra jutott vala; mikor, a pogány császár birtoka alatt, a pogányságból származott sok gonoszságok teljességgel eláradtak vala. Mert ez az Istennek irgalmassága, hogy akkor küldötte hozzánk szent Fiát, mikor ellenségi voltunk és haragot érdemlettünk: akkor nyújtotta segedelmét, mikor emberi segítségnek reménységéből kifogyott vala a zsidóság.

Másodszor: azt írja Sz. Lukács, hogy olykor születék Krisztus, mikor a pogány császár ravóitúl mindenek béírattak: a végre, hogy személyre és értékre adót vetnének, és az Isten népét sarczoltatnák. Annakokáért írják a régi atyák, hogy mihent Krisztus született, ottan ravók lajstromába íratott, mint adózó jobbágy, és

mivel a fél *siclust*, vagy két *drachmát* melyet Isten a templomra rendelt minden személytől, a római császár maga adózására fordította volt: Krisztus urunk is, öregkorában, ezt az adót megfizette, mint az evangeliom előnkbe adja. Ah, mely igazán írja Sz. Lukács, hogy Augustus az egész világot béiratta! Ah, mely méltán mondja Sz. Pál, hogy a kisded gyermek semmiben nem különböz a szolgától: mivel az Istennek örökös Fia a római császár szolgáinak lajstromába iratik.

Keresztyének, mi valánk szolgák, és kegyetlen urak szolgái valánk: a bűnnek, halálnak, ördögnek rabságában valánk: de imé, az Isten Fia mihent születik, adófizetésre kötelezi magát, hogy a mi sarczunkat letegye: a császár könyvébe íratik, hogy minket az élet könyvébe írjon.

Harmadszor: mivel Krisztus békeséget szeret és minket is békeségszeretőkké akart tenni, oly üdőben született, melyben egy közönséges úrnak birtokában lévén e világ, nagy és közönséges békeség volt. Ugyanis, az égi harmat tiszta és minden szelek háborúitól csendesz üdőben szokott alászállani: a szent próféták pedig nem csak mennyei harmatnak, hanem békeség fejedelmének nevezték Krisztust: és azt jövendölték, hogy ő idejében a békeségnek bővsége lészen. Azért az emberek kardokból szántóvasat, kopjavasból kapákat csinálnak; eltörik a kézijakat; tüzet raknak a pajzsokból. És, hogy ennek a békeségnek csudálatos voltát előnkbe adná Izsaiás, azt írja, hogy a Krisztus országában a farkas báránynyal, a párducz gödölyével, az oroszlány borjúval együtt lakik, és egymásnak nem ártanak: mert egy kis gyermek legelteti őket. Mindezeken azt kell érteni, hogy a hol Krisztus uralkodik, békeségnek kell ott lenni: azért hallád az evangeliomban, hogy mihent született, ottan békeséget hirdettek az angyalok. Mert, a Sz. Pál mondása szerént, Krisztus a mi békeségünk: és oly fene természetű vad ember nem lehet, ki meg nem szelídül, ha szűvében Krisztus születik. Azért, valahol haragtartás, gyűlölség, bosszúállás, visszavonyás vagyon, bizonyoson higyjétek, hogy ott nem született a szelíd Krisztus, hanem a háborúság-szerző és szerető sátán uralkodik. Mert az Isten: békességnek és nem visszavonyásnak Istene. Az ő lakóhelye békeség, melyben nem részesek a gonoszok.

Negyedszer: hideg télben, meleg ház kívűl született az igazságnak napja: hogy a hideg világot melegítené, hogy szenvedéssel és sanyarúsággal kezdené érettünk való fáradságit. Gyermeknek, és hideg istállóban született gyermeknek, és a kinek alig volt egy darab posztócskája, alkalmatlan volt a téli üdő: mégis a hideg telet választá Krisztus születésére, hogy szenvedésen kezdené életét. Olykor születék, mikor az éjszaka leghosszabb: de ugyanakkor a napok hosszabbodni, a setét éjszakák rövidülni kezdenek. Mert mikor a világ gonoszságának setétsége annyira nevekedett, valamennyire lehetett, akkor kezdé az Isten Fia, példájának és tanításának világosságával, fogyatni és rövidíteni a régi setétséget; akkor kezdé az új világosságot, az isteni tudományt nevelni és öregbíteni. Végezetre, miképen az Áron vesszeje éjjel virágozék; miképpen az Isten szekrénye éjjel veré földhöz a Dágon bálványát; miképen az Isten angyala éjfélkor ölé meg Egyiptomnak elsőszülöttit: azonképen setét éjszakának kellő közepin jöve e világra a mindenható Ige, mikor a pásztorok éjjeli vigyázással őriznék nyájokat.

Ebből nemcsak azt tanuljuk, hogy temérdek setétségben volt a világ, Urunk jövetele előtt, de ő világosította a halál árnyékának setétségében lévőket: hanem azt is megérthetjük, hogy miképen a mi szemünk nem láthat a setétben, úgy a mi értelmünk meg nem foghatja a Krisztus születésének csudálatos voltát: hanem fogva kell tartanunk okosságunkat: nem kell annak itíletit és vizsgálását nyargalóban bocsátani: a hitnek és ajtatos akaratnak erejével arra kell vinni, hogy elhigyje a mit meg nem foghat. És miképen ama szent állatok, melyeket Ezekiel láta, lebocsátották szárnyokat; elhagyták röpdöséseket, mihent az isteni szózatot hallották: úgy mi is, fel nem érvén elmélkedéseinkkel, mint lehessen az Isten emberré, az igazmondó Isten szavára megalázzuk okoskodásunkat, és ezt a setétségben elrejtett mélységet leborulva imádjuk. Ezt cselekeszi az anyaszentegyház; mert a szent misében a *Credo*-nak több felséges részeire le nem borul a pap, mihelyt arra jut: És emberré lett: mindjárt térdre esik és az oltárra borul. Hasonlóképen a mise végin, a Sz. János evangeliomát olvasván, fenn áll a pappal egyetemben a község, valamíg ama szókra nem jut: És az Ige testté lén: akkor mindnyájan térdre

esnek: nemcsak böcsülletért, hanem hogy megalázván magunkat a Krisztus alázatosságának emlékezetire, vallást tegyünk, hogy meggyőzetünk ennek a felséges titoknak mélységes setétségétől, és csak leborulva kell imádnunk, a mit elmélkedésünkkel meg nem foghatunk.

Módját a Krisztus születésének, azt mondja Izsaiás, hogy emberi nyelvvel ki nem mondhatni. Azért, mikor a Szentlélek vezérléséből ennek hirdetéséhez akart kezdeni, felkiáltott elsőben: Uram, ki hiszi a mit hall tőlünk, hogy egy szűz gyermeket szül, ki *Emmanuel*, velünk lakozó Isten, azaz Isten-ember lészen? A szűznek szüléséről azt írja, hogy minekelőtte az szülésnek erőltetését, vagy fájdalmát és szenvedését érezné, fiúmagzatot hozott. Mert ha Krisztus öregkorában úgy ment tanítványihoz zárlott ajtókon által, hogy ezeket meg nem nyitotta: mit csudálod, ha születésében békeségesen és sérelem nélkül ment által, nyomdok nem maradván utána? Azért, hogy fogantatásban, szülésben és szülés után szűznek ismérnők a Krisztus szent anyját, háromszor mondja Ezekiel, hogy az a kapu, melyen Isten hozzánk jött, bétéve volt: meg nem nyittatott: bétéve maradott a fejedelemnek. Mert, a Sz. Ágoston mondása szerént, ha születéssel felbontatnék a Szűznek épsége, nem mondatnék Krisztus szűztől születtetni.

Mikor azért a szeplőtelen Szűz Urunkat méhében viselte, terhét nem érzette: mikor szülte, fájdalmát nem szenvedte: hanem mint az első Ádám csontjaiból fájdalom nélkül építteték Éva, mint a csipkebokorból égetés nélkül fénylett a mennyei tűz: úgy a második Ádám, a mi Istenünk, a ki emésztő tűz, minden sérelem nélkül született Boldogasszonytól. Azért nem volt ebben a születésben semmi rútság, nem kívántatott ehez bába, nem volt szükséges egyéb asszonyemberek szorgalmatoskodása: hanem, a mint az evangeliom mondja, ő maga Boldogasszony takarta és pólyálta édes szülöttét.

Ezt a Krisztus születésének tisztaságát, a sz.-írás négy igen szép hasonlatossággal ismérteti.

Először, azt mondja, hogy miképen a nap minden sérelem nélkül bocsátja fényességét a földre; miképen az ő sugári épen és romlás nélkül hagyják az üveget, melyen általmennek; miképen meg nem szaggattatik a szövétnek, mikor más szövétneket meggyújt: azonképen jő hozzánk az Üdvözítő, ki nem egyéb, hanem az örök dücső-

ségnek fényessége, mely a világnak hitetlen vakságát isteni tudománynyal világosította.

Másodszor: hasonlítja Izsaiás az Urunk születését a termő fának virágzásához, és vesszőneveléséhez: Vessző fakad, úgymond, a Jesse gyökeréből és virág nevekedik belőle. Nem gondolhatunk tisztább és szebb születést és származást, mint mikor a fa virágzik, vagy vesszőt nevel. Mert a fának virágja és vesszeje, minden külső mag nélkül, minden emberi ásás, kapálás nélkül, csak magától a fától fakad. Ebben pedig a nemzésben semmi éktelen rútság és véresítés, semmi sérelem és szakadás, semmi törés és bontakozás nincsen. Eképen lészen, úgymond Izsaiás, a Messiás születése: minden külső mag nélkül, Szentlélek árnyékozásából, egy gyenge szűztől tisztán és minden éktelenség nélkül születik.

Harmadszor: hasonlítja Sz. Dávid az Urunk jövetelét az égi harmathoz, mely a Gedeon gyapját megnedvesítette. Miképen az csők és harmatok, felhők és egek szakadása nélkül, csendeszen esnek; miképen a Gedeon gyapjára a mennyei harmat alászállott és azt elsőben megáztatá, megnedvesíté, azután ismét kinyomta Gedeon a tiszta harmatot belőle, de sem egyikkel, sem másikkal a gyapjú meg nem szaggattatott, meg nem sértetett: ezenképen ama mennyei harmat, melyet a régi próféták annyi óhajtásokkal kívántak, mikor az egekből Boldogasszony méhébe bocsáttaték, mikor tiszta méhéből kiadaték, meg nem sérté semmiben ezt a tisztaságos gyapjat. Nem jöve a mi Urunk, mennydörgés, csattogás, villámlás, trombitaharsogás között, mint régen a Sinai hegyére: mert talám ismét azt mondották volna az emberek, hogy ne szóljon nékik Isten: talám ismét elfutottak volna előtte, mint paradicsomban elfuta Ádám: hanem csendeszen jöve, mint a harmat szokott a gyapjúra szállani. És miképen az ember meg nem isméré az ördögöt paradicsomban, azt akará Krisztus, hogy az ördög se ismérné őtet születésében; és erre nézve, jöve hozzánk csendesz harmat módjára.

Negyedszer és utolszor: hasonlítja Ozeás próféta az Urunk születését hajnalhoz. Mert miképen a piros hajnal, egek sérelme nélkül, a világi állatoknak csudálatos örömökkel mutatja magát: úgy a mi Üdvözítőnk, tisztaságos anyjának méhéből, minden alkal-

12*

matlanság nélkül született. Mikor azért elközelgetett születésének ideje, kimondhatatlan örömmel teljesíté szent anyját. És miképen az első Ádámra csendesz és kedves álmot bocsáta, mikor Évát oldalából építé: úgy a szeplőtelen Szűznek értelmét mennyei elmélkedéseknek mélységes tengerében, akaratját isteni szerelemnek gerjedező tüzében mindenestűl elmeríté, mikor Urunkat elhozá, és, mint egy mély álomból, az isteni dolgok csudálkozásából felocsódván, előtte látá Szülöttét, Urát, Teremtőjét. Azért öröm és félelem között nem tudván mit mívelne, térdre borulván, hihető, hogy eképen szólott néki: Oh áldott gyermek! oh felséges Isten! oh édes Fiam! oh én mennyei szent Atyám, oh Uram, Teremtőm! ki vagyok én, hogy alázatos szolgálódat ily nagy jóval látogatod? Szoptassalak-e téged mint fiamat, vagy imádjalak mint Istenemet? Bétakarjalak-e mint anyád, vagy tiszteljelek mint szolgálód? Tejet adjak-e, vagy temjénnel áldozzam néked? Hogy lehet, Uram, hogy ölembe vegyelek téged, ki az egeket bétöltöd? Mint tápláljalak téged, ki minden állatokat eledellel tartasz? Efféle sok, és mi tőlünk gondolhatatlan ajtatosságok után, végre ölelvén, csókolván, sírván, örülvén, ölébe vévé és nagy böcsüllettel bétakargatá Fiát, Atyját, Istenét.

Helyét a Krisztus születésének ha megtekintjük, arrúl az evangeliomban három dolgot hallánk: hogy Betlehemben, a hol Dávid született vala; hogy istállóban született; hogy jászol volt bölcsője, posztó darabocskák pólyái. Megjövendöllötte volt Mikeás próféta, hogy az Izrael Ura, kinek első születése öröktűl fogva volt, emberi természet szerént Betlehemben születik. Dücsőséges nagy a te neved, oh Istennek várasa: mivel te benned ember, de Isten-ember született. Sokkal dücsőségesb paradicsomnál ez a kis város. Mert paradicsomban tiltva volt az élet fája, ott esett bűnbe Ádám, ott forgódott a kígyó: de ebben a városkában nincs kígyó, nincs elesett Ádám, nincs tiltva az élet gyümölcse: hanem jászolba, az oktalan-állatok évőhelyébe tétetett, hogy ehessék ő benne valaki akarja. Csudálkoznak a szent doctorok, mi légyen oka, hogy mikor Isten az eget és földet teremté, mindjárt a földet kezdé ékesgetni és a három első napot ebben töltvén, azután kezde az egek ékesgetéséhez? és azt találják rajta, hogy az eljövendő Messiásnak böcsülletiért készített és ékesített

Isten elsőben földi lakóhelyt. Ezt is azért az Izrael városocskáját, Betlehemet, azért mondja a sz.-írás böcsülletes épületnek: mert ebben kellett születni Krisztusnak.

Idegen helyen, más hajlékban akara a mi Urunk születni: hogy csak attúl is a kevés alkalmatosságtúl megüresednék, melyre magok házában szert tehetett volna az ő szent anyja. Betlehem annyit tészen, mint kenyér háza. Mivel azért Krisztus igaz búzaszem, mely azért vettetett a földbe, hogy mennyei eledellel táplálttassék az ember: méltán születik Betlehemben, hogy ezután immár ne kellessék az Isten népének Egyiptomba kenyérért menni, hanem Betlehemben keresnék minden nemzetségek a mennyből szállott kenyeret, mely örök életet ád híveinek. Mert Betlehemben találtatik ama kenyér, mely a madianiták táborát felverte és megfutamtatta; ott vagyon ama kifolyó szép forrás, melyet oly igen kívánt Sz. Dávid, hogy szomjúságát eloltaná.

De lásd e világnak háladatlanságát. Nincs e mi Urunknak, nincs az ő szent anyjának helye és szállása a vendégfogadóban: hanem istállóba, jászolba, azaz legrútabb, legalkalmatlanb helybe térnek és telepednek. Tulajdonába jött, és az övéi bé nem fogadák. Oh bolond, oh csalárd világ, mely hamar megvetéd Krisztust! Az ökör megismeri urát, a szamár feltalálja ura jászolát: az Izrael népe között pedig senki sincs, ki megismérje Szabadítóját, házába fogadja Teremtőjét; hanem egy elvetett büdös istállóban, baromálló rút hajlékban kell születni az Isten fiának! Áldott Isten, mit mondana Salamon, ha istállóban és jászolban látná Teremtőjét?

Világ csudája volt ama jeruzsalemi templom, melyet Salamon király száznyolczvanezer s hatszáz munkással építtete; falait, pádimentomit, arany darabokkal buríttatá: de meggondolván az Istennek felséges nagyvoltát, és hogy minden világi ékesség és dücsőség ő hozzá képest ocsmányság, felkiálta: Hihető-e, hogy a mely Istent az egek és egek egei meg nem foghatnak, ebben a házacskában lakik? Valjon mit mondana, ha egy rút istállóban, ha egy elvetett jászolban, ha barmok között, ha egy kis folt posztócskában takarva látná Teremtőjét? nem nagyobb csudálkozással kiáltana-e: Ki hiheti, hogy Isten itt lakjék? Oh emberi kevélység! Oh balgatag felfuvalkodás!

mikor szégyenülsz meg, ha a mái napon, az élő Istent, istállóban, jászolban, posztóban látván, meg nem szégyenülsz? Ha te nagy nemzetből vagy: nézzed, mennyi királyokon hozza alá Sz. Máté annak *genealogiá*ját, a ki jászolban fekszik! Ha szent és Isten előtt nagy vagy: minden szentek szenti, a ki baromálló helyen születik. Ne szégyenljed tehát magadat megalázni, látván az Isten Fiának ily nagy alázatosságát.

Nemcsak azért jött Krisztus, hogy vére hullásával eleget tégyen érettünk és megváltson: hanem hogy példájával a világ pompáit és gyönyörűségit megutáltassa: kivegye azokat a hamis vélekedéseket elménkből, melyek vezetik a világot, és nagyra böcsüllik a földi alkalmatosságokat. Annakokáért nem az Augustus császár uraságát és birodalmát választá, a ki választani tud a jó és gonosz között: hanem a ki meg nem csalatik, istállóban születik, hogy a világ dücsőségét és hiúságit megutáltassa velünk: és, a mint egy tudós szent ember írja, a maga testéből tükört csinált lelkünknek. Mihelyt született, ottan megmutatta, hogy tanácsadója a mi tudatlanságunknak: példájával mutatván, hogy csalárd és hiuságos a világi uraság és gyönyörűség. És mint a gyermek Dániel itíleti megszégyeníté a feslett vének gonoszságát: úgy a kis Jézus, meghamisította a világ itíletit.

Semmivel inkább nem idegenedhetünk a világ pompáitúl, mint hogy ő maga Krisztus, alázatos renden, istállóhoz illendő állapatban maradott: Augustust pedig külső birodalomra magasztalta. Világbíró Sándor, mikor nehéz utakon által akarná vinni hadait, látván vitézinek kedvetlenségét, leugrék lovárúl, és előttök menvén, szűvet és kedvet ada mindeneknek a gyaloglásho. Másszor, a sok prédával terhelt tábort akarván könnyebbíteni, megégeté először a maga társzekereit; azután zúgolódás nélkül mindnyájan azont cselekedék. Hogy a világi alkalmatosságokat annyira ne böcsüljük; hogy a sanyaruságoktúl annyira ne irtózzunk: a mi Istenünk idegen helyen és istállóban születvén, igen megkünnyebbíté a világi nyomoruságokat az örök életnek reménységével. Mert valaki ezt a Krisztus példáját jól megfontolja: igen elvetett és oktalan, ha úgy nem felel, mikor e világ javaitúl csalogattatik, mint Úriás felele Dávidnak, mikor alkalmatos nyugodalomra kül-

deték: Az én uram sátor alatt, mezőben sanyarog: majd én házamhoz menjek, hogy puha ágyamban, asszonyhölgyem mellett nyújtózzam. Mondjuk mi is: a mi Urunk Istenünk mi érettünk legalacsonyb helyre ereszkedett, jászolba tétetett, nem volt hajléka, nem volt nyugodalma: mi tehát miért kevélykedjünk? miért telhetetlenkedjünk a világ javaiban? Keresztyének, ez a jászolban helyheztetett Krisztus, a mi tárgyunk, melyhez kell arányoznunk, melyet kell követnünk.

De mivel bé nem fogadák őtet házokba a Betlehem lakosi, fogadjuk bé mi: ha az ő születésének hasznában akarunk részesülni. Mert noha mindenekért született, de csak azoknak üdvösséges az ő születése, kik őtet béfogadják: a kik őtet béfogadják, úgymond Sz. János, azok lehetnek Isten fiai. Ah kegyetlenség! Mennyiszer zörget Krisztus szívünk ajtaján, és bé nem bocsátjuk? Mennyiszer int és fenyít, hogy bűneinkből kitérjünk, életünket megjobbítsuk: mégis szívünket a gonoszságban megkeményítjük? Nem így, keresztyének, nem így: ne legyetek oly kegyetlenek mint a zsidók, kik szállást nem adának Krisztusnak. Boldog az a ház, melybe ő bemégyen. Egyszer méne a Zakeus házába, és mindjárt üdvösséget nyere a gazda minden cselédével. Minket is megáld, ha béfogadjuk őtet. Mert ugyanis nem egyébért jött, hanem mi érettünk, a mi jónkért és üdvösségünkért. Ha ember fia lett, azért lett, hogy mi Isten fiai legyünk. Ha kisded gyermek, azért ilyen, hogy minket tekélletes férfiakká tégyen. Ha erőtlen, azért olyan, hogy a mennyei útnak járására minket vastagítson. Pólyába kötöztetett, hogy minket a bűnök köteléből megoldozzon. Tejet szopott, hogy minket mennyei eledellel tápláljon. Kicsinynyé lett, hogy minket nagyokká tégyen. Posztó darabocskákba takartatott, hogy minket az igazságnak menyekzős köntösébe öltöztessen. Szegénynyé lett, hogy minket gazdagítson. Nincs helye a szálláson, hogy nékünk helyünk lehessen mennyországban. Idegenben születik, hogy minket mennyei hazánkba vigyen. A ravóktúl béíratik, hogy mi az élők könyvébe irassunk. Adófizetésre kötelezteti, hogy minket ördög fogságából felszabadítson. Barmok jászolába helyheztetett, hogy minket, kik bűzhödtünk, mint barmok, ganéjunkban, rútságunkból

kiemeljen. Sírva született, hogy a mi könyhullatásunkat megszáraszsza. Oh kedves sírás, mely megszabadít az örök sírástúl és fogcsikorgástúl! oh áldott posztócskák, melyek letörlik bűneink rútságit! oh felséges jászol, melyben nem barmok szénája, hanem angyalok kenyere helyheztetik! oh felséges könyhullatások, melyekben a bűnök, mint vízözönben elmerültek, és mi megmosatunk.

De ideje, hogy elvégezzük tanításunkat. Meghallátok, keresztyének, hogy az Urunk születésének mind ideje, mind módja, mind helye mi hasznunkra és oktatásunkra, maga alázatosságára és sanyarúságára rendeltetett. Azért, ha mi érettünk szolgává lett Krisztus, szolgáljunk mi is néki. Ha békeséges üdőben született, ne légyen semmi visszavonyás közöttünk. Ha hidegekben született és dedergett, olvadjon a mi szívünk jeges hidegsége az ő szerelmének tüzével. Ha alázatos hajlékban született, alázzuk meg kevélységünket. És így, ajtatossággal fogadván most a kisded Krisztust, bátorsággal láthassuk őtet itílő székiben. Kit engedjen az Atya, Fiú és Szentlélek. Amen.

Miért lett Isten emberré?

(Karácsonynapi második besz.)

A pusztában bujdosó zsidóknak sok éhezéssel szakaszkodott erőtlenségét vastagítani akarván az Isten, mennyei eledelt és angyali kenyeret ada nékik, melyet minden jó ízekkel édesített vala: de mivel ez kisded és hóharmat módjára a földön elterjedett vala, nem tudván a zsidók, mi légyen és mire való légyen, csudálkozással tudakoztak: *Man hú? Man hú?* Mi lehet ez? mire való ez? mit kell ezzel mívelni?

Úgy tetszik, keresztyének, hogy, mikor az élő Istennek szent Fiát, kisded és gyarló testecskében születni, barom-állóhelyen jászolba helyheztetni, darab posztócskába pólyáltatni látjuk, nagyobb csudálkozással mondhatjuk: *Man hú?* Mi dolog ez, hogy a teremtő Isten emberré lett? hogy istállóban született? Mert nem lehet egész okossága, a ki azon nem csudálkozik, hogy az Atya Istennek természettel,

hatalommal, bölcseséggel egyenlő Fia, az örökkévaló, végetlen, változhatatlan, szenvedhetetlen Fiú Isten, halandó és romlandó testbe öltözött, posztókba takartatott, jászolba tétetett. Ki hallotta, hogy azonegy fiú kétszer szülessék; egyszer, öröktől fogva atyától, anya nélkül; másszor, az utolsó üdőkben apa nélkül, anyától? Ki látta, hogy apját maga leánya szülje? anyjánál elébb való légyen szülötte? hogy a ki ma születik, minden üdőknél régiebb légyen? Hová lehet annál csudálatosb dolog, hogy az Isten hatalmassága, pólyába kötöztetik? Az angyalok kenyere, téjjel tápláltatik? a ki mindeneket kezében tart és visel, ölben hordoztatik? a ki egeket épített, istállóba helyheztetik? Egy szóval, hogy a halandó, gyarló, változandó ember, halhatatlan, mindenható, örök Isten légyen.

Ezekre tekintve Sz. Pál, az Isten Fia születését Isten kegyességének szentséges titkának nevezi, és vizsgálhatatlan titoknak mondja, melyet Isten magában elrejtett eleitől fogva. Mert ha, világ kezdetitől fogva, mindenható erejét a régi bölcsekkel megismértette alkotmányiból; ha teremtett-állatinak szépségéből kitudódott, hogy szebb ezeknél a Teremtő: de az Istennek emberré léte a mennyei titkos tárháznak lakatja alatt rejtve tartatott, és igazán elrejtett Isten volt a régi üdőkben. Mert Istennek emberré létét és születését senki a világ bölcsei közül nem értette, sőt a zsidók botránkozásnak, a pogány bölcsek bolondságnak alították ezt a felséges tudományt: mert nemhogy Istent emberré lenni, de sokan a világi tudósok közül, csak emberekkel nyájaskodni sem itílték illendőnek.

Hogy azért mi is csudálkozzunk, de meg ne botránkozzunk az Isten Fiának alázatos születésében, sőt, felséges okait értvén Isten emberré létének, gerjedezzünk az ő szerelmére: jer kérdezzük mi is: *Man hú?* Miért lett Isten emberré? Régi kérdés ez, keresztyének, melyet Jeremiás próféta ilyen szókkal támaszt: Izraeltől váratott Üdvözítő, mi az oka, hogy a földön olyanná lettél, mint útonjáró jövevény és mint adózó jobbágy? Miért születtél más ember istállójában? Miért írattál a ravóktúl a császár könyvébe, mint adózó jobbágy? A szent atyák is egész könyveket írtak arrúl: Miért lett Isten emberré?

Megfejtették ezt a kérdést a mennyei angyalok a mái evangeliomban, mikor a Krisztus születésének örömében Istennek dücsőséget, embereknek békeséget hirdettek: jelentvén és értenünk adván ezzel, hogy azért jött emberi testben hozzánk a mi Urunk, hogy Isten dücsőíttessék, az emberekre pedig mennyei áldomások áradjanak.

Én is azért a mái tanuságunk tárgyát annak ismeretit és bizonyítását tészem, hogy semmiben inkább nem fénylett Istenünk hatalma, szerelme, igazsága, bölcsesége, mint a Fiú Istennek emberré létében: semmivel hasznosban nem segíttetett és nagyobb böcsülletre nem emeltetett az emberi fogyatkozás, mint az Isten Fiának testesülésével. Ajtatos figyelmezést kíván tőletek a dolog nagy volta.

I. RÉSZE.

Bizonyos, hogy az Isten Fia azért jött a világra, hogy felkeresse az elveszett juhot, igazítsa és üdvözítse a bűnösöket, felemelje az elesetteket, megszabadítsa az ördög fogságában heverőket, megbékéltesse Istennel a haragban lévőket, megdücsőítse a választottakat. A végre lett emberré az Isten Fia, hogy tudatlanságunkat tanításával oktassa, bátortalan félelmességünket biztatásival vastagítsa, restségünket példájával serkegesse, erőtlenségünket foganatos malasztjával gyámolítsa.

Annakokáért kérdés kívül vettetett igazság az, hogy Krisztus váltságunkért és üdvösségünkért jött e világra. De mivel Istennek végetlen bölcsesége, az Isten Fiának testesülése és elégtétele nélkül is, sok módokat találhatott az emberi nemzet szabadításában, vagy ingyen megbocsátván, vagy akármely kisded munkának bocsánatot igérvén és adván: csak az a kérdés, miért választotta Isten ezt a módot váltságunkban, hogy a Fiú Isten emberi természetbe öltöznék, és elégtételével vinné végbe szabadításunkat?

Keresztyének, talám itt csak fel kellene kiáltanunk Sz. Pállal: Oh isteni bölcseségek gazdagságinak felséges volta! Mely foghatatlanok a te itíletid! Mely vizsgálhatatlanok a te utaid! Ki volt tanácsa Istennek, hogy tudhassa titkát? De mivel a mennyei an-

gyalok utat mutatnak az előnkbe vett kérdésnek fejtegetésére, mikor Istennek dücsőséget, embereknek békeséget énekelnek Urunk születése napján: az ő szavok után szóljunk mi is a dologhoz, a mennyire Isten tudnunk adja.

Első és főbb ok, melyért Isten emberré lett, az Isten dücsősége: Isten senkinek semmivel nem tartozik, ha jó akaratból igéretivel nem kötelezi magát: senkitűl semmit nem vár: semmire nincs szüksége. Azért valamit cselekeszik, magáért cselekeszi; isteni hatalmának, jóvoltának, dücsőségének ismértetésére. Az emberi nemzetet, noha másképen megszabadíthatta volna Isten: de nevének dücsőségéért, maga kegyelme dicsíretiért, szent Fiát akarta váltságunkért küldeni. Mert semmiben nem fénylik világosban, csudálatosban sem ismértetik az Isten hatalmának végetlen ereje, szerelmének tengere, igazságának és bölcseségének titka, mint hogy a Fiú Isten szenvedése által akart minket üdvözíteni. A verő órában mindenkor forognak némely kerekek; mert vagy terh, vagy pléh keménysége vonsza azokat; de az óra elfolyván, minden kerekek egyszersmind forognak: úgy az Isten hatalmassága, a teremtésben; irgalmassága, a bűnök tűrésében; igazsága, a Sodoma rontásában; bölcsesége, a világ vezérlésében fénylett. De eljövén az üdők teljessége, a Fiú testesülésében minden isteni tulajdonságok egyszersmind csudálatoson kimutatódtak.

Először: Istennek mindenható ereje fénylett a világ teremtésében. Mert végetlen hatalom kellett ahoz, hogy ennyi számtalan állatok, ily nagy és szép alkotmányok, semmiből, segítség, munka, fáradság nélkül, egy hagyással lettek: és hat nap minden ékessége végbe vitetett. Mindazáltal a teremtésben nem mutatódott utolsó és legnagyobb cselekedete az Isten hatalmának: mert több és szebb állatokat teremthet Isten; több világokat fondálhat; több embereket és egyéb állatokat építhet, hogysem a mennyit teremtett. Hanem az Isten emberré léte, isteni hatalmasságának legfelsőbb és legnagyobb cselekedete: mivel jobbat és nagyobbat nem elkothat Isten annál, hogy Istent emberré tenné, embert Istenné.

A régi képírók munkájok alá azt szokták írnya: Csinálja vala. Ezzel érteni adták, hogy jobbítás lehet munkájokban, mert még azt végbe

nem vitték. Protogenes pedig, mikor egy képen mesterségét megmutatta volna, azt írá alája : Elvégezte ezt Protogenes, jelentvén, hogy ebben immár jobbítás nem lehet. A sz.-írás, mikor a teremtett-állatok alkotásárúl emlekezik, azt mondja, hogy Isten azokat készíti, erősíti, formálja, fontolja, keríti vala : mintha végbe nem vitettek volna ; mivel ezeknél jobbak lehetnének. Mikor az Isten Fiának emberré létérűl emlekezik, azt mondja: Végbe vitte ezt a nagyhatalmú Isten, nem kívántatik jobbítás ebben, ennél szebb és nagyobb munkája Istennek nem lehet. Azért írja Sz. Tamás, hogy a három dolog között, melynél jobbat Isten nem alkothat : egyik a Krisztus embersége, másik az Isten anyja. Nagyobb dolog a bűnös ember igazítása, hogysem az egek és föld teremtése : mivel gyönyörűséggel, játszodozás-képen vitte Isten végbe a világ teremtését, az igazulást pedig fáradsággal és munkával nyerte az Isten Fia. Nagyobb okkal mondhatjuk, hogy Isten emberré léte nagyobb a világ teremtésénél és vezérlésénél. Mert mikor az írás a teremtésrűl és világ gondviseléséről szól, azt mondja, hogy az egek és egyéb mindenek, Isten újjainak munkái, és Isten a világ gondviselését három újján viseli : de mikor az Isten emberré létét említi, Isten karjának teljes erejével, mondja, hogy ez végbement. Jelentvén, hogy minémű különbség vagyon azok a munkák között, melyeket ember újjával, és a melyeket vastag karjának erőltetésével végez : olyan különbség vagyon az Isten emberré léte, és a több isteni cselekedetek között.

Annak felette, mint a fazekas lágy sárból künnyen akármit csinál : úgy Isten a teremtésben sárból alkotá az embert és lehelléssel elevenité : az isteni személyhez foglaltatott testet, mint erős kőfaragó, metéléssel, véséssel, faragással formálta és ékesítette Isten. Azért mennyivel kevesebb erő kell a lágy sár formáláshoz, hogysem a kemény kő faragáshoz : annyival felségesb cselekedete az isteni mindenhatóságnak a testesülés, hogysem a több állatok teremtése. Ugyanis, mit adott Isten a teremtésben, hanem minden állatnak maga mivoltát és természetét ? De Isten emberré létében isteni személyét és azzal együtt isteni természetét adta nékünk : azért, mennyivel nagyobb és felségesb az isteni személy minden teremtett-állatnál : annyival nagyobb az Isten Fia testesülése a teremtésnél. Jóllehet bölcsen írja Tertullianus,

hogy az emberi testnek első építésében is, azért tanácskozott, lehellett, sárt forgatott kezében Isten, noha egyéb állatokat egy szóval alkotta, mert akkor immár a Krisztus teste készíttetett és böcsültetett.

Másképen is fénylik az Isten hatalma a Fiú testesülésében. Mert mikor Isten ismértetni akarta mindenható erejét, akkor legnagyobb dologban gyarló és fogyatkozott eszközök által vitte végbe akaratját. Judit és Debora asszony által rontá ellenségit, trombitaharsogással dőjté Jerikó falait, cserép-palaczkok egybeverésével futamtatá a madianitákat, Mózest egy vesszö-szállal fegyverkezteté Fáraó ellen, Dávidot parittyával küldé Góliátra. Ezekben és hasonló cselekedetekben inkább fénylett az Isten hatalma, hogysem ha roppant hadakkal nyert volna győzedelmet. Az Isten Fia emberré létében is újforma hadakozást választott Isten, melylyel a pokolbéli Góliátot, a lélekvesztő Fáraót, az istentelen Holofernest, a sátánt, a bűnt, a világi sok feslettséget meggyőzte és kigyökereztette. Mert, az Izsaiás mondása szerént, az újonnan-született Krisztus neve, gyorsan prédáló : mivel, minekelőtte szólani tudna, megfosztotta és felprédálta minden ellenségit. Az ő istállója, melyben született; jászola, melybe helyheztetett, kárhoztatá a világi fris épületeket : mert ugyan sem illik ahoz a nagy palota, kinek ezennel hat-lábnyi sírba kell tétetni. Posztócskája megszégyenítette a világi fris öltözetek hiuságát : mert ugyan sem méltó, hogy senki abban kevélykedjék, a mivel Istentűl büntetődött. Alkalmatlan szállása megyúlöltette a testi alkalmatosságokat : mert ugyanis alkalmatlan azt kínyeztetni, a mit ezennel rothadásnak és férgeknek kell vetni. Siránkozása földhöz verte a világi mulatságokat, vígaságokat, hahotákat : mert ezek nem annak valók, kik számkivetésben és siralom völgyében bujdosnak. Végezetre, az újonnan-született Krisztus szegénysége megutáltatta a világ gazdagságát : mert ugyan sem érdemli a mi fáradságinkat, valamit el nem vihetünk magunkkal, hanem itt kell hagynunk. Azért új hadakozás ez, nagy hatalomnak jelensége ez, hogy egy kis gyermecske, ily szokatlan és alkalmatlan fegyverekkel, meggyőzi és letapodja minden ellenséginket.

Ezeket meggondolván Habakuk próféta, felkiált : Uram, elhülök és rémülök, mikor ezt a te cselekedetedet meggondolom : hogy egy jászolban, két oktalan-állat között találtatol, mikor az ökör és szamár

megismérik Uroknak jászolát. Jeremiás pedig azt mondja : Szokatlan újságot cselekedett Isten : Egy asszony megkörnyékezte a férfiat. Új asszony, mely anya, de szűz leány : új férfi, mely ember, de Isten : új fogantatás, mely férfiú nélkül lett : új születés, melyben sérelem, vagy fájdalom nem volt : új énekek, melyeket a mennyei angyalok szerzettek. Mindezek onnan vannak : mert megerőltette hatalmas karját, meg akarta ebben ismértetni mindenható erejét a nagy Isten.

Másodszor : az Istennek végetlen szeretete és irgalmassága soha semmiben nagyobb cselekedetit és jelenségit nem mutatta, mint a Fiú Istennek emberré létében. Krisztus urunk, mértékét akarván mutatni az isteni szeretet nagyvoltának, azt mondja, hogy Isten úgy szerette a világot, hogy egyetlen-egy Fiát adta. Nem földi paradicsomot, mint Ádámnak ; nem tágas földeket és bőv majorságokat, mint Ábrahámnak ; nem világi országot és birodalmat, mint Dávid királynak : hanem az ő szent Fiát, nem fogadott fiát, hanem egyetlen-egy Fiát, magával egyenlő természetű Fiát adta : nem mulatságra, hanem munkára, fáradságra, halálra adta érettünk, mikor emberi testbe öltöztette. Oh végetlen szeretet ! oh kimondhatatlan irgalmasság !

Sok egyéb cselekedetekben fénylik Istennek hozzánk való kegyelme és szeretete : de mikor ezt kelletni és ismértetni akarta, azzal ajánlotta, hogy szent Fiát nékünk adta. Ez bezzeg felettébb való, mindeneket feljülhaladó szeretet, melyet emberi elme meg nem érthet, emberi szó ki nem mondhat, emberi tehetség meg nem hálálhat, mert ez igazán irgalmasságnak feneketlen tengere. Hová lehet annál irgalmasb szeretet, vagy szerelmesb irgalmasság, mint hogy a mi Istenünk, mi érettünk, elvetett teremtett-állatiért, kikre szüksége nem volt, sőt ellenségiért, szolgai ábrázatba öltözött, hogy betegségünkből meggyógyítana, fogságunkból megszabadítana, veszedelmünkből kimentene ? Számtalan nyavalyákba estünk bűneinkkel : orvosunkhoz nem mehettünk, erőtlenségünk miatt : hanem ő jöve hozzánk, hogy meglátogasson, meggyógyítson. Ördög tömlöczében, bűnök lánczával kötözve valánk ; reménységünk nem lehetett, hogy magunkat felszabadítsuk : hanem a Fiú Isten magát adá, hogy ő rajta kiváltozzunk ; alálajla, hogy felemelje az elesett embert ; megüresíté magát, hogy mi gazdagodjunk ; béfedé fényességes orczáját, mint Mózes, hogy ő vélle

nyájaskodhassunk. És miképen a nap, hogy alkalmatos esőt szerezzen a földnek gyümölcsöztetésére, felemelvén a felhőket, béfedi, noha el nem veszti, maga tulajdon fényességét : úgy a mi Istenünk, hogy minket mennyei áldásoknak harmatival nedvesítene, emberi természetnek felhőjével isteni méltóságát elrejté.

Nagy szeretet, nagy irgalmasság volna, ha valamely gazdag fejedelem minden kincsét néked adná, hogy azon kiváltoznál rabságodból ; kimenekednél adósságidból és fogyatkozásidból. Ezt cselekedte az Isten Fia : mert gazdag lévén, megüresíté magát, és oly szegénynyé lén, hogy helye nem volt a szálláson, hanem istállóban született, jászol volt bölcsője. Ezt pedig azért cselekedte, hogy mi meggazdagodjunk az ő szegénységével. Nagyobb és böcsülletesb szeretet, tekintetesb irgalmasság volna, ha egy király fia magát fogságra, sőt gyalázatos kínokra és halálra adná, hogy téged haláltúl megmentene. Ezt cselekedte a mennyei király fia, mikor emberi testbe öltözött. Akkor vette fel kezességünket, melyért annak-utána keserves kínokkal és szörnyű halállal fizetett. Mert ha az Atya Isten Krisztus urunkat e világra hozván, megparancsolá a mennyei angyaloknak, hogy mindnyájan imádják őtet : Krisztus urunk is, mihent születék, azt mondá szent Atyjának : Mivel egyéb áldozatok nem elegek az ember váltságára, ihon vagyok ; kezes vagyok érette : és ezzel, a Krisztus testének áldozatra való bémutatásával, mondja Sz. Pál, hogy megszabadultunk. Azért felettébbvaló irgalmasság és szeretet ez : semmi cselekedetekben ennyire nem mutatódott, sőt nem is mutatódhatott az Istennek kegyelmessége.

Valakinek szeretetit hozzánk két dologból szoktuk ismérni : vagy nékünk adott ajándékok nagyvoltából, vagy magának nyájason hozzánk-adásából. Az Isten Fiának emberré létében mind a két jelenséget bővségesben találjuk, hogysem egyéb cselekedetekben. Mert az Isten Fiának emberré létében Isten oly ajándékot adott, melynél nagyobbat nem adhatott. Mikor Isten a világot alkotta, szinte legutól az embert teremtette. Mert miképen a számtartók, a mely számokat imitt-amott rész-szerént írtak lajstromokba, azokat a levél végén, rövid summába együvé foglalják : úgy Isten az emberben, mint egy kis világban, summába foglalá a több állatok böcsülletes méltóságit. A teremtés után egyéb állatoknak urává tévé az embert és, a mint Sz. Dávid írja, min-

deneket birodalma és lába alá vete. De micsodák mindezek Istenhez képest ? Mint harmatocskák, mint semmik. Mikor azért irgalmasságnak nagyobb és belsőbb rejtekit akarta velünk ismértetni, oly nagy ajándékot adott, melynél nagyobbat nem adhatott : tudniillik a megtestesült csudálatos erős Istent, egy kis gyermeki állapatban. Gyökere ennek az ajándéknak az Isten irgalmasságának gazdagsága : mert cselekedettel akarta ismértetni, hogy el nem feledkezett irgalmasságárúl. Az ajándék nagyvolta pedig az irgalmasságnak végetlenségét ismértette.

Ugyanezen testesülésben oly erősen és édesdeden adá magát emberekhez az isteni személy, hogy minden egyéb egybekötésnél nagyobb és erősebb az isteni személynek és emberi természetnek egybefoglalása. A házasságban nagy egyesülés vagyon a két személy között, a test és lélek között ennél is nagyobb : de ezeknél felségesb, nagyobb és erősebb az isteni személynek egybefoglalása a halandó emberséggel. Mert a házasságban két személy és két természet marad : de a testesülésben két természetnek egy személye vagyon. A test és lélek egymástúl elválik halál által : de az isteni személy soha el nem vált a Krisztus testétűl-lelkétűl, még mikor a lélek kiszakadott is a testből. A mi lelkünk e világon malaszt által, azután dücsőség által Istennel egybefoglaltatik ; de egy személylyé Istennel nem tétetik : csak szinte a testesülés minden egyesülésnél nagyobb, mely úgy egybefoglalja az isteni személyt az emberi természettel, hogy Krisztusrúl valóságoson mondhatja a teljes Szentháromság, a mit csúfolva mondott vala Ádámrúl : Ihon az ember olyan, mint egy közülünk. Mi pedig hálaadó szeretettel dicsekedhetünk, hogy Isten olyan, mint egy közülünk.

Ha azért az ó-testamentomban nagy szerelemnek bizonyos jelensége volt, hogy Isten az ő sátorát a zsidó nép között felvonatta : mennél bátorságosb jelensége vagyon nálunk az Isten szerelmének, mikor nem sátort, hanem emberi testet épített magának a mi vérünkből, és személye szerént közinkbe szállott, *Emmanuel*-lé, velünk lakozó Istenné lévén !

Harmadszor : Isten az ő igazságának nagyobb és hatalmas cselekedetit úgy előnkbe nem adta, mint az emberré lett Istenben.

Com. NICOLAUS ESTERHASI de GALANTA
Perp de Frakno, Comit: Sopron Zol: et
de Ber. Sup. Com R. Hung. Palat. Iud. Cum. Aur. Vel
Eq. S. C. R. M. Int Cons. Cam et por Hung. Locūt.
1646

Esterházi Miklós nádor.

Pázmány: 12. ív.

Azért írja Sz. Dávid, hogy, mikor Isten megismértette az Üdvözítőt, igazságát is kinyilatkoztatta. Sz. Pál is, nem egyszer mondja, hogy Isten emberré lett, igazságának mutatásáért.

Kétképen ismérszik az Istennek kemény és hajolhatatlan igazsága a megtestesülésből: először, mert noha Isten megbocsáthatta ingyen és minden elégtétel nélkül az ember bűnét; vagy akármely kicsiny munkát és fogyatkozott elégtételt bévehetett érette: de nem akarta; hanem az ő igazsága teljes, tekélletes elégtételt kívánt, úgy, hogy, minden engedelem nélkül, épen és bővségesen meg lenne fizetve adósságunk. Mivel pedig a bűnnek gonoszsága Isten ellen vagyon, kinek végetlen méltóságát böcstelenséggel illeti, a ki vétkezik: a bűnnek gonoszsága is végetlen. Innen vagyon, hogy elégtelen volt a bűnért való elégtételre a teremtett-állat: hanem olynak kellett a bűnért eleget tenni, a kinek méltósága végetlen lévén, cselekedetinek is végetlen böcsülletet és érdemet adhatott. Azért kellett tehát az isteni személynek emberi természettel egyesülni, hogy, a személynek böcsülletiért, a bűnök váltságára elégségesek lennének cselekedeti, és meghallgattatnék minden kérése, személyének méltóságáért. Másodszor, ismértetett abból is az Isten igazságának nagyvolta, hogy — minekutána az Isten fia kezes lett érettünk és magára vállalta, hogy adósságunkat megfizeti — az Atya Isten, minden kedvezés nélkül, arra a kemény és keserves halálra adta őtet, melyet mi érdemlettünk. Ezzel, minden egyéb igazság szolgáltatása felett, ismértette a bűnök ellen való haragját és előnkbe adta, hogy rettenetes az Isten kezébe akadni. Minket is pedig ezzel ideigeníteni akart a vétkektől. Mert ha a zöld fán ez történt, mint lészen az aszú fa dolga?

Negyedszer és utólszor: Istennek emberré létéből leginkább ismérszett az Istennek feneketlen bölcsesége, úgy annyira, hogy Sz. Pál azt meri mondani, hogy Istennek sokképen való bölcseségét, melyet Krisztusban mutatott, még a mennyei angyalok is az *ecclesiá*-túl tanulták. Minémű nagy bölcseség kellett ahoz, hogy tekélletesen elég lenne mind az Isten igazságának, mely büntetést kívánt; mind irgalmasságának, mely bocsánatot akart? Azt mondja Sz. Dávid, hogy mikor a földre jöve, a ki magárúl azt mondotta, hogy ő az igazság: akkor egybebékéllett az igazság és irgalmasság. Mert az irgalmasság

legnagyobb orvosságot nyújtott a bűnöknek ; az igazság legnagyobb elégtételt vett a bűnökért, és így, mind az igazság elégtétellel, mind az irgalmasság kegyelmességgel fényeskedett.

Nagy bölcseségnek tartják az emberek, mikor két nemzetségnek gyökeres gyűlölségét és vérontásokkal teljes ellenkezését egy tisztességes házassággal leszállítják. Ezt mívelte az isteni bölcseség : Isten és ember között való gyűlölségeket leszállíta, mihent a mennyei Király Fia a mi testünkkel menyekzőt szolgáltata.

Dicsíri és csudálja Plutarchus világbíró Sándor okosságát, hogy kis dologgal magához tudta édesíteni a perzsákat ; csak azzal, hogy miképen a zöld erdőben vadászó, madarászó emberek zöldbe öltöznek, hogy a hasonlatosság édesgesse, ne ijeszsze a vadakat : úgy Sándor a perzsák öltözetit felvévén, kedvet talála nálok. Ezent cselekedé az Isten bölcsesége : emberi öltözetet vén fel, olyan köntössel ruháztaték, mint mi : ezzel a hasonlatossággal megszelídíté és magához édesíté az emberi akaratot.

Vége nem lenne, ha minden isteni tulajdonságokat, melyek az Isten emberré létében tündöklenek, rend szerént vizsgálnók. Elég ezekből érteni, hogy miképen a mesterember, mikor mesterremeket csinál, akkor mutatja mesterségét és tehetségét : úgy a felséges Isten ebben az Isten-emberré létében minden hatalmát, bölcseségét, szerelmét, irgalmasságát, igazságát mélységesben ismértette. Azért minden cselekedet felett nagyobb és felségesb isteni dücsőség fénylik az Istennek emberré létében. Kire nézve, méltán kiálthatjuk az angyalokkal a mái szent napon : Dücsőség magasságban Istennek.

II. RÉSZE.

Második oka, melyért az Isten Fia emberi testben született, az embernek felmagasztalása, tisztessége, haszna.

Úgy vagyon, hogy Isten magáért cselekeszik főképen mindeneket : de a maga dücsősége után, a mi hasznunkat is nézi. Azért mondja Mózes, hogy a napot, holdat, csillagokat, emberek szolgálatjáért teremtette. Sz. Pál nem egyszer írja, hogy mindenek miénk,

valamiket Isten alkotott. De nevezet szerént az Istennek emberré létéről, sok helyen olvassuk, hogy ez mi érettünk lett.

Először azért, a mi böcsülletünkért és magasztalásunkért, írja Sz. Pál, hogy Isten emberré lett: A mi tiszteletünkre rendelte, úgymond, Isten az Úr Krisztust. Nagy tisztességben teremté Isten az embert: mivel maga hasonlatosságára formálván, mint képebéli személyt, egyéb állatok urává tévé. De a bűnnek esetivel eltörlé és egyberontá az ördög mi bennünk a szép ábrázatot, meggyalázá tisztességünket, oktalan barmokhoz hasonlíta és azoknak böcstelenségébe öltöztete. Azért a mely Isten nagy méltóságra emelte embert, mikor maga hasonlatosságára teremtette: nagyobb böcsüllettel áldotta az újonnan felépítésben, mikor maga öltözék hasonlatosságunkba.

Ha a király pecsétje valamely viaszon megbomlik, különben helyre nem hozhatni, hanem ha a király pecsétét ismég azon viaszra nyomják. A Fiú Isten képe, hasonlatossága, ábrázatja az Atya Istennek. Hogy azért az emberi nemzetben megbomlott és romlott hasonlatosságot megújítaná az Isten Fia: magához foglalá az emberi természetet, és sokkal böcsülletesben emberré nyomá az isteni ábrázatot, hogysem az első teremtésben. Annakokáért, ha a bűnnel igen meggyaláztattunk: az Istennek emberré létével annyira felmagasztaltattunk, hogy nagyobb méltóságra nem emeltethet az emberség, mely arra jutott, hogy igazán Istennek, egek és földek teremtőjének neveztetik az ember. Miképen azért az mértékben, mennél alább nyomatik egyik serpenyő, mely nagyobb és nehezebb, annál feljebb emeltetik a másik; miképen Elizeus a vízből felemelé a nehéz vasat, mihelyt a könnyű fát vízbe veté: úgy a bűnnel nehezíttetett és lenyomatott emberi természet annyival feljebb magasztaltatott, mennyivel az isteni személy alább szállott.

Noha pedig csak a Krisztus embersége emeltetett az isteni személynek egyesülésére: de ezáltal az egész emberi természet nagy méltóságra jutott; mert Krisztus atyafiságába öltözött. Azért nem egyszer nevez Krisztus atyjafiainak minket: akarván ismértetni, hogy tekélletesen bételjesítette az ő jegyesének régi kívánságát: Ki adja, úgymond, azt érnem, hogy én atyámfia légy? mert mikor arra jutok,

senki azután meg nem utál engem ; hanem megböcsül és tisztel. Bezzeg a Krisztus jövetele előtt, mint alávaló rabtúl és szolgátúl, felvették az angyalok, hogy a szent jámborok leborulván előttök, imádnák őket : de minekutána Isten emberré lén és minket atyjafiaivá fogada, nem szenvedé az angyal, hogy Sz. János előtte leessék ; hanem azt mondá : Ne míveld ; szolgatársa vagyok az atyafiaknak, kiken a Jézus bizonysága vagyon.

Nemcsak azzal böcsültetett az emberi nemzet, hogy Krisztusnak atyafiságára emeltetett ; hanem azzal is, hogy maga fáradságán, vérén és szent halálán váltotta Isten az embert, úgy, hogy az ember láttatik annyit érni, hogy istenen változzék : és abból ismérszik, mely nagyra böcsüllötte Isten az embert, mikor értjük, mit adott váltságért. Ezt a nagy böcsüllést meggondolván Sz. Ágoston és Sz. Bernárd, felkiáltnak : Oh emberek ! ha gyarlóságtokra tekintvén, magatok előtt semminek látszotok : váltságtok fizetését tekintsétek. Abból itíljétek, mennyire böcsül Isten titeket, a mit adott érettetek. Az Isten Fiának vére és élete, sarczod és váltságod, oh ember ! Ily nagy böcsülletre emeltetvén, ismérd meg méltóságodat ; és elébbi parasztságod rútságira ne térj. Böcsüld meg magadat és állapatodat. Ha Krisztus atyjafia lettél, oktalan és paraszt erkölcsöddel ne gyalázzad atyafiságodat. Ha Krisztus vérével megváltattál, ne tartsad kicsiny dolognak üdvösségedet. Ily nagy kincsen nyert szabadságodat el ne tékozoljad.

Másodszor : ezen a böcsülletes méltóságon kívül, melyre emeltettünk, erkölcsünk jobbítására sok és nagy hasznunk s esztenünk vagyon az Istennek emberré létében. Mert ugyanis azért jelent meg a mi Üdvözítőnk kegyelmessége, hogy a világi kívánságokat megvetvén, józanon, igazán és szentül éljünk. Semmivel hatalmasban magához nem vonhatta Isten lelkünket, semmivel foganatosban nem gerjeszthette akaratunkat a tekélletességre, mint maga tulajdon példájával. Sok szép parancsolatokat adott vala Isten az embereknek : de panaszolkodik, hogy azok legsiketebbek és szófogadatlanbak, kikhez küldötte követit. Iszonyú vereségekkel ostorozta az engedetleneket, özönvízzel, mennyei tűzzel, ellenségek prédálásával, pusztulással, rabsággal, éhséggel, döghalállal : de azt mondja, hogy ugyan

nem tért a nép ostorozójához. Számtalan jótéteményekkel és igéretekkel édesgette népét, kihozván az egyiptomi rabságból ; a pusztában mennyei eledellel táplálván ; mézzel és téjjel folyó bőv országgal gazdagítván : de annál inkább, mint a kövér földön hízott üsző, hátra rúgott és szót nem fogadott. Hanem azt mondá végre az Isten : Még egy dolog vagyon hátra, hogy a nemzetségek kívánsága eljőjön, és maga példájával tanítson és gerjeszszen mindeneket a szent életre.

A háladatlan ember panaszolkodhatott, sőt Istennel pántolódhatott annakelőtte, és azt mondhatta : Könnyű néked parancsolnod, hogy a másét ne kívánjuk ; mert szükséged és fogyatkozásod nincsen : nékem pedig sokra vagyon szükségem, hogy megtartsam életemet. Könnyű a halál fájdalminak és világi fogyatkozásoknak békeséges szenvedését parancsolnod, mert szenvedhetetlen vagy : de az én gyarlóságomnak igen súlyos a kínok szenvedése. Efféle balgatag mentegetéseket akarván elgátolni az Isten, emberré lett, és nyavalyánkban részesült ; hogy senki ezután azt lehetetlennek, vagy nehéznek ne mondaná, a mit az Isten-emberben látott. Mert nemcsak tanítást nyújtott, hanem példát is mutatott a mi édes Megváltónk : magát tükörré tette, melyre nézve ékesgessük erkölcsünket. Mint kell szólanunk, vagy hallgatnunk ; mit kell jóakaróinkkal, vagy ellenséginkkel cselekednünk ; mit kell mívelnünk, mikor tiszteltetünk, vagy gyalázatunk ; mint viseljük magunkat a teli asztalnak jólakási, vagy a pusztában való koplalások között ; mint kell súlyos dolgainkban állhatatosságot ; üldözésink között bátorságot ; gyalázatink között alázatosságot ; veszedelmek között isteni és atyafiúi szeretetet mutatnunk : semmiből világosban meg nem tanulhatjuk, mint az Úr Krisztus példáiból.

Magyarázván Sz. Bernárd, mely nagy ereje légyen az Isten emberré létének a mi tekélletességünkre, azt írja, hogy noha megszabadíthatta volna Isten az embert , maga alázatossága és fáradsága nélkül : de, hogy nagyobb szeretetre és háladásra kötelezné, munkáson akarta megváltani. Azt mondhatta, úgymond, az emberi tudatlanság, hogy könnyű volt Istennek teremteni ; mert fáradság nélkül, egy szavával teremtett : de bédugta száját a háladatlanságnak az Isten Fia, mikor gazdagból szegénynyé lén ; és, a ki hat nap alatt teremté

az egész világot, harminczhárom esztendeig fáradván váltságunkért, sok keserves szenvedésivel erősen magához kötelezte akaratunkat.

Valjon micsoda lágyíthatja meg szívünket az isteni szeretetre, ha meg nem lágyítja, hogy az örök, felséges, mindenható Isten, kilencz hónapig szent anyjának méhében rekesztetett? hogy istállóban született? hogy mi érettünk jászolba tétetett? Annál nagyobb hálaadással, szeretettel és szolgálattal tartozunk Istenünknek, mennél alacsonyb és, majd úgy tetszik, illetlenb dolgokra ereszkedett érettünk. Azért, ha azelőtt restek voltunk az isteni szeretetre: ilyen nagy szetetet után, melylyel kötelezett, ne maradjunk hátra a visszaszeretésben.

Semmivel inkább meg nem aláztatik a mi kevélységünk, mint ha meg gondoljuk, hogy méltó azt az alázatosságot választani a szolgának, melyet követett az Úr: mert azért jött az alázatos Isten, hogy a kevélység sebeitől meggyógyítsa az embert.

Egy szóval, az Isten emberré léte, minden veszedelmes kísértetek ellen, szívünk pajzsa. Ha bűneink terhe rettegtet és csaknem kétségbe juttat: semmivel úgy nem vastagodik lelkünk, mint ha eszünkbe jut, hogy Isten emberré lett érettünk és az Atya Isten szent Fiát adta váltságunkért. Azért el nem veti a megtérőket, a ki mennyből alászállott, hogy felkeresse az elbujdostakat: nem kárhoztatja az ő hozzá folyamókat, a ki szószólónk és megváltónk.

Ha a világ édesget csalárdságinak puhaságával: pajzsunk az Istennek emberré léte. Mert, a Jeremiás mondása szerént, minekutána asszonytúl született Isten, nem illik a világ gyönyörűségében zabállani embereknek, mivel Krisztus, a ki választani tud a jó és gonosz között, idegen helyen, hideg istállóban, alkalmatlan készülettel akara születni: azzal mutatván, hogy hamis a világ itílete, mely minden dolgokban csak az alkalmatosságokat űzi, futva kerüli a sanyarúságokat. Azért, ha Krisztus meg nem csalatik, tévelyeg a világ, mely a gyönyörűségeket űzi, a szenvedéseket iszonyodva kerüli. A mi Dávidunk, az ő királyi székiből, a jászolkából, mint a gyenge férgecske az erős gerendákat megrágja és porrá tészi, a világ kínyességét és dücsőségét semmivé tészi. Ha az ördög ostromol és bűnre kísztet: pajzsunk a Krisztus születése, melyben eltöretnek a pokol nyílai, mert, a mint Sz. Bernárd írja, semmiből inkább meg nem tetszik, mely veszedel-

mesek a bűnnek sebe, mint ezeknek orvoslásából. Istennek kellett emberré lenni, hogy az ő vérének balzsamomjával gyógyíttatnék betegségünk. Azért az orvosságnak drágasága megmutatja nagyvoltát betegségünknek, megtartóztatja indulatit gyarlóságunknak.

De ideje immár elvégeznünk. Meghallátok, mely nagy dücsőség Istennek, mely nagy böcsüllet embernek, hogy Isten emberré lett. Azon legyünk mindnyájan, hogy nékünk haszontalan ne légyen a Krisztus születése. Mi érettünk lett Isten emberré; nékünk adatott a kisded Jézus: mert a ki öröktől fogva, isteni felségében, született vala az Atyától, nem szűkölködött magára nézve, üdő szerént, anyaszületés nélkül. Az angyalokért sem született; kik, mivel Istennek nagyvoltával mennyben teljesek, nem kívánták magokért Istennek kicsinységét e földön: hanem mi érettünk született. Ne legyünk azért hívolkodó szemlélők ebben a születésben: hanem örvendezzünk, hogy a nagy Isten, az Izraelnek szent Istene, közinkbe jött. Ha oly víg énekléssel fogadák a zsidók az Isten szekrényét, hogy örvendetes kiáltások megrémíté a filiszteusokat: énekeljünk mi is, járuljunk a kegyelem székihez, a jászolkához, boruljunk Krisztus eleibe és, a mennyei angyalokkal együtt, hálaadó buzgósággal imádjuk, tiszteljük, engeszteljük őtet: hogy, mikor itílőszékiben eljövend, vígan és örömmel fogadhassuk őtet. Amen.

Krisztus urunk méltán viseli a jó pásztor nevet.

(Husvét után II. vas. beszéd.)

Hogy a mi édes Üdvözítőnknek és kegyelmes Istenünknek hozzánk való nagy jóvoltát világosban értenők és nagyobb háladással böcsüllenők, prófétáinak kézírásiban sokképen hasonlíttatott, különböző nevezetivel és hasonlatossággival ismértetvén gondviselését, hozzánk való szerelmét és kegyességét. Néha szülénknek és méhében hordozó édes anyánknak mondatik: ezzel biztatván, hogy ha az anya úgy el nem feledkezhetik szülöttérűl és annyira meg nem keményülhet, hogy ne könyörüljön magzatján: a mi Istenünk sem lehet feledékeny vagy kegyetlen hozzánk. Néha dajkánknak hivatik, ki minket karján hordoz, szorgalmatos vigyázással nevelvén és oltalmazván. Néha

jegyesünknek neveztetik: Eljegyezlek, úgymond, téged magamnak örök jegyesül: hogy ebből szerelmének nagy voltát nyilatkoztassa. Néha fiastyúkhoz hasonlítja magát, mely az ő szárnya alatt oltalmazza csirkéit a ragadozó kányáktúl. Néhult bárány nevet visel, hogy szelídségét ismértesse: mivel ha a bárány a nyírő előtt száját nem tátja, Krisztus a hóhérok ellen meg sem szólalt.

De mivel Isten eleitűl fogva a juhpásztorokat annyira kedvellette, hogy első üdvözült híve, Ábel, juhász volt; Mózes, a ki Egyptomból szabadította a zsidókat; Dávid, a ki megrontotta a filiszteusokat, juhokat őrzöttek; és mikor világra jöve Krisztus, először is juhászoknak adott hírt angyali által; juhászok ajándékát és köszöntését vette elsőben: innen vagyon, hogy Krisztus urunk is, leggyakrabban, pásztornak neveztetik. Mikor megigéré Isten a jövendő Messiást, azt mondá. Pásztort támasztok az én népem eleibe, a ki legeltesse őket. Az új-testamentomban Sz. Pál Krisztus urunkat nevezi a juhok nagy pásztorának. Sz. Péter együtt pásztorok fejedelmének, másutt lelkünk pásztorának és püspökének híja. Önönmaga Krisztus, egyébütt is, de főképen a mái evangeliomban, nem egyszer nevezi magát jó pásztornak.

Noha pedig a Krisztus szava, minden egyéb jelenségek nélkül, elégségesen elhiteti velünk, hogy ő a jó pásztor: mindazáltal hogy a mi pásztorunknak reánk való szorgalmatos gondviselését édesdedben érezzük, és érettünk való sok fáradságát üdvösségesben böcsüljük, kimondhatatlan szeretetét gyönyörűségesben szeressük: ez jelen való órában megmutatom, hogy valami a jó pásztor tisztit illeti, azt minden részeiben tekélletesen megteljesítette a mi Megváltónk. Legyetek figyelmetesek a hallgatásban.

Ha meg nem csalatom, úgy tetszik, a mely juhász igazán meg akar felelni pásztorságának, főképen három dologban kell foglalni magát: először, hogy őrizze a vadaktúl, és egyéb veszedelmektűl oltalmazza a juhokat. Másodszor, hogy legeltesse nyáját; annak ételére, italára, nyugodalmára szorgalmatos gondja lévén. Harmadszor, hogy ha megbetegszik, vagy a többi közül kiszakadván, eltévelyeszik valamely juh, azt felkeresse, orvosolja és a több juhok közibe vigye.

Elsőben azért kívántatik a jó pásztortúl, hogy szeme és gondvise lése el ne szakadjon juhairól, hanem ezeket úgy őrizze és oltalmazza, hogy a vad el ne szaggassa; úgy takargassa, hogy az égiháborúk, a hideg szelek vagy esők, az erős derek vagy fergetegek ne ártsanak nékik. Mert a juhok, noha igen hasznosok, de a mellett oly erőtlen, gyenge, balgatag marhák, hogy ha eltávozik tőlök a pásztor és reájok nem vigyáz, minden veszély éri őket. Nékik fogok nincsen, melylyel marhassák ellenségeket; szarvok nincsen, melylyel ökleldözzék kergetőjöket; körmök nincsen, melylyel szaggassák a rajtok kapdosókat; agyarok nincsen, melylyel vagdalják, sarkok nincsen, melylyel rugdossák a farkasokat; sem szárnyok, sem gyors futások nincsen, hogy elszaladhassanak az előtt, a ki ártani akar: úgy hogy minden állatok közül egyedül a juh az, melynek magától semmi oltalma nem lehet, hanem annak megmaradása és bátorsága csak a pásztor gondviselésén és őrizésén áll.

Ez pedig a juhok őrzése nemcsak nagy munkával és fáradsággal jár, hanem veszedelmeket is hordoz magával. A fáradság súlyát eléggé kimutatta Jákob, midőn előszámlálta Lábánnak, mint őrizte az ő juhait: Megszakasztottam, úgymond, édes álmomat, és nemcsak nappal, hanem éjjel is talpon állva vigyáztam; télben, nyárban, hévben, hidegben, a juh után jártam; a verőfénynek sütő sugárit, az esők nedvességit, az égnek minden háborúit szaporán szenvedtem; földön hevertem; minden nyughatatlansággal teljes voltam. Mert a jó pásztor majd ugyan nem emberi életet, hanem oktalan állathoz hasonló alkalmatlanságokat visel.

Mely veszedelmes a juhászok állapotja, megmutatja Sz. Dávid maga példájával, midőn azt mondja, hogy, juhait őrizvén, oroszlányok, medvék, farkasok reájöttek, és elragadván valamelyet a juhokban, utánok ment, szemben állott és bajt vívott velök, kivonta torkukból a prédát. Azért, a mint az evangeliomban hallók, noha a béres elfut, mikor látja a veszedelmet, de a jó pásztor farkasokkal és lopókkal szemben áll, és életét veszedelemre veti juhai mellett.

Hogyha az oktalan juhokért, melyek kevés hasznot adnak, keveset érnek, és egy kis betegséggel úgy elfogynak, hogy dögnél egyéb nem marad utánok, ily sokat fáradott Jákob; ennyi veszedelmekben forgott Dávid: valjon micsoda munkát és veszedelmet illett

Krisztusnak felvállalni az ő juhainak láthatatlan lelkéért? mely többet ér, hogysem a földkerekségének minden egyéb gazdagsági. Azt mondja Ámos próféta, hogy úgy szabadítja Isten az ő népét, mintha a pásztor oroszlány torkából vonná ki a prédát. Az ördög éjjel-nappal veszedelmet áskál és véskél alánk ; de az ő incselkedéseitől, kísérteteitől éjjel-nappal őriz minket a jó pásztorunk. Látható ellenségink erejét zabolázza, hogy ne árthassanak ; gyarlóságunkat vastagítja, hogy meg ne győzessünk ; tudatlanságunkat oktatja, hogy meg ne csalassunk ; erőtlenségünket gyámolítja, hogy a jóban elébb mehessünk : és semmi fáradságát nem kíméli, hogy mi bátorságosok és mentek lehessünk.

Mindenható ereje lévén Krisztusnak, csak könnyen, fáradság, munka, törődés, veszedelem nélkül megoltalmazhatott volna minket testi és lelki veszedelmeinktől : de, hogy az ő juhainak oltalmában megismértetné nagy szeretetit és reánk való gondviselését, számtalan fáradság és veszedelem alá vetette magát, és végre halállal vitte végbe oltalmunkat. Teljes az evangeliom vele, mennyit vigyázott éjjel a pusztákban ; mennyi hevet, hideget szenvedett úton-járásaiban ; mennyi éhséget, szomjúságot tűrt prédikálásaiban ; mezitláb járt egy tartományból másba, a köves utakon ; kemény földön feküdt fáradságaiban ; árpakenyérrel enyhítette éhségét, vízzel szomjuságát. Ezt pedig nem tizennégy esztendeig cselekedte, mint Jákob, hanem harminczhárom esztendők forgásában. És végre, hogy az ördögnek, halálnak és pokolnak torkából kiszabadítaná juhait, megöleték, koporsóba tételték, pokolra szálla.

Ha akármely más testi vagy lelki pásztor, juhainak oltalmáért, megöletné magát, nagy szeretetét mutatná : de a Krisztus cselekedetiben sokkal nagyobb szeretet fénylik. Mert a több pásztorok élete csak puszta és halandó ember élete ; az ő halálok oly halál, melyet immár bűnökkel megérdemlettek, melylyel adósok, melyre menendők voltak : de a Krisztus élete Isten élete volt ; a ki megholt juhaiért, igaz Isten volt, nem tartozott azzal a halállal, melyet szenvedett, mert a bűnben része nem volt, és az isteni személynek méltóságától, az ő boldog lelkének tulajdonságából halhatatlanságnak kellett volna a testre származni, ha kiváltképen való csudával annak útját meg nem gátolta volna az isteni mindenhatóság.

Óh nagy irgalmasság! Óh kimondhatatlan szeretet! hogy a mi oltalmunkért és megtartásunkért halálra és keserves szörnyű halálra adta magát a mi pásztorunk. Keresztyén lélek, szemed előtt viseld és jól meggondold, hogy a te oltalmazó pásztorod mindenkor veled vagyon, és ne hadd meggyőzni magadat az ördögtől, testtől, világtól. Mikor kísérteteket érzesz, fuss mindjárt pásztorodhoz, kiálts hozzája: Uram, rajtam a farkas hatalmaskodni akar, el akar nyelni, támadj ki mellettem. Hatalmas, szorgalmatos, vigyázó, oltalmazó, jó pásztor vagy te, én pedig juhocskád vagyok: teljesítsd meg igéretedet, kergesd el a pokolbéli farkast, mely torkát reám tátotta. Nám, a te apostolod azt írja, hogy ha régen Józsuénak igérted, hogy el nem hagyod őtet: nekünk is ugyanazont igérted. A világnak sok csalárdsági, az ördögnek sok kelepczéi, a testnek sok incselkedési között meg nem maradhatok, ha te nem őrzesz és oltalmazsz engem. Ha pedig a te szent kezed és oltalmad rajtam lészen, nem félek senkitűl, sőt bátorságoson azt éneklem Sz. Dáviddal: Az Úr vezet engem, azért semmiben meg nem fogyatkozom. Ha a halálnak árnyéki között járok is, semmit nem tartok, mert te velem vagy. Nem az én erőm és gondviselésem, hanem a te pásztori botod és vessződ oltalmaz engem.

Másodszor, fő tiszti és hivatalja a jó pásztornak, hogy legeltesse a juhokat, azaz kövér és egészséges mezőkre vigye és ott étesse; tiszta és jó vizekre hajtsa s ott itassa; mert ha rosz füvön és oly possadékon őrzi, a hol mételyt szednek a juhok: nem pásztora, hanem mészárosa a juhoknak.

Ezt minden punctban tekélletesen megteljesíti a mi pásztorunk. Mert ő maga mondja: Én magam legeltetem, úgymond, juhaimat; bévséges, kövér helyekre, szép zöld füvekre, folyó patakokra viszem őket; ott étetem, itatom, ott legeltetem őket. Egyéb értékes emberek a juhok legeltetésének munkáját, fáradságát, nyughatatlanságát, másra bízzák: ő magok csak a juhok hasznát várják, mert a juhokat nem a juhokért tartják, hanem magok hasznáért. De a mi pásztorunk gazdag maga javaival, semmi nélkül nem szűkölködik, semmi hasznot nem vár, nem vészen juhaitúl: hanem csak azért lett pásztorrá, hogy a juhokat segítse s azoknak használjon; azért másra nem

bízza, hanem önnön maga őrizi juhait; egészséges, hizadalmas, jó eledellel kövéríti őket.

Ki győzné előszámlálni azokat a sok drága eledeleket, melyekkel táplálja és legelteti Krisztus az ő juhait?

Táplálja szent igéjének és üdvöséges tanításának gyönyörűséges ételével. Ezzel tartatik lelki életünk, ezzel vastagodunk, nevekedünk és minden üdvösséges munkákra erősödünk. Ebben oly gyönyörűséges édességet találunk, melylyel ajtatosan és vígan futunk az Isten parancsolatinak útján. Igen érzette Sz. Dávid ennek az eledelnek ízit. Mert noha Salamon azt írja a mézről, hogy édesb minden eledelnél: de Sz. Dávid azt kiáltja, hogy az Isten igéje édesebb és gyönyörűségesb a méznél; mivel, a Bölcs mondása szerént, nincs e világon nagyobb gyönyörűség, mint a szűnek öröme. Ezt pedig az Isten igéje szerzi bennünk. De miképen akármely jó eledel sem táplál, ha meg nem rágatik: úgy az Isten juhai, hogy ízit érezzék és hizadalmassá tegyék az Isten igéjét, szükség, hogy ezt nemcsak egyszer és lágyan, hanem többször is, kérődve megrágják; és ebben elmélkedjenek éjjel-nappal; okát, végét, módját megtekintsék az isteni cselekedeteknek; azokból Istennek gondviselését, szerelmét, bölcseségét, igazságát megtapasztalják: hogy az Istennek igaz itileti és büntetési a gonosztúl idegenítsék, nagy igéreti minden jóra édesítsék, az ő felséges méltósága és bévséges jótéteménye szeretetre gerjeszszék.

Legelteti a mi pásztorunk juhait lelkünkbe öntött belső ajándékaival és mennyei adományainak gazdagságaival: hitet, szeretetet, igazságot, alázatosságot, tisztaságot és egyéb sok drága jókat öntvén lelkünkbe.

Az étel tartja az ember életét: erőt ad, hogy munkát tehessünk, éhségünket elvészi, jó ízekkel gyönyörködtet. Mindezek találtatnak a mi jó pásztorunktól adott legeltető táplálásokban. Éltető eledel a hit: mert az igaz hitből él. Vastagító eledel a szeretet: mert a belső emberben vastagodnak, a kik a szeretetben gyökereznek és fondáltatnak. Éhségenyhítő és szomjuságoltó az igazság: mert, a kik éhezik és szomjuhozzák az igazságot, megelégednek. Jóízű táplálás a tekélletesség: mert semmiben nagyobb gyönyörűsége nincs az igaz embernek, mint a tekélletes magaviselésben. Azért ezekkel a drága eledelek-

kel az igaz ember megelégedik, a gonoszok éhsége pedig soha meg nem szűnik.

De mind ezeknél böcsülletesb eledelt adott juhainak a mi jó pásztorunk, mikor a maga saját testét, vérét, hagyta táplálásunkra a sz. sacramentomban. Halljad, mit mond maga: Én vagyok az eleven kenyér, az élet kenyere. Vegyétek, egyétek, ez az én testem. A ki ehhez jár, nem éhezik. Sem az egekben, sem a földön ennél drágább eledel nem lehet. Mert mennyországban is, nem egyéb ama láthatatlan étek, melylyel, mondja Ráfael, hogy tartatnak a mennyei szentek, hanem ő maga az Úr Isten. Ugyanazon mennyei kenyeret hozta Krisztus e földre, s azért mondja: Ez a kenyér mennyországból hozatott, ezzel élünk az örök boldogságban; csakhogy ott színről-színre látják a juhok ennek istenségét: itt pedig fedél és homály alatt vészik. Óh gyönyörűséges eledel, melyben sokkal inkább hogysem a mannában, minden ízek gyönyörűsége foglaltatik! Látjátok, keresztyének, menynyivel meghaladja a mi pásztorunk a több pásztorok gondviselését: egyebek megölik a juhot, hogy életöket táplálják és éhségöket enyhítsék annak húsával; de a mi pásztorunk megöleti magát, hogy a juhok éljenek és az ő testével táplálják magukat. Nem cselekeszik úgy a jó pásztor, mint a gonosz pásztorok: kikről írja Ezékiel próféta, hogy tejét megészik a juhoknak, gyapjával ruházzák testöket, kövérségével hízlalják hasokat; egy szóval, magukat legeltetik, nem a juhokat.

Utolszor, a mi jó pásztorunk mennyországban készített az ő juhainak utolsó legeltetést, a hol sem éhség, sem szomjúság nem lészen; hanem a báránynak menyekzőjében megrészegedünk az Isten házának bévségétől, és az ő gyönyörűségének sebesen folyó patakjából iszunk.

Látjátok-e, keresztyének, mely jó pásztor a Krisztus, ki ily sok és felséges lelki táplálást szerzett juhainak, mind itt s mind a más világon? Méltán azt kiálthatjuk tehát Sz. Dáviddal: Hatalmas pásztorom nékem az Isten, ki legeltet engem, és semmiben meg nem fogyatkozom, valami szükséges lelkem üdvösségére. Mert oly mezőben helyheztetett engemet az ő anyaszentegyházában, a hol az ő szent igéjének tisztasága, a sacramentomok szentsége, az isteni ajándékok bévsége táplál engem. Szeressük, atyámfiai, ezt a jó pásztort, a ki minket így

szeret ; engedjünk annak, a ki mi reánk ily gondot viselt. Mert ha a mannát megutálván, hagymán kapdosunk ; ha rút, zavaros tócsákat szomjúhozunk, mint a balgatag zsidók : soha éhségünk és szomjúságunk meg nem enyhíttetik.

Harmadszor és utolszor, a jó pásztor tiszti az, a mit Isten előnkbe ád Ezékiel által, hogy az elveszettet felkeresse, a megsérült vagy betegedett juhot meggyógyítsa. Azért ha valamely juh kiszakad a nyájból és elbujdosik, megállatja a jó pásztor nyáját, imide-amoda futos, szorgalmatoson keresi elveszett juhát, és addig nem nyugszik, míg fel nem találja : feltalálván, hátára vagy ölébe vészi, és a több juhok közíbe viszi. Ah, mely tekélletesen megfelelt Krisztus ebben is a jó pásztor tisztinek! Izsaiás azt kiáltja, hogy mi mindnyájan, mint a juhok, elvesztünk. Sz. Dávid magárúl azt írja, hogy úgy bujdosott, mint az elveszett juh. Sz. Péter közönségesen mindenekrűl mondja, hogy olyanok voltunk, mint a bujdosó juhok. Mert, vétkeinkkel és engedetlenségünkkel, elszakadtunk vala Istentűl, és minden szempillantásban csak a pokolbéli farkas torkát várhattuk fejünkre. Megszána a felséges Isten, és azt fogadá Izsaiás által, hogy oly gondot visel reánk, mint a pásztor juhaira : karjára és kebelébe vészi az erőtlen báránykákat, maga hordozza a fáradt és elő juhokat. Ezt bé akarván teljesíteni, elhagyá az Isten fia az angyalok sokaságát : és hogy az egy elveszett juhot, Ádámot, maradékival felkeresné, a világ pusztájába jöve, a végre, mint ő maga mondja, hogy felkeresné és megszabadítaná a mi elveszett vala. Azért vállára vette, minden terhével egyetemben, az elveszett juhot, midőn magára rakta minden bűneinket, és azoknak érdemlett büntetésit érettünk viselte a magas keresztfán.

Mint keresi Krisztus az elveszett juhot, maga előnkbe adja, midőn azt mondja, hogy a mi szívünk ajtaja előtt áll, és különbféle sok szent intésekkel zörgetvén, ébreszt, azon kér, hogy megnyissuk néki. Minémű kegyességgel fogadja a megtalált juhot, a tékozló fiú példájával ismértette. Mert noha ez igen sokat és nagyot vétett vala, noha minden javait latrul tékozlotta és fogyatta vala : de mikor visszatére, egy kemény szót sem monda néki ; szemére nem hányá háladatlan voltát, kártételét, gyalázatját : hanem, mintha nagy kedves szolgálatból jőne és valami nagy hasznot szerzett volna, vígan eleibe futa, megölelé, meg-

csókolá, kövér borját megöleté, nagy konyhát üttete, vendégeket hivata, muzsikásokat rendele, oly jó kedvet mutata hozzá, mintha soha nem vétett volna, szép ruhába öltözteté, ujjába gyűrűt ada. Mindezekkel akarta ismértetni az Úr Isten, mely nagy öröme vagyon, mikor egy elveszett juhot feltalál.

Atyámfiai, keres minket a mi pásztorunk: de azt akarja, hogy az ő kiáltását siketségre ne vegyük, hanem szavát hallgassuk: azaz igaz hittel valljuk a mit mond, szeressük és kövessük a mit parancsol. Mert csak az a Krisztus juha, a ki az ő szavát fogadja. Azért, ha elveszett juh vagy; ha bűnbe estél, és Istenedtől elszakadtál gonoszságoddal: mihent az Isten zörgetését és intését hallod, hogy megtérj, ne halogasd, mindjárt kezdj dolgodhoz; bánd meg bűneidet; tekéld el, hogy többször nem vétkezel; járulj a penitenczia szentségéhez. Mert ha azt nem míveled, tudod-e, mint bánik Isten veled? elhágy szófogadatlanságodért, a mint sok helyen a sz.-írásban megjelentette. És azt fogja mondani: Mivel szófogadatlanok vagytok, nem pásztorkodom tovább veletek; a mi megöletik, ölessék; a mi kivágatik, vágassék. Mert a mely föld sok szántás után gyümölcstelen marad, méltó azt elhagyni.

Meghallátok, keresztyének, mely jó pásztorunk a Krisztus; és hogy nemcsak nevét viseli a pásztorságnak, hanem valóban megteljesíti annak minden tisztit és kötelességét. De mi tőlünk is kivántatik, hogy voltaképen, és nem csak nevezettel, juhok légyünk: megismérjük, hogy gyarlók és erőtlenek vagyunk, mint a juhok. Azért igen megalázzuk magunkat, és pásztorunktúl el ne távozzunk: mert veszni kell annak a juhnak, mely az ő pásztorától eltávozik. Ennek felette pásztorunk szavát hallgassuk, a farkasoktúl messze fussunk, Istennek szolgálatjára fordítsuk nemcsak külső javaink gyapját, nemcsak belső ajtatosságunk tejét, nemcsak jó cselekedetink bárányit: hanem, ha kívántatik, húsunkat és életünket készek legyünk Isten tisztességére letenni. Melyre segítsen mindnyájunkat az Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Amen.

TÖREDÉKEK EGYHÁZI BESZÉDEIBŐL.

Az itilet jeleirűl, és miért rendelte Isten, hogy Krisztus légyen itílő bírája e világnak.

(Adv. I. vas. első beszédének bevezetése, és szemelvények.)

Az isteni felségnek méltósága és tulajdon mivolta egy szóval elégségesen kimondható nem lévén, különböző cselekedetek és tulajdonságok nevezésével ábrázza és ismérteti azt a sz.-írás. De mikor Mózes, első könyve első részének első versében, először említette Istenünket, Elohimnak, azaz reánk vigyázó, itílő, bosszúálló bírónak nevezte őtet.

Úgy tetszenék, hogy a teremtés históriájához illendőbben és alkalmatosban neveztetett volna az Úr Isten mindenhatónak, bölcsnek, jótevőnek, hogysem bírónak. Mert, miképen az ő kibeszélhetetlen irgalmassága, az elesett emberi nemzetnek a bűn alól felemelésére szent Fia bocsátásában tündöklött, melyet eléggé sem csudálhatunk, sem hálálhatunk, ha a világot általélnők is : úgy az ő bölcs hatalma, a világnak, minden benne való állatokkal együtt, semmiből való teremtésében fénylik és ismértetik legfelségesben. Azért a teremtésben semmi hivatalját és cselekedetit nem mutatván Isten az itilő és ostorozó bírónak, úgy tetszenék, hogy inkább hatalmas, bölcs, gondviselő, adakozó Istennek illett volna nevezni őtet a teremtésben, hogysem bírónak. De fontos nagy okokból lett, hogy mihent Isten embert a több teremtett.

állatfelibe helyhezteté, és mindeneket lábai alá vetvén, azt mondá: Bírjátok a földet, uralkodjatok a halakon, madarakon és minden állatokon: ottan fenyíték alá vevé, és kötelességét eleibe terjesztvén, eszébe juttatá, hogy nem hagyatott a maga rendetlen kívánságinak szabados viszketege és vágyódása alatt: hanem birodalom alá vettetett, zabolán hordoztatik; mert ura és bírája vagyon, kinek számot kell adni sáfárkodásárúl és gazdálkodásárúl.

Tudta jól Isten, hogy a mi délczeg keménységünket semmi úgy zalán nem hordozhatja, késedelmes tunyaságunkat semmi úgy nem serkentheti, tékozlóságunkat semmi úgy nem tartóztathatja, uralkodásunkat semmi úgy határban nem viselheti, mint ha szünetlen szemünk előtt forog, hogy itílő bíránk vagyon, a ki szemléli és jegyzőkönyvébe írton írja, s végre számadásra hozza minden cselekedetünket. Annakokáért a sz.-írás elején itílőbírónak neveztette magát a mi Istenünk: és eszünkbe juttatá, hogy megitíltetünk, megsententiáztatunk, mikor eljő a törvényszék napja. Csak azok nem viselik szemök előtt az Isten itíletit, kik minden gonoszságra vetemedtek, és, a mint Sz. Dávid írja, azért mocskoltatik fertelmes vétkekkel az istentelen ember élete: mert az Isten itíletinek emlekezetirűl elfordítja szemét. Azért írja Dániel, hogy a két vén lator kísértette Zsuzsannát: mert az Istennek igaz itíletirűl nem emlekeztek.

Igen illendő volt tehát, hogy mindjárt a teremtésben Elohim, bírónak neveztetnék Isten, és ezzel taníttatnék az ember, hogy bíró eleibe és itíletre mégyen minden dolga.

Nem elégedék ezzel Isten, hanem az égből megkiálttatta, hogy itílet lészen. Csakhamar teremtés után Énok prófétát támasztá, kinek egyéb prófétálását a sz.-írásban nem olvassuk, hanem amazt: Ébredjetek emberek, mert ihon jő az Isten, sok ezer szentekkel, hogy itíletet tégyen. Sz. Jóbbal azt kiáltatá: Híretekkel légyen, hogy ítílet lészen. Salamon, minekutána minden bölcseségét arra fordította volna a Prédikátori könyvében, hogy erős okokkal a világ csalárdságát megutáltassa, és istenifélelemre indítsa az embereket, szinte legutolsó részében írásának, mint legerősebb esztent, azt mondá: Mindezeknek a sok mély tanuságoknak vége az, hogy Istent féljed és az ő parancsolatit megtartsad, mert ez minden ember, azaz valamit egyebet mívelünk, csak

barmokkal köz szamárkodás: hanem az emberek tulajdona a szent élet. És lássátok emberek, mit fog rajtatok a világi hiuságok emlekezeti, de azt eszetekben tartsátok, hogy valamit míveltek, igaz itílő bíró eleibe vitetik és Istentől megitíltetik.

Az új-testamentomban, az apostoli prédikálásnak első futamatján, azt mondá Sz. Péter, hogy Krisztus megparancsolta apostolinak, hogy prédikálásokban azt hirdessék, hogy ő itílő bírója mind a régen megholtaknak, mind azoknak, kik szinte csak az itílet előtt elevenen találtatnak és akkor a világból kimúlnak. Sz. Pál apostol is, rettenteni akarván Felixet, az utolsó itíletnek emlekezetivel. mint erős esztennel, furdalta és izgatta őtet a jóságokra.

A római anyaszentegyház az áldott Advent első vasárnapján azért olvassa a mái szent evangeliomot, melyben Urunknak dücsőséges hatalomban való jövetele s az itílet első rettenetes jelei foglaltatnak, hogy se a Krisztus jövetelének kegyessége felettébb való bizakodásra ne ragadjon, se az itílet szörnyűsége, kétségbe ne ejtsen: hanem ha a Krisztus alázatos jövetele szeretetre nem gerjeszthet, ottan az itílet félelmétűl indíttassunk a testbe öltözött Istennek böcsülletes fogadására. Mert csak az lehet bátorságos az itílőszék előtt, a ki a jászolban feküvő Krisztust illendő tisztelettel fogadja és hívséges igazsággal szolgálja. A ki pedig az Urunk első jövetelének alázatosságát nem böcsülli, másik jövetelének rettenetességét el nem kerüli. Mert a ki most alázatosan jő, azután felségesen itíl. És csak azt várja bizodalommal a hatalmas bírót, a ki most ajtatosan fogadja a kegyes Megváltót.

Mivel azért az itíletnek emlekezete azért adatik előnkbe, hogy az istenifélelem gyökerezzék szívünkben, és ezáltal gyarlóságunk oltalmaztassék minden bűnöktűl, hogy tunyaságunk izgattassék a Krisztus eljövetelének illendő böcsülletire: nékem is feltett czélom, melyre arányozni akarok a jelen való órában, az lészen, hogy az evangéliom folyását követvén, elsőben megmagyarázzam az utolsó itílet előtt járó jelek szörnyűségit és okait. Másodszor kifejezzem, miért akarta és rendelte Isten, hogy az Ember fia légyen itílő bírója a világnak. Kérlek, egyéb gondolkodástokat félretévén, ne csak testtel, hanem lélekkel is jelen legyetek.

* * *

Miképen a tekélletes jámborság, egyéb jutalommal együtt, tisztességet érdemel: úgy a gonoszságnak, egyéb büntetési között, gyalázat zsoldja. És, ha a világi bírák nem rekkentik el titkon a gonosztévőket, hanem köz helyen, mindenek láttára büntetik, hogy a gyalázat része légyen az érdemlett kínoknak: Isten is nyilván akarja kimondani a sententiát, melyből megtessék, hogy nem mind arany volt, a mi fénylett; nem mind tiszta volt, a min külső mocsok nem látszott; nem mind szent volt, a mi szép színt mutatott; nem mind igaz volt az ártatlanok gyalázása és rágalmazása. A mit lémonya vagy vereshagyma levével írnak papirosra, meg nem látszik; de ha tűzhöz tartják és egy kevéssé megpírosítják, igen szépen elolvashatni. Mi most írton írunk lelkünkre, vagy jót, vagy gonosz bűnöket. De most meg nem tetszik, ki mit ír; hanem mikor az itiletre jő Krisztus, tüzet bocsát előtte, mely megmutatja mit írtunk teljes életünk folyása alatt lelkünkre: és abból vagy böcsülletet vagy gyalázatot vészünk.

* * *

Mikor az anya szerelmes gyermekét hija, és a kiseszű gyermecske nem akar hozzája menni: lasnakkal béfedett emberrel, mint valami vázzal, vagy szokatlan bömböléssel megijeszteti a gyermeket, hogy féltében anyjához fusson. Nem egyebek mindezek az elöljáró rettentések, hanem Istenhez való kergetések.

A ki madarat akar lőni, nem pengeti idegét; a ki ellenségét véletlen akarja veszteni, nem fenyegetődik. De a nagyirgalmú Isten azt kiáltja nékünk, hogy: Immár felhúzta kardját, megvonta kéziját. Azért fusson kiki és szaladjon, hogy rajta ne essék. Jelt adott futásra, és mutogatván megvont kéziját, azt akarja, hogy az ő irgalmasságához folyamodjunk; haragja előtt elszaladjunk: azért fenyeget és rettent, hogy magához holdoltasson. Lágy orvosságokkal gyógyíthatatlannak látja sebeinket: azért rettenetes fenyegetésivel éteti vadhúsunkat. Áldott irgalmasság, mely nem siet romlásunkra; sőt utat keres veszésünk távoztatására! Most féljünk, keresztyének, hogy az utolsó sententiától ne féljünk; mert ha most fenyegetésének kis cseppecskéire reszketünk, ki viselheti haragos mennydörgését törvényes kárhoztatásának?

* * *

Kikeletnek, zöldelő tavasznak, szép nyári üdők zsengéjének nevezi Krisztus aztazüdőt, melyben a közel lévő itílet jelei feltetszenek. Ezzel tanítván híveit, hogy ha most nyomorult állapatban vannak, ne csodálják: mert most vagyon az ő telök. Nem szoktak a fák zöldelleni, virágozni, gyümölcsözni télben; hanem elhervadnak, és minden zöldségek elrejtetik: de a setét tél után eljő a kedves kikelet, és akkor lészen teljes örömök a híveknek.

* * *

Szálljatok magatokba immár mindnyájan, és gondoljátok, mit mívelnétek, ha fejetekben járó peretek volna: oly bíró előtt volna pedig, a ki kemény, vigyázó és bosszúálló? Valjon, nem azon fárasztanátok-e éjjel-nappal elméteket, hogy ennek kedvét keresnétek? Valjon mernétek-e őt bosszúsággal és gyalázattal ingerleni? Ha veszni nem akartok, annak a bírónak, a ki nem testi halálról, hanem lélekveszedelemről és örökkévaló kárhozatról tészen törvényt, most keressétek kedvét: és mint a halált, sőt mint az örök kárhozatot úgy kerüljétek a bűnöket, melyek bosszontják és haragítják a bírót. Melyet ha cselekesztek félelem nélkül lésztek az itíletkor.

Krisztus igaz szabadító; s az ő jöveteléhez szent élettel kell készülni.

(Adv. IV. vas. első beszédéből.)

Adná Isten, oly állhatatos szeretettel foglalatoskodnánk szünetlen az isteni dolgokban, hogy, üdőválasztás nélkül, lelki szemeinket el ne fordítanók ezekről! De, mivel a világi állapat azt nem szenvedi, mint husvét előtt, apostoli rendelésből, negyvennapi bőjtöt hirdet az anyaszentegyház, hogy testünk sanyargatásával és egyéb ajtatosságokkal a Krisztus halálának és feltámadásának innepléséhez készítsen: úgy az emberré lett Isten születésének innepe előtt az áldott Adventet rendelte, hogy szorgalmatosabban gondolkodjunk, és ájtatosabban elmélkedjünk ezeken a szent napokon az emberré lett Istennek hozzánk való kegyelmességéről. És annál illendőbb hálaadásokkal szenteljük az örvendetes karácsonyt, mennél hosszabb időre terjedett lelki dolgok gyakorlásával készülgetünk annak innepléséhez.

* * *

Óh mely nagy hálaadással tartozunk Istenünknek ezért a váltságért! Csak az köszönheti méltán ezt a szabadulást, a ki tudja a lelki rabságnak veszedelmes állapatját, a bűnök súlyát, az ördög dühösségének kegyetlenségét, az örök kárhozatnak rettenetes tüzét. Csak az böcsülli ezt a szabadságot, melyre hozattunk, a ki érti mi légyen az Isten fiainak bátorsága, a mennyei Jeruzsalemnek minden fogyatkozások nélkül való szabadossága. A ki pedig jól meggondolja ennek a váltságnak és szabadulásnak módját, vagy eszközét: mind szeretetre, mind hív szolgálatra való esztent talál benne. Ki tudná megmondani, minémű mélységes tengere vagyon ebben az isteni irgalmasságnak? minémű mérték nélkül való szeretet volt az Atyától, hogy magával egyenlő természetű szent Fiát küldötte váltságunkért, és ennyi keserves kínok által való váltságunkért? mily kimondhatatlan kegyesség a Fiú Istentől, hogy jó kedvvel magára vállalta adósságunk terhét, és oly keserves szenvedésekkel fizetett érettünk? Lactantius írja, hogy mikor Plato rabságba esett volna, Anicerius nevű barátja kiváltá, de kevés pénzen. Gyalázzák az írástudók Aniceriust, hogy többet nem adott érette, és azzal nem ismértette, mely nagyra böcsüllötte Platót. Ha böcsüllésnek jele, mikor valamit nagy áron vészünk: óh mely igen böcsüllött minket a Megváltó, kinek egy csepp vére, vagy legkisebb szenvedése elégséges lévén váltságunkért, nem akart oly olcsón megvenni, hanem fáradságos veritékét, vérét, végre életét adta érettünk!

* * *

Óh mely nagy keménység, ha ezzel a csudálatos váltással sem lágyul szívünk isteni szeretetre! Óh mely nagy vakság, ha mégis inkább akarunk halálos ellenségünknek, a sátánnak szolgálni, ki csak veszedelmünket és kárhozatunkat szomjuhozza, hogysem annak kedveskedni, a ki nagy szerelméből, keserves szenvedési által, megváltott minket, és üdvösségre hozott! Hová lett eszünk, ha lelkünket, melyet Isten ily nagy kincsen váltott, egy undok bűnért ördögnek adjuk, hogy örök veszedelemre vigye? Keresztyének, nyissuk fel szemünket, ébredjünk álmunkból, és meggondoljuk, hogy a ki megváltott minket, Isten Fia...

* * *

Ne legyen immár oly csavargó s tétovázó lélek, mely a világi gyönyörűségekben olvadozzon ; mely a testnek csintalan feslettségibe merüljön : mert azért jött közinkbe az Úr Krisztus, hogy szentségre és tekélletes életre gerjedjen lelkünk .

* * *

Nemcsak Dániel volt kívánásnak embere, hanem a több istenes szentek is, minden üdőkben sok óhajtásokkal várták, és fohászkodásokkal kérték a Messiás jövetelét. Mire nézve a sz.-írás minden nemzetek várásának, minden népek kívánságának nevezi a Krisztust. És, a ki az Ábrahám maradékinak igértetett vala, azt nem egyszer nevezik a próféták Izrael várakodásának, a hiveket pedig várakodó népnek. Mert sok királyok és próféták kívánták látni a Szabadítót. Ábrahám örvendezve látta lelki szemeivel Krisztust, mikor megigértetek, hogy az ő magvában áldatnak minden nemzetségek. Jákob kedves feleségét, Ráhelt, Betlehemben akará temetni, a honnan reménylette származását Krisztusnak. Maga is halála óráján csak azt kiáltotta : Uram, elvárom a te Szabadítódat. Ki tudná megmondani, mely nagy buzgósággal könyörgött Mózes, hogy küldje el immár Isten, a kit el akar küldeni? Mennyiszer kiáltotta Dávid : Add meg, Uram, a Szabadítót?

Mit mondjak Izsaiásról? Ki az utolsó szükséget látván, meleg siralmakkal, gyakor és ajtatos imádkozásokkal kérte, és csaknem tűrhetetlenül szorgalmaztatta a Messiás jövetelét. Néha Istenhez fordítván szemeit, szűve-szakadva kiáltotta : Küldd el, Uram, a Sion hegyére ama Bárányt, ki elvészi a világ vétkét. Néha a Fiú Istennek tüzes imádkozással azt kiáltotta : Vaj szaggatnád el, Uram, az egeket, és jőnél alá fogságunk szabadítására! Néha az egeknek esedezett : Egek, mit irigykedtek? Ha a Gedeon gyapját harmattal öntöztétek, harmatozzatok a mi földünkre is, és bocsássátok alá az Igazat, ki megigazítsa a világot. Néha a földet kérte, hogy hasadjon meg, és hozza el a Szabadítót. Néha maga lelkével bizonyít, hogy éjjeli kívánsága is csak az, hogy lássa a Szabadítót, és boldognak kiáltja azokat, kik őtet várják.

Ah, keresztyének, mely keserves szóval ujíthatjuk, a mit régen Sz. Bernárd mondott: Szégyenre és gyalázatra, sőt keserves sírásra méltó, hogy a kinek jövetelét a régi atyák oly buzgósággal várták, mi annak hozzánk-jövését ily hideg és tunya indulatokkal fogadjuk!

Szent János méltóságáról.

(Sz. Ján. ap. és ev. napjára szóló beszédéből.)

Tanítványnak nevezi az evangelium Sz. Jánost. Sokat fáradtak a világ bölcsei, hogy tudós mesterek tanítványi légyenek. Azért, noha Plato és Pythagoras Athenásban doctorok voltak: de hallván, hogy Egyptomban bölcs és tudós papok találtatnak, honjokból kibontakozván, Egyptomba fáradtak, hogy azoktúl tanuljanak. A macedoniai király is azt mondotta, hogy nem annyi öröme vagyon, hogy Alexander született, mint hogy Aristoteles idétt született, és ily nagy tudományú embernek tanítványa lehetett. Mentűl szerencsésb volt Sz. János, kit, mikor apjával együtt, hálókötözésben talált volna Krisztus, iskolájába hívá: ő pedig mind apját, mind hálóját elhagyván, oly mester kezébe adá magát, ki nem úgy tanított mint egyebek: hanem hatalmas erejével a tudományt beléoltotta hallgatóiba. És méltán azt mondották ő róla, hogy soha ember úgy nem szólott, soha úgy nem tanított, mint ő

* * *

Mikor az evangelisták tisztit és méltóságát ismértetni akarta a Szentlélek, mind az ó- s mind az új-testamentomban, azt mondja, hogy négy állatok viselik és nagy kiáltással terjesztik az Istennek dücsőségét: egyik ember, másik oroszlán, harmadik borjú, negyedik saskeselyű ábrázatú volt. Ezek a négy evangelisták. Sz. Máté ember-képet visel evangeliomának első tekintetiben, mert Krisztusnak emberi nemzetségén kezdi evangeliomát. Sz. Márk pusztában lakó oroszlány ábrázatját mutatja evangeliomának kezdetin, mert a pusztában kiáltó szózaton kezdi ismértető orczáját írásának. Sz. Lukács áldozatokra rendelt borjú-képet visel, mert a Zakariás áldozatján kezdi írását. Sz.

János minden szárnyas madaraknál feljebb röpülő saskeselyűhöz hasonlíttatik, mert a Krisztus istenségének titkát hirdeti evangeliomának első részében. De, a mint Ezekiel próféta mondja, a saskeselyű mind feljülhaladta a többit.

A saskeselyű minden madaraknál feljebb röpül, mindeneknél fényesebben lát: mikor azért az emberi látásnak czélján feljül mégyen, ott leveg a tiszta égen, szemeit a nap sugárira fordítja, és a miben egyebek szeme megvakul, abban gyönyörködik. Ha földre tekint, és prédát talál, mint a mennykő, alárohan. Ilyen saskeselyű Sz. János: mert, evangeliomának kezdetin, az isteni fényességig emelkedik: ott szemléli az Igét, mely Kezdetben az Atyánál vala. És, mint a mennydörgés, vagy a mennykő, az embereket álmélkodó rettegésbe ejti, mikor az Isten Fiának öröktül fogva való fényességét kimutatja. De, megtekintvén a Szűz méhében fogantatott Igét, nézd mely sebesen a földre száll: az Igének testesülését magyarázván. Ez ama csudálatos saskeselyű, kiről Ezekiel próféta írja, hogy igen nagy volt: szentségére és mennyei bölcseségére nézve. Hosszan nyúlt tagjai voltak: mert a Sz. János élete kilenczvenkilencz esztendeig tartott. Ez a nagy sas a mennyei hegyek magasságában nevekedett czédrusnak völgyét földre hozta. Mert ha a több evangelisták a Krisztus emberségének héját magyarázták: Sz. János hirdette és ismértette a Krisztus istenségét, mely, mint a fának völgye, nem látszik első tekintetben.

* * *

Mint változtatta Krisztus a vizet borrá; megfogásakor, mint verte földhöz egy szavával a zsidókat; mint öklelték kopjával által oldalát a keresztfán, egyedül Sz. János hagyta írva. A vakon született embernek hosszú históriáját; a harmincznyolcz esztendős beteg gyógyulását; a Lázár feltámasztását; a lábmosás után való prédikácziót és több sok jeles dolgokat csak ő egyedül foglalt evangeliomában.

* * *

Voltak az új-testamentomban próféták, úgymint: Agabus, ki a nagy éhséget és a Sz. Pál fogságát megjövendöllötte; Barnabás; a Filep leányi és egyebek: de senki az új-testamentomban próféczia-könyvet

nem írt, hanem csak Sz. János. És minémű könyvet? Abban a mennyi szó, annyi titkos mélység.

* * *

Mit csudáljuk, ha ilyen titkos dolgokat írhatott, a ki titkosa és *secretariusa* volt Üdvözítőnknek? Mikor Krisztus titkon, és nem minden apostol előtt, akart valamit cselekedni, Sz. Jánost ki nem hagyta: azt akarta, hogy jelen légyen.

* * *

Mikor pedig a végvacsorán azt mondá, hogy tanítványi közül egy elárulja őtet, mindnyájan megháborodának: de nem meré senki kérdeni, kicsoda ez az áruló? Péter kérdezni kezdé Jánostól, kicsoda ez? Sz. János titkon megkérdé Krisztust: Uram, kicsoda az? És miképen Isten el nem titkolhatá Ábrahámtól Sodoma romlását: titkos secretariusától el nem rejté, ki légyen az áruló. Azért azt mondá, hogy a kinek bémártott falatot ád, az; és egy falatot adván Judásnak, megjelenté titkát csak magának Sz. Jánosnak.

* * *

Ennekfelette, az egész világnak doctora s tanítója volt Sz. János; kire nézve a régiektül csak ő neveztetik az apostolok közül theologusnak. Az angyal is azt mondá néki, hogy sok népeket, nemzetségeket, különböző nyelveken szóló országokat kell néki tanítani. Tanítá a híveket, nemcsak élő nyelvének prédikálásával, hanem írásba foglalt szép leveleivel. Tanítá a tévelygőket; mert Sz. Jeronymus bizonyságunk, hogy az evangeliomot legutól írta, a végre, hogy meghamisítsa az Ebion és Cerinthus eretnekségét: kik azt vítatták, hogy Krisztus, anyja előtt nem volt; öröktül fogva nem volt. Azért kezdette evangeliomát ama szókon: Kezdetben vala az Ige; s evangeliomának egynéhány első szavaiban több mélységes tudomány vagyon, hogysem minden philosophus írásiban. Valakik az isteni természetben a személyek különbségét, valakik a Krisztusnak istenségét és igaz emberségét tagadták: a Sz. János evangeliomának egynéhány első szavaival megrontattak, melyek azt hirdetik, hogy a mely Ige kezdetben volt, ugyanazon Ige Isten volt, és azután testbe öltözött. Ezzel a mondással, valamennyi

eretnekségek támadhattak a Krisztus személyéről, ez a mennyei doctor azokat mind meggyőzte és földhöz verte, minekelőtte kifakadnának. És talám ezért nevezte Krisztus Sz. Jánost mennydörgés fiának, azaz mennykőnek, mert mint a mennykő megrontja a mibe ütközik : úgy a Sz. János tanítása meggyőzte és elrontotta a Krisztus istenségének tagadóit.

* * *

Mikor vénsége miatt maga nem járhatna, tanítványi segítségével a templomba vitette magát, és többet nem szólhatván, gyakran csak azt mondotta : Fiaim, szeressétek egymást. Mikor megkérdették volna, miért mondja csak ezt ennyiszer? Azt felelé : Mert Isten parancsolja, és ha ezt megteljesítitek, elég,

Mit mondjak a lelkek üdvösségének kívánságárúl? Ezzel oly tekintetes volt Sz. János, hogy, a mint sok tudós régiek írják, számkivetéséből Efesomba visszatérvén, mikor megértette volna, hogy egy ifjú, kit ő tanított és keresztelt vala, tolvajok hadnagya lett : megszánáveszedelmét : és sem vénségét és betegségét, sem az utaknak félelmes voltát nem tekintvén, mindaddig bujdosék a hegyeken, erdőkön, míg a tolvajok kezébe akada. És mikor hadnagyukhoz vitetett volna, nemcsak keserves sírásival, hanem ajtatos szép intésivel megnyeré az elveszett juhot, és vállára vevén, Efesomba vivé. Oh dücsőséges, tüköre az igaz püspököknek ! Oh üdvösséges példája a jó pásztorságnak !

* * *

Legbelsőbb nyájaskodó barátja volt Krisztusnak Sz. János. Nem kell erre más bizonyság, hanem a mit a szent evangeliom említ : hogy a végvacsorán, asztal felett, Krisztus ölébe feküdt. És ismét, minekutána Sz. Péter arra kéré őtet, kérdje meg Urunktúl, kicsoda az ő árulója : Krisztus melljére hajtá fejét, és úgy kérdé tőle, kicsoda árulja el őtet? Minémű bizodalom, mely benső nyájaskodás ez ! Krisztus urunk csak azt sem engedé Magdolnának, hogy lábait illesse feltámadása után ;

Keresztelő János csak a Krisztus saruja köteléhez sem mere nyúlni; Sz. Péter csak arra sem itílé méltónak magát, hogy Krisztussal egy hajóban lenne: Sz. János pedig ölébe s melljére fekszik Krisztusnak.

* * *

Mikor a keresztfán függő Krisztus egyebektől elhagyaték, szent anyját és szeretett tanítványát látván, testamentomban anyjának hagyá Sz. Jánost; nem úgy, hogy udvarbírája, secretariusa, szolgája lenne hanem hogy fia lenne: Asszony, ihon a te fiad. Mintha azt mondotta volna: Édes anyám, noha tőled el kell válnom, de nem hagylak fiú nélkül: magam helyett János lészen fiad. És ha engemet fájdalom nélkül mennyei vígasztalások között szültél: de, mint a szép Rákhel, második fiát, Benjamint, halálos fájdalmakkal hozta, te is keserves fájdalmiddal jutsz ehhez a másik fiadhoz. Azután Sz. Jánoshoz fordítván szemeit, testamentomban neki hagyá szent anyját: nem úgy mint özvegy árvát tutorának, hanem mint édes anyát fiának: Ihol a te anyád. Mintha azt mondaná: Ez órától fogva az én anyám, te anyád. Azért, egy anyánk lévén, te nekem öcsém lészesz.

Házasságban élő asszonyok tanúsága.

(Vízk. ut. II. vas. második beszédéből.)

Izsaiás próféta írásából magyarázván önönmaga Krisztus, mi végre jött e világra: azt mondja, hogy Isten őtet azért küldötte, hogy örvendetes hírt mondjon a szegények vígasztalására; meggyógyítsa, a kiknek egészségek romlott; szabadulást hirdessen a raboknak; világosítsa a szemek fényétől fosztatott vakokat. Ha az volt a Krisztus jövetelének czélja és hivataljának határa, hogy a szomorúkat vígasztalja, a a kórbetegeket orvosolja, a foglyokat felszabadítsa: mint vagyon ez, hogy prédikálásának kezdetin, mikor első csudával ismértetni akarta dücsőségét, menyekzős háznak lakodalmába ment tanítványival és szent anyjával egyetemben? Úgy tetszik, tisztihez és isteni küldésből reája bízatott hivataljához képest, illendőbben ment volna ispitályba

és igyefogyott kórbetegek hajlékába, vagy a sanyarú tömlöcznek setétségében heverő rabok barlangjába, hogysem az örömmel és vigaságokkal bévelkedő menyekzőbe.

De különbek az Isten itileti az emberi vélekedéseknél. Azt találta Üdvözítőnk, hogy e világon nagyobb szükség sohult nincsen a menynyei vígasztalásra és orvoslásra, mint a házasságban. Azért elsőben is a menyekzőnek vizét akará borrá változtatni: ezzel ismértetvén, kitűl kell vígasztalást várni a házasoknak; honnan kell reményleni a menyekzők vizének édes borrá változását.

* * *

Úgy vészem pedig eszembe, hogy, ha nem mindenestűl, de nagy részre, az asszonyember hatalmában és magaviselésében áll, hogy nyugodalmas csendesség, vagy unalmas veszekedés légyen a házasságban Mert ha az asszony, tekélletes erkölcsével, engedelmes okosságával, urának kedvét keresi, és igaz szeretetével férjének szerelmét magához vonsza: nemcsak urát megnyugotja, hanem maga is csendes szűvel örömben tölti életét. Ha pedig kemény és alkalmatlan erkölcsével férjét boszontja és idegeníti: oly siralmas kenyeret észik teljes életében, oly búsult és keseredett szűvel lészen minden üdőben, hogy mind születésének, mind férjhezmenésének napját, mind menyekző szerzőjét megátkozza.

* * *

Azért a házasok szereteti arra nem kötelez senkit, hogy Isten ellen való dologban kedveskedjenek egymásnak. Azért nem igaz szeretet, hanem veszedelmes csalás volt, hogy Ádám inkább akart Isten ellen véteni, hogysem Éváját megszomorítani. Bolondság volt, hogy Bölcs Salamon, felesége kedveért, a bálványoknak templomot épített, és ezzel magát részessé tette a bálványozásban.

Rövid summában azért a házasságnak igaz szereteti négy dolgot kíván: egyiket, hogy valamivel Isten meg nem bántódik, abban egymás kedvét ne szegjék a házasok... Azért a mihez látja az asszony kedvét urának, ahhoz néki is kedve légyen. Kövesse a Hector feleségét, az okos Andromachet, ki, látván urának lovakban való gyönyörűségét,

maga sokszor istállóba ment, szénát, abrakot adott az ura lovának. Plutarchus igen szükségesnek mondja, hogy az asszony olyan légyen, mint a tükör. Mindenben úgy alkalmaztassa magát férjéhez, hogy ha víg az ura, víg legyen ; ha szomorú, ő se vigadjon. Olyan ne légyen, úgymond Plutarchus, az asszony, mint a hold, mely akkor teljes, fényes, mikor legmesszebb a naptól; akkor setét, mikor a nap mellett vagyon. Mert a mely asszony urával szerettetni akarja magát, ura távullétében rejtve vagyon ; akkor fényeskedik és örül, mikor urával vagyon. Másikat, azt hozza magával az igaz szeretet, hogy ne légyen enyém és tiéd a házasok között... Azért tiltva volt Rómában, úgymond Plutarchus, hogy semmit ne ajándékozhasson urának az asszony, mivel köz minden marhájok. És mikor az asszony magát férjének adta, mindenét néki adta. Azért, ha ő maga az asszony, Isten törvénye szerént férje hatalmában és birtokában vagyon: tehát uráé, valamije vagyon az asszonynak... Harmadikat, mint kiváltképen való gyümölcsét a jó házasságnak, azt kívánja az egymás-szeretet, hogy morgás, veszekedés, pántolódás ne légyen a házasok között. Az asszonynépek közönségesen szósok és zúgolódók. Majd alig vagyon pedig, a mivel inkább idegenkedjék férjek kedve, mint a kemény szókkal, gyakor panaszokkal és pántolódásokkal. Azért mondja Salamon, hogy oly kedves a morgó asszonynyal lakni, mint a csepegő házban lenni ; sőt jobb embernek pusztában, hogysem veszekedő asszonynyal lakni. És a mi nagyobb: kedvesb oroszlánnyal és sárkánnyal lakni, hogysem morgó aszszonynyal. Miképen azért a jó feleség Isten ajándéka, isteni kegyelemnek kétszerezése ; és boldog a kinek jó felesége vagyon. mely áldást az Úr Isten kedves szolgáinak szokott adni, sok jó cselekedetekért: úgy minden nyomorúságnál nagyobb, a kinek gonosz felesége vagyon. Azért mikor Protagorast kérdenék, miért adta leányát ellenségének? azt felelé, hogy azért, mert semmit gonoszbat nem adhatott ellenségének, mint morgó feleséget ; mert az szűfájdalom és szünetlen sírás, melyet az asszony nyelvének ostora szerez. De ha urát búsítja a gonosz asszony, maga sem marad ütetlen. Mert sem Istentűl, sem emberektűl nincs annak vígasztalása, a ki urával nem jól alkuszik. Negyediket, a házasok törvényének szerelme azt magával viseli, sőt abban fénylik, s azzal nevekedik, hogy egyik házas a másik terhét viselje ; mert az igaz

szeretetnek fő tulajdonságát azt említi Sz. Pál, hogy mindent eltűr, elszenved.

Bolond házasok, kik azt kívánják, hogy az ő társokban semmi fogyatkozás ne légyen: és nem akarván keveset tűrni, még e földön poklot csinálnak magoknak tűrhetetlenségekkel; mert ezer annyit kell tűrniek, a mint tűrnének, ha az igaz szeretet kicsiny szenvedésre bírná őket.

Azért, asszonyiépek, vegyétek tanácsomat, és meglátjátok, hogy nyertesek lésztek. Ha az uratok haragos, versengő, szitkozódó: ne öregbítsétek magatok keresztét; sárral ne mosogassátok rólatok a sárt; kiáltással, szitokkal ne gyújtsátok a tüzet: hanem cselekedjétek azt, a mit ír Sz. Ágoston, hogy cselekedett az ő anyja: noha, úgymond, igen haragos volt az ura, de minden észveszés nélkül oly békeséggel tűrt, szenvedett, hogy se szóval, se cselekedettel soha urával nem ellenkezett, hanem mikor elmultak urának alkalmatlan indulati, akkor ő is szép gyenge szókkal mentette magát, és okát adta cselekedetinek. Innen volt, hogy noha egyéb asszonyok szelidebb uroktúl nyert kékeket viseltek orczájokon, de őtet fene vadtermészetű férje, soha egy újjal sem ütötte. És nem az urok természetinek keménységét, hanem az asszonyemberek tűrhetetlenségét mondotta okának, hogy békével és szeretettel nem laknak. Ez volt a Sz. Monika regulája. Nem sokkal különbözött, a ki a szomszéd asszonynak egy üveg vizet adott, a végre, hogy mikor ura haragszik, egy kalánnyit szájában tartson, valamíg haragja el nem múlik. És mikor azt mívelte volna, soha egy újjal sem ütötte az ura, noha azelőtt gyakorta verte. Elfogyván a víz, mikor többet kérne: megtanítá a szomszéd, hogy nem a víz, hanem a csendes szenvedés tartóztatta ura haragját. Azért nemcsak világi böcsülete és csendessége lészen az asszonynak, de Istentűl is koronáját vészi, ha békével viseli ura terhét. Mert az istenszeretőket efféle háborúk is jóra segítik: és, a Bölcs mondása szerént, hasznosan szolgál az okos asszonynak a háborgó és oktalan férfi: mivel okot vészen az istenes asszony, ura háborújából, a tekélletes szenvedésre. Annakokáért ha az ura zúgolódik és megüti: azt gondolja, hogy ezzel Isten ostorozza az ő titkos bűneit, melyekért nagyobbat érdemlett. Ha az ura beteg, ha fekélyes, ha rút fogyatkozás vagyon benne: eszébe jusson, hogy ő teste az ura teste: és mint a maga

kelésit és genyedtségét, úgy ne utálja az ura testét ; hanem tapogassa, tisztogassa, kenegesse.

* * *

Ha igaz, hogy apja, anyja helyében vagyon az asszonynak ura : tehát engedelmességgel tartozik férjének. Ha helyes a Sz. Pál mondása, hogy a férfi feje az asszonynak : következik, hogy a mely asszony azt akarja, hogy ő fenn járjon és az ura engedjen, oly bolondul cselekeszik, mint ha fővel alá s lábbal fel akarna járni. És miképen minden okos embertűl bolond és gyalázatos nevet visel az asszony, mely urának parancsol : úgy az urának sincs nagyobb ellensége, mint rajta uralkodó felesége ; mert minden böcsüllettűl megfosztja ezzel urát ; mivel, egész világ itíleti szerént, rosz ember, a ki az Isten rendelését, a természet törvényét visszafordítván, nyakára hagyja ülni feleségét és annak engedi a parancsolást.

Még az oktalan állatokban is a természet hozza, hogy a nőstények kisebbek, erőtlenbek, gyengébbek, fegyvertelenbek : mivel a szarvasok között a gímnek szarva nincsen, az erdei között sincs agyara az emének. Ezzel akarta ismértetni a természet, hogy gondviselője, oltalma, vezérlője a hím a nősténynek.

Semmivel a szeretet úgy meg nem bomlik, mint az asszonyembernek engedetlenségével : nem is lehet ura előtt felesége oly kedves, hogy tőle el ne idegenedjék szófogadatlanságáért. Példánk ebben Vaszti királyné : kinek szépségét mutogatni akarván Aszverus, csak azért, hogy hivataljára ebédlőházába nem méne, kiűzé királyi udvarából, és azután látni sem akará. Se szépségekben, se urok szerelmében ne bízzanak tehát az asszonyok : hanem, valamit bűn nélkül cselekedhetnek, mindenben urok parancsolatját teljesítsék, ha veszni nem akarnak.

Nem is hasznos, hogy feleségének ember nagy hatalmat adjon. Mert vagy úgy jár, mint Ákháb, ki mivel pecsétes gyűrűjét Jezabelre bízá, oly levelet íra az asszony, melylyel Nábotot megöleté, és mind urát, s mind magát utolsó veszedelembe ejté vagy az lészen haszna, a mi az assziriai királynak, ki mikor feleségének, Semiramisnak, sok kérésére, megengedte volna, hogy ötöd napig parancsolna országában, és mindeneket életek vesztése alatt kötelezett volna, hogy szavát

fogadják: első parancsolatja asszonyomnak az lén, hogy urának fejét vegyék. Azért megöletvén férjét, magáévá tévé az országot.

* * *

Noha azért a férfinak eszében kell tartani, hogy Isten az asszonyt nem lábából, hanem oldala csontjából teremtette; és nem kell lába alá tapodni, mint szolgálóját, hanem mint társát böcsülleni: azt is meg kell gondolni, hogy az asszonynak teremtése böcsülletesb volt; mert nem köz sárból és paradicsom kívül, mint Ádám, hanem a férfi csontjából, húsából és paradicsomban formáltatott. Annakokáért, a Sz. Péter mondása szerént, tisztelni és oltalmazni kell, mint gyengébb és gyarlóbb edényt; nem kell a férfinak vadon viselni magát hozzá.

* * *

A házasság arra kötelezi a keresztyén asszonyt, hogy a házi gondviselésben segítsége, künnyebbsége, nyugodalma légyen urának; nem terhe és nyomorúsága . . .

Szépen és bővbeszéddel magyarázza Salamon, miben és mi módon kell az asszonynak segíteni urát a házi gondviselésben. Azt mondja, hogy az okos asszonyra bátorságoson bízza házát és házi gondviselését az ő férje: maga szabadon kimehet, egyéb dolgaihoz láthat; attúl nem fél, hogy kárt vall házában: mivel igazságával és tekélletes erkölcsével hitelt szerzett uránál. E mellett, semmi bút nem szerez urának: hanem künnyebbíti és vígasztalja teljes életének minden napjaiban. Nem elégszik azzal, hogy ura keresményét tékozlás nélkül takargassa és őrizze: hanem maga is, a mivel lehet, szaporítja javait és házi szükségének megszerzésére gondot visel. Nem várja, hogy ura keressen lent és gyapjat, melyet leányival megfonasson: hanem maga okosságával módot talál, hogy szerét tegye. Éjjel felkölti cselédét a dologra, maga sem eszi kenyerét hivolkodva: hanem hozzányúl a munkához, orsóját forgatja, gyenge gyolcsokat sző, öveket és reczéket köt, hogy ezekkel künnyebbítse ura költségét: sőt, mint a kereskedő hajó, szép nyereségekkel gazdagítja és öregbíti ura jószágát. Arra is vigyáz, hogy ruhások légyenek a szolgák; minden házi eszközét tisztán, fényesen, csinyosan tartja; urát és magát, állapatja szerént, szépen és díszesen jártatja.

II. Ferdinánd római császár és magyar király.

Pázmány: II. ív

Ezek pedig a külső szorgalmatosságok az isteni dolgoktúl és üdvösségkereséstűl meg nem tartóztatják, hanem Istent féli, és hogy valamivel meg ne haragítsa Teremtőjét, vigyázva kerüli. E felett, hogy Isten előtt urának s magának engesztelő szószólókat szerezzen: Nem újja között fillyérez, hanem kiterjesztett teli marokkal adakozik a szegényeknek. Végezetre, mind jó példájával, mind üdvösséges intésével azon vagyon, hogy cselédjében az isteni félelmet gyökereztesse. Azért nem heábavaló csevegésre és emberszólásra nyitja száját, hanem a mennyei bölcseségre és az Isten parancsolatinak megtartására oktatja házanépét.

Mind ezeket Salamon mondja, és azzal fejezi szavát, hogy emberektűl dicsíretet, urától szeretetet, Istentűl jutalmat vészen az okos asszony, ki magát eképen viseli.

Egy szóval azért, a tekélletes asszonynak azon kell lenni, hogy, mint igaz szerető társa, künnyebbítse ura terhét; semmivel bút és fáradságot ne szerezzen néki, mert nem terhelő, hanem segítő társul adta Isten őtet a férfinak.

A lelki jóságokban mindenkor nevekedni kell embernek.

(Vízk. ut. VI. vas. második beszédéből.)

A ki hegyre hág, mennél feljebb mégyen, annál több mezőt lát: úgy a ki elébb ment az isteni szolgálatban, inkább eszébe vészi, hogy több a mi hátra vagyon... Azért, miképen a gonoszokrúl olvassuk, hogy nevekedik mindenkor gonoszságok: azonképen az igazakrúl azt mondja Jeremiás, hogy maga felibe emeli naponként magát; és mint a tűz szűntelen felbocsátja lángját, és akármennyi fát reá rakjanak is, soha nem mondja, hogy elég immár, többet nem égetek: úgy az istenfélő embernek holtig kell tanulni s jobbulni.

Ezeket meggondolván Sz. Ágoston, azt írja, hogy az istenes életben veszteg nem állhatunk; ha elébb nem megyünk, visszatérünk. Mert Krisztus szava az, hogy tékozol az ő házában, valaki nem győjt; azaz rosszabbá lészen a ki nem jobbul. Tekintsd meg — úgymond Sz. Bernárd — a Jákob lajtorjáját; senki azon veszteg nem állott: va-

laki azon volt, vagy feljebb ment, vagy alább szállott. Azért, az Isten útján vagy feljebb kell mennyország felé menned, vagy pokol felé alább kell esned. És valaki jobbá nem igyekezik lenni, elvesztette jó voltát.

Ezeket a szent doctorok szép hasonlatosságokkal világosítják. A ki sebes víz ellen evez, és felvonsza hajóját, mihent az evezést tágítja, mindjárt visszaragadtatik: úgy, valaki istenes életre igyekezik, a romlott természetnek gonoszra vonyó sebes folyása ellen evez; a testnek kívánságai, a világnak csalogatásai, az ördögnek izgatásai ellen tusakodik. És csak azok vergődnek ki a sok veszedelmekből, kik erővel, hatalommal szünetlen tusakodnak. Mihent megszünik ember a gonosz indulatok ellen való evezéstől, ottan visszaragadtatik: mindjárt sűrűn fakadoznak a gonoszságok, nevekednek a világi kívánságok, édesednek a testi gyönyörűségek, melyek apránként eloltják és elfogyatják az istenes igyekezeteket.

Nincs oly nagy tűz, hogy magától el ne aludjék, ha fát nem raksz reá. Nincs oly erős ember, hogy meg ne szakaszkodjék, ha minden nap ennie nem adsz. A nyilat ha fellövöd, mihent feljebb nem mégyen, ottan alá fordul: és sebesebb alájötte, hogysem felmente. Mihent a kézíjrúl leveted az ideget, ottan hátra görbül. Mihent a meleg vizet kiteszed a tűz mellől, mindjárt hívesedni kezd, és apránként meghidegedik. Mihent a szép virágos kertet, vagy kövér szántóföldet elhagyod és nem szántod, kapálod: annyival bujábban pozsdulnak benne a haszontalan bojtorjánok és utálatos gyomok, mennél kövérebb a föld. A ki szépíró volt, a ki deákul ékesen szólott, a ki valamely kézi munkának mesterségét fő módon tudta: kitanul mindezekből, ha naponként nem gyakorolja. E szerént vagyon dolgunk a tekélletes életben: gyakorlás nélkül ízetlenek a jó erkölcsök; és apránként a gonosz szokások fakadozási elnyomják és fojtják, a mi jó bennünk vagyon.

A világi és lelki kincsek megtartása között nagy különbség vagyon. A ki nem öregbíti pénzét: azzal el nem hajigálja, és el nem veszti, noha hivalkodva ládájában tartja; de a lelki jóságot, azzal, hogy nem neveljük és öregbítjük, kisebbítjük, fogyatjuk és végre mindenestűl elvesztjük. Melyre nézve mondja a Bölcs, hogy a ki puhán és lágyan nyúl dolgához, annyi mint ha maga vesztegetné javát. Annakokáért a haszontalan szolgát pokolra itíli Krisztus; nem azért

hogy eltékozlotta, hanem hogy nem öregbítette reá bizatott talentomát.

Aranyszájú Sz. János azt írja: Ha oly munkást fogadnál szőlődbe, ki noha senkivel nem verekedik, senkit nem szidogat, nem részegeskedik, kárt nem tészen; de e mellett, kezét öve alá dugván, napestig veszteg heverne, és a kapálást elmúlatná: valjon kedvellenéd-é ezt a napi-munkást? Valjon nem haragot és büntetést érdemel-e inkább hogysem dicsíretet és jutalmat? Valjon nem igaz-e, hogy elég gonoszt mível a szolga, ha semmi jót nem mível? Mi mindnyájan Isten szolgái és szőlőmunkási vagyunk: ha senki fejét bé nem törjük; ha egyéb gonoszt nem mívelünk, csak azzal is kiesünk Isten kedvéből, hogy hivatalunkban és kötelességünkben megfogyatkozván, elébb nem megyünk dolgainkban, nem nevekedünk a jóságokban.

Az Isten igéje igaz világossága az emberi tudatlanságnak.

(Quinquagesima vas. második besz., a befejező rész elhagyásával.)

Minekutána ördög irigységéből, az első ember vétkével reánk árada a bűnnek veszedelmes mirígye, úgy elfogta lelki szemünk fényét a tudatlanság hályoga és oly vakságra hozott, hogy nemcsak a mennyei s természetfelett való igazságok fényességét nem láthattuk, de a világi és természet folyásához tartozó dolgok nézésére is értelmünk olyan, mint a bagoly szeme a nap sugárinak látásához.

Érzette ezt Bölcs Salamon, mikor azt mondotta: Nehéz érteni a világi dolgokat: és csak azt sem tudjuk, mint légyen, hogy ennyi sok és nagy folyóvízek szakadnak a tengerbe, s a tenger meg nem árad? Másutt világosban írja, hogy akármint okoskodjanak az emberek: de Isten úgy adta a világot vetekedések alá, hogy Istennek kisebb alkotmányát által nem láthatja az emberi értelem. Innen vagyon, hogy a világ bölcsei között sok szakadások és egymással ellenkező vélekedések voltak a világi állatoknak minden részeiről. Sőt, a mint Cicero írja: Sokat tudakoztak: bizonyost nem mondottak. És Apollo csak azért mondotta Socratest mindeneknél bölcsebbnek: mert azt mondotta, hogy egyebet nem tud, hanem hogy semmit nem tud.

Ha a külső és testi szemmel nézhető állatok ismérésére ily fára-

15*

dékony és erőtlen az emberi elme : a jóságos erkölcsök értelmére és az utolsó boldogság keresésére sokkal inkább megtompult és homályosodott. Mert a bűnök sokasodván, eloltották emberben az Istennek igaz ismeretit. És, mivel a másvilági állapotrúl vagy semmit, vagy igen keveset gondolkodtak : a jóságnak mennyei jutalmát, a gonoszságnak örök büntetését nem értették. Azért, elvesztvén az istenes életnek igazgató kormányát és izgató esztenét, úgy éltek mint a barmok : sem Istentűl nem félvén, sem a mennyei boldogságot nem remélvén, sem a kárhozattúl nem rettegvén.

Ez a tudatlan vakság nemcsak a községben találtatott, hanem az igen tudós bölcsekben is ; kik között, mind az értelemre s mind a cselekedésre néző dolgokban, sok bizonytalan visszálkodás forgott. Sokan az egy Istent tagadták : és annyira bolyongottak, hogy harminczezer istent imádtak, mint Eusebius feljegyzi a Hesiodus írásából. Tertullianus írja, hogy Varro háromszáz Jupiterrűl emlékezik. A boldogságrúl és az emberek utolsó végérűl, vagy főbb javárúl, kétszáznyolczvannyolcz különböző vélekedések voltak a philosophusok között, mint Sz. Ágoston feljegyzette. Az ember lelkérűl némelyek azt vítatták, hogy a testtel együtt meghal, és olyan lészen halál után, minémű volt születés előtt : azaz semmi. Némelyek azt állatták, hogy egy testből másba mennek a lelkek, és a gonosz emberek lelke baromba rekesztetik. Némelyek az egész világon lévő állatokban, azonegy közönséges lelket ismértek. Az Istennek gondviselését is sokan általjában tagadták, sokan csak a tekintetes nagy dolgokra terjesztették. A világrúl azt vitatta Aristoteles, hogy kezdet nélkül, örökké volt, és alkotó ura nem találtatott.

Ilyen szükséges nagy dolgokban, ily temérdek vakságok regnáltak. És, ha valamely nagy tudományú philosophus igazat talált valamiben mondani : azt sok állhatatlan habozással, kételkedő tétovázással, bizonytalan állhatatlansággal elegyítette. Plato és Socrates, fogok között mondották, hogy egy Istennél több nincsen : de, magokat a községhez alkalmaztatván, a pogány isteneket áldozatokkal tisztelték. Aristoteles nem egy helyen jelentette írásában, hogy a mi lelkünk halhatatlan ; de másutt azt írta, hogy halálunk után sem jót, sem gonoszt nem kell várnunk.

Efféle setétség nemcsak a pogányokban volt: hanem a zsidóságnak tekintetes nagy része, úgy mint a sadducaeusok azt hitték és állatták, hogy nem lészen feltámadás ; sem angyal, sem lélek nincsen : azaz, hogy az ember lelke meghal testével együtt. A sadducaeusok pedig nem utolsó emberek voltak : mert a sz.-írásban olvassuk, hogy a papi fejedelem, belső tanácsával együtt, és a községnek nagy része sadducaeus volt.

Ilyen vakságban lévén a világ, nem ismérte világtalanságát ; nem is kérte Istent, hogy szemefényét megadja : mindazáltal a nagyirgalmú Krisztus Jézus, kiről az evangeliomból hallók, hogy szent igéjével világosságra hozá az útfélen kulduló vakot ; az emberi természet vakságát is, mennyei tudományának és szent igéjének fényességével, lelki világosságra hozá.

Annakokáért, hogy az Isten igéjének mennyei fényességét megböcsüljük, és tudatlanságunk mesterének, lelki vakságunk orvosának hálaadók legyünk : ez jelenvaló órában, szólok a sz.-írásban foglalt Isten igéjének felséges méltóságárúl és hatalmas hasznainak csudálatos erejérűl. Kérlek, ébren legyetek a hallgatásra.

I. RÉSZE.

Mikor Isten Ádámot teremté, azt mondja a sz.-írás, hogy akaratját jóságokkal, értelmét tudománynyal és bölcseséggel megteljesíté : törvényt ada eleibe, mint kell magát viselni ; fenyítéket vete melléje, hogy félelemtűl segíttetnék a jó erkölcsök gyakorlására. Ezt a mennyei tudományt és isteni törvényt írásba nem foglalták Mózes előtt : hanem teremtés után kétezerötszáz esztendő tájban írá Mózes az Isten igéjének öt első könyveit. Azért Mózesig, szónak tanításából, egymásra szállított *traditio*ból, tudta az Ádám maradéka az üdvösséges tudományt. És mivel a pogány bölcsek itíleti szerént is a régiek mennél közelebb voltak az első emberhez, annál inkább tudták az igazat : hogy bátorságosban és kevesebb kézen szállana reánk az igazság, oly hosszú ideig tartotta Isten akkor az emberek életét, hogy tovább kétezer esztendő forgásánál, csak két közbevetett ember által szállott Ádámrúl Ábrahámra és ennek maradékira az igaz tudomány.

melyet Ádám Istentől vett vala. Mert a sz.-írásból tudjuk, hogy Matuzsálem, világ kezdeti után, háromszázhatvankét esztendőben született: tehát Ádámmal együtt ötszázhetven esztendeig élt; mivel az Ádám halála, teremtés után, kilenczszázharmincz esztendőre haladott. Azonképen sz.-írásból vészszük, hogy az özönvíz, Matuzsálem születése után, kilenczszázhatvankilencz esztendővel lett. És mivel Isten mondja, hogy Matuzsálem kilenczszázhatvankilencz esztendőt élt: következik, hogy az özönvíz esztendejében holt meg Matuzsálem, azért száz esztendeig élt együtt Szemmel, a Noé fiával: mert Szem az özönvíz előtt száz esztendővel született. Végezetre, a sz.-írásból kitetszik, hogy az özönvíz után kétszázkilenczvenkét esztendő folyt Ábrahámig. Mivel azért ötszáz esztendeig élt Szem az özönvíz után: következik, hogy Szem és Ábrahám kétszáznyolcz esztendeig együtt éltek. Azért, ennyi esztendők forgásában, Ádámtúl Matuzsálem, Matuzsálemtűl Szem, Szemtűl Ábrahám megtanulta az isteni tudományt, melylyel Ádám ékesíttetett vala.

Az új-testamentomban is, minthogy maga Krisztus írásba nem foglalta tanításit, az utánavaló evangelisták és apostolok sok ideig csak élő nyelvvel tanítottak. Mert a régi historiákból megmutatja Baronius, hogy Sz. Máté, Urunk születése után, negyvenegy esztendőben írta az evangeliomot, zsidó nyelven; Sz. Márk negyvenöt esztendőben, deákul írt; Sz. Lukács ötvennyolcz esztendőben, Sz. János pedig kilenczvenkilencz esztendőben írta, görög nyelven, evangeliomi könyvét... Istennek atyai kegyelmessége, hogy a rövidéletű emberek feledékenységét és elméjek késedelmes voltát segítené; hogy az isteni tudománynak tanulására nagyobb alkalmatosságot és bátorságosb utat nyitna: azt akarta, hogy a mennyei bölcseség és az Isten parancsolati ne csak fülünk, hanem szemünk előtt forognának, és magunk olvashatnók az ő titkait és akaratit. És mivel a mi édes Üdvözítőnk, szemünk elől, égbe vitetett, hogy az ő tanításának mélysége, példájának fényessége, szent életének tüköre, parancsolatinak tisztasága mélyebben oltatnék mindnyájunkba: azt rendelte, hogy mindezek írásba foglaltatnának, és oly írásba, mely egyedül érdemli, hogy görögül Bibliának, azaz könyvnek neveztessék.

Noha pedig Isten nem írta maga ujjával a sz.-írást, mint a tíz-

parancsolatnak első két tábláját : de oly emberekkel iratta, kik Szentlélek izgatásából szólottak, és olyanok voltak Isten kezében, mint az író kezében a penna ; sőt, a mint sok helyen mondja a Szentlélek, Isten szájai voltanak. Azért Isten szólott a próféták szájával : nem az apostolok, vagy evangelisták szólottak, hanem a Szentlélek. Azért nem úgy kell venni az ő mondásokat, mint ember szavait, hanem mint Isten igéjét : mert ők nem szólottak magoktúl, hanem olvasták a mit Isten eleikbe adott.

Ez a sz.-írás felséges méltóságának gyökere, hogy mennyországból a nagy Istentűl küldött levél, melylyel nemcsak arra int, hogy jól éljünk, hanem az örök boldogságra hí minket ; és, akaratját megjelentvén, isteni bölcseségének titkaira tanít : úgy, hogy ha az ó-testamentomban a frigy szekrénye felett álló cherubimok közül szólott Isten : minket a sz.-írás által oktat, mint akaratjának csalatkozhatatlan tanúja által.

Hogy pedig az emberek böcsülletben tartanák a szent könyveket, Isten ő maga sok és nagy jelenségekkel kimutatta ezeknek méltóságát. Aristeas írja, hogy a kik a szent bibliát illetlenül forgatták : vagy megbolondultak, vagy megvakultak. Az is isteni csuda volt, hogy mikor az egyptomi Ptolemaeus király hetvenkét zsidó bölcsekkel görög nyelvre fordíttatá az Isten könyvét, noha külön-külön rekesztve voltak a bölcsek : de változás nélkül, szórúl szóra, igérűl igére, mindnyájan egy nyomban fordították ; maga sok helyen, a zsidó nyelvnek tulajdonságit ki nem mondhatván görögül, csak értelmét írták az Isten igéjének. Az egyházi históriákban is gyakran olvassuk, hogy vagy a pogány fejedelmek dühösködéséből, vagy a keresztyén hitnek elrontására, az evangeliomot tűzbe vetették, de meg nem égett, és mivel Antiochus a törvény könyvét megégeté, oly iszonyú csapásokkal és szörnyű kínokkal rontaték Istentűl, melyeknél rettenetesbekkel semmi gonosztévő nem ostoroztatott.

Az istenfélőknél, minden üdők folytában, drága és igen böcsülletes volt az Isten szava. Azért, mikor a hetven zsidó vének, Ptolemaeus királynak megmutaták az Isten könyvét, mely arany bötükkel volt írva, azt mondja József, hogy a király sírt örömében, és hálákat adott Istennek, hogy az ő könyvét láthatta. Aranyszájú Sz. János írja,

hogy senkinek nem volt szabad a bibliához nyúlni, ha előbb meg nem mosdott; úgy is nagy böcsüllettel, félve és rettegve illették a szent könyvet, hogy úgy ne járnának, mint Óza, az Isten szekrényének bátorságos illetéséért; vagy mint a Betszamiták, azon szekrénynek szemléléséért. Nicephorus írja, hogy az *ecclesiá*ban, valamikor az evangeliomot olvasták, fennállva kellett udvarlani a keresztyéneknek. Sz. Carolus Boromeus históriájában találom, hogy ő különben, nem olvasta a sz.-írást, hanem süvegvetve és térdenállva. Most is sokan vannak, kik valamikor kezekbe vészik, megcsókolják a szent bibliát és ezt süvegvetve olvassák.

Mennyiszer említik a históriák, hogy az evangeliomot tiszta aranyba és drága kövekbe kötötték? Az ó-testamentomban Isten azt parancsolta, hogy a zsidók királya a papoktúl vett könyvből, maga kezével leírja az Isten törvényét: azt magával hordozza és mindennap olvassa. Ezt követé Theodosius császár. Maga kezével és arany betűkkel írta a bibliát, melyet mindenkor maga mellett tartott. Sz. Bonifacius martyr a Sz. Péter leveleit arany betűkkel iratta. Mikor a Sz. Barnabás testét, isteni jelentésből, feltalálák Cyprusban: melljén találák a Sz. Máté evangeliomát, melyet maga kezével leírt vala; és azt Zeno császár aranyba foglaltatá. Szokás volt a keresztyénségben, hogy a közönséges gyülekezetekben, a tanácskozó helynek kellő közepiben, királyi székbe tették az evangeliomot, mint Krisztus képebeli mestert. Így olvassuk, hogy cselekedtek Niceában, Efesomban, Chalcedonban, Konstanczinápolyban és azután a több szent gyölekezetekben.

Elfolyna az óra, ha mind előszámlálnám a böcsülleteket, melyekkel a keresztyénség vallást tett a sz.-írás méltóságárúl. De el nem hallgathatom, a mit az ajtatos hívekrűl írva hagyott Aranyszájú Sz. János: hogy a gyermekek nyakára evangeliomot kötöttek: mivel próbálva érzették, hogy az által Isten sok veszedelmektűl és ördögi bájolástúl oltalmazta a magával jótehetetlen ártatlanokat. Mert a házba sem mehet az ördög, melyben az evangeliom vagyon. Baronius is nem egy helyen állatja, mind a Sz. Czeczilia példájából, mind az Aranyszájú Sz. János bizonyításából, hogy a hívek nyakokra függesztve hordozták az evangeliom részeit. Azért a Nagy Sz. Gergely evangeliomi leczkét külde Theodolinda királynénak, hogy, a szent kereszt darabbal együtt, kis-

ded fia nyakán hordoztatná. Végezetre, Sz. Ágoston azt írja, hogy sokan, fájdalmas fejek künnyebbségéért, evangeliomot tettek fejekre.

II. RÉSZE.

A sz.-írás hasznait az győzné előszámlálni, a ki a bibliának és szent-atyák könyveinek nagy részeit leírná.

A Szentlélek azt mondja, hogy az Isten igéje, melyet a próféták és apostolok által elénkbe adott, olyan, mint az égő lámpás, mely a setétben fényeskedik; és nemcsak értelmünket világosítja az igaz hitnek, a mennyei tudománynak ismeretire és a mennyország útjának látására: hanem akaratunkat is gerjeszti és melegíti az isteni szeretetre, ugyanis a kiben szeretet nincsen, vak és csak tapogatva jár.

Ennél a sz.-írás világos fáklyájánál, noha tükör és homály által, de oly tekélletes bizonysággal valljuk az egy istenségnek három személyét; a második személynek testesülését és közbenjárását; a mennyei boldogságot pedig a hitről, reménységről, szeretetről, martyromságról, szüzeségről, alázatosságról és egyéb felséges jóságokról elénkbe adatott igazságokat úgy hiszszük, hogy a szemmel látott dolgokról sem lehetünk bizonyosbak, mint ezekről.

Ha a pogány bölcsek írásiban vannak szép tanítások, melyek erkölcsünk jobbítására és a gonosz vétkek távoztatására izgatnak: köszönjük a sz.-írásnak. Mert igazán írja Theodoretus, hogy a mi világosság és jó indulatok zsengéje vagyon a pogányok könyveiben, azt a Mózes tengeréből, a sz.-írás könyveiből, merítették. De az oly kevés, ha az isteni tanítás mellé vettetik, hogy minden bölcsek írási, mint a csillagok a nap mellett, fényeskedéseket elrejtik.

Nincs a tekélletes jóságnak oly esztene, mely a sz.-írásban nem találtatnék. Nincs a vétkeknek oly fenyítéke, vagy ostorozása, melyet Isten a sz. bibliában ki nem terjesztett. Nincs az erkölcsök igazgatásáról oly ethica, mely a Salamon könyveivel egybevettethessék. Nincs az országos gondviselésekről oly politica, melyet a Mózes cselekedeti és törvényi, a zsidó bírák és királyok példájának tanítási messze nem haladnának. Nincs semmiféle historia, melyben annyi különböző, és mind

tanuságra, mind gyönyörködésre hasznos példák találtatnának, mint az Isten könyvében. Micsoda valjon a Horatiusok bajvívása ahoz képest, a mint Dávid egy parittyával meggyőzé, ama hústornyot, Góliátot? Dicsírik a historiák a Sándor tartóztatását, ki, hogy bujaságra ne vitetnék, látni sem akará a perzsiai asszonyokat, szem- és szűfájásnak nevezvén őket: de micsoda ez a József tisztasága mellett, kin, mikor titkos helyen kapdosna asszonya, inkább akará szabadságát, életét, tisztességét elveszteni és tömlöczbe vettetni, hogysem vetett ágyban gyönyörködni. Csudáltatják a pogány historiák Lucretiát, ki, minekutána tisztességét elveszté maga, gyilkosságával bosszút álla magán: mennyivel csudálatosb ennél Zsuzsánna, ki mind életét, mind böcsülletit letévé, és tisztaságát megtartá? Istenhez való ajtatosságnak menynyi szép példái vannak Mózesben, Ábrahámban, Dávidban? Hadviselő erősségnek oly tüköre nincs a pogány historiákban, mint Józsuéban, Gedeonban, Dávidban és a Makabeusokban. Egy szóval, bévebb és tekintetesb a sz.-írás, mind jóságok jutalmazásának, mind gonoszságok ostorozásának példáival, hogysem az egész világ historiái.

A szentatyák sok különböző nevezetekkel és hasonlatosságokkal ismértetik a sz.-írás hasznát és erejét. Némelyek ezt lajtorjának nevezik, melyen égbe emeltetik és Isten eleibe vitetik lelkünk, mint a Jákob lajtorján felmentek az angyalok. Egyebek Istentűl adatott tükörnek mondják a sz.-írást, mert ebben nemcsak magunk fogyatkozásit látjuk, de az isteni felséget is homályban szemléljük. Aranyszájú Sz. János kulcsnak nevezi a sz.-írást, melylyel mennyország kapuja felnyíttatik. Sokan ezt pajzsnak és gyémánt falnak híják, melylyel oltalmaztatunk ellenségünk dühösségétűl. Vannak, a kik lelki szárnyak nevével ékesítik a sz.-írást, mert ez által nem, mint Icarus, veszedelmesen, hanem örök dücsőségnek nyerésével, Isten eleibe röpülünk. Cassiodorus a sz.-írást anyaszentegyház kincsének és kincstartó házának nevezi: mert abban vagyon minden tudománynak gazdagsága, abban talált az *ecclesia* segítséget minden állapotjában és szükségében. A martyromságok idejében állhatatosságot és bátorságot vett ebből, békeséges üdőben bölcseséget és mennyei titkokat tanult, melylyel a hamis tévelygések fakadásit megfojtotta és eloltotta. Szerencsétlenségben bátorságot, jó szerencsés állapotban

alázatosságot, és minden ígyében szükséges gazdagságot talál a sz.-írásban. Sz. Ágoston azt írja, hogy a sz.-írás lelki betegségek orvossága. Ha meghidegedtél, felgerjeszt ; ha bűnökkel sebesedtél, meggyógyít a sz.-írás. Sokan egyebek a sz.-írást útnak nevezik, melyen igyenesen mehetünk mennyország felé.

Ezek a nevezetek és hasonlatosságok böcsülletesek, tekintetesek, és igen alkalmatosok a sz.-írás hasznának és erejének ismeretire ; de, úgy tetszik, ezeknél is világosb négy nevezettel adják elönkbe az atyák a sz.-írás méltóságát és hasznát.

Először : Lelki eledelnek híják a sz.-írást. Mert ezzel tápláltatik, vastagodik, kövéredik lelkünk. És ha meghal a test étel nélkül : nemcsak éhezik, de elszakaszkodik lelkünk az Isten igéjének táplálása nélkül. Azért lelki éhségnek nevezi Isten a sz.-írás hirdetésének szűk voltát : könyvételnek mondja tanulását és értelmét. Óh mely drága, mi üdvösséges eledel a sz.-írás ! mivel nemcsak éhségünket enyhíti, hanem ösztövérségünket is kövéríti. És ha a testi eledelnek sokasága ártalmas : a lelki eledelek hasznosok azoknak, kik eleget ettek. Mert a mely lelket hcába igyekezünk a világnak képírással árnyékozott étkeivel elégíteni : azt az isteni tudománynak drága eledele nemcsak megelégíti, hanem újítja a mennyei bölcseségnek éhezésére.

Hogy jobban értsük ennek a lelki eledelnek gyönyörűséges hasznát és erejét, kenyérnek, bornak, téjnek, méznek nevezik a régi szentek a sz.-írásban foglalt Isten igéjét.

Nem hollók által küldetett nékünk a mennyei kenyér, mint Illésnek : hanem az Atya mindenható Isten, bölcseségének tárházából, magas mennyországból, prófétái és apostoli által, küldötte a sz.-írás kenyerét.

Ha a testi kenyeret verítékes munkával keressük : sok munkás vigyázással, sok fáradságos könyörgésekkel jutunk a mennyei kenyérnek a sz.-írás bélinek kóstolásához. Ha a testi kenyér szegésében megismérték Krisztust a tanítványok : az isteni felségnek bölcsesége ismértetik a sz.-írásban. Ha a kenyér vastagítja az ember szűvét : a sz.-írás oly erőt ad az emberi gyarlóságnak, hogy, annak hatalmas gyámolításával, mennyországig mehet. Végezetre, ha az Isten házában vetett asztalon, mindenkor új kenyerek voltak : az anyaszentegyházban is mindenkor

készen vagyon az Isten igéjének kenyere: ama természetfelett való mindennapi kenyér, mely annál bévségesben sokasodik, mennél több emberekre osztatik. Azért jaj azoknak, kik ezt a kenyeret nem észik, mert e nélkül elszárad és szakaszkodik szűvök.

Mivel a régiek eb-ebédnek híták azt a lakodalmat, melyben bor nem volt: a sz.-írás nemcsak bor, melynek italára hí a Szentlélek, mikor azt kívánja, hogy igyunk és apostoli részegséggel részegedjünk: hanem boros pincze. Azért, ha a bor vígasztalja szívünket és kimossa szomorúságunkat: a sz.-írásnak lelki itala mennyei vígaságokkal újítja lelkünket. Ha a testi bor bujaságra izgat: a sz.-írás bora szűzeséget szerez bennünk; mert megismérteti, hogy nemcsak a fertelmes bujaság, de még a tiszta házasság is akadékot szerez a tekélletes életnek buzgóságában, melyre nézve, mikor Isten prédikálni küldé Jeremiást, megparancsolá, hogy feleséget ne végyen. Az Ezékiel feleségét is kivévé e világból, mikor őtet prédikáláshoz készíté. Végezetre, ha a világ bora csávált és merő lőre: a sz.-írás bora forrott és megtisztúlt színbor.

Téjnek nevezi a lélektápláló mennyei tudományt nemcsak Sz. Pál, mikor azt mondja, hogy a híveknek tejet adott innya; nemcsak Sz. Péter, mikor azt parancsolja, hogy ha az isteni dolgokban nevekedni és vastagodni akarunk, tejet kívánjunk: hanem ő maga a nagy Isten, mikor azt igéri, hogy mint édes anya, maga megszoptatja és mennyei bölcseség tejével táplálja fiait. Kiket ugyan kéréssel szorgalmaztat, hogy ingyen, és minden fizetés nélkül, bort és tejet vegyenek tőle. Mert neki is két emlője vagyon, az ó- és új-testamentom: melyek a világ boránál jobbak. És valaki az isteni tudománynak tejét szopja, tiszta vajat nyom ebből.

Vagyon teje a világnak is, melylyel szoptatja a bűnösöket. De miképen a téj, szűzekből nem foly természet szerint: úgy a világ teje, mocskos vétkektűl üres nem lehet. És valaki a világ tejében zabállik, úgy jár mint Sisara, ki addig ivá a tejet, hogy életét elveszté. Azért a Szentlélek világos szókkal mondja, hogy a mennyei bölcseség tanulására alkalmatlan, a kit el nem választottak a világ tejétűl.

Végezetre, méznek neveztetik a sz.-írás: melyet az apostolok, mint méhecskék, a holt oroszlánynak, az úr Krisztusnak szájából vettek. Mert az ő ajakából méz csepeg, nyelve alatt méz vagyon, torka teli

édességgel. Mikor az Isten könyvét, a sz.-írást, megévé Ezékiel és Sz. János, azt írják, hogy mint a méznek, oly édességét érzették, mert a sz.-írás mennyei mézzel mézesíttetett.

Azt írja a Bölcs, hogy a méhek csinálta mézben vagyon első és felső grádicsa az édességnek. Azért méltán mondották a filiszteusok, hogy a testi eledelek között édesebb nem lehet a méznél. De a lelki eledel, a sz.-írás, oly édes, hogy a méznek édességét meghaladja. Azért írja nem egy helyen Sz. Dávid, hogy az Isten igéje édesb a méznél: de akkor, mikor megtartatik a mit parancsol. Ha a Jonatás szemét megvilágosítá a mézétel nagyobb világosságra hozza lelki szemünket a sz.-írás, mely azt mutogatja és ismérteti, a mit a testi szem nem látott, emberi okosság nem érhetett. Ha ártalmas a méznek felettébbvaló étele: a sz.-írás mélységinek felettébbvaló vizsgálása is veszedelmes; mert mint Thales, az egeket szemlélvén, verembe esett: úgy a ki az isteni fényességnek sugárit szemléli, megvakul és elesik. Ha a teli gyomor utálja a mézet: a világ gyönyörűségében és moslékában zabállott ember is, úgy tartja a sz.-írást, mint a disznó a gyöngyöt...

Másodszor: Szép tiszta forrásnak neveztetik a sz.-írás. Mert ez nyitott és nem lakat alá vetett forrás. Azért ha a tudomány-szomjuhozó szegények vizet kívánnak: ugyan kérve hívja Isten őket, hogy ingyen és fizetés nélkül merítsenek mennyei tudományt az ő forrásából. Mert ő nála vagyon az élet forrása; az elevenítő vizek kútfeje; az ő székiből foly amaz eleven víz, mely oly tiszta, mint a kristály. Ez amaz igaz Jordán vize, melyben megtisztul a Námán poklossága. Mert ennek mosogatásával minden mocskunk és szennyünk elvétetik; vakságunk megvilágosodik, mint a Siloe vizében; betegségünk meggyógyíttatik, mint a Probatica-tóban. Ez tápláló és élesztő víz, mely nélkül úgy nem élhet lelkünk, mint a hal nem él víz nélkül. Ez a víz, mely a testi kívánságok tűzét megoltja: mert az Isten igéje tisztaságszerző, melyre nézve írja Sz. Jeronimus, hogy a ki elméjét a sz.-írásban foglalja, a testi vétkeket megutálja. Ez a víz, mely neveli lelkünkben a jóságokat. Mert noha a vizek, melyekkel öntözzük kerti veteményinket, a jó füvekkel egyaránt, vagy talán jobban nevelik az ártalmas gyökeret: de az Isten igéjének vize kiszárasztja a gonosz füveket, és csak a szép, hasznos jóságokat gyarapítja. Végezetre, ez a forrás, mely örök boldog-

ság örömére emeli lelkünket: ha úgy nem bánunk vélle, mint a kikről a sz.-írás mondja, hogy iszszák és tanulják a sz.-írásnak tiszta forrását, de azt cselekedetekkel zavarják és ellenzik: azért a hamisságnak büdös tócsáira szorulnak

Harmadszor: A sz.-írás paradicsomnak mondatik. Mert, ha Isten ő maga plántálta a paradicsomot: a sz.-írás sem emberektől származott, kik megcsalhatnak és csalatkozhatnak; hanem az igazmondó Istentől, kinek pennái és szavai voltak az apostolok és próféták. Ha Ádámot Isten ő maga vitte paradicsomba s mezítelenül vitte, hogy munkálkodnék és őrizné: mi is a sz.-írás titkainak értelméhez nem tudományunk lábán érkezünk, hanem Isten tanítása és vezetése által. És ha igazán akarjuk érteni annak mélységét, a veszendő és mulandó dolgok szerelméből le kell vetkőznünk és isteni szolgálatok gyakorlására vigyáznunk. Ha a paradicsomban élet fája volt, és a ki annak gyümölcsében ett volna, életét örökké megtartotta volna: a sz.-írás is élet forrása, mely a próféták és apostolok száján, mint csatornákon, reánk áradott, melylyel a halálgyőző Krisztus megszárasztotta a halál forrását. Azért élet könyvének nevezhetjük az Isten könyvét. Ha paradicsomnak jó és gonosz tudásának tanító fája volt, melynek gyümölcsében a ki ett, választást tudott tenni a jó és gonosz között; és ennek ételével vesztették magukat az első emberek: a sz.-írás oly tudomány fája, melynek gyümölcse megmutatja a jót, melyet kövessünk; a gonoszt, melyet távoztassunk; és meggyógyítja nyavalyáiból a ki ezt kóstolja; mert igazán gyógyítója és szabadítója minden nyavalyáknak az Isten szava. Ha paradicsom nem szűkölködött esők öntözése nélkül, mivel a maga forrásitól nedvesíttetett és gyümölcsöztetett: a sz.-írás is, külső tudományok és bölcseségek segítsége nélkül, bévséges az üdvösségnek elnyerésére. Ha paradicsomban az ördög, Istenhez való hasonlatosságnak igéretivel, arra hozta embert, hogy baromhoz hasonló lenne: az Igazság azt mondja, hogy isteni nevet érdemelnek, valakik a sz.-írás tanítását hitekkel és életekkel követik. Ha paradicsomban csalogató kígyó és oly emberek is találtattak, kik fügelevéllel fedezgették éktelenségeket: vannak a sz.-írás körül is csalárd tanítók, kik, mint kígyók, hitegetik a keresztyéneket édes szókkal, nagy igéretekkel. És mint az ördög Krisztus urunkat, sz.-írás szavainak hamis magyarázásával: úgy ezek is, tévelygések

tőrébe vonszák az embereket, az Isten szavainak hamis értelmével, melylyel mint fügelevéllel, fedezgetik tanítások mérgét . . . Végezetre, ha paradicsomban meggyőzte, kígyó Ádámot : a lelki paradicsom, a sz.-írás, megismérteti az ördög csalárdságát, és meggyőzeti a gonoszságot Ha a paradicsom ajtajára cherubim állott kétélű tüzes pallossal, hogy ember oda ne mehessen : a lelki paradicsom kapuját mennyből szállott tüzes nyelvek felnyították pünkösd napján, hogy a sz.-írás titkait láthassák az emberek.

Negyedszer : Sokan mannához hasonlítják és mannának híják a sz.-írást. Mert ha a manna égből adatott és emberi munka nélkül készíttetett : a sz.-írást is magas mennyből Isten adta, és azzal az égi harmattal együtt jött alá, melyet Izsaiás óhajtott, mikor az egek harmatozását kérte. Ha a mannában az istenfélő jámborok minden gyönyörűséges ízet érzettenek, valamelyeket kívántak ; noha azt megúnták és utálták a a gonoszok : a sz.-írásban is az istenfélők együtt találnak minden üdvösséges tanuságokat, vígasztalásokat, édességeket ; noha a kik a világhoz ragaszkodtak, ízit nem érzik az isteni dolgoknak. Ha a mannát meg kellett őrleni, törni és főzni : a sz.-írás ízít, gyönyörűségit és táplálását sem érezhetni különben, hanem ha elmélkedésünkkel apróra törjük az ő titkait. Mert, a Sz. Ambrus mondása szerént, sok rágással és elmélkedéssel kell annak ízit érzeni. A mandolának ízit nem érzed, ha rágatlan alányeled : a sz.-írásnak sem érzi édességét, a ki meg nem rágja belső jóságát. Ha a manna, a táboron kívül, pusztában találtatott : a sz.-írásnak gyönyörűségét is csak azok érzik, kik a világi galibáktúl üresedvén, Mózessel eltávoznak a sokaságtúl és hegyre mennek, hogy ott vegyék az Isten törvényét. Ha a manna elolvadott a verőfénytűl, noha a tűz melegségét megállotta : a ki a sz.-írás tudományát a világi dücsőségek verőfényén keresi, üresen marad ; de a ki azt isteni szeretetnek tüzével melegíti, hasznát és ízét érzi. Végezetre, ha a ki keveset szedett a mannában, úgy megérte vélle, mint a ki sokat győjtött : a sz.-írásban is, a ki sok dolgokat nem ért, oly elégséges üdvösségére a mi keveset ért, mint másnak a mélységes tudomány. Ha megbüzhödött és férgesedett a manna, mikor meg nem ették : a sz.-írás tudományának is annyi kincsét nem győjthetjük, hogy lelkünk mardosására férget nem gyűjtünk, ha azt magunk és felebarátunk jobbulására nem fordítjuk, hanem hival-

kodva tartjuk. Mert az Isten törvényének és a Mózes vesszejének együtt kell lenni: a tudománynyal egybe kell foglalni az élet fenyítékét és szentségét.

Mind ezekkel és több hasonlatosságokkal ismertetik a szent doctorok a sz.-írás hasznát és hatalmas erejét. És ezekre nézve írja Sz. Ágoston, hogy a sz.-írás tudományok tudománya, angyalok étke, barátok táplálása, papok pinczéje, apostolok dücsősége, próféták gazdagsága, püspökök hivatalja, gyermekek abéczéje, özvegyek tanusága, házasok ékessége. Egy szóval, minden rendnek üdvösséges tanusága a sz.-írás: mely szép intésinek foganatosságával, jutalmazásoknak édesítésével, büntetéseknek fenyítékével mindeneket jóra vonszon, gonosztúl elvonszon.

Azért nincs oly keményedett és bűnbe merült ember, kit a sz.-írás kétélű pallosa és erős pőrölye meg nem tör és penitenciára nem lágyít. Nincs oly hideg szűv, melyet isteni szeretetre nem gerjeszt, ha figyelmetes elmélkedést fordít a sz.-írásra, mely mindenütt isteni szerelem nyilait lövöldözi. Nincs oly erősen világhoz ragadott kívánság, mely a földet javaival egyetemben meg ne utálja s mennyei jókra ne vágyódjék, ha sz.-írás titkait megfontolja. Nincs oly igyefogyott állapot, oly szomorúság és inség, melyben erőt és örömet nem nyújt a sz.-írás; melyre nézve mondották a Makabeusok, hogy semmi szükségek nincsen egyébre, mivel a kezekben lévő sz.-írás könyvei elégséges vígasztalást adnak nékik.

A sz.-írásnak ennyi sok hasznaira nézve, azt parancsolta Isten, hogy a zsidók királya, életének minden napjain olvassa a sz.-írást: közönségesen mindeneket arra kötelezett, hogy fiokat tanítsák az Isten igéjének elmélkedésére. Krisztus urunk is azt hagyá, hogy a sz.-írást szorgalmatoson vizsgáljuk, ne csak ímmel-ámmal tekintsük.

Azért a régi jámborok nemcsak magok gyakran olvasták a sz.-írást, hanem egyebeket is intettek, hogy annak olvasásától meg ne szünjenek. Az aragoniai Alfonzus király, annyi foglalatosságok között tizennégyszer általolvasta az egész bibliát, még pedig glossával, rövid magyarázattal, együtt. És mivel a biblia kiváltképen papok könyve: Sz. Pál, minekutána azt mondotta volna, hogy az ő halála közel vagyon, azt kiváná Timotheustúl, hogy könyveket hozzon néki. Talám innen

vett eredetet, a mit a magyarok szoktak mondani, hogy jó pap holtig tanul. Nepotianusról írja Sz. Jeronimus, hogy soha kezéből le nem tette a szent könyvet: hanem, azt gyakran olvasván, maga melljét és szüvét Krisztus könyvházává tette.

A Krisztus szenvedésének egész rendiről.

(Nagypénteki első beszédéből.)

Egy pogányról olvastam, hogy mikor ellenségétül meggyőzetvén, országának és szabadságának vesztésével rabbá esett volna, egyetlen egy fiát pedig szeme láttára kardra hányták és lekonczolták volna, sem jajt nem kiáltott, sem orczáját könyhullatással nem áztatta: hanem meghajtván nyakát, és leütvén fejét, mint egy váz és érzékenységtelen bálvány, csak hallgatott. Mikor pedig fő ember barátját látta volna, hogy kúldúl: elfakadott sírva, és nagy könyhullatásokkal jajgatott. Kérdék tőle, miért nem siratja a maga rabságát és fia halálát; siratja barátjának nyavalyáját? Azt felelé, hogy a nap mikor fél szerént melegít, szeleket és esőket szerez, de ha lángalva sütnek fényes sugári, megemészti a miből esőnek kellene lenni: úgy a bánat, ha csekély és közönséges, könyhullatást és keserves szókat szerez; de ha mértéktelen, nagy voltával megfojtja szavát és sírását az embernek.

Ez az oka, keresztyének, melyért azt itílem mindenkor, hogy illendőbb a mi Urunk kínját és halálát, hallgató fohászkodásokkal és ájtatosságra gerjedező szüvel lelki szemeink előtt forgatni és háladással tisztelni inkább, hogysem hosszú prédikálással hirdetni. Mert ha Sz. Jóbot látván régi baráti, ganéjban heverni, és kifolyó genyedtségét cseréppel vakarni, elszaggatták ruhájokat, fejeket hamuval hintették, és hét nap s hét éjjel mellette ülvén, csak egyet sem szólhatának szomorúságok és csudálkozások miatt: nem illendőbb-e, hogy nékünk, kik a Krisztus keresztitül keresztyén nevet viselünk, a mi Urunknak számtalan kínja, gyalázása és keserves halála szomorúsággal és csudálkozással megkösse nyelvünket?

Mindazáltal illetlennek találom azt is, ha a mi urunk Istenünk kínján és halálán meg nem jajdulunk, és a mit ő keserves fájdalmakkal szenvedett érettünk, mi azt csak szólásunkkal sem említjük. Croesus,

lydiai gazdag király, egy harczon meggyőzeték, és mikor az ellenség a király nyakához húzta volna mezítelen kardját: a Croesus fia, ki születésétől fogva néma lévén, soha szót nem adott volna, látván atyja veszedelmét, a nagy bánat és félelem elszaggatá nyelve kötelét, és felkiálta, hogy ne bántsák, mert ez a király. Ha az atyák veszedelme a néma fiakat is megszólaltatja: nem lehet, hogy mi is, a Krisztus szenvedését látván, megnémuljunk. Ha a föld megrendűlt, a kősziklák megrepedeztek, a fényes nap gyászba öltözött és a világot fekete setétséggel bévonta; ha elszakadozott a templom superlátja; ha megindúltak a koporsókban a rothadott testek, mikor az igaz Élet megöletett, a mennyei bölcseség megcsúfoltatott, az Isten szenvedett: bizony, a köveknél is keménybek volnánk, ha meg nem indulna szívünk és nyelvünk a mi Urunk szenvedésin.

Tudom, hogy a Krisztus szenvedésének hirdetésére a próféták lelke, az apostolok tüzes nyelve, a tekélletes szenteknek szeretettel lángalló és mennyei fényességekkel tündöklő értelme kívántatnék. Azért, oh én lelki szemeimnek világosítója, oh én szűvemnek teljes kívánsága, megfeszült Jézus, mint adhassam én a te fiaid eleibe azokat a véres verítéket, melyekben úsztál; azokat a könyhullatásokat, melyekkel kesergettél; azokat a gyalázatokat, melyekkel csúfoltattál; azokat a fájdalmakat, melyekkel terheltettél; azt a szörnyű halált, melyen általmentél: ha te nem lágyítod az én szívemet ajtatosságra, nem vezérled nyelvemet illendő szólásokra, nem világosítod elmémet mennyei fényességeddel, nem gerjeszted akaratomat isteni szerelmeddel? A Mózes sátorának felállításához nem merének kezdeni a mesteremberek, míg Szentlélekkel meg nem töltetének; az égő tövishez nem mere közelgetni Mózes, míg le nem veté sarúját: mint merjek én a te keresztfádhoz közelgetni, fejedben lévő töviskoronádhoz nyúlni, ha te nem igazgatsz engem? Nincs oly nyelv, mely kimagyarázhassa a te halálodnak keserűségét, szerelmednek nagy voltát, váltságodnak bévségét. De, Uram, ha a Bálám szamarának nyelvet adál, hogy az ura nyavalyáját eleibe terjeszsze: adj nékem is oly erőt, hogy a te sok nyavalyáidat és keserves kínjaidat a te néped eleibe adhassam. Az én tudatlan elmém és akadozó nyelvem ne tégyen akadékot a te fiaidnak, az én hallgatóimnak, lelki vígasztalásában.

* * *

Mert ha az első Ádám kertben kezdé veszedelmünket : illett, hogy a másik Ádám kertben kezdje váltságunkat. Azért vacsora után isteni dicsíretet énekle, Cedron patakán általméne, és szokása szerént az Olajfák hegyére, Getsemane kertbe juta. Mikor énekmondást és kertbemenést hallasz, ne itild, hogy mulatságra és gyönyörűségre ment Urunk ; mert ez az ének hattyú éneke, halálnak előljárója ; ez a kert nem ékes virágok, hanem tövisek és szomorú fájdalmak kerte : melyben kifolyó kút a véres veríték, mulatság a halál gyötrelme, ital a keserűség pohára. Ez a kert, melyben a mi jegyesünk aratott, azaz fáradságos munkában izzadott : de nem egyebet, hanem mirhát aratott, mely minden keserűséggel teljes.

Szokása volt Krisztusnak, úgymond Sz. Lukács, hogy nappal prédikálott : azután az Olajfák hegyére ment, és a csendes éjszakát imádságban töltötte. És noha tudta, hogy — ha szokása szerént akkor is oda mégyen — elárultatik Judástúl, megfogatik és gyalázatokkal terheltetik a hóhéroktúl : mindazáltal jó szokását félre nem tette félelemből ; hanem akarván tanítani, hogy leginkább kell akkor Istenhez folyamni és az imádkozást gyakorlani, mikor fejünk felett a veszedelem, imádkozásának szokott helyére, a Cedron patakán általméne.

* * *

A külső kínok akármely nagyok légyenek, belső félelem és rettegés nélkül nem nagy kínok . . . Hogy azért Krisztus urunk valóságos nagy kínokat érezne, bétévé ajtaját minden belső vígaságoknak : és mivel kezében vala zabolája a félelemnek és rettegésnek, melyek ő benne meg sem indulhattak akaratja nélkül, nékik veté a gyeplüt, hogy egyegyszersmind az ő szűvébe rohanjanak minden rettegő indulatok. Világos gondolatjával általlátván ama szörnyű és keserves kínokkal tetéztetett halált, mely előtte vala, iszonyú rettegés és félelem indula benne. Sok gyalázatos csúfolásit, rettenetes ostorozásit tekintvén, unakodni kezde ; semmihez kedve nem lévén, maga életét is megunta, mely ennyi nyavalyákkal környékeztetett, úgy hogy magának is terhére volna. Végezetre, halálos szomorúság fogá szűvét, mely megölte volna Krisztust, ha isteni erejével nagyobb kínokra nem tartotta volna életét.

* * *

Óh csudálatos, hallatlan dolog! Nem lén elég, hogy szemei könyhullatásával sokszor mosogatta rútságinkat és öntözte földünket: hanem egész testének minden részeiből vércseppek görgöttek, sőt folytanak, melyekkel oltotta bűneinket; és, a mint Joel próféta mondotta, öntözte tövisünket. Úgy elszáradott volt a Krisztus szent teste, hogy egyéb nedvesség nem lévén benne, melylyel izzadhatna, vérrel veritékezett. Nem várá, hogy a hóhérok ostora, tövise, vasszege, dárdája vérezze szent testét: hanem belső keserűségnek sujtásival és lelki fájdalminak szorongatásival bévséges vért onta érettünk. Óh áldott vér, mely az én váltságomért ontattál! Óh boldog föld, mely ezzel a drága balzsamommal festettél! Föld be ne idd ezt a vért, el ne rejtsd ennek kiáltását: mert ez foganatosban kiáltja és kéri nékem az Isten irgalmát, hogysem az Ábel vére kiáltott Káinra bosszúállást. Ah, keresztyének, ne légyen sovány, töviset ne hozzon ezután a mi kertünk, melyet nem veritékkel, mint egyéb kertészek, hanem vérének nedvesítésével zsírosított a mi Urunk.

Nagy szomorúságok, csudálatos szorongatások voltak a Krisztus szűvében, melyek ezt a szokatlan véres verítéket szerzették. És jaj nékünk, ha egynehány könyhullatásunkat kíméljük üdvösségünkért, látván, hogy az Isten fia nem kíméllette ezért véres verítékét . . .

A mindenható Isten, noha sokszor alkalmatosb üdőre halasztja híveinek vígasztalását, de azért meg nem veti könyörgését: hanem vagy megszabadítja nyavalyájoktúl, vagy oly erőt és malasztot ajándékoz, melylyel csendesen viseljék terhét kereszteknek. Mivel azért Krisztus sírva és nagy kiáltással könyörgött, eleibe bocsátá az Atya méltóságos kérését. És miképen a pusztában, az ördöggel való bajvívás után, angyalokat külde, hogy szolgáljanak néki: úgy a halál félelmének rettenetes harcza után, mennyei angyalt külde hozzá, a ki bátorítaná őtet. Óh angyalok vígasztalója és erősítője, mi szükséged volt néked az angyali vígasztalásra? Valjon mit adhatott elődbe az angyal, a mit te minden angyaloknál jobban nem tudtál? Ha azt mondotta, hogy Istennek végezett akaratja és próféták jövendölése, hogy haláloddal megváltsad a világot, elrontsad a bűnt, megszenteljed az embert, megigazítsad a bűnösöket, megnyissad az egeket: jól tudta ezeket Krisztus; és miképen tehetségében volt, hogy bánkódjék és szomorkodjék: úgy, akaratja

szerént, könnyebbséget és vígasztalást vehetett volna magától. De a mi oktatásunkért angyaltúl akara vígasztalást venni.

* * *

Óh isteni itiletnek csudálatos titka és rejtek mélysége! A ki apostollá választatott vala, tolvajok kalauza, Krisztus árulója lett! Sőt ördögé változott. És mint Józsefet a bátyjai, úgy Krisztust az ő tanítványa harmincz ezüstgarason eladá. Utálatos kalmárság, gyalázatos árulás lén ez: mert senki nem kérte, hanem maga kínálta Júdás a zsidókat árultatásával. Árát sem szakasztotta, min adja Krisztust, hanem a vásárlók akaratjára hagyta, és első szóban, a mit igérének, azon megálla; kész lévén kevesben is adni, mert csak kótyavetyére bocsátá, mikor azt kérdé: Mit akartok adni? Nem szokta senki a vévő kedvére hagyni eladó marhájának árát, hanem ha igen semmirekellő, és azt csaknem ingyen akarja adni.

* * *

Az ó-törvényben az elvetett rabnak és alávaló szolgának díját szabta vala Isten harmincz pénzre: és íme, az Isten fiát is csak ennyire böcsüllé Júdás; noha az ő szent fejére öntetett kenetet háromszáz garasra böcsüllötte vala. Melyből megtetszik, mely igazán mondotta a Bölcs, hogy gonoszabb nem lehet a fösvénynél, ki Istent is eladja egynehány pénzen. Vaj adná Isten, hogy most is sokan nagyobbra böcsüllenék Krisztust, és nem egyszer, mint Júdás, hanem sok ezerszer el ne adnák őtet egy kicsiny nyereségért, egy undok gyönyörűségért, egynehány pénzecskéért. Atyámfiai, ki áll, meglássa, hogy el ne essék. Mert, ha Lucifer az égből, Ádám a paradicsomból, Júdás a Krisztus iskolájából kiesék: nincs senkinek oka a bátorságos bizakodásra, nagy oka vagyon mindennek a szorgalmatos vigyázásra és alázatos félelemre. A ki apró vétkekkel nem gondol, aláesik; mert, mint a lánczszemek, úgy vonják egymást a bűnök. Júdás elsőben zúgolódék és megszólá Krisztust, hogy vesztegeti a drága kenetet, melyet teste simítására és jó szagára ki hagya önteni; mint most is sokan vesztegetésnek tartják, a mit az egyházak csinyosságára fordítanak. Innen tovább méne és, mivel ő nála vala az erszény, ellopogatta a mit Krisztusnak és apostolinak táplá-

lására adogattak. Azután eladá Krisztust, kétségbeesék, magának hóhéra lén, felakasztá magát.

* * *

Mikor a mi lelkünk szabadítója bűneinkért megfogatott és kötöztetett volna: elindulának vélle Jeruzsálem felé. Ki tudná előszámlálni mennyi csúfolásokkal, verésekkel, méltatlan pirongatásokkal, illetlen tréfákkal és káromkodásokkal szorongatták Krisztust az egész úton? Elerőtlenedett, elszakaszkodott vala édes Üdvözítőnk az éjjeli nyughatatlanságban és vérrel verítékezésben: azért nem érkezvén a hóhérok sietésével, taszigálták, döfték, húzták, rángatták őtet, hogy hamarébb menjen. És oly nagy volt ez a szenvedés, hogy Sz. Dávid csak ezt elégséges oknak mondja, melyért Isten felmagasztalta Krisztust. Óh szentséges lábak, most fizetitek az én lábaim gonosz lépésit, melyek siettek a gonoszságra. Óh áldott Jézus, mely különb ez a Jeruzsálembe menetel a virágvasárnapi pompánál? Akkor pálma- s olajágakat hánytak elődbe: most pálczákkal rongálnak; akkor énekszóval dicsírtek: most ezer szitokkal és trágársággal kisebbítenek; akkor a község lábad alá teregette ruháját: most szaggatják rólad vékony öltözetedet. Óh világi állapot, mely állhatatos vagy az állhatatlanságban! mely hamar változol! mely könnyen búra fordítod örömedet!

* * *

Ha Péter udvarba nem ment volna, ha gonosz társaság közé nem elegyedett volna, ily nagy eset nélkül maradott volna. De mint Ádámot egy asszony, úgy Sz. Pétert más asszony veszedelemre taszítá. Az anyaszentegyház fondamentoma, ki nem régen dicsekedék, hogy kész meghalni Krisztussal, egy szóra elesik: és nem Góliáttúl, hanem egy alacsonyrendű ajtónálló szolgálóleánytúl meggyőzetik. A kire az anyaszentegyháznak, sőt menyországnak kulcsa bizatott, egy kapu kulcsával bíró gyenge asszonytúl, mint Holofernes Judittúl, földhöz veretik. Így szokott lenni; mennél inkább magában bizakodik ember, annál kisebb dologtúl meggyőzetik: mert csak cserép az emberben való jóknak fondamentoma, melyet egy kis kövecske egyberonthat. Azért méltó, hogy mindenütt óva járjunk; tudván, hogy cserépedényben

nagy kincset hordozunk. És arra teljes tehetségünkkel igyekezzünk, hogy meg ne tagadjuk Krisztust ; minthogy cselekedettel megtagadja őtet, valaki bűnben hever.

Ha Krisztus keservesen síra Lázárnak testi halálán : nem kell kételkedni, hogy sokkal inkább szomorkodott Péternek ily nagy romlásán. Mert mennyivel ártalmasb a testi halálnál a lélekveszély, annyival inkább érzette Krisztus a Péter tagadását. De haragjában megemlekezik irgalmasságárúl : azért visszafordulván az Úr, szemeit Péterre veté.

* * *

Az Úr Krisztus tekintetinek sugára megvilágosítá a Péter lelkét, megolvasztá szűve fagyosságát, megismérteté háladatlanságát : és kimenvén az átkozott udvarból, melyben esetinek okát találá, keserves sírással, szörnyű jajgatással és zokogással kezdé átkozni gonoszságát, feddeni háladatlanságát ; alázatos könyhullatásokkal engesztelni kegyes Megváltóját.

* * *

Ha a Péter esete megkeserítette Krisztust : nem kevesebb szomorúságot szerzett a hamis tanuk gonoszsága és a Kaifás sententiája. Oly ártatlan és fegyhetetlen volt a Krisztus élete, hogy csak költésképpen sem tudott az ördög olyat sugallani a hamis tanuknak, a miben ellenkezés nem találtatnék.

* * *

Pilátus látván, hogy a népnek elei és fejei hozzák Krisztust : megtekintvén, mely sok vereségekkel és pökdösésekkel undokították őtet, és hogy ily jeles napon is törvényt kívánnak ellene : azt alítá, hogy valami szokatlan és veszedelmes nagy gonoszságban kapták, melynek itílése üdőhalasztást nem szenved. Azért mindjárt törvénytévő-székibe üle, és kérdé : Mivel vádolják őtet?

* * *

Pilátus hallván a vádolásokat, bévivé Krisztust, és kérdé tőle, ha ő a zsidók királya? Krisztus nyilván felele, hogy az ő királysága

és országa nem világi; mert ha az volna, körüle forgódnának és oltalmaznák őtet vitézi: hanem az ő hivatalja az, hogy igazságot tanítson. Nagy vígasztalása ez a híveknek: mert noha e világon kevessel bírnak, de tudják, hogy más országa vagyon Krisztusnak, melyben jutalmazza híveit és nem e világi jókkal fizet. Nagy félelmet szerez a a gonoszoknak a Krisztus mondása: mert ha az ő országa nem világi, tehát a Krisztus országában nem találtatnak a világ fiai.

Pilátus a Krisztus szavaira csak azt mondá: Micsoda az igazság? De nem várá a feleletet: mert nem érdemlette, hogy értse az igazságot, mely kirekeszt minden gonoszságot.

* * *

Noha Pilátusnak és Kaifásnak megfelele Krisztus némely kérdésekre; de mivel Heródes a pusztában kiáltó szózatot megölette vala, csak egy szózatját sem érdemlé tőle. És noha egyebek szabadulásáért számtalan csudákat cselekedék: de maga élete megtartásáért nem akara csudát tenni; tudván, hogy ezzel akadék lenne halálában. Azért Heródes egész seregével megcsúfolá Jézust. És mivel azt hallotta vala, hogy magát királynak nevezte: régi rongyos bársonyköntösbe öltöztetéőtet, mint valami farsangos királykát, és nagy sok nevetséges tréfákkal visszaküldé Pilátushoz.

* * *

Nézzétek, keresztyének, a ti Uratokat bolond-ruhában ... Ki tudná előszámlálni, mennyi süvöltést, hagyigálást, taszigálást szenvedett ebben a bolond öltözetben az Isten bölcsesége? Az innepre felgyülekezett sokaság csudájára futott, mikor az utczákon bolond-ruhában hordozták Üdvözítőnket. Számtalan tréfákat és mardosó játékokat szórtanak eá. Egy szóval, úgy bántak vélle, mint látjuk, hogy bánnak a sült bolondokkal: ki orrát partogatta, ki taszigálta, ki illetlen tréfákkal csúfolta. Óh szent Isten, mennyire megaláztad magadat! Így kellett a mi kevélységünket megrontani: így kellett a mi balgatagságunkat észre hozni.

* * *

Megparancsolá . . . Pilátus, hogy Jézust megverjék. És ottan minden öltözetit leránczigálák a hóhérok, és annak tisztaságos szűz szent testét, mely az egeket csillagokkal, a mezőket virágokkal ,az égi madarakat tollakkal öltözteti, merő mezítelen vetkezteték, a mi szemtelenségünk büntetéséért: mert mi, az Istentűl nékünk adatott kegyelemnek öltözetit elvesztvén, utálatos mezítelenségre jutottunk vala: és örökké abban maradtunk volna, ha a Krisztus mezítelensége minket fel nem ruházott és ki nem öltöztetett volna ama rút mocskos köntösből, melyet a világ nyakunkba vetett vala.

* * *

A mezítelen Jézusnak szent kezeit amaz alacsony kőoszlopnak vaskarikájához kötözék, melyet Rómában láttunk. Ah, mily nagy különbség vagyon e között és a pusztában a zsidók előtt járó oszlop között! Amott, az Isten dücsőségének fényessége a tűz és felhő között tündöklött: de itt, az Isten Fiának ártatlan teste szaggattatik, és, mint áldozatra adatott báránynak bőre, levonyatik a sok vereségekkel.

* * *

Mikor fáradtig taglották volna Krisztust, és, a mint némelyek írják, ötezernél többet ütöttek volna rajta; mikor a kegyetlen hóhérok lábokkal tapodták volna az ő szentséges vérét, melynek egy cseppe elég lett volna az egész világ váltságára: eloldák Krisztust az oszloptúl. De, a nagy fájdalmak és vérontások miatt, lábai nem bírván, bágyadtan a földre dőle s mindaddig szent vérében úsza, míg a kegyetlen hóhérok felrángatván, imigy-amúgy ruháját reá veték. Mivel pedig a Krisztus szerelme telhetetlen volt az érettünk való szenvedésben, nem azt írták az ő oszlopára, a mit a Herkules oszlopira: Elég eddig, ne menjünk tovább; hanem: Tovább menjünk, mert tovább a nagy oltár, a szent kereszt.

* * *

Minekutána bársonyba öltöztették volna a mi királyunkat, a tréfárúl keserves mulatságra menének. Mert, hogy a Krisztus királysága korona nélkül ne lenne, új és azelőtt hallatlan kegyetlenséggel, hegyes, kemény és hosszú tövisekből koronát csinálván, azt nyomák nagy erő-

vel szentséges fejébe. Ah kegyetlen vitézek ! Méltán választá Dávid a döghalált, hogysem a hadat: mert valjon mitűl tartóztatja magát a hadi ember, ha töviskoronát nyom a Jézus fejébe? Minémű volt ennek a koronának tövise, sokan láttátok a szent ereklyében. Azért mivel igen hosszú és vastag volt, mélyen bément az Urunk fejébe; és, mint a rostát úgy meglyuggatván szentséges koponyáját, iszonyú fájdalmat és sűrűn serkedező vérnek folyásit szerzette, úgy, hogy az Urunk szent orczáját és nyakát épen elfogná a vér.

Kegyetlen játék, embertelen tréfa volt ez; mert ha nagy fájdalmat érzünk, mikor egy tövisecske általjárja kemény talpunk bőrét: minémű kínzások voltak, mikor ennyi tövisek szaggatták az Urunk fejét? Mennyi tövis volt a koronában, annyi forrási nyiltak a Krisztus vérének. Óh ártatlan fő, mit vétettél, hogy ily kemény fájdalmakkal kinoztatol? Az Ábrahám keze Izsák halálára kinyújtva, kardja felhúzva vala; de egy kos a tövis között szarván akada és felváltá Izsákot. Ez csak példa volt, úgymond Sz. Pál, mert az Istennek igaz haragja miatt veszni kell vala az emberi nemzetnek, ha a töviskoronában kínoztatott Krisztus meg nem mentette volna. Isten átka volt, hogy az eset után a föld töviset nevelt: mert a mi testünkben gonosz vágyódások, kevélységek, fösvénységek és egyéb feslettségek tövisénél egyéb nem nevekedett. De elvévé ezt az átkot az Úr Krisztus, mikor a töviskoronát fejébe tévé: mert a mi gonoszságink tövisét szenvedése tövisével megtompítá. Az apró madaraknak bátorságos oltalma vagyon a ragadozó ölyvek előtt, ha sűrű tövisbe szaladhatnak: mi is, ha a Krisztus koronájában fészket csinálunk és annak árnyékában lakunk, minden veszedelmek és kísértetek között bátorságosok lehetünk. Ah, keresztyén ember, fogd el magadat a gonosz bűnök tövisétűl: mert valamennyiszer vétkezel napjában, annyiszor töviskoronát tész urad fejébe . . .

A koronához királyi pálcza kívántatott. És minthogy a világi fejedelemségnek töredelmes romlósága a sz.-írásban üres nádnak neveztetik: a Krisztus kezébe is, királyi pálcza gyanánt, nádat adának: melylyel ütögették a szent fejét, hogy a töviskoronát mélyebben fejéhez szegezzék. És, a több sok csúfolások között, hihető, hogy azt is mondották: Mint a nád üres és nincs völgye: úgy a te fejed ész nélkül vagyon, hogy királynak mondod magadat. Országod is olyan, mint a nád, mely-

nek sem ételre való gyümölcse, sem épületre való erőssége nincsen. Óh édes Üdvözítőnk, az én lelkem hajlandó mint a nád : akármely kísértetek szelétűl tétova ragadtatik, akármely nyomoruságok alatt egyberomlik : üres, valamíg te veled nem teljes : gyümölcstelen, mert tekélletes erkölcsökkel nem bévelkedik : csak levele vagyon, mert csak szóval tisztel téged. Ne utáld meg Uram, sőt vedd szent kezedbe ezt az üres, töredékeny nádat, hogy megtöltsed és erősítsed a te szent lelked teljességével

Az ujonnan koronázott királyt üdvözleni és ajándékozni szoktuk : hogy azért semmi csúfolás hátra ne maradna, térdet hajtván Krisztus előtt a hóhérok, nagy nevetséggel kiáltották : Üdvözlégy, zsidók királya! és ajándék gyanánt szent orczájára undok torhákat pökdöstek. Ah, mi sokan vannak, kik most is csúfolják a Krisztus királyságát, és egyfelől térdet hajtván, másfelől Krisztusra pöknek : nyelvekkel uroknak és atyjoknak kiáltják, de félelmét és tiszteletét félretészik. Szóval vallják, de cselekedettel tagadják őtet : testekkel a templomban térden állanak, de szívökkel fertelmes bűnökben gyönyörködnek : meghajtják térdeket, de meg nem alázzák kévelységeket.

* * *

Csudálatos az emberi háladatlanság : nem kell kételkedni, hogy a zsidók közül, kik a Krisztus szenvedését nézték, sokan sok jót vettek Krisztus urunktúl ; sokan az ő tanítását hallgatták ; csudatételit látták, sőt magok hasznával érzették : mindazáltal senki nem találkozott mentegetője és vígasztalója ; senki nem lén, a ki előállana és ártatlanságárúl bizonyságot tenne : noha ez oly nyilván volt, hogy Júdás, az ő árulója ; Pilátus, az ő kárhoztatója ; az ördög, az ő ellenkezője, a római századossal együtt, igaznak, ártatlannak kiáltották őtet.

* * *

Minekutána a maga ruhájába öltözteték Krisztust, miképen Izsáknak hátára adák a nyaláb fát, melyen égő áldozatul kellett emésztetni : úgy Krisztusnak vállára adák azt a nagy nehéz, hosszú keresztet, melyen kellett áldoztatnia ; hogy a sok vereség, vérontás és nyughatatlanság miatt elerőtlenedett teste ezzel is terheltetnék. Sokkal nagyobb

lelki vidámsággal hogysem Sz. András, megölelé, csókolá és üdvözlé Krisztus a keresztet : tudván, hogy ez a Dávid kulcsa, melynek súlyát vállára kellett venni, ha meg akarta nyitni a mennyországot, mely egy fakulcscsal bészegeztetett vala Ádám atyánktúl ; ez ama fejedelemségnek királyi pálczája, melyet Izsaiás a Krisztus vállán látott ; ez ama királyi szék, melyből kellett uralkodni a Messiásnak ; ez az igaz Messiás zászlója, mely alatt kellett vitézkedni minden szenteknek.

* * *

Ki tudná megmondani, mely nagy fájdalmakat érzett a mi Urunk mikor vereségekkel sebesíttetett vállán ily nehéz terhet kellett vinni? mikor a nagy hosszú keresztnek földön hurczolt vége, minden kőben megütközvén és ottan-ottan a töviskoronába akadván, beljebb verte és újította sebeit; mennyiszer tántorította, mennyiszer ejtette térdére és orczájára Krisztust a nehéz gerenda ; mennyiszer döfölték, rivogatták, taszigálták, kötélen hurczolták az ő fáradott és szakaszkodott testét a hóhérok, hogy elébb indítanák? Krisztus urunk pedig két lator között, úgy, hogy előtte is, utána is egy lator járna, mintha ezek feje lett volna, sok kiáltások és rágalmazások között, nagy orczapirulással, nagy alélva, csak alig léphetvén, öntözte szent vérével a Jeruzsalem utczáit. Végre, látván a zsidók, hogy jártányi ereje sincsen, nem hogy terhet viselhetne : nem azért, hogy künnyebbítenék terhét, hanem hogy siettetnék feszítését, erővel-hatalommal kényszerítették Simon Cyrenaeust, a Sándor és Rufus apját, hogy utána vinné a keresztet. Ah, ki sokan örömest mennek Krisztus után a menyekzőbe, vagy a Zakkeus lakodalmába ! Ah, ki sokan jókedvvel észik a lépesmézet a tanítványokkal ! De jaj, ki kevesen vannak, kik a Krisztus keresztit és gyalázatos szenvedésit jókedvvel vállalják ! Előttünk mégyen a mi Urunk : a súlyos keresztet hátán viseli és azt kiáltja, hogy a ki vélle akar uralkodni, vegye fel a maga keresztét és kövesse őtet.

* * *

Szokás volt, hogy a halálra itélt embernek jó italt adtak, erő és bátorság szerzésért, melyről emlekezet vagyon Ámos prófétánál. Azért Krisztus urunkat is jóillatú drága itallal kínálák : de el nem vévé. Min a hóhérok bosszonkodván, mivel jó italt nem akara, epét elegyítének az

italba és azzal kínálák: melyet megkóstola. Óh áldott Jézus, mely drágán esik néked a mi torkosságunk! Mi ettük a vadszőlőt, és a te fogad vásik belé: a mi bűneink epéje keserítette a te szent szájadat, mikor a zsidók szőllejének epéjét megkóstolád. Légyen, Uram, a te epéd emlekezése az én torkosságom zabolája. És ha a Tóbiás halának epéje testi szemet világosított: a te italod epéje nyissa fel lelki szemeinket, hogy értsük, minémű italt érdemlett a mi szájunk, és ennek isméretivel torkosságunkat zabolázzuk.

* * *

Eljövén az üdő, melyben ki kellett nyomni az igaz szőlőt a kereszt satuján: a földre döjtött keresztre, hanyattá fekteték a mezítelen Jézust; és miképen Ádám kinyújtá kezét a tilalmas gyümölcs lopására: úgy a mi váltságunk, a keresztnek oltárára terjeszté szent kezeit; és mint Izsák, a rakás fa tetején, nagy engedelemmel nyakára várta atyja vágását: úgy az ártatlan Krisztus, szelíd és engedelmes szűvel, minden idegenség nélkül várta a hóhérok szegezését. Ragadván azért a kegyetlen hóhérok balkezét, mely szűvéhez közelebb vala, temérdek vasszeggel, nagy öreg pöröly ütésivel a fához szegezék. Óh felséges Atya-Isten! Óh végetlen bölcseségű szent Isten! Ha a Salamon templomában nem akarád, hogy pőrölylyel illetnének csak egy követ is: mi dolog, hogy a Szentlélektől építtetett templom ily kegyetlen pőrölyözéseket szenved? Ragadák a több hóhérok jobbkezét Krisztusnak és mind azt, mind a két lábát általlyuggaták és szaggaták temérdek vasszegekkel. Annakokáért miképen a világ kezdetin a földi paradicsom négy igen szép és bévséges forrással nedvesittetett és gyümölcsössé tétetett: úgy a mi édes Üdvözítőnk négy mélységes sebeiből, lelkünk mosogatására és gyümölcsözésére, négy bévséges, de véres kútfejek áradának. Óh áldott Jézus, mely méltán mondatol fájdalmak emberének! mivel ennél nagyobb fájdalmak nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sűrűséges inai és apró csontocskái megszaggattatnak és egyberontatnak; melyre nézve, minden fájdalmi között, leginkább azt emlegeti Krisztus, hogy kezeit, lábait általlyuggatták és annyira kicsigázták tagjait, hogy megszámlálhatták minden csontjait. Valaki nem hiszi, mely nagy kín és fájdalom a kezek és lábak szegezése, könnyen eszébe veheti, ha

történetből egy tőhegy mégyen körme alá. Óh dücsőséges kezek, melyek az eget, földet alkották ! Óh áldott lábak, melyek előtt a halál és ördög elfutamodnak ! Micsoda szegek, micsoda sebek ezek, melyek titeket szaggattak? Az én kezeim gonoszsági, az én indulatim álnoksági szerzették ezeket a fájdalmakat. Óh felséges Atya-Isten, nézz ezekre a te szent Fiad sebeire és fájdalmira, melyeket az én bűneim orvoslásáért szenvedett. Fogadd kegyelmesen ezt az áldozatot : és ennek érdeméért bocsásd meg sok gonoszságimat.

* * *

Mikor a nehéz keresztfának végét aláeresztették a mélyen ásott verembe, iszonyúképen megrokkana a Krisztus szent teste, és a szegek helyei nagyobbulván, megujíták a fájdalmakat. Óh dücsőséges Jézus ! Óh én lelkem szeretője, mely nagy változást látok benned ! A kinek mennyországban angyalok udvarolnak, a kit e földön a szent apostolok tisztelnek : most a Kálvárián latrok között függesz ! A bűnösök helyén, bűnösök között, bűnösök kínjával gyaláztatol ! Elvesztéd életedet, hogy mi éljünk ; elvesztéd emberek előtt tisztességedet, hogy megnyerjed Isten előtt bocsülletünket. Óh áldott kereszt, azelőtt gyalázatos voltál, latrok vállán hordoztattál : de azóta, hogy a Krisztus testét illeték, királyok koronáján és minden szentek homlokán fényeskedel. Igazán te vagy ama drága fa, melynek magassága felséges, levele szépséges, gyümölcse édességes : mert te benned minden ember eledelt talál, ágaidon az égi madarak fészke lehet, árnyékod alatt minden hévségben és égi háborúban oltalom találtatik. Óh keresztfára magasztaltatott áldott Jézus, mivel azt fogadád, hogy mindeneket hozzád vonszasz, mikor felemeltetel a földtűl : vond hozzád a mi akaratunkat, hogy kiálthassuk Sz. Pállal : Én is Krisztussal megfeszültem a világi kívánságoknak.

* * *

Nincs oly czégéres lator, nincs oly gonosztévő gyilkos, nincs oly halálos ellenség, kin az emberek ne szánakodjanak, mikor utolsó kínját és halálát nézik. Mert a természet hozta, hogy ellenségink halálán is megszomorodunk. Azért Sz. Dávid keservesen siratá a Saul halálát, noha tudta, hogy éjjel-nappal életét szomjúhozta. Julius császár látván

Pompejusnak holt testét, sok könyhullatásokkal kesergé ellenségét. Csak egyedül Krisztus, a ki igazán mondja, hogy mindnyájan, a kik látták, szidalmazták, tréfálták, fejek mozgatásával csúfolták őtet.

* * *

Ily sok kisebbségekre és gyalázatos szidalmazásokra egyet sem szólott az ártatlan Bárány. Mert noha a keresztfán hétszer szólott, és oly csudálatos szentségekkel tündöklő igéket szólott, melyek magok szerént egész prédikációt kívánnak : de maga mentségére, rágalmazóinak torkolására semmit nem szólott ; hanem a mint testének fájdalmas kínját, úgy böcsülletinek kisebbítő szidalmazását hallgatással tűrte, csendes elmével viselte.

* * *

Te pedig, oh én lelkem, mit gondolsz ilyenkor? Siratják és gyászolják Krisztust az egek, noha nem ő érettek szenvedett, nem az ő váltságokért áldoztatott : te pedig, a kinek bűneiért kínoztatik, a kinek váltságáért feszíttetik, nem siránkozol-e? Ha a Krisztus szent testének szakadási, ha az ő keserves kínjainak sokasági könyhullatásra nem indítanak és gyászba nem öltöztetnek téged : mint reményled az ő váltságában és feltámadásának örömében részedet?

* * *

Mi dolog ez, édes Üdvözítőm? Sírva, kiáltva, imádkozva, fejed hajtva adod ki lelkedet? Oh végetlen szeretet ! Oh böcsülhetetlen kegyelmesség ! Nem sirattad, Uram, nem sirattad magadat, hanem az én sok bűneimet: nem kesergetted kínszenvedésidet, hanem az én gonoszságaimat. És mivel születésedben nem volt bölcsőd, életedben nem volt házad, halálod óráján sincsen inged : hanem ágyad a kemény keresztfa, vánkosid a vasszegek, superlátod az egek. Semmi kedvet, semmi künnyebbséget nem kerestél testednek : hanem csak Istenhez kiáltottál, csak könyörgöttél, és fejedet meghajtván, igaz engedelmességgel, az Isten akaratjára, kibocsátád lelkedet. Ezt kell a keresztyén embernek halála óráján követni, nem a test kedvét keresni, nem a világon kapdosni : hanem Istenhez kell folyamni, bűnünk bocsá-

natját sírással tőle kérni, az ő szent akaratjához mindeneket alkalmaztatni.

Óh én kemény szűvem, mikor epedsz meg bánatodban, ha akkor nem bánkódol, mikor a te Istened meghal éretted? Nézd, óh én lelkem, a te Megváltód holt testét a keresztfán. Látod-e mint béestek szent szemei, megkéültek szent orczái, megmerevedtek hideg tetemi, megfeketedtek szent tagjai, lábbal tapodtatik földre folyt szent vére? Folyjatok én szemeim könyhullatási, ha vérrel folynak a Krisztus sebeinek forrási. Szerelmes Uram, édes Megváltóm, a te szent halálod oltalmazzon engem az örök haláltúl.

* * *

A föld megindula, mikor meghala Krisztus. Ah, keresztyének, ha az érzékenységtelen föld is megrendül, mikor a szelíd Krisztus meghal: valjon minémű rettegése lészen a bűnös embernek akkor, mikor eljő itílni, és amaz átkot kimondja: Menjetek el, én Atyám átkozotti, az örök tűzre? Most az ideje, hogy sok bűnök terhével sulyosíttatott lelkünk megmozduljon a Krisztus halálán, és annak érdemével kegyelmet nyerjen.

* * *

Sokszor csudálkozva gondolkodtam, mi az oka, hogy feljegyzették az evangelisták, mit míveltek és mondottak az Urunkkal feszíttetett latrok és a keresztfa mellett lévő népek: a Krisztus szent anyjárúl pedig egyebet nem írtak, hanem hogy a kereszt mellett állott? Valjon azért-e, hogy a szeplőtelen Szűz semmit nem szólott, mert a keserves sírások száját béfogták és szavát megfojtották? Vagy azért, hogy az evangelisták szót nem találtak, melylyel kimagyarázzák az ő keseredett szívének bánatját? Ama nevezetes képíró, Timanthes, felírván Iphigeniának megöletését, a körülállók szomorú ábrázatját leírá, az atyja orczáját csak béfedé: mivel annyit nem bízott mesterségéhez, hogy bánatjának nagy voltát kiábrázhatná orczáján. Ezen formán az evangelisták egyebek szavait, fohászkodásit, melljek verésit feljegyzették; de Boldogasszonyrúl csak hallgattak. Ugyanis, ki tudná megírni, mit mondott, mit gondolt az Isten anyja, mikor fiának,

Istenének szenvedését látván, általölelte a keresztet és szent Fiának lecsorgó drága vérének öntözésével fejét nedvesítette?

Vakmerőség volna, ha én azokat mérészleném vizsgálni, a miket az evangelisták le nem akartak írni; de azt bátran merem mondani, hogy nagyobb és keservesb szorongatások majd alig voltak a Szűz szűvében, mint, hogy az ő szent Fiának holttestét le nem merte venni a keresztfárúl. És ha merte volna is, nem volt lajtorjája, melyen felhágna; nem volt fogója, melylyel a szegeket kivonná; nem volt vize, melyben megmosná; lepedője, melybe takarná; földe, melybe eltemetné Fiának hideg testét. Ki gondolhatja, mely nagy szűdobogást szenvedett az édes anya, mikor egyfelől, meggondolván, hogy az étszaka reá borúl; a nagy innepesti béérkezett; a Pilátus udvarában senki nincs ismerője, ki által a holttestet elkérhetné; pénze sem volt, melylyel a temetésre való szükséget megszerezné: másfelől, a holttestet a keresztfán hagyni nem akarta, félvén, hogy a zsidóktúl gyalázatokkal ne rongáltatnék, illetlen és éktelen helyre ne vettetnék, az égi madaraktúl ne szaggattatnék. Azért, anyai szeretete arra izgatá, hogy a testnél maradjon; az étszakának félelme azt tanácslotta, hogy elmenjen. És nem kétlem, hogy az ártatlan Zsuzsanna szavaival felkiáltott: Mindenfelől inségben vagyok! Felséges Isten, ha a Mózes testét magad eltemetéd; ha még a gyilkos Jezabel testét sem hagyád temetetlen: viselj gondod szent Fiad testére, és ne szenvedjed, hogy a földnek Ura egy kis földet ne találjon temetésére.

Mikor így törődnék a szent Szűz, felindítá Isten az arimathaeai gazdag fő ember szívét, ki mérészen béméne Pilátushoz, és megnyeré, hogy eltemethesse a Krisztus testét. Azért, együtt Nikodémussal, ki száz font drága kenetet vásárlott vala, levévék a Krisztus testét a keresztről, drága kenettel megkenék, lepedőbe köték, és egy kertben dücsőséges új koporsóba temeték, mely Arimathaeai József koporsója vala, mert úgy illett, hogy a kinek életében hajléka nem volt, holta után más ember koporsójába temettetnék.

Meghallátok, keresztyének, az Urunk szenvedésit: csak az kívántatik, hogy mindnyájan kövessük az Isten jegyesét, ki az ő szerelmes Megváltójának keserves kínját egy csomóba kötötte, ezt mindenkor szeme előtt viselte, mindenkor kebelében hordozta, és szerel-

mének kezeivel szűvéhez szorította. Ezzel vígasztalta nyavalyáit, ezzel mértéklette jó szerencséit, ezzel engesztelte Isten haragját, ébresztette maga késedelmességét.

Oh élet megadója! Oh halál rontója Krisztus Jézus! ki, hogy engem az örök kárhozatnak itíletitűl megmentenél, Pilátustúl megitíltetél és halálra kárhoztatál; hogy engem felemelnél, megaláztatál; hogy engem megmentenél, halálra adatál; hogy engem böcsüllenél, meggyaláztatál; vigyáztál, hogy engemet nyugasztalnál; bőjtöltél, hogy engem mennyei dücsőséggel elégítenél; fáradtál, hogy engemet künnyebbítenél; egynehány pénzen eladattál, hogy én megváltatnám; megfogattál, mint gonosztévő; csúfoltattál, mint bolond; megsententiáztattál, mint országháborító; megölettél, mint nyilvánvaló gonosztévő: hogy én érettem, mint kezes, megfizetnél; mint szószóló, könyörögnél; és nékem, mint bíró, megengednél. Nem fordítád el füleidet rágalmazóid kiáltásitúl, szent szájadat a keserves epétűl, szent orczádat a pökdösésektűl. Nem vonád el szent fejedet a töviskorona előtt; el nem rántád kezedet, lábadat a vasszegek előtt. Oh én lelkemnek váltsága! Oh én életemnek gyönyörűsége! Az én szemeim szemlélték a tilalmas gyümölcsöt, és a te szemeid fedetének bé érette; az én lábaim mentek a fához, kezeim nyúltak az almához, és a te kezed, lábad szegeztetik a kereszthez; az én szájam ízlelte a tiltott gyümölcsöt, és a te szájad keseredett érette; én loptam, és téged akasztnak fel érette; enyim a vétek, és tiéd a büntetése. Nincsenek, Uram, az emberi nyelvnek oly szavai, melyekkel ezeket megköszönhesse; nincs az emberi akaratnak annyi tehetsége, hogy ezeket meghálálhassa. Hanem a te végetlen kegyességed előtt földre borulva, azt a vért, melyet én érettem kiontottál; azt a halált, melyet én érettem szenvedtél, sírva és zokogva terjesztem elődbe, és alázatos buzgósággal könyörgök szent Felségednek, hogy ennyi sok és nagy szenvedésid ne légyenek én bennem haszontalanok. Amen.

Az igazságrúl és bírák kötelességérűl.

(Husv. ut. IV. vas. beszédéből.)

Az igazság neve három értelemben vétetik:

Először: Igazságnak mondatik az istenes élet, és minden jóságok tekélletessége. Ilyen értelemben szólott Krisztus, mikor Keresztelő Jánosnak azt mondotta: Illik, hogy megteljesítsünk minden igazságot; azaz minden jóságot, melyet Isten parancsol, és kíván tőlünk. Ezen értelemben szól Krisztus, mikor azt mondja: Ha inkább nem bévelkedik a farizeusok igazságánál a mi igazságunk, mennyországba nem mehetünk. Mert megmagyarázza, hogy az igazságon nem egy magán-való jóságot, hanem az istenes cselekedetek sokaságát kell érteni. Ilyen értelemmel, az igazság magában foglal minden jóságokat, melyek szükségesek az Isten előtt való szent életre és igazulásra.

Másodszor: Az igazság közönségesen mindazokért a jóságokért vétetik, melyekkel megadjuk Istennek, szüléinknek, magunknak a mivel tartozunk.

Igazán írja Aristoteles, hogy Istennek, szüléinknek és jóra tanító mesterinknek annyit nem adhatunk, a mennyivel tartozunk.

* * *

Istennek tartozunk főképen azzal a három dologgal, melyet maga Mózes által előnkbe adott: engedelmességgel, szeretettel, félelemmel. Elsőben, kötelesek vagyunk, hogy mindenben Isten akaratját kövessük, parancsolatinak engedjünk. És azért cselekedjünk mindeneket, mert Istennek így tetszik: ezt kívánja: erre kötelez. És készek légyünk inkább életünket letenni, hogysem Isten akaratját magunk vagy egyebek akaratjáért hátrahagyni. Másodszor, szeretettel tartozunk Istenünknek. Mert ha szeretjük az embert, a ki magában jámbor, és hozzánk szeretetit jótéteményekkel mutogatja: mennél inkább tartozunk szeretni Istenünket, a ki végetlen jó, és öröktűl fogva szeretvén minket, jótéteményinek árvizével teli töltött, és örök boldogság reménységével édesgetvén, arra kötötte magát, hogy őrállója és feje felett vigyázó oltalma annak, a ki őtet szereti; és e felett mindeneket

kötelez, hogy nem immel-ámmal, nem tunyán és puhán, hanem a szorgalmatosságnak legfelsőbb erejével szeressük Istenünket: nem egy vagy két napig, hanem valamíg élünk, mindaddig szeressük őtet. Harmadszor azt mondja Isten ő maga, hogy félelmet kíván tőlünk. Nem szolgai félelmet, melylyel a világi ostorozás, vagy a másvilági kárhozat rettegése tartóztat a bűnöktűl és jóra izgat: hanem fiúi szent félelmet, melylyel ember azért fél a bűnöktűl, mert ezek Isten akaratjával ellenkeznek, és megbántják a teremtő, megváltó, üdvözítő Istent.

Magunknak tartozunk elsőben azzal, hogy a lélek úgy bírja, vezérelje és igazgassa a testet, hogy szükségét megadván, délczeg rugoldozásra, vágyódási után ne bocsássa: hanem sanyargató böjtölésekkel, szelidítő ostorozásokkal, kívánságinak fojtogatásival parancsolatok korlátjában tartsa, és kedvére a testet nem bocsátván, az okosság és törvény zabolájárúl itassa. Mert a ki fölöttébb kínyezteti és kedvére neveli testét: hátrarugóvá és lélek-veszedelem-szerzővé tészi. Másodszor, tartozunk azzal, hogy bűneink sokaságát és súlyát ismérvén, se Isten, se felebarátunk ellen ne zúgolódjunk fogyatkozott és nehéz állapotunkban. Megbánt-e felebarátunk? Jusson eszünkbe, hogy mi Istenünket többször és nagyobb vétkekkel bántottuk: azért megérdemlettük sokszor, hogy bűneinkért sujtogattassunk felebarátinktúl. Nem enged-e szolgánk, vagy alattunk való? Megemlekezzünk, hogy mi számtalanszor nem engedtünk Istenünknek; azért méltó, hogy ezzel büntetődjék engedetlenségünk: mivel Istennek háladatlanok voltunk, igazán ostoroztatunk mások háladatlanságával. Egy szóval, minden kárunk, bosszuságunk, fogyatkozásunk között magunkat vádoljuk; magunkat ezekre, sőt nagyobbakra méltónak ismérjük. Mert ha csak egy halálos bűnt örök kárhozattal jutalmazhat Isten: mentűl inkább efféle csapásokkal sanyargathatja sok vétkeinket?...

Harmadszor: Az igazság neve oly bizonyos jóságot jegyez, melylyel felebarátunknak megadjuk a mivel tartozunk. Ez nem egyéb, hanem vastag és tekéllett akarat, melylyel felebarátunknak hagyjuk és adjuk a mi övé: arra nézve, hogy tisztességes kötelességünknek eleget tegyünk. Ez az igazság egy ama négy nevezetes jóságok közül, melyek, mint a négy folyóvízek paradicsomban, gyümölcsöztetik a hívek lelkét. És méltán sark-jóságoknak neveztetnek: mivel mint az ajtó-

sarkakon, úgy forog ezeken tisztességes életünk. Ezekről mondja a Bölcs, hogy azoknál hasznosb nincs semmi az emberek életében.

Ezt a jóságot magasztalja a sz.-írás, mikor azt mondja, hogy az országokat igazság tartja ; igazság építi a királyi széket, melynek két oszlopa vagyon : az igazság és irgalmasság, melyek nélkül akármely erős birodalom elromol.

* * *

Az igazság, mint a sebes víz árja, ledőjti és elrontja a hamisság alkotmányit. Mivel azért az igazság minden jóságok kútfeje; minden boldog állapotok anyja és dajkája: a ki minden dolgaiban az igazságot követi, szereti azt Isten ; és, mivel az Isten szeretete nem üres és hivolkodó, hanem bévséges jókkal adakozó, sok javainak áldomásival teljesíti Isten az igazságkövetőt : e világon hosszú életet, a másvilágon örök dücsőséget adván néki.

* * *

Ennek a jóságnak szükséges voltát és hatalmas nagy hasznát abból ismérteti Sz. Ágoston, hogy a nagy országok nem egyebek, hanem nagy latorságok, ha igazság nincs bennek. És, a mint egy pogány bölcs írja, egy országban és városban, sőt egy házban sem maradhat az emberek között barátságos nyájaskodás, igazság nélkül. Azért valahol az igazság nem virágzik, ott egyéb nem lehet gyűlölködésnél, visszálkodásnál, háborgásnál, utolsó romlásnál.

* * *

Közönségesen minden embert két dologra kötelez az igazság.

Egyikre arra, hogy senkinek törvénytelen és igazság kívül kárt ne tegyünk : se személyében, veréssel, vagdalással, öléssel ; se tisztességében és hírében-nevében, szitokkal, rágalmazó szólással, csúfolással, hamis tanubizonysággal ; se marhájában és külső javaiban, lopással, tolvajlással, csalással, hamis kereskedéssel. Egy szóval, az igazság törvényének sommája az, hogy soha senki ellen azt ne cselekedjük, a mit nem akarunk, hogy más míveljen velünk ; senkivel úgy ne bánjunk, a mint nem akarjuk, hogy bánjék más velünk : hanem, a Krisztus pa-

rancsolatja és az igazság rendelése szerént, mindenben úgy viseljük felebarátunkhoz magunkat, a mint kívánjuk, hogy egyebek cselekedjenek velünk.

* * *

Szent Isten! Mely méltán mondhatjuk Izsaiás prófétával: Jaj, ki messze ment tőlünk az igazság! Tapodásra és láb alá valónak tartják az emberek az igazságot. Azért nem talál helyt közöttünk, talpra nem állhat, elő nem mehet: mert a hol helye volna az igazságnak, ott a hamisság üldögel. Mennyi verekedések, vérontások, gyilkosságok esnek naponként, nemcsak az utakon fosztogatóktúl, hanem egyébrendű emberektűl is? A jövők-járók tolvajlási, mindennapi kenyér. A lopás oly köz, mint ha tisztességes kereskedés volna: mert sokan csak azt nem lopják el, a mihez nem férnek. A kereskedők mesterséges csalárdságirúl, a vitézlő rendek ragadományirúl nem prédikációkat, hanem egész könyveket és lamentatiókat kellene írnunk. Mit mondjak az urakrúl? Sokan a szolgák igaz bérét meg nem adják: hanem esztendeig biztatással, más esztendeig reménységgel, harmad esztendeig fenyítékkel tartván őket, végre dühös neveket költik és kikergetik üres kézzel. Sokan az áros-embereknél annyi adósságot szereznek, hogy utolsó szükségre juttatják őket. Meg nem gondolván, hogy nem csak Isten előtt kárhozat-érdemlő hamisság, mikor ember meg nem adja a hitelben felvett marha árát: hanem világ előtt igen gyalázatos, a kirűl azt mondhatják, a mit Seneca írva hagyott, hogy sokat bír, de sokkal adós; szép háza vagyon, de más pénzével építette; színes udvara vagyon, de az adósságit meg nem fizeti; ha megadja, a mivel adós, semmije nem marad.

* * *

Másikra, arra kötelez mindeneket az igazság, hogy ha személyében, vagy tisztességében, vagy javában és értékében valakinek kárt tészünk: nem elég hogy megszünjünk a kártételtől, hanem az igazság törvényéből tartozunk, hogy felebarátunknak visszaadjuk és megtérítsük minden kárát és miattunk lett fogyatkozását. Ha valakit személyében törvénytelen megsértettél: tartozol megfizetni, valami

költ a gyógyításra ; valami nyereséget elmúlatott sérelme miatt ; valamit, szenvedésének keserű kínjáért, illendőnek itílnek. Ha hamis költéssel, vagy titkos vétek hirleléssel tisztességét, hírét-nevét megmocskoltad felebarátodnak : köteles vagy, hogy visszamondjad hazugságodat, és, minden lehetséges úttal, elébbi jó hírét-nevét felebarátodnak helybehozzad. Ha kárt tettél marhájában, meg kell elégítened a kárvallott embert minden haladék nélkül, értéked és módod lévén az elégtételre

* * *

Vannak oly cselekedeti az igazságnak, melyekre nem kötelesek mindnyájan, hanem csak a bíróságban és egyéb tisztben lévőket illetik.

* * *

A bírák és tisztviselők tartoznak azzal, hogy a gonosztévőket illendő büntetésekkel sanyargassák : vagy azért, hogy őket megjobbítsák ; vagy azért, hogy a szemmel látott büntetés félelmével egyebeket a gonosztúl tartóztassanak. Mert némelyek úgy elmerültek és vakultak gonoszságokban, hogy csak kemény büntetésekkel jutnak eszekre és életek jobbítására. A tudatlanok pedig, látván a gonoszok büntetését, okosságot tanulnak. Azért, nemcsak ő maga a kegyes Jézus kétszer is kiostorozta a templomból a kufárkodókat : hanem erős parancsolattal kötelezte Isten a bírákat, hogy a kik gonoszságokkal megérdemlik a halált, megöljék ; mert a végre adott Isten kardot a bírák kezébe, hogy büntessék, a kik gonosz életek undokságával egyebeket botránkoztatnak, károsítanak és nyughatatlanságokkal fárasztanak. Azért, mint Isten előtt kedves cselekedetet említi Sz. Dávid a zsoltárban, hogy idején megölette a gonosztévőket, hogy kigyomlálna minden gonoszságokat az Isten várasából. Sz. Jób azzal dicsekedik, hogy fegyvere és öltözete az igazság volt, és a hamisak agyarát egybe rontván, kivonta fogok közül a prédát.

* * *

A kik meg nem büntetik a gonoszokat, a jámborokat akarják károsítani.

* * *

Tudom, hogy a sz.-írás tiltja a felettébbvaló keménységet az igazságszolgáltatásban ; és nyilván parancsolja a bíráknak, hogy a bűnök nagysága szerént légyen a büntetés, és negyvennél többet ne üssenek a vétkes emberen. Tudom, hogy a bírónak meg kell emlekezni, hogy ő is ember, és vétkes ember . . .

* * *

Sokszor a kis lopót a nagy lopók felakasztatják ; sokszor a ki sokat lop, aranylánczot visel: a ki keveset, kenderkötélen függ. Azt is szeme előtt kell viselni a bírónak, — mivel ugyanis az egyptomiak felnyilt szemet írtak, mikor bírót jelentettek — hogy minden cselekedetinek bizonysága az Isten,ő látja szűve járását ; és ha emberek előtt titkoltatik, Isten előtt nyilván vagyon a rejtett gyűlölségek vagy egyéb indulatok czélja. Azért, ha valakit büntetni kell, kövesse a bíró Biast, ki sírva mondott sententiát a gonosztévőre. És mikor kérdenék : Miért sír? Nám megszabadíthatja, ha szánja a bűnös embert. Azt felelé, hogy sírással eleget tészen az emberi természeten való szánakodásnak, sententiával az igazságnak. Így a bíró a más ember vérét szűkön költse, mint a magáét : eszében tartván, hogy embernek embert nem kell tékozolni. Valahol vékony gyanúság vagyon az ártatlanságrúl, senkit meg ne öljön, verjen, tömlöczözzön. Mert azt mondják a törvénytudók, hogy gyanúságért és kétes bizonyságért senkit nem szabad megölni : mert az emberhalálban törvényújítás és jobbítás nem lehet. Minekokáért, valamikor kétség vagyon a dologban, jobb száz bűnöst elbocsátani, hogysem történetből egy ártatlant kárhoztatni.

Erre nézve emlekezetre és dícsíretre méltónak írják a régiek az areopagiták cselekedetit, kik, nem tudván eligazodni egy dologban, inkább akarák függőben hagyni a büntetést, hogysem képtelent cselekedni. Egy özvegyasszony férjhez méne : a másik ura megölé az első urától való fiát, hogy annak örökségét bírhatná. Az anya búsultában megölé a gyilkost. Egyfelől azért, meggondolván a bírák mely nagy oka volt az asszony búsulásának ; másfelől, nem akarván büntetés nélkül szenvedni a dühös asszony gyilkosságát : sententiát mondának, hogy százesztendő mulva jőjenek elő, akkor kimondják a törvényt. Nem dícsírem ezt a sententiát ; mert Isten törvénye szerént más

sententiát kellett volna mondani: de azt javallom, hogy a miben el nem tudtak igazodni, inkább akarták függőben hagyni, hogysem az igazságot szerencsére vetni. Helye vagyon azért a bírák kegyelmességének a bizonytalan és a kisded vétkekben: de a nyilvánvaló veszedelmes nagy vétkekről győzetteknek nem szabad mindenkor, a bíró kedve szerint, kegyelmet adni.

Sok és kemény fenyítékkel kötelezi Isten a bírákat, hogy semmi ajándékot ne vegyenek azoktúl, a kik dolga előttök forog: mert oly okos, oly igaz ember nem lehet, kit meg nem vakít, és hamis törvénymondásra nem viszen az ajándék. Mert nemcsak a pogány bölcsek szava, hogy eladja szabadságát, a ki ajándékot vészen: hanem Isten is azt mondja, hogy oly hályog az ajándék, mely a bírák szemét megvakítja; oly golyva, mely bédugja torkokat és némává tészi. A Demosthenes és Demades nyavalyáját szerzi az ajándék. Mert ezek, a peresektűl nagy ajándékokkal leköttetvén, azt tették, hogy torokgyík vagyon rajtok: azért keszkenőkkel nyakokat bétekervén, hallgattak. De egy igazságszerető eszébe vévé a mesterséget, és felkiálta, hogy ezeket ezüstgyík bántja, és ezüst akadott torkokon.

* * *

Az Isten hatalma és ereje teljes igazsággal; nem nézi mit cselekedhetik mindenhatósága: hanem azt igazsággal határozza. És hatalmas erejéhez illetlennek ítíli, hogy azt büntesse, a ki nem érdemli: csendesen, halkan és minden háborodott indulatok nélkül tészenítíletet. Nem hirtelenkedik, hanem a mit a bíráknak parancsolt az írásban, tudniillik, hogy mindenek dolgát és igyét jól meghányják, vessék; mindeneket meggondoljanak: azont cselekeszi ő maga, és, a mint szól a sz.-írás, mint a fösvény a pénzt, kétszer-háromszor is megforgatja, hogy megtessék vétke, vagy jósága: úgy az Isten, sokszor meghányja, veti a dolgot, minekelőtte büntető sententiát mondjon. Ádámot addig nem bünteté, míg szájával meg nem vallá vétkét. Mikor Sodomát meg akará égetni, noha mindeneket tudott és látott, és a sok, nagy, czégéres gonoszságokat nyilván látta: mindazáltal, példával akarván tanítani a bírákat, hogy akármely nagy vádolásoknak se adjanak helyt, míg jól végére nem mennek, azt mondá,

hogy maga odamégyen, meglátja, ha úgy vannak-e, a miket kiáltnak Sodomára. Mikor a Bábel-tornyát építették az emberek, látta Isten mind munkájokat, mind mire arányoznak ; de nyelvek büntetésével nem siete : hanem odamenvén, látni akará mit mívelnek; mert, noha az igazság egyik kezében mezítelen kardot írnak, de más kezében font vagyon, melylyel elébb megmérje, ha heányos a kit kell vágni. Mikor Boldizsár királyt meg akará rontani Isten : elsőben szám szerént megolvasá, valamit cselekedett ; azután fontba veté, és mikor úgy találtatott volna, hogy, nem igaz garatos és heányos lévén, a mértéket meg nem üti, azután ada sententiát, hogy életét és országát elveszesse. Krisztus urunk is, minekelőtte kárhoztatná a lopó szolgát, azt mondá néki : Nem jót hallok felőled : de azért senki szavára meg nem büntetlek ; hanem akarom látni számadásodat : helyt és időt adok mentségedre.

Ezekct kívánja Isten, hogy kövessék a bírák. Ne mérjék akaratjokkal vagy hatalmokkal a törvényt, hanem igazság fontjával. Ne hirtelenkedjenek : hanem, mint világbíró Sándor, mikor a vádolót hallgatta, bédugta egyik fülét, hogy azt épen a magamentő számára tartsa. Úgy a bíró a vádoló szavát, azaz maga igyében, maga mellett való bizonyítását, bé ne vegye: hanem a más félt értse. Valaki az egy fél szavára törvényt tészen : bár szerencsére igazat itíljen is, hamis bíró. De efféle itíletekben sokszor úgy járnak az emberek, mint Dávid, ki mikor, a Siba vádolására, jószágától megfosztotta volna Mifibozetet, azután meghallgatván a más félt, eszébe vévé csalatkozását : de ugyan károson marada az ártatlan Mifibozet, a király itíletinek hirtelenkedéséből.

Azért bírák, bírák, azt az igazságot, azt az itíletet kövessétek, melyre a Szentlélek tanította a világot. És eszetekben tartsátok, hogy a mint ti itílitek az embereket, úgy itíl Isten titeket. És noha Isten azt nem cselekeszi, a mit Cambyses, ki megnyúzatván a hamis bírót, bőréből csináltatott itílőszéket, hogy valamikor abban ültek a bírák, eszekbe jutna, mit kell várniok, ha jól nem itílnek : de az itílőszék alatt pokol tüzét gyujtotta, és azzal fenyegeti Isten a bírákat.

A gyilkosságrúl és haragrúl.

(Pünk. ut. V. vas. első beszédéből.)

A bűnök ártalmi között nem utolsó veszedelem az, hogy egyedül magán nem járnak a bűnök, hanem egybelánczoltatnak, és egyik a másikat utána vonsza. Miképen a ki a vaslánczna egy szemét húzza, a több szemek utána csúsznak: úgy a bűnök egymáshoz enyveztettek, és külön magánoson nem járnak. Sőt, miképen az állóvízbe, ha egy kövecskét vetünk, elsőben kisded kerekded szűrűt indít, azután szélesben terjed a víznek kerekded mozdulása: úgy a kisded bűn kezdeti sok és nagy gonoszságot kerekít utána, ha idején el nem metszetik kőtele.

* * *

Tudván a nagy Isten, hogy a kisded vétkek nagy bűnökre vonszanak, miképen Ádámot nemcsak attúl tiltá, hogy a tudományfának gyümölcséből ne egyék, hanem, ha Éva anyánk nem hazudott, attúl is, hogy azt ne illesse; miképen a zsidóknak nemcsak azt parancsolá, hogy húsvétban kovászost ne egyenek, hanem, hogy kovász se légyen házokban, mivel kovászok lévén házokban, könnyen okot vehettek volna a kovászos kenyér ételére: azon formán, hogy Krisztus a gyilkosságtúl elfogja szolgáit, nem elégedik az emberölést, ítílet és kárhozat fenyítékével tilalmazni, hanem azt is, a ki felebarátjára megharagszik, itíletre méltónak mondja; a ki pedig szitokkal illeti, pokol tüzére kárhoztatja. Mert azt akarja, hogy nemcsak a gyilkosságot, hanem annak gyökerét és okát, a haragot és veszekedést távoztassuk: mivel ezek szoktak emberölésre taszítani.

Méltó is, hogy minden útak bévágassanak, melyek a gyilkosságra visznek. Mert a bűnök között, melyekkel felebarátunkat bántjuk, károsb és ártalmasb nincs a gyilkosságnál. A kevélység letapod és földig csöpül egyebeket: de a gyilkosság életektűl fosztja a földre tapodtakat. A fösvénység külső javainkon kapdos, életünk alkalmatosságit ragadozza: de a gyilkosság életünket fogyatja. Az írigység mardossa és rágja böcsülletünket: de a gyilkosság nem marja, hanem elvágja életünk kötelét.

* * *

Szabad a fejedelemnek és bírónak törvény szerént megöletni a gonosztévőket ; noha, a mint elébb hallók, azoknak is fösvényen kell az embervért költeni : mert istentelen rút dolog, ha ember embert játékban megölet. Szabad a vitézlő embernek, az igaz hadban, megölni ellenségét. Sőt, mikor valaki törvénytelen életünket akarja fogyatni, ha más módot nem találunk magunk oltalmában, szabad megölni a reánk támadott gonosz embert. De nem szabad, hogy valaki mást megöljön bosszúból ; nem szabad, hogy maga kezével és hatalmával büntesse, a kit bírónak kell büntetni ; mert nem magunktúl, hanem bírótúl kell annak megöletni, a ki megölte atyánkfiát, vagy marhánkat felprédálta. De a kik az okosság vezérlését tekintetesben követték, vagy a törvénytől halálra rendelt ember kínját is siratták, mint Vespasianus császár ; vagy a sententiára kézírást is vetvén, azt mondották : Mint akarnám, ha írni nem tudnék, mint Nero császár ; vagy papi fejedelemséget kívántak, csak azért, hogy a halálra itílt emberek sententiáját írásokkal ne erősíthetnék, mint Titus császár. Mikor Periklesnek halálos vonakodásában, némelyek az ágya mellett suttogva, vitézkedésit és éles elméjét dicsírnék, azt mondá : hogy azok semmik, de legnagyobb az ő cselekedetiben az, hogy senki ő miatta gyászba nem öltözött. Theodosius császárra, mikor panaszolkodnának jóakarói, hogy ellenségi közül senkit meg nem büntet, azt felelé : Nem hogy megölnék valakit, de, ha lehetne, a holtakból is eleveneket csinálnék.

Így irtóztak a nagy emberek, még törvény szerént való ölésétűl is az embereknek.

* * *

A ki zabolán nem viseli haragját, hanem az okosságot meg hagyja háborítani, nemcsak vétkezik, hanem az emberségből levetkőzik ; oktalan medvék és oroszlányok erkölcsébe öltözik : szeme fényes, mint kígyónak ; foga csikorog, mint erdeinek ; színe, mozdulatja, szava és egyéb cselekedete olyan, mint bolondnak.

Mindezek felett, a ki haragszik, abban három belső indulat vagyon ; először : vagy azt itíli, hogy mástúl megbántatott és gyaláztatott. Efféle vélekedésekkel legbévesbek a világ tisztessége kívánók : mert a harag kevélység szülötte, és mint Ámán, úgy a több kevélyek

halálos kisebbségnek tartják ha süveget nem vetnek előttök . . . Másodszor : a ki haragszik, tűrhetetlenség vagyon benne, és könnyen búslakodik maga bántódásán, vagy egyebek feslettségén. Azért mondja Aristoteles, hogy a harag nem lehet bánat és tűrhetetlenség nélkül . . . Harmadszor : a ki haragszik, kívánja annak büntetését, a kitől sérelme és szomorúsága következett. Mert a harag nem egyéb, hanem bosszúállás kívánása.

* * *

A sz.-írás sok és nagy okait adja, miért kell a haragot szorgalmatoson távoztatni :

Először azt mondja, hogy életünk és egészségünk fogyatása a harag. Mert a harag nemcsak elváltoztatja a test állapotját, hanem üdőnap előtt vénséget szerez, egészségünket megsérti, életünket rövidíti és fogyatja. Mert a haragban szívünk körül megmelegszik a vér, az epe megmozdul, és felforradván, elsőben megtelik sárvízzel a gyomor, azután a vér közé elegyedvén, minden tagunkat elfutja, minden vérünket megkeseríti. Ebből lésznek a főfájások, köszvények, kólikák, kezek, lábak elesései. Minekokáért, a *schola salernitana* tanítván az angliai királyt, mint kell oltalmazni egészségét, legelől azt tanácsolja, hogy a haragot és bosszútörődést úgy távoztassa, mint a veszedelmes mérget. Mert némelyekben a harag, a vér forrásával, és kiáltással, megszaggatta az ereket, és vért pökve megholtak ; sokakat betegségbe ejtett. Valerius Maximus írja Sullárúl ; az egyházi históriák Valentinianus császárrúl, hogy haragos kiáltásokkal megszakasztották melljek erét, és vért okádva megholtak. Erre nézve, ha nem a mértékletességért, de életünk és egészségünk oltalmáért távoztatni kell a haragot. Mivel azért többet árt a harag, hogysem a bosszúság, melyért haragszunk : nem okossághoz illendő, hogy nagyobb kárral orvosoljuk kevesebb alkalmatlanságunkat, hogy egy terhből kettőt csináljunk ; nemcsak bosszút szenvedvén, hanem haraggal is terhelvén magunkat. Igazán írja Plutarchus, hogy : ha nem haragszunk és nem kiáltunk, hamarébb és jobban végbeviszszük minden dolgainkat. És jobb a mások vétkét elhallgatni, hogysem a mások jobbulásáért magunkat haraggal keseríteni.

Másodszor, azt tanuljuk a sz.-írásból : hogy minden tekélletes

jóságot és istenes igazságot megfojt a harag, minden gonoszságokkal teli tölti embert. Mert a haragos mínden bűnökre hajlandó. És, a mint Salamon kétszer is írja, a harag ajtaja és kútfeje minden versengéseknek, verekedéseknek, átkozódásoknak, gyilkosságoknak. Azért nem ok nélkül mondja a Bölcs, hogy a harag bűnökre és veszedelmekre döjti a szíves embereket. Mint a mely követ a hegytetén elindítnak, meg nem tarthatni: úgy a kit a harag elragad, minden gonoszságon általmégyen, valamíg a veszedelmek fenekét nem éri. Nem is volt az emberi nemzetnek károsabb döge a haragnál, mely ennyi vért ontott, ennyi városokat rontott, ennyi országokat pusztított, ennyi nemzetségeket fogyatott. Azért a harag egyéb vétkeknél ártalmasb, mivel a több vétkek kísztetnek és taszigálnak a gonoszra: a harag nyakrafőre taszít; a több vétkek ellenkeznek az okossággal: a harag megfoszt az okosságtúl. Plutarchus a harag távoztatására két dolgot mond igen szükségesnek: egyiket, hogy a ki magában isméri a haragos természetet, őrizkedjék, és távoztassa, a mennyire lehet, valami okot ád a haragra. Másikat azt, hogy mint a ló szájába nem akkor vetünk zabolát, mikor fut: úgy a haragot azelőtt tartóztassuk, minekelőtte elragad.

Harmadszor: a sz.-írás gyalázatos és mindenek előtt gyűlölséges véteknek nevezi a haragot. Azért miképen a csendesen tűrő embert csudáltatja, és azt hirdeti, hogy böcsülletesb, a ki magát meggyőzi, hogysem a ki ellenségét földhöz veri, és erős városokat megvészen: úgy a haragosok barátságát, és véllek mint mirigyesekkel az együttjárást erősen tilalmazza, nemcsak azért, hogy dögleletes betegségek ragadóságát reánk ne kenjék, hanem hogy dühösségek meg ne ártson életünknek.

Igazán írja Seneca, hogy noha a község csudálja és tiszteli a bátor embereket, a szelídeket rosszaknak tartja: de az ilyen itílet nem állandó, hanem első tekinteten végeződik. Mert ha látjuk, hogy nem roszságból, hanem magok győzedelméből és belső csendességből vagyon, hogy a nagy emberek meg nem haragusznak gyalázójokra: csudáljuk, szeretjük, égig magasztaljuk tekélletességeket. Julius császárban inkább csudálták a bölcsek, hogy győzedelme után a Pompejus leveles ládáját megégette, nem akarván

tudni, kik voltak ellenkezői, hogysem a harczokon való bátorságát. Antigonusban a királyi felségnél nagyobbra böcsüllik, hogy sátora előtt beszélgető vitézi szitkait hallván, csak azt mondotta: Menjetek tovább, hogy a király ne hallja szavatokat. Filep királyban egyéb cselekedetinél bévebben dicsérik, hogy mikor az athénásbéli követektűl kérdené: Miben kedveskedhetnék nékik? és egyik azt felelte volna, hogy: Akaszsza fel magát: meg nem indula rajta. Augustus császár birodalmának felségét tekintetessé tette a maga meggyőzésével: mert azt, a ki gyalázatos dolgokat írt vala maga és felesége ellen, meg nem bünteté.

* * *

Negyedszer, és utolszor, azt mondja a sz.-írás, hogy a harag megháborítja az ember okosságának lelki szemeit, hogy semmit úgy ne lásson a mint vagyon, hanem akármely kicsiny szócskát, akármely gyenge károcskát halálig való haragra méltónak itíl: mint Jónás, ki azt vélte, hogy egy árnyékért halálig haraghatik. Azt is világos szókkal jelenti a sz.-írás, hogy bolondá tészi embert a harag. Azért, valamit haragból cselekeszünk, esztelenül cselekeszszük, és csak bolondnak való a harag. Azzal idegenít a Bölcs a haragtól: mert a haragnak helye, úgymond, a bolondnak szive. Sz. Jób valóban és bizonynyal bolondnak nevezi, a kit a harag kínoz.

Nem ok nélkül mondották a régiek, hogy a harag rövid bolondság, mely magával nem bír; a tisztességet és kötelességet nem nézi; az okosságnak és tanácsnak helyt nem ád; emberrel magát rontatja, hogy mást vesztessen. És gyakran nevetséges bolondságot cselekedtet emberrel. Xerxes a tengert pálczával verette; az Athos hegyének levél által parancsolta, hogy künnyű munkával nagy köveket hagyjon töretni: mert ha ezt ellenzi, letöreti és tengerbe meríti. Nem csuda tehát, hogy olyan külső jeleket látunk a haragudt emberben, miném̈ket a bolondokban: mert tekintete. kegyetlen, szeme villámik, járása haboz, foga csikorog, színe halvány, járása éktelen, kiáltása szörnyű; és oly rút ábrázatba öltözik a haragudt ember, hogy sokan magokat tükörben nézvén, mikor haragudtak, iszonyodtak magok rútságán és haragokat letették.

Azt írja Galenus, hogy gyermekkorában látott egy embert, mely ajtaját hirtelen fel nem nyithatván, úgy megharagudt, hogy dühös eb módjára mardosta a kulcsot, rugdosta az ajtót, végre, tüzes szemmel, tajtékozó szájjal, éktelen kiáltással égbe fordulván, az isteneket szörnyű szitkokkal átkozta. Ezt látván Galenus, úgy eliszonyodott a haragtúl, hogy soha azután nem láttatott haragudni. Mert félt attúl, hogy bolonddá ne légyen ; mivel nincs a bolondságra átalabb út, mint a harag, és sokan haragjokban örökös bolondságba estek.

* * *

Ennyi testi nyavalyákkal és lelki romlásokkal terhes vétek győzedelmére sok és nagy orvosságokat adtak, nemcsak az isteni tudományok mélységével világosíttatott doctorok, hanem a természet oktatása után járó külső bölcsek is.

Elsőben : mindenek felett a Szentlélek segítségét kell alázatos könyörgéssel kérnünk, és szünetlen zörgetéssel oly malasztot nyernünk, mely az emberi indulatok rendetlenségét zabolára fogja, és megtartóztassa.

Másodszor : ha igazán meg akarjuk győzni a haragot, mélyen szivünkbe oltsuk és mindenkor szemünk előtt viseljük, hogy valamit az emberektűl szenvedünk, mindazt és annál nagyobbat érdemlettünk. És a Krisztus mellé feszíttetett szent latorral azt kiáltsuk minden bántódásunkban : hogy nem annyit érdemlettünk a mennyit szenvedünk másoktúl, hanem sokkal többet : bűneinkkel érdemlettük, hogy minden teremtett-állat reánk támadjon, gyalázzon, sanyargasson. Mikor azért valaki háborgat és rágalmaz, Istenhez emeljük szívünket, és azt kiáltsuk : Kegyes atyám, édes teremtőm, elébb vétettem én te ellened, hogysem én gyalázódnám ; érdemlett büntetésem ez nékem, hogy emberek által ostorozsz : azért mindenekben akaratod légyen. Mert tudom hogy haragod eszközi minden teremtett-állatok, melyek engem sanyargatnak. Tudom, hogy mint a labda annál feljebb ugrik, mennél keményben földhöz üttetik : úgy az emberektől szenvedett kevés bosszúság felemel engem. Bezzeg, ha ezt a tekélletes igazságot keresztyén indulatokkal elménkben viselnők, könnyű volna a harag dühösségét megfojtanunk.

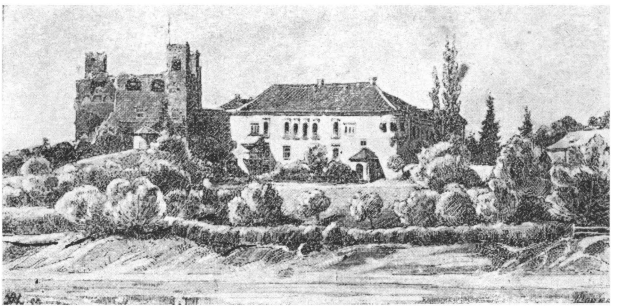

A sárospataki vár.

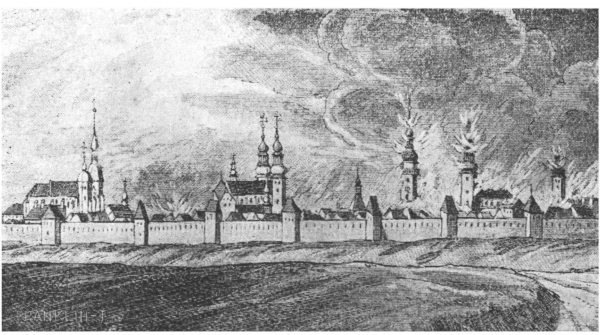

Nagyszombat 1666-ban.

Harmadszor: a harag győzedelmére igen alkalmatos, hogy az első indulatok ellen álljunk, és mihent serkedezni kezd a harag, megfojtsuk. Mert a ki meg nem oltja szikráját a haragnak, temérdek tűz gerjed belőle. Azért, mihent érezzük, hogy haragra indító gondolatok fakadoznak bennünk, mindjárt istenes jó gondolatokra, ajtatos indulatokra fordítsuk elménket. Mert elaluszik a harag tüze, mihent élesztő fáját elfogyatjuk. Minden vétkekről, de főképen a haragról igaz, a mit Seneca írva hagyott, hogy könnyebb elején megfojtani és kirekeszteni a haragot, hogysem akkor bírnyia vélle, mikor bébocsátottuk.

Negyedszer: a harag győzedelmére igen hasznos a hallgatás és üdővontatás. Sz. Dávid azt mondja, hogy mikor megbúsult, lakatot vetett szájára, és mindaddig nem szólott, míg a felforrott vér meg nem hidegedett. És mihent valaki bosszúval illette őtet: úgy hallgatott, mint a néma. Sz. Jób is azt mondja, hogy mikor őtet gyalázattal illették, hallgatott, és ki sem lépett küszöbén. Azért, ha nyelvünket tisztán kell tartanunk a hideglelésben, sokkal inkább haragunkban. Mert legnagyobb orvossága a haragnak, hogy üdőt vontassunk; megenyhődik a harag magától: csak mikor haragszunk, hirtelen bosszút ne álljunk. Plutarchus azért írja, hogy a római fejedelmek előtt erősen öszvekötöztetett vesszőt és fegyvert hordoztak, hogy a míg azt oldozták, ideje lenne a harag enyhődésének. Dicsírik Architast és Socratest, hogy haragudván szolgájokra, azt mondották: hogy megvernék őket, ha nem haragudnának. Plato mikor szolgájára megharagudt volna, Speusippusnak mondá: Verd meg ezt, mert én igen haragszom. Athenodorus azt adta tanácsul Augustus császárnak, hogy mikor megharagszik, addig ne szóljon, míg a görög abéczé-nek huszonnégy betüjét el nem mondja, és az üdő alatt az okosságtól vegyen tanácsot.

Mindezeknél tovább ment Sz. Dávid; mert mikor azt mondotta volna, hogy semmit nem szólott háborodott haragjában, utána veti, hogy kívül hallgatván, belől istenes gondolatokkal fojtogatta a harag indulatit; a maga régi fogyatkozásirúl megemlekezett, melyekkel érdemlette a kárt, vagy böcstelenséget, melyért kezdett haragudni. Az örök kárhozat kínját eszébe juttatta, melyet a harag érdemel. Azt is elméjében forgatta, hogy mindazok a miért ember háborog, csak hiúságok és semmik az örökkévaló jókhoz képest, melyeket elveszt az ember dühössége.

Ezek az igaz és keresztyéni módok, melyekkel a haragot ki kell gyökereznünk.

Azért, ha valaki hamisan gyaláz és rágalmaz: vagy azt mondjad Epictetus-sal, hogy nem tudta minden fogyatkozásidat, mert sokkal több gonoszt mondhatott volna. Vagy jusson eszedbe, hogy bolondság azok szaván megindulni, kik magokat gyalázatossá tészik, mikor mást rágalmaznak. Vagy meggondold, hogy ha te vétkes nem vagy, gonosz, a ki ellenséged. Ha meg nem bocsátasz annak, a ki vétett, gonoszszá lész haragoddal. Vagy, arrúl emlekezzél, hogy kötelességünk szerént gonoszért gonoszszal, szitokért szitokkal nem fizethetünk, ha keresztyéni hivatalunknak meg akarunk felelni, és az örök kárhozatot el akarjuk kerülni.

Ha valaki kárt tészen, azt mondjuk: ennél drágább marhán is megvenném lelki csendességemet; nem akarom, hogy más bírjon indulatimmal. A kinek hatalmat nem adnék javaimon, arra nem bízom, hogy felzavarja, mikor akarja csendességemet.

Ha valakitűl megbántódunk: ne csak azt nézzük mit szenvedünk, hanem mit cselekedtünk másokkal? És — mivel a mit másban feddünk, azt a magunk kebelében feltaláljuk — mikor mástól megbántódunk, azt mondjuk magunknak: sokszor én is ezent cselekedtem mással, most fizetik a kölcsönt. Igazság szerént mérnek oly mértékkel nékem, melylyel másnak mértem.

Ennek felette, ha igaz a mivel gyaláz ellenséged: azt cselekedjed a mit mívelnél, ha ki megmutatná, hogy sáros a ruhád vagy orczád: eltörlenéd a sárt, megköszönnéd a jó intést. Úgy, ha méltán szólanak ellened: megismérd vétkedet, és azon légy, hogy megjobbítsad erkölcsödet. Ha hamissal vádol valaki: csak úgy nevessed, mint a gazdag, mikor őtet szegénynek mondja a küldús.

Ha hatalmasb és náladnál nagyobb a ki vétett ellened: magadnak kedvezz, okot ne adj nagyobb galibádra; mert veszedelem nélkül haragot nem űzhetni az elöljárókkal. Ha pedig alacsonyb a ki vétett: mint az oroszlán apró kuvaszkák ugatásán meg nem indul: te se haragudjál náladnál alábbvalóra. A nagy emberek bosszút nem állanak, mert nem érzik, hogy megsértettek. Ilyen volt Cato, kit nem ismérvén egy köz ember, arczul csapa; mikor megtudta volna ki légyen, bocsánatot

kére. De Cato azt felelé: nem említem, hogy valaki engem megütött. Mert miképen az egekbe nem érkeznek a fellegek és fergetegek, melyek alacsony részét háborgatják a levegőégnek: úgy a nagy emberek csendesen maradnak, mert a mely okok adatnak a haragra, azokat békeségesen magokban elrejtik. És Sokrates-sel, csendes orczával vannak mindenkor. Nem ezt mívelik a csekély emberek; mennél valaki gyarlóbb és erőtlenb, annál künnyebben fog rajta a harag: innen vagyon, hogy az asszonyok haragosbak a férfiaknál, a betegek az egészségeseknél, a vének a nyers embereknél, a nyomorultak a boldogoknál. Ezek sokszor magoknak szereznek okot a haragra: vagy hamis gyanuságokkal, vagy aprólék dolgok nagyravitelével. És, mint a hörcsökös lovak, akármely hiúságon felindulnak. A mi gonoszabb, hogy ne láttassanak ok nélkül haragudni: a harag hamissága vastagítja bennek a gyűlölséget. Nincs azért jobb orvossága a bosszúságnak, mint az elfelejtés. És sokkal künnyebb harag nélkül tűrni, hogysem tűrhetetlenül haragudni. De ez a világ bolondsága, hogy inkább akar gonosz lenni nagy bajjal, hogysem kedves nyugodalommal követni a jóságokat.

Ezeket értvén, keresztyének, ne csak a világ fiainak példájával bátorítsuk magunkat a harag győzedelmére: hanem a szelíd és alázatos Krisztus Jézus és az ő szent apostoli forogjanak tükörül előttünk, azokban szemléljük, mint kell magunkat viselnünk. Szidták, átkozták, gyalázták, kínozták ezeket: mint bárányok csendesen szenvedtek mindeneket. Ha Pythagoras hegedűszóval enyhítette a haragot, mint Dávid hárfával a Saul dühösségét: enyhítse a mi haragunkat a Krisztus szava és fenyegetése.

A bűnnek rútságáról és veszedelméről.

(Pünk. ut. III. vas. beszédéből.)

Bölcs Platónak Timaeus nevű könyvében olvastam, hogy, mikor egy a görögök közül dicsekednék, hogy ő náluk vagyon fészke és lakása a bölcseségnek, minden jeles tudományokkal egyetemben: mosolyodván, a ki jelen volt az egyptomi pap, azt mondotta: Ti görögök, mindenkor gyermekek vagytok; senki nincs vén közöttetek. Okát adá: mert, noha, úgymond, a jó erkölcsökről ékesen beszéltek, de mint a

gyermekek, meg nem böcsüllitek a mit dicsértek: hanem állhatatlan, változó, gyermekhez illendő magatokviselése torkig úsz a feslettségekben.

Igazán és méltán ezent mondja Salamon mi rólunk: mert, noha eszes, öreg emberhez illendő tudományunk vagyon az Isten törvényében: de életünk viselése és erkölcsünk rendelése merő gyermekség. A gyermek álorczától, váztól és hiuságos árnyéktól úgy fél, hogy csak ki nem üti a nehézség: a tűztől, késtől, víztől semmit nem tart, sőt gyönyörködve hozzájok kapdos. Aprólék alakokat, bábokat és holmi marczonaságokat csudálva néz és sírva kíván: a szép köntöst pedig mocskolja, a hasznos jókat semmire böcsülli. Igy vagyon a mi állapotunk: azt csudáljuk, azon kapunk, a mit semmire kellene böcsüllenünk; attól félünk, rettegünk, mint legártalmasb gonosztól, a mitől heában tartunk. A gazdagságot, tisztességet, egészséget úgy böcsüljük, oly szorgalmatosan keressük és oltalmazzuk, mintha semmi ezeknél jobb nem volna; a kárvallástól, betegségtől, haláltól úgy rettegünk, mintha semmi ezeknél ártalmasb nem volna. De jaj! A mi igazán jó, tudniillik a szent élet, arra nem vágyódunk; a bűnt, melyet egyedül általában gonosznak nevez Krisztus, távoztatni nem igyekezünk; maga a bűn forrása és kútfeje minden egyéb gonosznak: mivel e nélkül sem halált és betegséget, sem egyéb fogyatkozást nem kóstoltunk volna.

Arra jutott a mi gyermeki esztelenségünk, hogy a bűnt gonosznak sem itíljük; hanem, mint választott jót, kedveljük: vagy, ha gonosznak ismérjük is, álmosak és restek vagyunk annak távoztatásában; kedvetlenek és késedelmesek orvoslásában. Hanem olyanok vagyunk mindnyájan, mint vagy Ádám, ki mikor vétkezett, nem siratta bűne gonoszságát, hanem maga mezítelenségétől rettegett; vagy Káin, ki nem törődött azon, hogy Istent megbántotta, hanem hogy megöli őtet, a ki találja; vagy Saul, ki nem azt siratta, hogy vétkezett, hanem hogy országától megfosztatik. Mi is, nem a bűnök rútságától iszonyodunk, hanem annak vereségitől rettegünk.

Kicsoda közülünk, a ki oly iszonyodva retteg a bűntől, mint a betegségtől, haláltól? A ki úgy serénykedik, és nyughatatlan gondolkodásival álmát szakasztja a bűnök távoztatásában, mint a gazdagság és tisztesség vadászásában? A ki úgy megijed és elhül félelmében,

mikor bűnbe esik, mint megrémül, ha kincsét ellopják, házát felgyujtják, hírét-nevét meggyalázzák? Bezzeg, ezek távoztatása felébreszt álmunkból, és minden fáradságra, költségre serkeget: de a bűnök távoztatásáért, vagy lemosásáért kicsoda vállal ennyi fáradságot? Gyermekek vagyunk a jónak és gonosznak itíletiben.

* * *

Igazán rabságba esik, a ki bűnbe esik. Mert, ha a rabot meg szokták kötözni: teli azzal a sz.-írás, hogy a gonoszság fogságba ejti embert, és bűnök rabszíjával, sőt lánczával kötözi. Ha a rabot setét tömlöczbe szokták tenni: a bűnösökről azt olvassuk, hogy a setétség kötelével és lánczával kötöztetnek. Ha a rab azt míveli, a mit ura akar; csak ott jár, a hova bocsátják: a bűnös ember is ördög akaratja szerént viseli magát: a bűn törvénye szerént egy bűnről másra mehet, de üdvösséges jóra magától nem mehet. Mert, miképen az ember kútba vetheti magát, de maga erejével onnan ki nem jöhet; miképen a láb megmocskolhatja magát, de meg nem tisztíthatja, hanem kézzel kell azt mosogatni: úgy a mi lelkünk ördög tömlöczébe, bűnök rútságába ejtheti magát, de szabadságra és tisztaságra csak Isten keze hozhatja. Azért a bűn rabsága annyival gonoszabb, hogy a testi fogságból vagy pénzen megváltozhatunk, vagy barátink kérésére felszabadulhatunk, vagy tömlöczrontással elszaladhatunk: de a lelki fogságból senki magát, vagy barátját meg nem szabadíthatja, hanem csak a nagy Isten kegyelme tehet jót vélle.

Szent Isten! Mint szeretik az emberek a szabadságot? mint iszonyodnak a testi rabságtúl? De a lelki fogságtúl, az ördög rabságától mely kevesen rettegnek! . . .

A tehén megisméri jótett gazdáját; a szamár tudja istállóját, és reátart a jászolra, melyből enni adnak: de a bűnös ember meg nem isméri Istenét, és ő hozzá nem siet. A fecske és gólya tudja idejét, mikor és hova kell a hideg vagy meleg előtt menni: a bűnös ember nem tud lelkére vigyázni, veszedelmét nem tudja távoztatni. A hangyácska gondot tud jövendőre viselni, és akkor takar, mikor annak ideje, hogy télben ne éhezzék: a bűnös ember semmit nem takar a más világra, hogy ott meg ne fogyatkozzék. Azért nemcsak barmok közé veti em-

bert a bűn, mint Nabukodonozort, hanem barmoknál is oktalanbá tészi: és ha Bálám szamártúl tanult, minden bűnös ember oktalan állatok tanítványa lehet.

* * *

Semmi ellenség annyit nem árthat, mennyit ártunk magunknak, mikor bűnbe esünk.

* * *

Iszonyodnánk, ha ki magát felakasztaná vagy általverné: mikor vétkezünk, nagyobb kegyetlenséggel megöljük lelkünket. Mert Isten a mi lelkünk élete, Krisztus lelki életünk. Azért, akkor élünk, mikor azt mondhatjuk, hogy Krisztusban élünk, mi bennünk él Krisztus. Mivel pedig a bűn elszakaszt és távol ejt Istentűl: igazán lelki halálnak mondatik.

* * *

De valjon micsoda tekintetes nagy dologért veti meg Istenét a bűnös ember? Egy szóval felel erre a sz.-írás, és azt mondja, hogy: Semmiért. Micsoda a mi életünk, melynek oltalmáért Istent megbántjuk? Semmi. Semmik, úgymond Sz. Jób, az én életem napjai. Semmik a mi életünk esztendei, sőt állatunk is semmi. Micsoda a mi gazdagságunk, melynek kincsezéseért vétkezünk? Semmi. Semminek itílém a gazdagságokat, úgymond Bölcs Salamon; ki az aranyat sárga fövenynek, az ezüstöt sárnak nevezi, és azt veti utána, hogy ha minden jókkal gazdag az ember, de ez mind semmi, Isten előtt való kedvesség nélkül. Micsoda a világi tisztesség és dücsőség, melyért ennyi bűnök szaporodnak? Ez is semmi. Maga mondja Krisztus, hogy az emberi dücsőség sovány semmi. Micsodák mindazok, a mikben gyönyörködnek, vígadnak, örvendeznek és vétkeznek az emberek? Mind semmik. Ti mindnyájan, úgymond az Úr Isten, csak a semmiben örvendeztek; magatok is semmiből vagytok; a miben munkálkodtok az is semmi: átkozott, a ki azokat választja.

Hogy a tudós nagy emberek esetiben nem kell megbotránkoznunk.

(Pünk. ut. X. vas. beszédéből.)

Igazán írja Vincentius Lirinensis, hogy noha sokaknak szakadása nagy kisértetet szerzett az *ecclesia*-ban: de senki nem találtatott egybevethető Origenessel, kiben ennyi jeles, kiváltképen-való, csudálatos dolgok egybefolytanak volna. Mert ha tekélletes élet és bőcsülletes magaviselés szerez embernek méltóságot: Origenesnek nagy szorgalmatossága, dicséretes tiszta élete, sanyarú tűrése-szenvedése lmélkodást érdemlett. Ha nemes nemből származás, ha a mélységes tudomány tekintetessé tészi az embert: valjon ki volt nemzetesb Origenesnél, kinek atyja, Leonides, Severus császár idejében, feje vételével, azaz martyromságával pecsétlette a keresztyén hit igazságát? Akkor Origenes alig volt tizenhat esztendős, mindazáltal tömlöczben lévő atyjának ilyen levelet írt: Meglásd, hogy mi reánk nézve, mást ne gondolj. Ő maga pedig, martyromságra gerjedezvén, nagy kívánsággal keresett erre okot: és ha az angyal el nem rejtette volna öltöző ruháit, és ezzel otthon nem tartóztatta volna, gyermekkorában jutott volna martyromságra. Megöregedvén, a martyrok tömlöczét renddel járta, a bírák sententiája után mindenikét biztatta, a megöletett testeket csókolgatta. Egyéb erkölcsit ha tekintjük, mely szentek, mely tiszták voltak! Sok esztendeig mezítláb járt; boritaltól elfogta magát; oly vékony és sovány eledellel tengette életét, hogy melljében megbontakozván, csak el nem száradott. Egész éjszakákat isteni dolgok elmélkedésében töltött: és, ha imigy-amúgy nyugodalomra bocsátotta magát, nem ágyra, hanem kemény földre heveredett, és igen szűkön aludt. Mindenkor böjtölt, fázódással és mezítelenséggel sanyargatta testét. Azért életének ilyen tekintetes példájával számtalan embert gerjesztett a keresztyén hitnek követésére, a tekélletes erkölcsök gyakorlására, úgy, hogy az ő iskolája sok szent és bölcs embereket, sok martyrokat nevelt.

De talám az ő szentsége tudományok segedelmétűl meg volt fosztva? Nem úgy vagyon: hanem mély elméjének éles, ékes ereje oly volt, hogy majd mindeneket messze utána hagyott. Tudományának nagy volta, mind isteni, mind világi dolgokban, annyira terjedett,

hogy a világnak minden részeiből a pogány philosophusok, a kárhoztatott eretnekek tolongva gyűltek csudájára, és tőle tanultak. Ékesenszólása oly kedves, oly édes volt, hogy az ő szájából nem szók, hanem édes mézek folytanak. Azért semmi nem volt oly nehéz hitelre, hogy el nem hitette hallgatóival: semmi nem volt oly munkás cselekedésre, hogy az ő beszéde után könnyűnek nem látszott. Senki ő nálánál többet nem írt, azt mondja Lirinensis: és nem hogy általolvashatnók minden írásit, de csak egybe sem szerezhetjük. Mert Eusebius mondja, hogy több volt hét íródeákjánál, kik renddel nyugodván, változva írták az ő nyelve tanításit. Végezetre, csak szinte azért, hogy gyanuság nélkül taníthatná az asszonyembereket is, ifjúságában megmetszeté magát, és férfiúságától megmenekedék.

Ez azért az anyaszentegyháznak ily erős oszlopa, ily böcsülletes doctora, ily fényes tüköre, veszedelmes kisértetté változék. Mert mikor elméjének, tudományának, szent életének csudálásával mindenek szemeit magára fordította volna, nagyot kezdett tulajdonítani elméjének; felettébb kezde hinni magának; nem kezdé annyira böcsülleni a keresztyén vallásnak régi egyességét: hanem elhiteté magával, hogy ő mindeneknél többet ért és többet tud: megutálá az *ecclesia traditió*-ját: megveté a régiek tanítását: a sz.-írás mélységét, maga itíleti szerént, új móddal kezdé fejtegetni: és addig jára esze-kedve után, hogy sok tévelygések örvényébe ejté mind magát, mind követőit: számtalan visszálkodások magvát hagyá az egész keresztyénségben, megmutatván példájával, hogy nem kell azon csudálkoznunk, ha apró házikókat felforgat a szélvész, holott ily erős oszlopokat, sőt kővárakat ledöjthet.

Mit mondjunk Tertullianusrúl? Kit Eusebius, a híres tudósok között, főnek nevez. Jeronymus azt írja, hogy senkit ennél élesb elméjűt nem talált. Cyprianus martyr egy nap el nem múlatta a Tertullianus írása olvasását: az ő könyvét pedig ilyen szóval kérte: Adhadsza a mestert. Azt meri mondani Lirinensis, hogy az isteni és emberi dolgokban senki nem volt tudósb Tertullianusnál: ki a philosophusok minden tudományit, a históriák és egyéb tanúságok minden rejtekét elméjének csudálatos bévségében foglalta. Értelme oly hatalmas volt, hogy ha valamely dolognak győzéséhez fogott, vagy bérohant elméjének

élességével, vagy ennek terhével kinyomta sarkából a mire nehezedett. Beszédének oly ereje volt, hogy a kikkel el nem hitethette a magával való egyezést, azokat kényszerítésképen maga tetszésére vonta. Marciont, Apellest, Praxeast, Hermogenest, a gnostikusokat, a zsidókat, a pogányokat, tanításának mennykövével, élekből kiütötte.

De jaj, ez is a fényes csillag leesék az egekből, és, botránkozásának farkával, nagy részt a csillagokban utána vona.

A feslett társak és hizelkedők barátsága veszedelmes.

(Pünk. ut. XIII. vas. második beszédéből.)

Igazán írják a világi bölcsek, hogy természet szerént társalkodók az emberek, örömest egymással nyájaskodnak, és vagy lehetetlen, vagy igen nehéz egyebek társasága nélkül élni. Mert a kinek barátja nincsen, kivel együtt jó állapotjában vígadjon, kitűl szükséges igyében tanáccsal és értékkel segíttessék, boldog állapotban nem lehet. Azért noha igaz, hogy a királyok a világnak két legnagyobb javától üresek : tudniillik, hogy magukhoz hasonló nem lévén országukban, barátságoson senkivel nem élhetnek ; és hogy a hízelkedők óvhatatlan sokasága között, az igazságnak nincs útja fülökhöz : mindazáltal nemcsak a szegények, kik egyebek segítése nélkül szűkölködnek, hanem a nagy fejedelmi emberek sem élhetnek vígan és kedvesen jóakarók nyájaskodása nélkül. Mert bár mindennel bévelkedjék az ember : ha nincsenek, kikkel kedvesen beszélgessen, kikre gondjait és gondolkodásit bízhassa, egész élete megvont, szomorú és kedvetlen.

Noha pedig a barátságos nyájaskodásra mindnyájan hajlandók vagyunk, de főképen az ifjú emberek kapnak ezen : mivel ért okosságok nem lévén, alig találnak egyéb vígasztalást és üdőtöltést, hanem hozzájok hasonlók nyájaskodását. De miképen semmi erősebben és édesdedben nem viszi az embert a tekélletes jóságokra, mint a jámbor és szent emberek nyájaskodása ; és a nagy emberek hallgatásokkal is oktatnak, mert csak reájok nézve is, sokat tanulunk : azonképen semmivel az ifjúság gyakrabban és künnyebben feslett rút erkölcsökre nem ragadtatik, mint a gonoszok társaságával. Azért parancsolja a

Bölcs, hogy szent emberekkel barátkozzunk: mert hét őrállónál többet lát egy istenfélő ember lelke. A gonoszaktúl pedig távul menjünk, ha gonoszságba nem akarunk merülni. Mert nem olyan hasznos a dögös helyrűl jóegű földre menni, mely hasznos a gyengeerkölcsűknek kiszaladni a gonosz társaságból és jókkal nyájaskodni.

* * *

Mindeneknél kellemetes a tisztesség, és mindnyájan kedvelik, mikor őket böcsüllik és szeretik: innen vagyon, hogy vélte találtatnak, még ha találtatnak, kik a hizelkedők mézes beszédét megvetik, sőt, kik jó kedvvel nem vészik. Mert mikor megvettetnek a hízelkedések, akkor is tetszenek; és ha gyakran kirekesztetnek is, de végre helyt találnak. Maga a hízelkedő nem minket szeret, hanem azt, a mit halász tőlünk: reménységért hazud, nyelve mézzel és téjjel foly, de szíve sokszor epével teli; szóval böcsülletet és barátságot mutat, de valósággal esztelennek itíl, és vagy csúfol vagy csalni akar rajtunk. Azért a sz.-írás gyönyörködtető sirena nevet ad nekik. Mert mint a sirenák szép éneklésekkel elaluttják, azután megfojtják az embereket: úgy a hízelkedők édes beszéde szörnyű veszedelmekre viszi az embereket. Nem is elég a hízelkedés ellen viaszszal bédugni fülünket, mint Ulysses társai fülét viaszszal siketítette a sirenák éneklésére: hanem nagy lelki vigyázás és tekélletes akarat kívántatik ennek győzedelmére.

Seneca a hízelkedőt édesgető ellenségnek nevezi. A sz.-írás sem egy helyen mondja, hogy a kik dicsírnek és boldogoknak mondanak, megcsalnak és nyakra-főre taszítnak a veszedelmekre . . . Mert mesterséges szép szókkal kereskednek, mézes beszédekkel mérték és érdem felett égig magasztalnak, boldogoknak mondanak. Ha szólunk, azt kiáltják: Isten szól, nem ember; vagy azt mondják, a mit az igen gorombán szóló Valens császárnak mondottak a hízelkedők, hogy Cicero virági folynak ajakunkból. Ha valamit értelmesen mondunk: esküsznek, hogy Platóés Aristoteles tanulhatna tőlünk. Egy szóval, mindent csudálnak, mindent dicsírnek és magasztalnak bennünk: mint a ház tetején forgó vitorlák, oda fordulnak, a hová fúj a szél; mint a chamaeleonok minden színekben tünnek, mindenki tetszéséhez és hajlandóságához alkalmaztatják magokat; noha mint a chamaeleon fejér

szint magára nem vehet, úgy a hízelkedőben tiszta igazság nem lehet: mert csalárdul kereskedik, hasznot horgász, szón akarja megvenni, a mire szüksége vagyon ; valahol reménysége nincs a haszonnak, megreked a malom és nem forog a nyelv kereke, megszünik a dicsírés. Mert mint a fecskék, nyárban velünk vannak, télben távul járnak: úgy a hízelkedők nem az embert, hanem a jó szerencsét követik . . . A bűnöket jóságok nevével magasztalják: a bolond pompát, bévkezűségnek ; a dőzsölést és részegeskedést, barátságos társalkodásnak ; a kevélységet, jó magaviselésnek ; a rút fösvénységet, takarékosságnak ; a csintalanságot, vigaságnak ; a buja szerelmeskedést, víg nyájaskodásnak ; a dühös haragot, bátor merészségnek nevezik. Viszont, a jóságokat vétkek nevezetével gyalázzák: a bátorságot vakmerőségnek ; az erősséget versengésnek ; az okosságot félelmes puhaságnak ; a szorgalmatosságot, fösvénységnek ; a szemérmetes tisztaságot, paraszt vadságnak hívják. Ezzel a mesterséggel a szép névbe öltözött gonoszságok szégyenletit kimossák emberből ; és a jóságok szépségét megmocskolják rút nevekkel, hogy azok kívánását meghidegítsék . . . Ha látja a hízelkedő, hogy valakit bosszúval illetnek és haragra indítnak: nem hogy csígatná, és Isten haragja félelmével oltaná a gerjedező tüzet, hanem azt kiáltja: Méltán haragszol ; ily nagy nemből származott, ily nagyra született, bátorszívű emberhez nem illik, hogy mással hagyja magát tapodtatni ; minden igazság szerént tartozik ember oltalmazni tisztességét, melyet a ki megmocskol, életre sem méltó ; azért eleinek jó híre-neve, magának becsületes tekintete szeme előtt forogjon, ne engedje, hogy valakinek vakmerősége őtet földhöz verje. Tisztessége oltalmáért kardhoz nyúljon: ellenségét úgy büntesse, hogy mások is tanuljanak és ne szegezgessenek rajta. Ha most elnyegi, elnyeli ezt a gyalázatot, másszor nagyobbat várjon.

Oh veszedelmes biztatások ! oh istentelen tanuságok ! oh átkozott nyelv, melyből oly tűz, oly versengés támad, hogy a fejedelmeket is egybeveszti. Efféle szók úgy néki köszörülik embert, ha eszén nem jár, hogy nemcsak szabadosnak, hanem tisztességesnek véli az istentelen bosszúállást. Ilyen bolond *persuasio*val biztatta Anaxarchus világbíró Sándort, kinek, mikor azon siránkoznék, hogy Clitust megölte, azt mondotta néki: hogy minden szabad a királynak ; ő az igaznak és

tisztességesnek mértéke ; mind jó, mind igaz, valamit mivel a király Ezzel az utálatos hízelkedéssel úgy elbátorítá Sándort a gonoszságban, hogy azután tartóztatás nélkül cselekedett mindent.

* * *

Ezekből megtetszik, hogy a hízelkedés minden vétkeket nevel és gerjeszt, minden jóságos indulatokat megfojt és eltemet: mert az istenfélőket babonásoknak, az ajtatosokat barátoknak, az igazságszerető jámborokat bolondoknak nevezi. Azért fussatok, fussatok mindnyájan ezektől a dögleletes poklosoktúl. Dugjátok bé fületeket a hízelkedők szavaira, ha veszni nem akartok: ti kiváltképen, kik nagy állapotban vagytok. Mert legnagyobb gondja a hízelkedőknek, hogy a fejedelem-embereket vígasztalja hazugságokkal. Ugyanis a fejedelmek szerencsétlensége, hogy egyébbel bévelkednek, de nincs a ki igazat merjen mondani nékik. Senki előttök igazán meg nem mondja a mit javal: hanem azon mesterkednek, az udvari szolgák, ki mennél gyönyörűségesben csalja fejedelmét.

Tagadhatatlan, hogy magok vétkesek a fejedelmek, hogy a hízelkedőktűl megcsalatnak : először azért, mert magok leginkább hízelkednek magoknak, és örömest hallják, a kik bizonyítják a mit magokrúl alítanak. Másodszor azért, mert a fejedelmeknél az igazmondás gyűlöléseget szerez és veszedelmet, Mikeást pofon verék és tömlöczbe veték, azért, hogy igazat monda Ákháb előtt. Achior igazat monda Holofernesnek, és halálra sententiázák érette. Mert közönséges kívánságok a fejedelmeknek, hogy nékik oly dolgokrúl szóljanak, melyekhez kedvek vagyon. Azért mikor Sedékiás király Jeremiás prófétától tanácsot kérdene : addig nem felele a próféta, mig a király meg nem esküvék, hogy meg nem öleti igazmondásáért. Nézd mire jutott a világ ! Esküvés nélkül nem hihetni a nagy uraknak, hogy az igazmondásért fejünket bé nem törik, életünket el nem fogyatják : és csudálkozunk, hogy a fejedelmek körül mindnyájan hízelkednek? hogy mint a tükörök, örülnek vagy sírnak ; mint az árnyékok, mozdulnak vagy állanak az udvari szolgák, urok indulati szerént? hogy a Cyrus anyjának tanácsából, a kik a fejedelmekkel szólanak selyem vagy gyapot-lágy szókkal élnek? arra jutnak, a mit későn eszébe vett Antigonus király, ki, mikor a vadá-

szatban elbolyongott volna, egy parasztember házába szálla. És a királyrúl beszélgetvén, azt mondá a szegény ember, hogy a király jámbor, de rosz gondviselőkre bízta dolgát, maga pedig vadászatban tölti idejét. Másnap feltalálván fő emberi és királyi köntösét reá adván, azt mondotta, hogy miolta királyi köntöst visel, soha magárúl igaz szót nem hallott, hanem csak tegnap. Annakokáért senki jobb tanácsot nem adhat a fejedelemnek, mint Demetrius Phaleraeus adott, mikor azt mondotta, hogy könyveket olvassanak: mert a mit senki meg nem mér mondani nékik, azt a könyvekben találják.

* * *

A ki mindent kezedre ád, valamit mondasz; mindent dicsír valamit mívelsz: bizonyos, hogy nem barátod, hanem hizelkedőd, és veszedelmedre terjesztett háló, vagy, a mint Diogenes mondotta, mézes kötél, melylyel megfojtnak. A ki igaz barátod, nem dicsír mindent, hanem csak a mi jó: a mit vétkesnek ismér, azt szabadoson megfeddi. Azért Agesilaus csak azok dicséretét hallotta örömest, kik, mikor kívántatott, rágalmazták sok dolgát. Valaki tehát olyan mint az echo, és minden szavadat javalja, minden tetszésedet erősíti: bizonyos, hogy hízelkedő.

A háladatlanság veszedelmérűl.

(Pünk. ut. XIII. vas. második besz. után következő rövid tanuságokból.)

Mi lehet dühösebb az oroszlánynál? Azt írja Gellius: hogy, mikor Rómában Androdus nevű embert az oroszlányok közé vetettek volna, egy oroszlány hozzá menvén, hízelkedve nyalta és farkával simogatta; a több oroszlányokat pedig nem bocsátotta közel hozzá. Kin mikor az egész váras csudálkoznék, megvallá Androdus, hogy azelőtt sok esztendőkkel egy szeget vont ki ennek az oroszlánynak talpából, és genyedtségét kinyomván, lábát meggyógyította: kiért most mutatja háladóságát . . .

Antiochus királyt harczon megölte ellensége, és lovát elnyervén, reá ült; de a ló, hogy az ura haláláért bosszút állana, magas helyrűl

aláugrott, és maga romlásával nyakát szakasztotta ura gyilkosának. Az ebek minémű háladást mutattak urokhoz, sok volna felírnyia ; bizonyos, hogy sokszor vízbe vagy tűzbe ugrottak urok után : ezzel mutatván háladó hívségeket.

Ha az oktalan állatok, természet indulatiból, egy kis jótéteményt ennyire hálátlak : ah ! ki nagy szégyen, ha az okossággal élő ember Teremtőjének, Gondviselőjének, Megváltójának ennyi számtalan jótéteményért háladatlan találtatik? Valaki Istennek háladatlan : méltó, hogy érezze háladatlanságát azoknak, kiktűl néki jót kellett várni.

A halálrúl.

(Pünk. ut. XV. vas. beszédéből.)

Salamon bölcseséggel, Dávid szentséggel, Sámson erősséggel, Absolon szépséggel, Ábrahám engedelmességgel, Mózes szelídséggel mind Isten, mind világ előtt tekintetesek voltak. A pogányok között Plató s Aristoteles elmés bölcseséggel tündöklöttek, Cicero s Demosthenes ékesenszólással egyebeket megelőztek, Hector és Hercules vitézek voltak, Alexander és Julius győzedelmekkel a földet megtöltötték. Ezek és ezekhez hasonlók mindnyájan megholtak. Sem bölcseség és szentség, sem erő és szépség, sem kincs és gazdagság, sem uraság és birodalom, sem ifjúság és hatalom senkit a halál nyilaitúl el nem rejthetett, fulákjátúl meg nem menthetett. Annakokáért akármely hosszúéletű atyákról is azt olvassuk, hogy végre megholtak.

* * *

És hogy régi dolgokrúl ne szóljunk, a kik ezelőtt száz esztendővel, mit száz esztendővel? húsz vagy harmincz esztendővel, ebben az országban tisztekkel és értékkel fénylettek ; a kik ebben a városban laktak ; ezeken az utczákon jártak ; ezekben a házakban éltek ; gazdagságokat győjtöttek ; vígan ettek, ittak : mindnyájan megholtak. Valakik most itt jelen vagytok, rövid üdő forgásában együl-egyig meghaltok, úgy, hogy legfeljebb negyven, vagy talán csak harmincz esztendő után egy sem él közületek : száz esztendő mulva pedig, azt sem tudják, az utánunk valók, ha voltunk-e e világon. Sőt a kik most ismérnek, hol-

tunk után úgy emlekeznek rólunk, úgymond Sz. Jób, mint álomban látott dologrúl. A mely házakban most laktok, a mely szépséget most bírtok, a mely tiszteket most viseltek, azok mind másokra szállanak: kik ti rólatok annyit gondolkodnak, mennyit ti gondolkodtok azokról, kik ezeket a házakat építették és száz esztendő előtt bírták, azaz csak neveteket sem tudják; és mintha soha nem éltetek volna, feledékenységben lésztek.

Tehát elvégezett, másolhatatlan rendelés, hogy egyszer mindnyájan meghaljunk. Testamentomban hagyott örökségünk az, hogy meg kell halnunk. Erre nézve a sz.-írás a halált oly útnak nevezi, melyen földbe kell menni mindeneknek, valakik földből építtettek.

* * *

Nemcsak akkor halunk meg, mikor életünk fogytára jutunk: hanem, valamíg élünk, naponként halunk; nevekedésünkben fogyton fogy életünk, elvesztettük valami üdőnk elfolyt. Azért mondotta amaz okos asszony Dávidnak, hogy mindnyájan meghalunk, és mint a vizek folyton folyunk. Erre nézve ördögi csalárdságnak nevezi Sz. Gergely, hogy ennek a mi folyóvizünknek felső részét megfagylalván, azt tetteti mintha nem folyna, mintha veszteg állana: maga a vizek a jég alatt mind folynak.

Vaj forogna gyakran elménkben, hogy meg kell halnunk! Bezzeg az lenne belőle, a mit Epictetus említ, hogy ez az emlekezet akaratunk dölyfösségét és emberi gyarlóságunk vétkes indulatit künnyen megfojtaná; elszakasztaná vágyódásunkat a világi hívságoktúl és, semmihez felettébb nem ragaszkodván, minden állapotban mértékletességet követnénk.

Akarjátok-e érteni, mit tészen az, hogy meg kell halnunk? Annyit tészen, hogy valamit bírunk, valamit reménylünk e földön, azt mind el kell hagynunk. Annyit tészen, hogy minden pompáktúl és gyönyörűségektűl, minden tisztektül és méltóságoktúl, minden atyánkfiaitúl és barátinktúl, minden jószágunktúl és gazdagságinktúl el kell szakadnunk. Annyit tészen, hogy a léleknek a testből ki kell menni, e világot el kell hagyni: oly útra, oly országba kell lépni, melyben azelőtt nem volt és nem tudja ki lészen vezetője, angyal-é vagy ördög. Annyit

tészen, hogy ez a test elsőben egészségtűl és erejétűl, azután minden érzékenységtűl, minden világi édességektűl megfosztatik: föld alá tétetik, férgektűl megemésztetik. Annyit tészen, hogy Isten itílőszéki eleibe kell menni. Oda pedig sem szolgánk és barátunk, sem kincsünk és gazdgságunk nem kisérhet: hanem csak cselekedetink jőnek utánunk, és azok érdeme szerént vészszük az örök jutalmat.

Ez a halál, melyen által kell mennünk; ennek emlekezetit kell szívünkbe oltanunk, ha szentül akarunk élni.

* * *

Tudjátok-e, keresztyének, mi az oka, hogy az emberek ily szabadoson, sőt feslettül élnek? hogy a bűnökben ily bátran hevernek, bűzhödnek? hogy minden elmélkedéseket és gondolatjokat csak a világi jókra függesztik? hogy úgy szorgalmatoskodnak, mintha soha meg nem kellene halni; úgy ragaszkodnak a csalárd világhoz, mintha itt volna maradandó lakások; oly bátorsággal vannak, mintha frigyek volna a halállal? Ennek oka az, hogy az emberek elfelejtik halandóságokat. Ha a bűnben bátorsággal gázolnak: oka az, hogy halálokrúl nem gondolkodnak. Ha a kevélységtűl elragadtatnak: oka az, mert elfeledkeznek halálokrúl, mert a por és hamu nem kevélykednék, ha meggondolná halandóságát. Ha sokan a világ gyönyörűségiben úsznak: oka az, hogy szemök előtt nem viselik halálukat. Mert ha a moly meg nem sérti a ruhát, mely a holt testen volt: annak a léleknek sem árt a világ incselkedése, mely a halálrúl gyakran gondolkodik, sőt, mint Damokles, megunja, mint a veszélyt, a világi csalogatásokat. Ha sokan felebarátjokkal veszekednek és a világi jókon üstököt vonszanak: oka az, hogy halálokrúl nem gondolkodnak; mert miképen a méhek, akármint viaskodjanak, megcsendesednek, mihent egy marok port vetnek közikbe: úgy mi bennünk, porrá létünk emlekezete megoltana minden gyűlölséget.

* * *

Nemcsak meg kell halnunk, keresztyének, hanem hamarvaló üdőn kell ennek lenni: mert, a Sz. Pál mondása szerént, rövid az üdő; megrövidültek a mi napjaink: nem élünk most annyit, mint a régiek,

nyolcz-kilenczszáz esztendőkig. A mely bizonyos halálunk, oly bizonytalan annak ideje, órája, helye és módja: betegségből-é vagy hirtelen történetből, gyilkosunk gonoszságából-e vagy egy tégla esetiből, egy fadőléséből, egy ház-omlásból, egy hajó-fordulásból, egy híd-romlásból, tűztől-e vagy víztől, imettünk-e vagy aluvásunkban, jártunkban-e vagy játékunkban lészen halálunk, senki nem tudhatja. És, a mint édes Üdvözítőnk mondja, mikor ingyen sem gondoljuk, akkor szólítnak ki e világból. Nem tudod, úgymond Seneca, mely helyen vár téged a halál: azért te őtet mindenütt készen várjad. Minden napot utolsó napodnak itílj.

* * *

Azért mikor a sz.-írás sok helyen lopóhoz hasonlítja a halált, mikor azt mondja, hogy ablakon bújik be: jelenti a halálnak véletlen voltát, bizonytalan óráját. Másutt azt olvassuk, hogy a halál olyan nékünk, mint a horog a halnak, a tőr a madárnak. Ezzel taníttatunk, hogy a halált sokszor ott találjuk, a hol nem alítjuk, sőt a hol életet keresünk. Mikor a hal vígan úszkál a szép folyóvízben, mikor a madár gyönyörűséges szép ágakra röpdös és kedvesen énekel, azt alítván, hogy szép falattal bétölti gyomrát, táplálja, sőt hizlalja hasát, akkor nyeli el a horgot, akkor fojtja nyakára a tőrt: úgy az emberek, a gyönyörűségek, tisztek, gazdagságok ágain bátorsággal vigadozván, véletlen esnek a halál tőrébe.

* * *

Mondaná valaki: Isten igen kívánja üdvösségünket, igen szereti lelkünket: mi az oka tehát, hogy elrejtette és titkon tartotta magánál utolsó óránkat? Ha tudnók, mikor lenne kimulásunk, szorgalmatoson hozzá készülnénk; minden egyéb gondjainkat félretennők, és így üdvösségünket bátorságosban megnyerhetnők.

Keresztyének, Istennek atyai kegyelmessége az is, hogy halálunk óráját titkon tartja. Mert ezzel ébreszt és esztenez, hogy szentül és jámborul éljünk, a bűnöktől magunkat ójuk: és, a mint Sz. Hilarius szól, utolsó napunk bizonytalansága függőben lévő várakozásunk szorgalmatoskodását kívánja. Ha tudnók halálunk napját, boldog Isten!

mely nagy szabadságban, sőt mely nagy feslettségben élnénk ? Most, noha nem tudjuk óránkat, mindazáltal naprúl napra halasztjuk jobbulásunkat és bátran merülünk minden bűnökbe : mit mívelnénk, ha bizonnyal, tudnók, hogy még tiz esztendőt élünk? Valjon találtatnék-e, a ki kilencz esztendejét világi gyönyörűségekben nem töltené és ördögi szolgálatokban, azaz bűnökben nem foglalná? Semmivel azért nagyobb okot nem adott volna Isten a gonoszságra, mint ha tudósított volna holtunk idejéről. Óránkat eltitkolván, az akarta, hogy úgy éljünk, mintha másnap megitíltetnénk ; és, a mint Sz. Ágoston tanít, mikor felkelünk, estvérűl bizonyost ne tartsunk ; mikor lefekszünk, virradtához ne bizzunk : hanem azt bizonynyal higyjük, hogy úgy itíltetünk, a mint utolsó óránkon találtatunk, és ha készületlen tapasztalnak, örökké elveszünk. Azért életünk bizonytalan vége erős eszten az istenes életre és üdvösségkeresésre.

* * *

De óh vakság ! óh balgatagság ! noha ily bizonytalan az óra, melytől függ az örök állapot, mégis ily feledékenyek és késedelmesek vagyunk az üdvösség dolgában ! Ha itt a városban tíz vagy tizenkét embert halálra itíltek volna, és csak az órát várnák, melyen a hóhértúl megöletnek : valjon ezek mit mívelnének ? mit gondolnának ? miben foglalnák magukat ? Talám koczka-, kártyajátszásban? Talám kaczagásban, trágárságban, egymás között üstökvonásban? Efféléket mind félretennének : hanem, ha eszök volna, keseredett szűvel, szomorú orczával, könyhullató szemmel, zokogó szókkal Istentűl bocsánatot kérvén, bűnüket megbánván, üdvösségekhez készülnének. És ha valaki közülök játszanék, dobzódnék, jószágért veszekednék : azt sült balgatagnak és eszefordultnak itílnők. Ilyen a mi állapotunk : mindnyájan halálra itíltettünk, a bizonytalan órát fejünkre várjuk. Mit míveljünk tehát ? Játszodjunk, kaczagjunk, dobzódjunk-e ? gyűlölködjünk és az árnyékvilágon vonakodjunk-e ? Óh esztelenség ! óh gondolatlanság, ha lelkünkre és üdvösségünkre nem vigyázunk ; ha nem úgy élünk, mintha ma kellene meghalnunk ! Bezzeg, ha eszünkön járnánk, gyakran így kellene magunknak szólanunk : Ha ez éjjel megholtam volna jaj, mint lett volna dolgom? Ha ezen órában meghalnék, micsoda álla-

potban találtatnám? Mint járna az én szegény lelkem, ha most kiszólíttatnám ? Valjon, nem mennék-e az örök kínra ? Jaj, ki kevesen vannak, kik efféle gondolkodásokkal életek jobbítására izgatják magokat !

Akarjátok-e tudni, honnan vagyon, hogy noha némelyek gondolkodnak halálokrúl, de meg nem teljesedik bennek a Bölcs mondása, hogy soha sem vétkezik, a ki utolsó állapotjárúl emlekezik? Oka az, hogy hosszú életet igérnek magoknak : a halált pedig messze lévőnek alítják. Azért mint a szem kicsinynek mutatja, a mi távul vagyon : úgy a mi szívünk semminek tartja a halált, míg messzinek tetszik. Mikor az ördög bűnre akar vinni : első mestersége az, hogy a halál félelmét kivegye szívünkből : Ifjú vagy, erős vagy, egészséges vagy ; nem dobzódol, nem részegeskedel ; mikor annak ideje, orvossággal segíted a természetet : azért még most meg nem halsz, messze még a te czélod, üdőd lészen ezután is a jóra. Tudja jól az ördög, hogy senki nem hinné, ha igyenesen azt mondaná néki, hogy meg nem hal ; azért ezzel senkit nem biztat : hanem azt mondja, hogy meghal, de nem ez idén ; nem ebben a hónapban ; nem ezen a napon : és így minden esztendőt, hónapot és napot felszabadítván a halál félelmétűl, halandóságát elfelejteti emberrel, és halhatatlansággal bátorítja szabados életre. De eszünkbe kell ezt a csalárd ördög mesterségét vennünk, és nem kell úgy gondolkodni a halálrúl, mintha távul volna. Ha vén vagy : előtted a koporsó, és azért hajol hátad görbesége a föld felé, hogy temető-helyedet mindenkor szemléljed ; mivel, a Sz. Pál mondása szerént, a ki megvénhedett, közel jár a halálhoz, és az ősz hajat a régi bölcsek halál virágjának vagy zászlójának nevezték. Ha ifjú vagy : meggondold, hogy több bárányt visznek a mészárszékbe, hogysem juhot ; és egy ötvenesztendős mellett sok ezer ifjú vitetik a temetőhelyre.

* * *

Bölcs Aristoteles mondása, hogy a halál rettenetesb minden félelmes dolgoknál. Azért mikor Ezékiás király hallotta volna, hogy meg kell halni, keserves könyhullatásokkal úsztatta betegágyát ; mikor Saul hallotta volna, hogy másnap meg kell halni, ottan elájula és földre esék ; mikor Boldizsár királynak tudtára adák kimulását, a reszketés

miatt nemcsak ina lantolt, hanem térde egybeveretett. Mert semmi nincs e világon veszedelmesb és rettenetesb, mint a bűnösök halála. Ennek sok és nagy okai vannak:

ELŐSZÖR: A halál oly testi gyötrelemmel mégyen végbe, melynél nagyobb a testhez nem fér. Nagy kínnal jöttünk e világra, noha nem magunk, hanem, mint a viperák, anyánk kínjával, és sokszor halálával: de sokkal nagyobb, és magunk saját kínjával megyünk ki e világból. Mindnyájan láttatok halálra vált embert: vettétek-e eszetekbe, mint változik hervadott színe; mint hidegül és merevedik lába; mint kékül keze; mint béesnek, és, a nagy kínok miatt, kifordulnak szemei, mint vonódik és keményedik homloka; mint feketül nyelve; mint röhög a melle; mint vonakodik; mennyit fohászkodik; mint serkedeznek könyhullatási; mint folynak hideg izzadási; mint fárad a lélekzésben: egy szóval, mint elváltozik, megrútíttatik minden tagja? Ezek a nagy változások szörnyű kínok jelenségi. És ha minden fájdalom abból származik, hogy a testnek természetszerint-való állapotja megbontakozik és a bennevaló nedvességek mértéke megváltozik; mivel soha semmi kín és fájdalom úgy meg nem bontogatja és el nem változtatja természetünk állapotját, mint a halál, mely épen és teljességesen mivoltát elrontja és csaknem tőkévé tészi: következik, hogy valamennyi kínokat, betegségeket és fájdalmakat szenvedett vagy szenvedhet a szegény gyarló test, mindazoknál nagyobb és keservesb kínokat érez ember a halálban, úgy hogy minden egyéb fájdalmak akár sebből, akár köszvénytől, kólikától, kőtől származzanak, csak előljárói és martaléki a halálnak. Mert a betegségek egy vagy két tagját, fogát, szemét, lábát, veséjét gyötrik embernek: de a halál minden kínokat magában kapcsol, minden tagjait és részeit a testnek felbontja és elváltoztatja. Annakokáért rettenetesb és fájdalmasb minden világi kínoknál a halál.

MÁSODSZOR: A földhöz és a világi jókhoz ragaszkodott ember lelkének kimagyarázhatatlan szorongatási és kínjai vannak a halálban, mikor látja, hogy el kell válni mindazoktúl, a miket szeretett; a miben gyönyörködött; a miben reménységét helyheztette, és a mint mezítelen jött ide, úgy kell innen kimenni. Ezt meggondolván a Bölcs, felkiált: Óh halál, mely keserű a te emlekezeted annak, a ki békével

vagyon gazdagságiban, kinek igyenes útja vagyon mindenekben! Mert igazán írja Sz. Gergely, hogy a mit ember szeret, fájdalommal válik el attúl. Azért a halálra vált ember eszébe vévén, hogy gazdagságát, kincsét, méltóságát, tisztit, örökségét, jószágát mind el kell hagyni: keserves méreggé változnak akkor minden kedves gazdagsági. Szeme előtt forog, hogy jó barátitúl és atyjafiaitúl, kedves házasátúl és magzatitúl, sok szép nyájasságtúl és barátságos társalkodástúl, sőt az egész világtúl úgy meg kell válni, hogy soha ezekhez vissza nem tér. Az is elméjébe ütközik, hogy az ő teste, melynek gyengéltetésére mindenben kedvezett, oly szörnyűségre jut, hogy sem jó barátja, sem kedves házasa, nem hogy egy ágyban, de egy házban sem maradhat vélle: hanem föld alá dugják, és ott a férgektűl elszaggattatik, megposhad és rothad, úgy hogy utálás nélkül reá sem nézhetni. Öh mely szomorú és keserves kínokat szereznek efféle gondolatok a világhoz ragaszkodott ember szívében!

HARMADSZOR: Rettenetesb gyötrelem vagyon a gonoszéletű emberek halálában. Mert mint a gonosztévő, mikor a tömlöczben vagyon, mindenkor törődik, gyötrődik, de főképen a mely nap kivitetik a bírák eleibe, iszonyú rettegésektűl szorongattatik és kínoztatik: úgy a bűnös ember, mikor az ajtón vagyon, hogy bírája eleibe menjen, szörnyű félelmektűl környékeztetik. Eszébe jut akkor, és mintegy tükörben szeme előtt forog teljes életének számlálhatatlan gonoszsága, szabados erkölcse, feslett undoksága. Furdalja és feddi lelkiismereti, hogy az isteniszolgálatban ily restes, az üdvösségkeresésben ily késedelmes volt, és minden eszét, kedvét csak a mulandó világi roszságra fordította. Teljes életében valami vétkekrűl penitenciát nem tartott, csoportban, sőt seregben rohannak elméjébe, mint Antiochusnak, és szörnyűképen szorongatják, mardossák szívét, mivel a halál esztene a bűn.

* * *

Szent Isten! mennyin kívánnának halálok óráján egy napot, egy órát azok közül, melyeket most játékkal, mulatsággal, hívsággal múlatnak, hogy abban Istennek kedvét kereshetnék?

* * *

Óh, mint átkozzák akkor a gonoszak magok balgatagságát, hogy az imádkozásban, szentségek gyakorlásában, bévséges alamizsnálkodásban és egyéb istenes szent életben nem foglalták magokat? Megnyílik akkor szemek, és megismérik, de későn, hogy hívság és roszság e földi szorgalmatoskodás, vakság és esztelenség a világi dolgokon való kapdosás.

* * *

NEGYEDSZER: Mindezeknél nehezebb dolog, mely a gonoszokat kínozza az utolsó ütközetben, hogy mindjárt a halál után, nem prókátor és gondviselő által, hanem személy szerént Isten itílőszéki eleibe kell menni: számot kell adni teljes életérűl: örök üdvösségnek vagy kárhozatnak utolsó sententiáját kell venni. Azért mondja Sz. Gergely, hogy méltán retteg akkor a lélek, midőn látja, hogy kevés vártatva olyat talál, a miben örökké marad. Óh, mely szörnyű félelem ez! nemcsak azért, hogy utolsó és másolhatatlan a sententia, és senki ennek *executio*ját, kiszolgáltatását nem ellenezheti; nemcsak azért, hogy oly dologrúl lészen sententia, melynél nagyobbrúl nem lehet, tudniillik örök boldogságrúl vagy kárhozatrúl: de azért is, hogy ily közel és szinte előtte lévén embernek a törvény órája, nem tudja, ha nyeri-e vagy veszti? És noha lésznek, kik a bűnös testet elkésérik a sírhoz, de senki nem mégyen a bíró eleibe a lélekkel: hanem elhagyatván minden segítségtűl, csak a jó és gonoszcselekedeti mennek vélle. A sátán pedig, kit Sz. János vádolónak nevez, jelen lészen, ki béadja a szegény lelket, mint Zakariásnál olvassuk. Egy szempillantásban vége lészen a törvénynek: bévádoltatik, megitíltetik, megsententiáztatik a lélek, és haladék nélkül igazság szolgáltatik. Azért ettűl a szempillantástúl függ az örökkévaló állapot.

Ilyen nagy kínokkal, ennyi keserves gyötrődésekkel, ilyen rettegésekkel és szorongatásokkal teljes azok halála, kik a halált készen nem várják, hanem csak a mulandó világhoz ragaszkodnak; testekre, és nem üdvösségekre vigyáznak; gazdagság-keresésben, nem istenes erkölcsökben foglalják életeket.

Azok pedig, a kik igaz fontban vetik és hívságnak tartják a világot minden kincseivel, böcsülletivel és gyönyörűségivel; azok, a kik itt csak azért élnek, hogy az örök boldogságban helyt szerezzenek, és min-

den gondolatjokat arra fordítják, hogy Istennek kedveskedjenek azok, a kik szívében megholt a világ, és elvált kívánságok attúl, a mivel e rosz világ tartóztatja az emberek kedvét: nem ilyen rettegésekkel, nem efféle bajos gondolkodásokkal mennek a halálra, hanem víg és csendes elmével várják halálokat; mert noha el nem kerülhetik a halál nyilát, de a halál kínja meg sem illeti őket, hanem, a mint Sz. Bernárd írja, ezek halála jobb minden világi jónál: mert kezdete a nyugodalomnak, bátorsága az örök boldogságnak.

Az Isten szolgái tudják, hogy az ő halálok elrontatik a boldog feltámadással: azért úgy válnak el a testtől, mint az útra menők házoktúl. Tudják, hogy a világi élet tengeri habok hányása, és hogy nincs a halálnál egyéb part, a hol megnyugodjanak. Tudják, hogy e földön jövevények és számkivetésben vannak. Tudják, hogy a halál ajtaja és kezdete az örök életnek: azért minden kedvek és kincsek, minden atyafiságok ott vagyon, a hol örökké maradnak. Itt pedig úgy laknak, mint ma-holnap kimenő zsellérek, és eszekben forgatják, hogy nem házok, hanem szállások ez a test, sőt tömlöczök, melynek ajtaját halál nyitja fel. Tudják, hogy itt sok harczok és veszedelmek között vitézkednek, sok munkás fáradságokkal lenyomatnak, sok kísértetekkel ostromoltatnak és a testnek súlyos terhével nehezíttetnek: azért nyereségnek tartják, hogy a világ tőreiből kiszabadulnak, hogy a test gyarlóságától megmenekednek, hogy az ördög ostrominak veszedelméből kivitetnek. És gyakran kiáltják Sz. Dáviddal: Vedd ki Uram ebből a fogságból lelkemet; jaj nékem, hogy ennyire hosszabbodik bujdosásom. Óh mely gyönyörűségesek, Uram, a te hajlékid! ájulva kívánkozik te hozzád az én lelkem. Mert ha kedves a vitéz embernek harcz után való diadalma, ha örvendetes a kereskedőnek fáradság után való nyeresége, ha gyönyörűséges az úton-járók hazamenése, az elfáradt munkások estvéli nyugodalma, a tengeren hányatottak partra jutása: az igazaknak is kedves, mikor ebből a halandó test szolgálatjából felszabadulnak.

Az istenfélő szent emberek le nem vetkőznek az emberi gyarlóságból: azért vagyon ő bennek is a halál fulákjának érzékenysége. De orvosságok is vagyon, melylyel annak mérgét megfojtják.

* * *

Egy szóval, az a különbség az igazak és a gonoszak halálában, hogy a gonosz kedve ellen, erőszakkal taszíttatik ki e világból: az igaz ember pedig bátorsággal, vígasztaló reménységgel várja utolsó óráját.

* * *

Mindnyájan kívánják az istenfélők halálát, és óhajtják Bálámmal, hogy az igazak halálában részek légyen: de arrúl nem gondolkodnak, hogy az igazak erkölcsét kövessék életekben. Mindnyájan örömest úgy mulnának ki a világból, mint Lázár: csak úgy élhetnének, mint a gazdag. De nem így jár ez; az igazak halálában csak azoknak vagyon részek, kik az igazak erkölcsét követik; mert valamely bizonyos, hogy gonoszul meg nem hal, a ki jámborul él: oly bizonyos, hogy ritkán végezi jól életét, a ki halálig vontatja gonoszságát. A sz.-írásban csak egy latrot olvasunk, úgymond Sz. Bernárd, ki halála óráján megtért és üdvözült; mivel az utolsó órára halasztott penitenczia ritkán igaz penitenczia. És ha Alexander kiíratta hadából, a ki akkor igazgatta kopjáját, mikor ütközni kellett: Isten is méltán megveti, a ki gonoszságát akkor akarja elhagyni, mikor elhagyta őtet a latorság.

* * *

Azért gyakran magunkba szálljunk, és meggondoljuk, micsoda furdalná és nehezítené lelkiismeretünket, ha ezen órában meg kellene halnunk. És ha oly fogyatkozást érzünk, melyet nem akarnók, hogy a halál bennünk tapasztalna, késedelem nélkül mindjárt kifeseljünk abból: mert, a Sz. Ágoston mondása szerént, a miben találtatunk halálunk óráján, abban itíltetünk. Azért nem bátorságos, sőt nem szabad oly állapotban lennünk egy szempillantásig is, melyben nem akarnánk meghalni. Ha így élünk, a halál nékünk üdvösségünk útja és kapuja lészen. Kit engedjen az Atya, Fiú, Szentlélek mindnyájunknak. Mondjátok mindnyájan: Amen, Amen, Amen.

Mint kell a keresztyén leányt nevelni.

(Pünk. ut. XXIII. vas. első beszédéből.)

Nem elég a keresztyén szülék hivataljára, hogy fiok, leányok betegségében körülök vigyázzanak, orvosokat keressenek, halálokon siránkozzanak, mint a mái evangeliomban említett fejedelem: hanem kötelesek azt érteni, hogy a kiket test szerént szülnek, azokat Istennek szülik, és kemény büntetés alatt tartoznak azzal, hogy Isten akaratja szerént neveljék őket.

Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjok: mert iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket: de a leányok nevelésében nagy gondviseletlenség vagyon, mert csinyosgatás, ruhaczifrázás, gangoson lépés, azaz kevélységre való tanítás minden nevelések. Maga, úgy tetszik, igazán írta Aristoteles, hogy a leányok jó neveléséből áll főképen az országok böcsülletes állapotja, nemcsak azért, hogy fele az ország lakosinak asszony, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagy részre az asszonyoktúl vagyon. Mert a kiktűl születünk és kisdedségünkben neveltetünk, azoktúl szopjuk téjjel együtt az erkölcsöket, melyek az új edényben legtartósbak. Erre nézve merem mondani, hogy teljes életünk tekélletes vagy feslett állapotja az asszonyemberek nevelésétől árad: mivel első nyolcz esztendőnket, azaz legnagyobb és hajlandóbb üdőnket asszonyemberek gondviselése alatt töltjük. A minémű vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegetnek, azoknak zsínóra után futamodik a több életünk. Ennek felette a szent házasság csendes állapotja a leányok nevelésén áll, mert a rosszul nevelt leány menyekzője holtig való galyiba.

Innen vagyon, hogy valakik a pogány bölcsek közül az országok boldog állapotjárúl írtanak, úgymint Aristoteles, Plató, Xenophon, a leányok nevelésére kiváltképen vigyáztak és arravaló tanuságokat adtak. Az anyaszentegyház nevezetes doctori közül, nem tudom, ha vagyon, a ki könyvet nem írt volna a leányok neveléséről és oktatásárúl. Tertullianus, Cyprianus, Athanasius, Nazianzenus, Basilius,

Chrysostomus, Nyssenus, Jeronimus, Ambrosius, Augustinus, Fulgentius és egyebek könyvei kezünk között forognak, melyek a leányok nevelését tanítják.

* * *

Ne csudálja senki, ha én, a ki soha leányokat nem neveltem, a leányok neveléséről tanúságot adok ; meg ne botránkozzék senki, ha az ördög incselkedésit és a világ feslett szokásit világosban említem : mert én semmit magamtúl nem mondok : a mit a bibliában és elébb említett sz. doctorok írásiban olvastam, azt egybe és rendbe hozom, azaz nem magam gondolatit mondom, hanem a Szentlélektűl viseltetett atyák írásiból egybeszedem és előtökbe terjesztem az igazságot. És mivel, a Sz. Pál tanítása szerént, ebben a helyben éktelenséget nem illik említeni, hogy a szemérmetesség meg ne sértődjék, mikor a világ szabados feslettségirűl emlekezem, többet értsetek azon a mit mondok, és legyetek figyelmetesek.

Igazán írja Plutarchus, hogy kútfeje és gyökere a tekélletes jámborságnak a jó nevelés. Azért a szüléktűl nagy vigyázást kíván a gyermeknevelés : mert noha künnyen jóra hajol, a mi gyenge ; de a velünk nevekedett vétkeket nehéz kigyomlálni. Azért azt kívánják a bölcsek, hogy miképen a kegyetlen medve éktelen kölyköket hoz, de nyelvével, mint gyaluval, kölykeinek külső tagait úgy rendeli, hogy nemcsak szüli, hanem mesterségesen ékesíti fajzásit : azonképen a jó szülék, a kiket e világra hoztak, azokat nevelésekkel jóra is oktassák. Mert nem a születésből, hanem a nevelésből vagyon jó vagy gonosz erkölcsünk. Ezt akarván ismértetni Lycurgus azon alamból két agárkölyköt nevele : egyiket konyhához, másikát vadászathoz szoktatá Mikor együtt volnának a lacedaemon-várasiak, előhozatván az agarakat, egy tál abárlást és egy eleven nyulat letétete : egyik agár mindjárt a nyúl után indula, másik a moslékba kapa. Ezzel hiteté, hogy a nevelésből vagyon az erkölcsök különbözése. Annakokáért, miképen Diogenes nem az erkölcstelen gyermekeket, hanem tanítóját büntette : úgy a Lacedaemon bírái nem az egymással veszekedő atyafiakat büntették, hanem az apjokat, hogy nem jól nevelte fiait.

Quintilianus, ékesenszóló embert akarván nevelni, gyermekségén

kezdi tanítását és azt kívánja, hogy oly dajkája légyen, a ki ékesen szóljon. Mert ha annak vétkes szólása a gyermekbe avik, künnyen ki nem tisztúl belőle. Sz. Jeronimus azt parancsolja az anyáknak, hogyha tekélletes erkölcsű leányt akarnak nevelni, részeges, fajtalan haragos, nyelves dajkára ne bízzák gyermekeket: mert bizonyos, hogy nemcsak betegségeket, de sok alkalmatlan erkölcsök hajlandóságit dajka tejével együtt szopják a gyermekek. Próbált dolog, hogy a mely gyermeket disznótéjen neveltek, mindenkor sárban akart heverni. És, a mint Gellius írja, ha kecsketejet szopik a bárány, kemény gyapja lészen, mert a téjnek ereje vagyon az erkölcsök tulajdonságára.

Láttam oly őzet, melyet az eb szoptatott és eberkölcsöket viselt. Így a részeges, buja, dühös természetű dajkáktúl hasonló erkölcsök hajlandóságát szopja az ártatlan gyermek. Annakokáért javalja Sz. Jeronimus, hogy ha az anyának ereje és egészsége szenvedi, maga szoptassa leánykáját.

A természet nem egyébért adott az anyák melljébe tejet a szülés után, hanem hogy a mely vérrel méhekben táplálták magzatjokat, azzal neveljék. Egészségesbek is az anyák, ha magok szoptatnak, mert tejek bévségét künnyebbítik. És nemcsak a gyermek vastagb és egészségesb azzal a vérrel, melyből alkottatott, hanem az anyák is inkább szeretik, a kiket fáradságos bajlódással magok neveltenek. Azért az anya, ha lehet, maga erkölcsét csepegesse leányába: és a kit méhében viselt, ölében hordozza, téjjé lett vérével nevelje, első mosolygásit és akadozó szólásit kedves csókolgatásival bátorítsa. Ha pedig a kételenség más nevelőt kíván, oly dajkát válaszszon, mely nemcsak egészséges, hanem erkölcsében is dicsíretes légyen.

Mihent a téjtűl elfogják és szólani s járni kezd a leány: futosson és játszszék egyenlő üdős leánygyermekekkel, de úgy, hogy az anyja vagy más megért asszony reá vigyázzon. Játszodozni a férfigyermekekkel, vagy, akármely kicsiny korokban is, azokat ölelgetni, csókolni ne engedjék a szülék: mert a kik társalkodásához kicsiny korokban szoknak, azok emlekezeti és szeretése aligha holtig nem tart. Azért bölcs Plató törvénynyel parancsolta, hogy hat esztendős korában a leányt a férfigyermekek nyájaskodásától elfogják, hasonló leánykákhoz szoktassák.

Mindenekfelett arra kell vigyázni, hogy a gyermek semmi feslettséget ne lásson: mert a gyermeki tudatlanság, a mit lát, azt, mint a tükör, követésével kiábrázza. Azért nem kell néki olyat látni, a mit nem kell követni. Jusson eszünkbe, hogy Eleazár inkább halált szenvedett, hogysem az ifjak előtt tetetné a tilalmas hús ételét. Krisztus jobbnak mondotta, hogy malomkövet kössön ember nyakára és tengerben haljon, hogysem egy kisdedet megbotránkoztasson. Ama pogány Cato kivete a tanácsból egy fő embert, csak azért, hogy leánykája jelenlétében feleségét megcsókolta; mert bizonyos, hogy parancsolatnak tartják a gyermekek, a mit szüléjektűl látnak. Azért példabeszéd az, hogy anyja minémű, leánya meg olyan.

Ne csak ne lásson, de ne halljon illetlen szókat a leány; és oly távul járjon a gonosztúl, hogy azt ne is tudja. Ne értse a fajtalan szókat, szerelmeskedő beszédeket senki előtte ne említsen: hanem isteni félelemre és szeretetre gerjesztő históriákat oltsanak elméjébe, ajtatosságot csepegessenek szívébe, esteli és reggeli imádkozásokra szoktassák akadozó nyelvét, a templomba menésre édesítsék akaratját, a mennyei dolgok böcsüllésére vídámítsák értelmét.

Hat esztendős korban mit kell mívelni a leánynak, megírja Sz. Jeronimus, mikor azt parancsolja Laeta asszonynak, hogy a leányát Paulát, ama világbíró Scipiók és Gracchusok maradékát, orsó-, rokkaforgatásra, szövésre, fonásra, reczekötésre, mesterséges varrogatásra tanítsa; hogy ezekben idejét tisztességesen, gyönyörűségesen, hasznosan tölthesse. Salamon, az okos asszony dicséreti között, elől tészi azt, hogy a szösztűl és lentűl nem kíméli kezét. Sz. Nazianzenus is azt írja, hogy az asszonyok tiszti az otthonülés, Istennel való beszélgetés, orsópergetés. Paradicsomban is azt akarta Isten, hogy, az unalmas tunyaság távoztatásáért, az ember munkálkodnék. És ha Augustus császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szőni, fonni tanuljanak; ha világbíró Sándor dicsekedve mutogatta a perzsiabéli asszonyoknak anyja és nénje kezével szőtt ingeket: nem okoson gondolkodik, a ki úri személyéhez illetlennek véli a szövést, fonást.

Sőt, hogy nagyobb kedvet találjon, mind leánykorában szüléinél, mind házassága után szerelmes uránál, szükség, hogy a leány tanuljon étkecskéket is főzni. Nem tudom, ha vagyon foganatosb dolog, mely-

lyel magát kedvesbbé tehesse az asszony, mint ha urát betegségében maga kezével főzött gyenge étekkel kínálja. Mocskosb az asszonyember keze, mikor más férfiútúl szorongattatik, hogysem mikor az urának való főzésben fazékfogástúl kormoztatik; éktelenb a tánczban, vagy koczkajátszásban a leány újja, hogysem az étek abárlásban.

Tudom a községnek nagy része azt itíli, hogy nem jó írnyia, és olvasni tanulni a leánynak; mert félő, hogy az olvasásból gonoszt tanuljon, és olyakat ne írjon, a miket nem kellene. De én üdvösséges dolognak itílem, hogy a keresztyén leány, mindjárt kisded korában, vagy értelmes öreg asszonytúl, vagy élemetes jámbor istenfélő embertűl olvasni tanuljon, és a szép dolgok olvasásából tekélletes erkölcsöket végyen.

Először: mert minden üdőbéli példák arra visznek. A pogányok között nemcsak könyveket írtak, hanem iskolában tanítottak: Corinna, Theano, Diotima, Aspasia és egyebek sokan. Socrates nemcsak gyakorta hallgatta az Aspasia tanítását, de Diotimát mesterének híta. A keresztyénségben, Sz. Jeronimus idétt, Paula, Laeta, Eustochium, Fabiola, Marcella, Furia, Demetrias, Salvia, Herontia és több úri asszonyok nemcsak tanultak, de oly tudósok voltak, hogy akármely írástudó doctorral vetekedhettek, mint azokból a mélységes bölcs kérdésekből kitetszik, melyek fejtegetését Jeronimustúl kívánták. Sz. Borbálát Origenes tanította. Alexandriai Sz. Katalin; Eudoxia, Theodosius császár felesége; Hildegardis; Senásbéli Sz. Katalin; Elpis, a Boëtius felesége, és sokan egyebek bölcs írásokat hagytanak.

Másodszor: könyvek olvasása nélkül is megtanulják az emberek a gonoszt; mert a belső indulatokhoz és ördögi incselkedésekhez járulván a mindennapi példák, künnyen megejtik a gonoszra hajlandó természetet, kiváltképen az ifjúság sikos útján, ha sok szent példák és üdvösséges tanítások olvasásával nem támogattatik. Mivel azért, ennyi botránkozások között, melyek naponként szemünkbe és fülünkbe ütköznek, senki úgy nem élhet, hogy a gonoszt olvasás nélkül is meg ne tanulja: igen kívántatik minden rendekben, hogy a tekélletes élet példáját és oktatását szent és

üdvösséges könyvek olvasásából bévségesen vegyék, melyekkel az eláradott gonoszságok folyását vastagon meggátolják. De, a mint Seneca írja, és nem egy helyen írja, legnagyobb szüksége vagyon erre az asszonyoknak: mert az asszony szelidülhetetlen és mértéketlen, ha bölcseséggel és tudományokkal nem ékesíttetik, és ezek oktatásával nem szelidíttetik.

Harmadszor és utolszor: nemcsak a tánczolástúl, csevegéstűl, heában való játékoktúl elvonsza a leányt a tanulás: de a szép üdvösséges históriák és oktatások olvasása úgy bétölti kedvét és gondolatját, úgy felemeli akaratját a tisztességes élet kívánságára, hogy minden éktelen és csintalan indulatokat, fáradság nélkül, megfojthat pázsitjában.

* * *

Otthon üljön, és ha a szükség kívánja, hogy kimenjen, anyjával menjen.

* * *

Ennekfelette ne szenvedje a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármi okon és módon: mert régi mondás, hogy nem szűz, a kit gyakran tapogatnak. Ő is pedig semmi okkal férfihoz ne nyúljon . . . Ajándékocskákat ne küldözzön, se ne vegyen: mert példabeszéd az, hogy az asszony, ha ajándékot ád, magát adja ; ha ajándékot vészen, maga árát felvészi. Mihent szerelmeskedő szókat kezdenek mondani, azt cselekedje a leány, a mit csudálkozva említ Plutarchus egy Clitomachus nevű szemérmes jámborrúl, ki mihent szerelmeskedő szókat hallott, felkölt és elment.

Kimondhatatlan bolondságokat látunk néha a leányokban. Némelyek, mint ha a házasság reménységétűl viseltetnének, ifjú legényekhez adják magokat, és, a szép hízelkedő szónak, ajándékocskának, irogatásoknak és izengetéseknek helyt adván, nyilvánvaló szerelmeskedésbe esnek, mert igazán írja Nazianzenus, hogy a szeretet kezdeti az egymás szépségének szemlélésén kezdetik, azután egymásra mosolvgás, suttogás és végre bátorságos nyájaskodás következik.

* * *

Némelyek a leányok közül elkerülik a szemtelen szerelmeskedést, de eszek, kedvek tánczra vész. Ezek is oly közel járnak az esethez, hogy közelebb nem lehetnek. Sz. Antoninus írja, hogy ritkán lehet a tánczolás halálos bűn nélkül.

* * *

Tiberius császár kiűzte Rómából a tánczmestereket ; fejek vesztése alatt tilalmazván, hogy senkit tánczolni ne tanítsanak. Domitianus császár nagyúri embert kivetett a tanácsból csak azért, hogy tánczban gyönyörködött. Sallustius Catilinának, Cicero Gabiniusnak gyalázattal szemekre vetették, hogy tánczot jártak ; mert senki nem tánczol, hanem vagy részeg, vagy bolond. Azért okoson cselekedtek az ázsiai követek, kik látván, hogy a spanyolok tánczba kerekedtek, megijedtek és elfutottak, alítván, hogy a tánczolók megbolondultak.

A szentatyák csudálatos kemény szókkal tiltják a menyekzős tánczokat. Aranyszájú Sz. János magyarázván, mely tisztességesen szolgáltattak menyekzőket a szent patriárkák, azzal magasztalja, hogy nem voltak akkor a menyekzők lakodalmában ördögi tánczolások. Másutt azt írja, hogy a tánczolás nem egyéb, hanem ördögnek mulatságos játéka és pokolra vivő eszköze, mert valahol csintalan tánczolásokat látsz, bizonynyal higyjed, úgymond, hogy az ördög ott vagyon.

Azért az istenfélő keresztyén leány, mint ördögi kísértetet, úgy távoztassa a tánczot.

Második szükséges dolog a szűzeség oltalmára az, hogy testének ne kedvezzen, a ki szereti a szűzeséget ; hanem az ifjúság tüzét szüntelen oltogassa, böjtöléssel, vigyázással, ostorozással és egyéb testi sanyargatásokkal. Azt is tanácsolja Sz. Jeronimus, hogy, a régi római szokás szerént, bort ne igyék a leány, míg férjhez nem mégyen : Jobb, úgymond, a gyomor szenvedjen, hogysem a tisztaság. Mert nem égnek annyira az Aetna tüzei, mint gyuladoz az ifjak veleje, mikor a bortúl és jó étkektűl megmelegszik.

A testi öltözetet a mi illeti, arról törvényt szabott Isten, mikor apostoli által azt mondotta, hogy nem a hajok fodorgatása, aranyak fényeskedése, öltözetek czifrasága ékesíti a keresztyén asszonyt, hanem a szűnek Isten előtt való tisztasága, az ajtatosság és tekélletes

cselekedetek. Nem tiltja Isten a tisztességes öltözetet, sőt akarja, hogy az asszonyok ékes öltözetben járjanak : de úgy, hogy szemérmetesen és józanon ékesgessék magokat.

Ne kenje tehát a keresztyén leány orczáját idegen festékkel, de tiszta vízzel szépen megmossa. Ne terítse verőfényre festett haját ; de baglyoson, csoportoson, korpáson és szennyesen se hagyja fejét. Pézsmaszagokkal ne füstölögjön, de dohosságot se szenvedjen maga körül. Értéke felett drágábban ne öltözzék, de a mibe öltözik, tiszta légyen. Tükörbe a végre ne nézzen, hogy magát czifrázza ; de hogy fején vagy orczáján dísztelen és illetlen valami ne légyen, megtekintse tükörében magát. És ha szép : eltekélje magában, hogy meg nem rútítja feslett élettel ékességét ; ha rútacska, arra igyekezzék, hogy jó erkölcscsel szépegesse magát.

De e mellett hatalmas okok és kemény fenyítékek alatt tilalmazzák a sz. atyák, hogy a keresztyén leány se kendővel ne mázolja, se czifrákkal ne ékesgesse magát. Tertullianus egynehányszor írja és ő utána Cyprianus, hogy ördög találta és tanította a kendőket : a végre, hogy a ki bűn által megrútította lelkünket, külső festékkel az Isten alkotmányát ábrázatunkban elváltoztassa. Bizonyos, hogy jót nem tanított a gonoszság mestere. Bizonyos, hogy temérdek gonoszság az Isten alkotmányát ördögi találmánynyal fedezni. Mert, a Sz. Cyprianus mondása szerént, minthogy Isten minket maga hasonlatosságára teremtett, Istenre támad és tudósbnak akarja mutatni magát a teremtőnél, valaki az Istentől teremtetett ábrázatot idegen színekkel változtatja. Nem tetszik Istennek, a mit ő nem alkotott, magáénak nem tartja a festett bálványt, melyen keze munkáját nem isméri. Egy szóval, a régi atyák azt jelentik, hogy ördög zászlója és bélyege a kendőzés. Nem is isméri Isten azokat magáénak, kik az ő hasonlatosságát szégyenlik és ördögi álorczával fedezik. Mert a kinek nem tetszik az Isten alkotmánya, és azt jobbítani akarja, az Alkotót tudatlanságról dorgálja, ördögi toldalékkal vesztegetvén alkotmányát. Isten az itélet napján meg nem isméri és magától elkergeti, a kiben nem a maga képét, hanem az ördög festékét látja.

* * *

FERDINANDUS III DEI GRAT. IMPERATOR ROM SEMP. AUGUST. GERM. HUNG. BOH. REX: ARCHIDUX AUST. DUX BURGUND. etc.

III. Ferdinánd római császár és magyar király.

Pázmány: 49. ív.

Ura kedvéért a házas asszony sem festi magát, hanem azért, hogy a külsők előtt szebbnek láttassék, és a férfiak szemét és szívét, sőt fohászkodását utána vonja. Ura szeme előtt természetinek színe forog, mivel a mosdás vagy izzadás után elolvad a festék. Nem is hon ültében, hanem szem eleibe menésben kendőznek az asszonyok. És ebben, világi mód szerént is, esztelenül cselekesznek : mert nem hogy szerettetné, de sőt utálatossá tészi őket a kendő, mely az asszonynak gyenge bőrét összevonsza, megégeti, fogait oly feketékké tészi, mint ha holtszéndarabok volnának, lélekzetit megdohosítja, ábrázatját töpörödteti és, ha e világon annál szebb asszony nem volna is, a festék megrútítja.

* * *

Azzal mentegetik némely bolondok kendőzéseket, hogy ezzel mátkát keresnek, azok szemének kedveskednek. Ah, ki nagy vakság, ha azt itílik, hogy a kenőcsöt rajtok meg nem ismérik. Ki nagy gondolatlanság, ha elhiszik, hogy a festéket szereti, a ki személyeket nem szereti !

* * *

A szülék is eszeken járjanak, és úgy válaszszanak társat leányoknak, mint ha magoknak választanák. Kövessék a Themistokles példáját, kiről azt olvassuk, hogy, mikor sok kérői voltanak leányának, jámbornak adta inkább, hogysem gazdagnak ; inkább akarván oly vőt, a ki pénz nélkül, hogysem oly gazdagságot, mely emberség nélkül szűkölködjék. Sokan a szülék közül pénznek adják, nem embernek gyermekeket. Mivel csak arra néznek, hogy kedvek szerént való vőt találjanak, ki előkelő, gazdag, nemzetes légyen ; arra pedig keveset vigyáznak, micsoda alkalmatos az ő leányoknak, kinek holtig együtt kell élni jegyesével.

Ebből vannak gyakorta szerencsétlen házasságok, hogy magok hasznára kufárkodnak és kereskednek gyakorta a szülék leányok házasításában. Bezzeg nem ezt mívelte amaz istenfélő Noémi, ki, midőn Ruthnak férjet keresne, azt mondotta néki : Édes leányom, nyugodalmat keresek néked, és gondot viselek, hogy jól légyen dolgod. Leányok nyugodalmára, leányok javára nézzenek a szülék, mikor házasítani akarják. És elhigyjék, hogy nagy dolgot cselekesznek, ha leányokat értelmes embernek adják, jól házasítják.

A külső jók között első és legnagyobb tekintet légyen, annak erkölcsére és okosságára, a kinek akarják adni gyermekeket. Azután értékére és nemzetségére ; csakhogy felettébb nagyobbnak (én tanácsommal) ne adja senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni. Idejét és termetét is kell a legénynek nézni : mert ha gyermek, nem tudja megböcsülleni a házasságot: ha igen üdős, egyéb kedvetlenséget is szerezhet, de hihető, hogy hamar özvegységben hagyja feleségét és árvaságra neveletlen gyermekit.

A keresztyén vitézek kötelességéről.

(Sz.-Márton püspök napjára szóló beszédéből.)

Miképen a papoknak és világi fejedelmeknek, a szegényeknek és gazdagoknak, az uraknak és szolgáknak, az egészségeseknek és betegeknek, a férfiaknak és asszonyoknak, a szűzeknek és házasoknak, a nemeseknek és kézimunkás községnek tükörül adta Isten azokat a sok szentéletű jámborokat, kik, ezekben az állapotokban tisztán és tekélletesen viselvén erkölcsöket, szentek lajstromába irattak : azonképen a hadakozó embereknek az anyaszentegyház oltalmazó bajnokinak, kik színesb és szívesb részei a keresztyénségnek, az Isten és igazság ellen tusakodók rontóinak, az árvák és özvegyek oltalmáért vérekkel kereskedő erős férfiaknak — a vitéz kenyeret évő több sok szentek között — tükörül adta, főképen a magyar vitézeknek, hazánkban, Sabariá-ban született Sz. Mártont, ki noha a püspöki méltóságban végezte életét, de vitézkedő állapotban nyerte az Istennek titkos jelenésit és világosításit, melyekkel a tekélletes vitézkedésnek és szent püspökségnek felségére emelkedett. Mert mikor Galliában vitézkednék, nemcsak minden katonai csintalanságtúl és feslettségtűl oltalmazta magát, hanem téli üdőben egy mezítelen emberre találván útjában, és egyebe nem lévén, mivel fedezné fázékonyságát, kapá kardját, két felé metszé köpönyegét, felével az elfázódott embert bétakará. És noha ezt sokan társai közül megneveték, de Krisztus oly kedvesen fogadá, hogy következő éjjel megjelenék néki, a kuldusnak adott foltban öltözve, és azt mondá, hogy Márton adta reá azt a köntöst. Ezzel az isteni jelenésnek és taní-

tásnak világosságával felindíttatván Sz. Márton, elhagyá a földi vitézkedést, és életének folyását isteni szolgálatra szentelé.

* * *

Ha abban az ártatlanságban maradott volna ember, melyben Istentűl teremtetett, szép békeségben, gazdag nyugodalomban élt volna, minden észveszés, háborgás, hadakozás nélkül. De mihent Isten ellen pártot ütött az engedetlen ember, több ostorok között, hadak és visszavonások támadtak, melyek világ kezdetitűl fogva voltak, és lésznek világ fogytáig. Csak két fia vala Ádámnak, és a gonosz megölé az ártatlant. Csakhamar az özönvíz után, Nimród, Asszúr és egyéb hatalmaskodók, országokat kezdének hatalmasul foglalni, és, a mint a teremtésrűl írt könyvnek tizennegyedik részében olvassuk, Kodorlahomor sok királyokat meghódoltatott, azután a világ idejével nevekedtek a hadak gyümölcsi: az emberhalálok, romlások, pusztulások, kegyetlenségek és mindennémű gonoszságok. Mert a hadak kiöltöztetik embert a természet szelídségéből, és minden fene állatoknál kegyetlenbbé tészik; elfelejtetik a vérnek és természetnek hasonlatosságát, az írgalmasságnak kötelességét, a mértékletes életnek tisztaságát. Azért sohult nagyobb és gyakrabb vétkek nem találtatnak, mint a táborokban: ott mulatság és deliaság, a miért a rendes városokban megölik az embereket; ott a húzás-vonás, nyúzás-fosztás, az együgyű ártatlanok nyomorgatása, sőt halálos éhségre juttatása; ott az emberek kínzása, csonkítása, konczolása, gyilkos mészárlása; ott a szűzek rontása, a házasságok törése, a magok és egyebek lelkének örök kárhozatra bocsátása oly nyilván és szégyen nélkül uralkodnak, mint ha ezekben vétek sem volna. Ebből a hadviselő emberek feslettségéből származott, a mit írva hagyott Lucanus a római hadakozásokrúl, hogy nem találtatik a tábori emberekben jóság és tekélletesség. Erre néztek a deákok, mikor a hadakozás és gonoszság nevét csak egy kis bötűvel különböztették, mint együttjáró szomszédokat, és mikor a hadakozást vagy undokságnak vagy fenevadakhoz illendő dolognak nevezték.

* * *

A hadakban uralkodó sok gonoszságokra és veszedelemekre nézve, nemcsak most a visszakeresztelők, de régen egyebek is azt állatták, hogy keresztyén embernek nem szabad vitézkedni és hadba menni.

Ez nemcsak eretnekség, hanem országárulás. Mert Sz. Pál írja, hogy az Isten szentei, úgymint: Ábrahám, Mózes, Józsue és a sok istenfélő királyok igaz hit által országokat győztek, hadakban vitézül forgódtak, ellenségek táborát felverték. Krisztus urunk is, a százados vitézzel szólván, dicsírte hitit, de nem kívánta, hogy a vitézkedést elhagyja.

Mikor minden rendek Keresztelő Jánoshoz menvén, üdvösséges tanítást vettek tőle, hozzá járulának a vitézek is, kérdvén tőle: Mi tehát mit míveljünk? Nem felelé azt nékik: Hagyjátok el a vitézkedést, tegyétek le a fegyvert; maga ezt kellett volna mondani, ha szabad nem volt vitézkedni. És ha Keresztelő János kérdés nélkül élete vesztésével meg merte mondani a királynak, hogy nem szabad atyjafia feleségével lakni: sokkal inkább az üdvösség útjáról tudakozóknak megmondta volna, hogy veszedelmes állapotjokat elhagyják, ha bűn nélkül nem lehetne a vitézkedés. De nem tilalmazta a vitézkedéstűl, hanem arra intette a vitézeket, hogy ragadománytúl és ártatlanok verésétűl oltalmazkodjanak. Ha bűn a vitézkedés, ha tilalmas gyilkosság a harczon esett ölés: mennyivel nagyobb vétek a gyilkosság a lopásnál, annyival inkább kellett Jánosnak tilalmazni a harczolást. Bűn nélkül el sem mulathatta, hogy a kik ő tőle együgyű igazsággal és jó szívvel kérdezkedtek az üdvösség útjáról, azoknak meg ne mondaná, hogy örök veszedelemre vivő állapotban vannak. De semmit effélét nem mondott Sz. János; nem tanácslotta, hogy elhagyják a vitézkedést: hanem hadakozó emberhez illendő törvényeket szabott, és megtanította, minémű mértékletes igazsággal viseljék magokat, hogy se vereséggel, se félelemmel, se csalárd fogásokkal ne kereskedjenek, se ajándékozásra ne erőltessenek senkit, hanem rendelt fizetésekkel megelégedjenek.

* * *

A hadakozás szükséges gonosz, és arra való, hogy bántás nélkül, békeségben élhessenek a jámborok, hogy az ártatlanok oltalmaz-

tassanak, hogy a gonosztévők büntetődjenek és zaboláztassanak. Azért nem gyilkosok, úgymond Sz. Ágoston, nem bosszuállók, a kik a hadban embert ölnek, hanem törvényszolgáltatók és közönséges szabadságoltalmazók.

* * *

Az egyházi embereket az anyaszentegyház törvénye eltiltotta a hadakozástúl, és azt kívánta, hogy a papok azért menjenek táborba, hogy a bűnöket feddjék és tiltsák, a félelmeseket bátorítsák, a betegeket és sebeseket halálhoz készítsék. De ez az egyházi törvény nem kötelezi a papokat, mikor magok vagy hazájok oltalma szükségképen kívánja, hogy kardot rántsanak: mert akkor azt cselekedhetik, a mit Mózes vagy a Makabeusok, kik, papok lévén, nagy hadakat viseltek.

Lássuk immár, mint kell magát viselni az istenes vitéznek, hogy ne csak világi zsoldot, hanem mennyei koronát érdemeljen vitézkedésével.

Három dolgot ír Sz. Tamás szükségesnek az igaz hadakozáshoz.

Első az, hogy a törvényes fejedelem ország akaratjából és rendeléséből indítsa és viselje a hadat . . .

Második szükséges dolog a hadakozáshoz, hogy igaz igye és igen szükséges nagy oka légyen annak, a ki hadat indít; mert ez az utolsó és veszedelmesb orvosság, melyhez csak akkor szabad nyulni, mikor egyéb orvosság nem találtatik.

Nincsen veszedelmesebb dolog, mint a hamis hadindítás. Mert valami károk és bűnök esnek a hadakozásban, mindazokban részes, mint első és fő ok, a ki hamis hadat indít: valamennyi lélek elvész, az ő lelke ád számot azokrúl. Azért, ha egy gyilkosság, egy lopás, egy házégetés, egy paráznaság testi és lelki halálra méltó: mit mondjunk arrúl, a ki ennyi ezer ember mészárlásának, egész országok égetésének, rontásának, ennyi számtalan fertelmességeknek oka? Ha egy ember ölésére napfénynél világosb bizonyságokat kíván a törvény: sokkal inkább, egész országok közönséges romlásában járó hadnak nagy és világos okainak kell lenni . . .

Ha ki törökkel, tatárral mégyen valamely országra, bár egyéb-

aránt igaz igye volna is, hamis hadat visel, és igazán ellene állhat minden keresztyén fejedelem, sőt tartozik ellene állani. Oka az, mert ha vétett és igazán büntetődik valamely keresztyén ország, de azzal nem tartozik, hogy pogányok rabságába és lelki veszedelmekre hagyja az ártatlan községet vinni, kiváltképen holott a kisdedek közül sokan pogányságban neveltetnek. Ezek és a keresztyénségnek egyéb veszedelmi, melyek a török czimborából fakadoznak, elégséges okok, melyekért igazsággal ellene állhatni mindennek, valaki a pogányok segítségével hadakozik.

Noha azért a keresztyén fejedelmek alatt vitézkedő köznépek és fogadott hadak nem tartoznak vizsgálni, ha igaz vagy hamis okai vannak a hadakozásoknak, hanem, a mint Sz. Ágoston írja, azt kell itílni, hogy a fejedelem és az ország meghányta-vetette a dolgot, és hamisat nem cselekeszik: de ha nyilvánvaló, hogy hamis igye vagyon a hadindítónak, senki nem vitézkedhetik lélek veszedelem nélkül mellette; mivel Isten törvénye, hogy a hamisságkezdők és hozzásegítők egyenlő büntetést érdemelnek.

Harmadik az kívántatik az istenes hadakozáshoz, hogy igazsággal, istenesen, szentül viseltessék a had. Nem elég, hogy igaz igye légyen a hadviselőnek: szükség, hogy, a hadakozó törvények szerént, igazán viselje a hadat. Nem gyűlölségűzés, vagy bosszúállás kívánsága, nem préda reménysége, vagy ragadozás fösvénysége, nem kegyetlenség dühössége, vagy uralkodás kívánsága, nem ország vagy fejedelemség öregbülése igaz czélja és vége a hadakozásnak: sőt veszedelmes bűn ezekért hadakozni; hanem arra kell nézni a hadakozásban, hogy az igazság, az Isten tisztessége, az ország bátorságos békesége oltalmaztassék; hogy a gonosztévők büntetődjenek, és félelem által eszekre jövén, tartózkodások légyen az ártatnok károsításában. Nem is szabad a hadat tovább vontatni annál, a míg a szükség kívánja. Sőt az Agesilaus és Lycurgus törvényét is meg kell tartani, kik ártalmasnak itílték, ha gyakran és sokáig azon ellenséggel hadakoznak: mert ezzel tanítják és bátorítják a hadakozásra.

De, hogy sommában foglaljuk a hadviselésben szükséges dolgokat, az istenfélő vitéznek, ha üdvösségesen akar a hadban forogni,

három dologra kell vigyázni: először, mint viselje magát Istenéhez. Másodszor, mit cselekedjék felebarátival. Harmadszor, minémű készülettel és móddal rendelje maga állapotját, hogy az ideigvaló vitézkedés örök kárhozaton ne végeződjék.

Először azért, a keresztyén vitéznek meg kell ismérni, a mit Sz. Dávid magában tapasztalt, hogy nem az ő karja és kardja, hanem a seregek Istene hatalma szerzi a győzedelmet; Isten az, a ki tanítja a vitéz ember kezét a hadakozáshoz, és sok ezerek veszedelme között pajzsa alatt oltalmazza. Annakokáért nem erőből vagy sokaságból, nem okosságból vagy bátorságból kell a győzedelmet reményleni, hanem Isten segítségéből és oltalmából . . . Ugyanis, az egybeelegyedett roppant seregekben, mikor mint az esőt oly sűrűn szórják a nyilat, vagy golyóbist, hogy téged nem talál akármely alávaló ember lövése, hanem az utánad vagy melletted valót: nem a te erőd és bátorságod oka, hanem egyedül az Isten kegyelme; mert magadnak módod abban nincsen, hogy elkerüljed a golyóbist, melyre nézve a táborból méltán kinevetik, ha ki a harczon ide s tova hajtja fejét, mint ha elállana a golyóbis előtt, maga annyi félelem vagyon együtt, mint másutt . . .

Úgy tetszik, Izsaiás ötvennyolczszor, hatvannégyszer Jeremiás és, a mint másutt mondám, az ó-testamentom kétszázszor nevezi Istent, Sabaoth, Seregek Urának. Ezzel ismértetvén, hogy Isten az, a ki, megveri a hadakat, a ki oltalmazza az embereket . . .

Másodszor, az istenes vitéz két dologgal tartozik felebarátjának: egyikkel, hogy kegyetlen ne légyen ellenségéhez; nyilván parancsolja Isten, hogy az asszonynépeket és szólatlan gyermekeket meg ne öljék a hadban, sőt a gyümölcstermő fákat se vágják ki, mert azok nem hadakoznak ellenünk. Adonibezek hetven királynak kezét, lábát kegyetlenül elvagdaltatta, de Isten akaratjából hasonlóképen cselekvék ő vélle Józsue. Másutt is a sz.-írásban megmondotta Isten, hogy az Izrael királyára megharagudt azért, hogy a rabokkal kegyetlenül bánt. Mert miképen az ellenkezőt, kíméletlen kell ostromlani, úgy azt, a ki meggyőzetett, irgalmason kell tartani. Bezzeg értette ezt amaz istenfélő Constantinus, kiről azt írja Eusebius, hogy látván vitézinek felgerjedett indulatját, kik egy lábig le akarták

vágni az ellenséget, megkiálttatta, hogy aranyat ád, valaki elevent viszen. Így az ellenség életét kincsen megváltotta.

Másikkal tartozik a vitézlő ember a szegény községnek, hogy azt ne verje, ne foszsza, ne pusztítsa, hanem, a Keresztelő János parancsolatja szerént, fizetését költse, és azzal éljen. Ha megszűkül, kövesse Sz. Dávidot, ki nem ragadozott, hanem Achimelechtől kéréssel nyert kenyeret. A Nábál juhait sem lopatta, hanem kéremés szerént, jóakaratból, kívánt segítséget szükségében. Marcus Scaurus írja, hogy a római tábor szélén egy szép, ért gyümölcsfa volt, mikor másnap a tábor megindult, egy alma híjával sem volt a fa; mert akkor a hadviselőnek ilyen instructiót, vagy ordinantiát adtak a császárok: Ha tisztet akarsz viselni, sőt ha élni akarsz, a vitézek kezét megtartóztasd; senki tyúkját, juhát, szőlejét, gabonáját ne bántsa a szegény embernek; az ellenség prédájából, nem az ország tagjai siralmiból gazdaguljon. Akkor Pescennius Niger egy tyúklopásért, tíz gyalognak akarta fejét vétetni. És noha megengedte életeket, a sok vitézlő nép kérésére, de tiz tyúkot adatott a kárvallott embernek. Bezzeg arany üdő volt, mikor ezek a törvények és jó szokások virágzottak; bezzeg nem csuda, hogy akkor a hadak győzedelmesek voltak: de különben fordult most a világ. Ez az oka, hogy a kik prédává tészik a szegénységet, magok is ellenség prédái lésznek. Mert, a Sz. Jeronimus és Gregorius mondása szerént, a mi bűneink tészik erőssé és győzedelmessé az ellenséget, azok élesítik ellenünk a pogányok fegyverét.

* * *

Azt pedig mindenkor szeme előtt viselje, a mivel a IV. Leo pápa bátorította a keresztyén vitézeket, hogy félelem nélkül harczoljanak: mert a ki meghal, Istentől mennyei dücsőségbe vitetik, a ki tudja, hogy az igaz hitért, a keresztyénség oltalmáért, hazájának bátorságáért szenved halált a vitéz ember.

LEVELEIBŐL.

THURZÓ GYÖRGYNEK.

Szolgálatomat ajánlom nagyságodnak, mint nekem jóakaró uramnak. Az Úr Istentűl nagyságodnak kedvesivel egyetemben jó szerencsés, bódog, hosszú életet kívánok.

Alkalmatosságom lévén az írásban, nem akarám elmulatni, hogy az itt való dolgokrúl nagyságodat ne tudósítanám. Azért, nagyságos uram, egy hete vagyon immár, hogy ide érkeztem; de mivelhogy ő felsége mind oda ki Brandeisban volt, és szerdán megjövén, csötörtökön az neoburgi herczegnek lőn audentiája, ki miatt nem is mertem ekkoráig audientiát kérnem ő felségétűl, hanem az estve szólván főkomornyík urammal, fogadá, hogy, mentűl hamarébb lehet, megszerzi az audentiát, melyben ő felségének mind szóval s mind írással, az generalis uram relatiója szerént, megbeszéltem az oda fel való végeknek fogyatkozását. Bizony az szomszéd provinciák, úgy mint Morva és Slézia minden végeknek megfizethetett volna azzal az költséggel, melyet majd három hónapig költöttek az commissáriusokra, kik az sléziai cancellária abrogálásárúl tractálnak. Mert csak az olomuczi cardinál uramnak is Morvátúl minden napra kétszáz talléra járván, költsége közel harminczezer forintra ment. És magok mondják az urak, az a tracta áll az provinciáknak kétszázezer forintjában. Et tamen (az mint látom) rebus infectis kell eloszolniok.

Az velenczésekkel tractában indultak, és valami capitulátiókat is küldöttek nékik, melyeket még nem ratificáltak; most ujonnan sokat

ellövöldöztek az velenczésekben, kik egy erős sánczot akartak megvenni. Adjon az Úr Isten jó békeséget az keresztyénségben, hogy az természet szerént való ellenség ellen lehessenek erősbek, az mikor kívántatik.

Látám, uram, mit írjon Zemplín vármegye Sárosnak én felőlem, és bizony csudálom, hogy az eszes emberek efféle hiuságokat elhihetnek. Hogy Forgách uram a nemességet ölje, tömlöczözze, soha bizony eszemben sem jutott, és hogy ő felsége sem foghat, vagy ölethet meg egy legkisebb nemes embert is (excepto casu flagrantis criminis), hanem citatum et convictum.

Azonképen az Isten életemet ne adja, ha soha csak gondoltam is, hogy én haddal menjek vissza az felföldre. Hanem azt mondtam és most is mondom, hogy ha az zűrzavarban gyönyörködnek, félő, hogy ő felségét meg ne búsítsák és másképen ne vegye eleit ő felsége. De mit mondjak, uram, nem csuda, ha az Zemplén vármegye efféle köz szókat előveszen, holott nagyságos urak Magyarországban életöket kötötték melléje, hogy én Prágában sem jöttem, hanem Moldvára csavarodtam ő felsége akaratjából, hogy Radult visszahíjam. Az ki forgott ez világban, és tudja quantum est in rebus inane, neveti efféle dolgokat, és én is bizony csak nevetem. De azt szégyenlem, mikor az idegenek nemzetségünket nevetik, hogy efféle gaz híreknek, mint valami derekas dolgoknak helyt ád. Mert bár mind úgy volna is, hogy én mondottam volna azokat, a miket hamisan rám fognak, micsoda okosság mutatja, hogy az én mondásomhoz képest nyeregben tartsák lovokat. Mintha skatulyában postán küldhetne ember hadat ennyi földre, ki miatt minden órában készen kelljen lenni. Avagy mintha én rajtam állana az hadgyőjtés, vagy én hivatalom és tisztem volna az hadakozás. Higyje nagyságod, hogy efféle causas non cautas másra magyarázzák az idegen emberek. Én is szinte oly magyarnak tartom magamat, mint akárki ; hazámnak, nemzetemnek böcsülletit s csendességét szeretem, és Istentül ohajtva kérem. Az nemességnek is privilegiomit szeretem és, tehetségem szerint, oltalmazom ; mert noha most az sok hadak között megaprósodott az Pázmánynemzetség, de azt megbizonyíthatom, hogy Sz. István király idejétül fogva, jószágos nemes emberek voltak az eleim. Az anyám Massai-

nemzet volt, az nagyanyám Csáki Miklós leánya volt ; Ártándi Kelemen, Czibak Imre közelvaló atyafiai voltak az atyámnak. Azért soha bizony a nemesség privilegioma ellen nem törekedtem, ne is adja Isten, hogy törekedjem.

Ezeket talán *superfluum* nagyságodnak, ily okos úrnak írnom ; de, az sz.-írás mondása szerént, nem kell embernek szégyenleni az igazmondást maga oltalmában. Kérem is nagyságodat az én szolgálatomért nagyságod efféle gaz híreknek helyt és hitelt ne adjon.

Tartsa meg az Úr Isten nagyságodat minden jókkal.

Pragae 20. Augusti 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

humillimus servus
Petrus Pázmány
Praepositus Thurociensis.

I. RÁKÓCZI GYÖRGYNEK.

I.

Szolgálatom ajánlása után, az Úr Istentűl kegyelmednek az új esztendőben jó egészséget és minden üdvösséges jókat kívánok, asszonyommal és az kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben.

Az kegyelmed böcsülletes levelét, melyet Váradról 24-a Novembris írt, csak szintén ma hozá ide egy ledniczei gyalog ember. Bizony dolog, hogy én alkalmasbnak ítéltem volna, ha az előbbi, sőt gyakran újíttatott ajánlás szerént, egyenesen császár ő felségéhez küldötte volna kegyelmed bizonyos emberét. Úgy itélem hamarébb és jobban végezhettek volna. Mert oly messze levén uraktól a commissariusok, gyakran kelletik postákra várni. És a commissariusok soha nem oly szabadosok az végzésben, mint az úr.

Úgy vagyon az *Ostrosith* uram commissiójában és instructiójában (melyet én velem későn közlöttek volt) volt emlekezés, hogy commissió legyen. De azért volt, mert, úgy tetszik, az kegyelmed böcsülletes követinek jövetele kétséges volt ; mert ha az bizonyos lett volna, okvetetlen azokra várakoztak volna.

Épen oly akadály a mint kegyelmed tudja, hogy *Ostrosith* uram későn érkezvén udvarhoz, és relatióját későn praesentálván, az szent-innepre nézve is, nem volt lehetséges, hogy az hagyott napra *Eperjesre* gyűljenek a commissariusok, hanem a mint kegyelmednek tudtára vagyon, egy hónappal tovább kellett haladni. Én úgy gondolkodom (noha talám megcsalatom) hogy még most is jobb volna arra nézni, hogy az kegyelmed sokszor iterált ajánlása szerént, udvarhoz küldené követét. Mert a minémű dolgok fenn forognak, azoknak derék veleje, ugyancsak a munkácsi és mádi dolog, mivel a többibe nem igen nehéz egyezés lehet. — Azokról pedig nem látom mit végezhetnek a commissariusok, mivel az, egy részre törvényt illet, et fundamentaliter császár ő felsége kegyelmességét, melyet praesentes legati künnyebben obtinealnak, hogy sem posták által a commissariusok etc.

Ezt az én vékony tetszésemet confidenter jelentem kegyelmednek. Nem akarnám, ha messze terjedne: noha nem is felette bánnám.

E mellett kegyelmed abban bizonyos legyen, hogy tehetségem szerént én a békeségnek őrzésében szívből fáradok. *Mert akarnám, ha ezt az kevés magyarságot jobb időre tartanók, és egymást ne fogyatnók; ki tudja: talám Isten könyörül romlott hazánkon, és a természet szerént való ellenségtől megmenti.*

Tudom kegyelmednek tudtára vagyon, hogy a szegény *svétiai* király a lipsiai harczon bizonyoson elveszett. A szegény *Fridericus*, a ki cseh királynak íratta magát, naturali morte holt meg eodem tempore. — Szegények, ha a magokéval contentusok lettek volna, csendesen és boldogul élhettek volna. Azt nem tudom ha igaz, de egy néhány felől írják, hogy a *saxoniai electort* guta ütötte. Császár ő felsége nagy hadi készülettel vagyon, de a békeségre is kész.

Tartsa és áldja meg Isten kegyelmedet minden jókkal.

Érsek-Ujvárban 5. Januarii 1633.

Illrmae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

II.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Istentűl kegyelmednek minden üdvösséges jókat szívből kívánok. Noha az előtt is írtam kegyelmednek, és szeretettel kértem, hogy az elvégzett szép békeségnek oltalmára, és maga fejedelmi jó híre-nevének terjesztésére nézve a *Prépostvári* uram dolgát ne hagyja kegyelmed tovább függőbe, hanem ereszsze vissza jószágát. Mindazonáltal, mivel ezen dologról császár ő felsége is ír kegyelmednek, akarám mégis kegyelmedet nagy bizodalommal kérni, érje végét ennek is a kevés dolognak, és vegye inkább szolgálatját *Prépostvári* uramnak is. Nem kételkedem, hogy kegyelmed előtt tekinteti leszen az én intercessiomnak is.

Úgy vagyon, hogy ide is a keresztyénségben gyuladozó sok és veszedelmes hadak indulati elég gondolkodást szereznek. De igazság szerént írom kegyelmednek, hogy ennek a szegény romlott hazának állapotja is nagy okot ád félelmemre. *Mert a török nem olyan lassu ellenség, mint, egymás között, a némei, és a hova fordúl, mint a tűz hamar emészt.*

Nem tagadom, féltem Erdélyt is a *Székely Mózes támadásától. Mert a minémű embernek azt hallom, talám kevés munkával kedvet talál a töröknél.*

Igen méltó kegyelmednek vigyázni. és ha mi oly állapotok lennének, ő felségét is tudósítani.

Én kegyelmednek minden időben igaz *jó akarattal való szolgálatomat ajánlom, valamíg a mi kegyelmes urunkkal ezt a mostani egyességet megtartja.* Minthogy reménylem is, hogy végig megtartja.

Tartsa Isten kegyelmedet, asszonyommal és szép fijaival, jó egészségben.

Pozsonyban 21. Martii 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány.

III.

Illustrissime princeps, domine amice et vicine observandissime.

A kegyelmed levelét megadta *Armpruster* uram, melyet nagy szeretettel vettem. És gondolván, hogy ez levelem kegyelmedhez az előttünk való szent innepekben, avagy az új esztendőnek kezdetében érkezik, kívánom az Úr Istentől, hogy kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben, a szent innepekben, lelki és testi jókkal áldja meg, és sok következendő új esztendőket engedjen érni kedves jó egészségben.

Im én az országgyűlésre készülök, és akarok indulni. *Adja az Úr Isten végezzünk minden jót szegény hazánknak megmaradására.*

Császár urunk ő felsége e héten bizonyosan be akar menni. Király urunk fris és jó egészséges állapotban érkezett az imperiumbul. Jó reménység vagyon a közönséges békeség felől; mivel mind ő felsége a mi kegyelmes urunk hajlandó arra, — s mind pedig az ellenkező fél nem láttatik attól idegennek lenni.

Az includalt czédulát, a pasa leveléről, csudálkozva olvastam. Bizonyosan higyjen kegyelmed, hogy ő felsége bánta, és neheztellette azt a dolgot, és meg is szólítják az embereket róla, hogy többé a ne legyen.

Magam állapotja felől azt írhatom kegyelmednek, hogy *igen törődött és bontakozott egészséggel vagyok.* De úgy kell lenni, a mint a jó Isten akarja.

Tartsa és éltesse kegyelmedet Isten sokáig jó egészségben.

Pozsonyban 10. Decembris 1634.

Illrae dnis vrae

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

IV.

Illustrissime domine princeps, amice et vicine observandissime.

Kívánsága szerént való sok jókkal látogassa Isten kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Nagy részét a sopronyi gyűlésnek igen beteges állapotban töltöttem, a mint kegyelmednek *Chernel* uram meg tudja mondani. Mindazáltal a mire érkeztem, igazsággal igyekeztem *hazámnak és nemzetemnek* szolgálni. Mely dologról, mint szinte a több gyűlési állapotokról is kegyelmednek tudom bizonyos relatiot teszen *Chernel* uram.

Én is sok dolgokat levélre nem bízhatván, hat punctban foglaltam a miket kívántam Chernel uramtól, hogy kegyelmednek referáljon: tudom, oly igaz régi meghitt szolgája kegyelmednek, hogy mindeneket híven megmond.

Én kegyelmednek igazsággal való jóakarója vagyok.

Tartsa Isten kegyelmedet egészségben.

Pozsonyban 17. Februarii 1635.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány.

V.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Kívánok az Úr Istentől kegyelmednek minden jókat boldogul megadatni. A sopronyi gyűlésen eleitől fogva oly megbontakozott egészséggel vagyok, hogy ezt a szegény rothadandó testet, mint egy dőlő házat sok tatarozással kell mind addig gyámolítanom, míg az Úr Isten elhozza azt az órát, melyet bölcs gondviseléséből rendelt életem végezésére. — Úgy vagyon, hogy *Bécsben* voltam, mikor a kegyelmed jámbor szolgája, *Armpruster* érkezék. De oly romlott állapottal voltam, hogy csak ki sem mehettem az házból, szünetlen a doctorok keze lévén rajtam. Ő felségével is nem voltam különben szemben, hanem csak mikor a hévvízbe indulék. Itt is a hévvízbe immár két héttől fogva nyavalygok, és, úgy tetszik, Isten kegyelmességéből nem kevés hasznát is érzem ennek a jó hévvíznek.

A közönséges dolgokról sokat írhatnék, de azt hiszem mindeneket meg tud beszélni *Armpruster*. Noha az imperiumi dolgok igen változók és bizonytalanok, de ugyan oly reménység vagyon, hogy rövid idő alatt közönséges jó békeséget ád az Úr Isten. Mert igaz az, hogy teljességesen elfogyatták magokat az emberek és megunakodtak a hosszú hadvontatás után, más az, hogy igen idegenek mindnyájan a francziai király uraságától.

Adná az Úr Isten, hogy egyszer szünnék ez az iszonyú véröntás, és tartanák a közönséges ellenség dühösségének romlására ezt a sok vért és kincset, melylyel Isten előtt való nagy számadással fogyatják és erőtlenítik a keresztyénséget.

Kívánom az Úr Istentűl, hogy kegyelmedről és a kegyelmed kedves házanépéről gyakran örvendetes hírt hallhassak.

Datum ex thermis *Pöstyéniensibus* die 26. Maii 1635.

Illrae Dnis Vrae

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

VI.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmednek kívánsága szerént való jókat adjon. Böcsüllettel vettem a kegyelmed levelét, melyet 22. septembris Fejérvárról ír. A kegyelmed szolgája, *Maurer* uram, ezelőtt negyed nappal mene vissza. Ugyan akkor indula *Bogádi* uram ő felsége után. Bizonyos, hogy a minémű esküvéssel kajmakám és a temesvári pasa irogatott kegyelmednek, és kegyelmed is a minémű bizodalomba volt, ahoz képest, nem ítéli senki, hogy az idén, immár félni kellene. De ebből megtetszik, mit kell a töröknek hinni. Ő felsége vigyázni akar mindazáltal a maga tartományira, és rövid nap megírom kegyelmednek, micsoda rendelések lesznek, mert még nem tudom mindenestűl. A mit tudtam *Maurertől* megizentem.

Ha a portán való követek és az erdélyiek nagyobb része kegyelmedet el nem hagyták (minthogy erről nem is tudok semmit) bizo-

nyos, hogy ez a török nem árthat kegyelmednek, sőt Erdélynek igen jó állapotot szerez, ha a hajdú vitézekkel egyetértvén, visszaveri. Vajha az én vékony tetszésemet követi vala kegyelmed, és *lengyeleket hozat vala.* De ez késő. — Ő felsége is a minémű mandatumot küldött a *münsterburgi herczegnek Sziléziába,* hogy *dragonyokat adjon kegyelmed mellé,* megküldtem a madatumot *Réz Andrástól.* Nem tudom ha megvitték?

Kegyelmed azon legyen, és meg ne ijedjen: *mert Isten az, ki a pogány ellen megsegíti a keresztyéneket. Asszonyomat és az úrfiakat assecurálja Váradba; noha én soha nem javallottam, hogy mind együtt legyenek.* De kegyelmednek más tetszése lőn.

Ha bir a törökkel kegyelmed, írja meg a portára, hogy kegyelmed hív a portának; de ezek a kajmakám assecuratiója ellen proprii commodi causa jöttek. *És nem ő hatalmasságára, hanem a fösvény és pénzért a császár* atnáméját *felbontóra megyen.*

Ha látja kegyelmed, hogy nem bír velek, és (kit Isten ne adjon) valakik az erdélyiek közűl elállanak: *Váradba assecurálja kegyelmed magát, Jenőbe Kornis uramat, Székelyhidat, Kővárt, Szamosujvárt, Fogarast, Dévát, Lugost erősítse meg.* Majd eljő a tél, és idő adatik mindenre. Lám *Básta* egynéhányszor kijött Erdélyből, és meg bément. *Nem kell, uram, a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját, mint Erdélyt, pogánynak hagyni. Nem kell arra szoktatni senkit, hogy csak beszaladjon a törökhöz, és mindjárt vajda legyen.*

Bizonnyal higyjen kegyelmed, hogy soha én senkinek sem titkon, sem nyilván nem fovealok, *valaki pogánynyal megyen keresztyén fejedelemre;* mert az ilyen ember személyválogatás nélkül átokba és *excommunicatioba* vagyon a római anyaszentegyháznak bulla Coena Dominiba.

És azt a mit kegyelmednek írok és a mit Kornis uramnak is írtam, az egész világ előtt meg merem mondani. Ha ezer életem volna, bizony azzal is megpecsétleném.

Az Úr Isten kegyelmedet segítse, és szégyenítse minden ellenségit.

Tyrnaviae 6. Octobris 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

VII.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmednek sok ó esztendők végét, és új esztendők kezdetét s folyását adjon egészségben érni asszonyommal és a kegyelmed gyermekivel egyetemben. — Hatodik hete, hogy kegyelmed az maga állapotjáról semmit nem ír ; kin nem keveset csodálkozom ; az udvarnál sem tudják, mire magyarázni. Én azért azt hiszem : nem egyéb az oka, hanem hogy kegyelmed a békeséget elvégezvén, immár csendes állapotban nyugszik. A budai vezér elég fényesen ír gróf Schlik uramnak a békeségről, és annak conditióirúl. — Igen szükséges, hogy kegyelmed császár urunkat ő felségét tudósítsa voltaképen minden dolgokról.

Az imperiumban hál' Istennek nagy jó reménységek vannak. Utolsó levelet 19-a decembris írtak Ratisbonából. Akkor immár az imperiális koronát oda vitték volt. A város népét, és benne való vitézlő népet az electorok megesküdtettek volt ad obedientiam et fidelitatem a római király electiójában. És az aurea bullának praescriptuma szerént, minden fejedelmek követinek és idegen uraknak intimálva volt, hogy kiköltözzenek a városból usque ad peractam electionem regis Romanorum. Azért pro certo habemus, hogy 22-a decembris a római királyságra választották harmadik Ferdinand urunkat.

Minekutána Panier megverte vala a saxoniai electort, bizony dolog, hogy sok csinyt cselekedett az imperiumban ; de a császár hada körül Galliából, és egyébünnen annyi nép gyülekezett ellene, hogy semmi félelem nincsen tőle.

A galliai királynak az öcscse, dux aurelianensis is, sok és nagy úri emberekkel egyben esküvén, azt mondják, hogy ők a királynak örömest szolgálnak, de azt akarják : hogy a kik okai ennek a véröntásnak, és ellentartók a békeségnek, azokat az király mint haza rontóit, megbüntesse. — És immár is annyira jutott a dolog, hogy a bizonyos békeséget mindnyájan reméljük Isten kegyelmességéből. Ezeket kegyelmednek azért írom valósággal, mert tudom, és maga

kegyelmed száma nélkül megtapasztalta, hogy sok hamis híreket hintegetnek a békételenek.

Egyébbel kegyelmedet most az új esztendőben nem tisztelhetem ; hanem mivel az Úr Isten sok nyavalya által alkalmatlanná tett az prédikáláshoz, ime azokban a prédikációkban, melyekkel az Úr Istennek tisztességére harmincz esztendőktől fogva tanítottam a közönséget, kinyomtattam egynehányat; és egy exemplárt nagy böcsüllettel és szeretettel kegyelmednek küldöttem, kérvén azon, hogy mikor fejedelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje átolvasását. Azt hiszem, hogy kegyelmed pápista prédikácziót nem is hallott. Ottan is olvasni ne restelje kegyelmed.

Ezzel az Úr Istentől kegyelmednek üdvösséges jókat szívből kívánok.

Posonii 26-a Decembris 1636.

Illust. dnis. vrae

amicus ad servitia paratus

Cardinalis Pázmány.

POLITIKAI IRATAIBÓL.

Véleménye a magyar király választásáról, melyet az 1618-iki királyválasztó országgyüléskor írásba foglalt.

Mennyi észvesztést, háborúságot és vérontást szokott az ép országokba hozni, midőn király nélkül hagyattatnak, és a választás király halála után lészen: régi históriák előnkbe adják. De sehol ezt nyilvábban meg nem tapasztalhatni, mint a görögök és magyarok krónikájában; mert azok a hatalmas országok magok erejével romlottak el a királyválasztás miatt, midőn az urak meghasonolván magok között, ki egyet s ki mást választott a koronára. És így egymással viaskodván, mind vitézeiket, mind pénzöket elfogyatván, végre az erőtlenebb fél törököt hítta segítségre, ki mind a két félt letapodta, s a két pörös között ő harmadik maradott nyertesen, elfoglalván a szép országokat. Hogy ez így történt légyen, Magyarországban, nyilván tudhatják, valakik a Mohács hada után való királyválasztásból származott sok vérontást, pusztítást és végre utolsó veszedelmét hazánknak históriájában olvasták. Lengyelországban is nem régen mennyi vérontás okoztatott a király választásáért, mindnyájan tudjuk.

Ez az oka, hogy eleitől fogva, minden okos hazaszeretők azon mesterkedtek, interregnumra ne juttatnák az országot. A népe között eszébe vette vala Sz. Dávid, hogy a Saul halála után, a nép kétfelé szakadván, ki Izbozetet, ki pedig őtet követi: mi miatt sok esztendeig, nagy vérontások történtenek, mind az Izbozet haláláig. Annak

okáért még életében Salamont királylyá választtatta, mit az utána való királyok is sokan követtenek. A római császárságnak első fundálója, Augustus, még éltében, Tiberiust, az ő mostoha fiát, utána való successorrá választatta, s ezt a példát ő utánna a pogány és keresztyén császárok is követték nagy sokan.

A mi atyáink, mivelhogy szájokban vala íze az interregnumnak, és a királyválasztásnak egyenetlensége rontotta s vesztette vala hazánkat, azon mesterkedtek mindenkor, hogy ez a veszedelemség újabban hazánkra ne következnék. Azért nem vártak, hogy a Ferdinand, Maximilian, Rudolf császárok a successióról értekeznének, hanem, a királyok tanácsait megelőzvén, nagy kérésekkel unszollották ő felségeiket, hogy árvaságra ne hagyják az országokat, hanem éltekben mutassanak fejet, kitől függni kelljen. Bizony, a mi atyáink és őseink az ő törvényeiket és szabadságaikat jól tudták, melyekért véreket is készek voltak kiontani. Mindazonáltal azt soha meg sem gondolták, hogy szabad választásokkal, vagy törvényeikkel ellenkeznék, hogy a királynak éltében successor választatnék ; sőt azt látták, hogy utolsó veszedelem következnék hazájokra, ha a király halálát várnák ; azután, magok között meghasonlván, tűzzel, vassal és idegen nemzetek béhozásával kezdi kiki mind az ő választását oltalmazni, s szép hazánkat, segítség színe alatt, sokféle ellenségnek prédára adni. Mert, hogy ezt a dolgot béfejezzem, mind az igaz okosság, mind az egész világban lévő birodalmaknak példája s mind a mi eleinknek nyomdoka arra viszen, hogy valaki hazájának csöndességét és megmaradását kívánja, a successornak választásában keresztül nem állhat.

A választandó személyről.

Császár urunk ő felsége, a mely levelet írt a vármegyének, meg nem nevezte, kit akar ő felsége az ország gyűlésében proponálni s commendálni a király méltóságra ; mit, talám, a kettő közül egyikért cselekedett ő felsége : avagy, hogy nem akarta a generalis gyűlésnek autorítását sérteni ; mivelhogy a királyválasztás nem illeti külön magán a vármegyéket, hanem csak a generalis gyűlést. A vármegyék

dolga pedig az, hogy követeiknek instructiót adván, értelmeket és tetszésöket követeik által megjelentsék. Avagy, hogy ha talám ő felsége bizonyos személyt most a generális gyűlés előtt proponált volna, gyanakodtak volna némelyek, hogy a választás ő felségétől immár meg lett volna. De, akárminémű tanácsból cselekedte légyen ezt ő felsége, az bizonyos, hogy a mely személyeknek kell választani, abban ezeknek kell választani:

1. Hogy magyarországi vérből származott légyen; mert, noha a mi eleink a szabad választást megtartották, de azért mindenkor azt követték a választásban, hogy meddig a királymagból valaki találtatott, addig idegent akaratjok szerint nem választottak. Erről két bizonyság vagyon; elsőbb a decretum 1485 articul. 1. 2. 3. nyilván iratik, hogy csak a királymagnak fogyatkozása után kell a palatinusnak új választásra gyűlést hirdetni. És nevezet szerint a mostani kegyelmes urunk familiájának, az austriai háznak, úgy tetszik, oly fogadást tett az egész ország, hogy a királyi méltóságot idegen kézre nem bocsátja, míg az ő felségének maradékja fen lészen, mint megtetszik ex articulo 5. anni 1547. Második bizonyság az, hogy minekutána Sz. István az angyali koronát és a királyságot országunkra hozta, az ő nemzetségében maradott e mái napig a királyság, úgy, hogy mindennyi időtől fogva csak ketten voltanak, kik a Sz. István atyjának bátyjától, Mihálytól, vér szerint nem származtak volna, tudniillik: Ottó, kit a királyságból maguk kivetének a magyarok, és I. Mátyás király, kit Szilágyi Mihály haddal és erővel választata a királyságra. De Ottó után a Sz. István vérére szálla ismét a korona, úgymint a Carolusra, kinek anyja volt Mária, V. István király leánya. Carolus után, Lengyelországból, Vladislaust hívják királyságra, de a királynénak házastársul lételének kötelességével. És mikor a várnai harczon elveszett volna Vladislaus, Albert királynak holta után lett fiát, Lászlót, ötesztendős korában koronázzák. Azután I. Mátyás király választatik Szilágyi Mihály által; de az ő halála után ismét Sz. István vérére szálla a királyság, tudniillik Vladislausra, ki Casimirusnak, Albert király leányától, Erzsébetttől, fia vala. Azért hatszáz esztendő folytában 39 király közül csak kettő találkozik e mái napig, a ki vagy maga, vagy felesége által Sz. István királyra nem vezettethe-

tik. A mi eleink pedig oly szorgalmatossággal vigyáztak arra, a királynemből bölcsőbeli gyermekeket, vagy a királyi leányzóknak idegen nemzetből férjeket választani, hogysem akárkit egyebet, sőt, a mint a Tripartitumban olvassuk, mikor a királymag elfogyott volna, Könyves Kálmánt, az első váradi püspököt, a római pápa engedelméből, a püspökségről királyságra emelék.

2. Olyat kell a magyarországbeli királyságra választani, a ki szomszédságunkban, közel hozzánk lakik, és oly értéke légyen, hogy Magyarországot oltalmazhassa a török ellen. Magyarországnak a hossza mostan is közel 200 mértföldet tészen, mert az Adriaticum tengertől szintén fogva Erdélyig terjed, és azon hosszúságon mindenütt vigyázók által őriztetik, úgy, hogy talám száz vigyázásnál több vagyon határban. Innen vagyon, hogy császár urunk ő felségének békeséges időben is minden esztendőben húszszor való százezer forintnál többet kell költeni a vigyázókra, ha csakugyan fogyatkozna, akar is ezekre gondot viselni.

Azért a magyarországi királynak olyannak kell lenni, a ki a magáéból oltalmazhassa országunkat, és keresztyén fejedelmek atyafiúságával oly erős légyen, hogy segítséget reménylhessen, ha a török reánk rohanna. Annakokáért, valaki Csehországot, Morvával és Silesiával és a mellett Austriát Stiriával és Carinthiával bírni fogja, úgy tetszik, hogy minekünk kénytelen ahoz fejünket hajtanunk. Mert, a mint mondám, noha Magyarországnak hossza messze terjedhet, de a széle igen kicsiny, és egyfelől német provinciákkal határos, másfelől a törökökkel; lehetetlen, hogy Magyarország erejével a két hatalmas fejedelemség között megmaradhasson, hanem avagy pogány torkába kell esni, avagy a szomszéd keresztyén fejedelem szárnya alatt kell megnyugodni. Nem is tudom, ha a keresztyén szomszéd országok, melyek ennyi esztendő alatt ily sok költséggel és vérontással a török ellen oltalmazzák Magyarországot, látván azt, hogy az ő megmaradásoknak is bástyája a mi országunk, elszenvednék azt, hogy az ő fejedelmek elhagyattatnék.

Mivelhogy azért a felséges csehországi Ferdinand király Csehországot Alsatiával, Morvával, Silesiával, Stiriával, Carinthiával, Carnioliával együtt bírja, s mindnyájan az austriai fejedelmek, nem

időre s magtalan voltokra nézve, hanem az Istennek indításából, minden erősségeket, reménységeket, praetensiójokat jóakaratból ő felségének engedték, annakfölötte, mivelhogy ő felségének az atyja, Károly, magyarországi királynak, Vladislausnak leányától, Annától, született fia volt, és így genealogiáját Sz. István királyra fölviheti; végezésre, mivelhogy a hispániai és lengyel királynak, a florentiai és bavariai herczegnek és egy szóval az egész keresztyénségben lévő fejedelmeknek közel való atyafiúságában vagyon ő felsége: nem látok semmi okot, melyért ő felségét nem kellene a királyszékbe helyheztetni, sőt nemhogy kéretni kellene magunkat, de nagy *gratiá*nak kellene tartanunk, ha ő felsége ily bajos és költséggel járó országnak gondviselését fölvállalná. Csak egy akadékot hallok, hogy némelyek forgatnak, tudniillik a félelmet, szabadságunkban és törvényünkben meg ne bolygasson ő felsége. De az hiábavaló félelem: először, mert Csehországnak, Morvának, Silesiának sokképen több szabadsága vagyon a hit-dologban, hogysem Magyarországnak; mindazáltal; minthogy ezek az országok tudták ennek a fejedelemnek kegyelmes tekélletességét és tekélletes igazságát, semmiben efféle félelem miatt meg nem tartózkodtak. Másodszor, hiszen a koronázatkor a mi hazánknak és nemzetségünknek törvényeire és régi szabadságára azért esküszik meg ő felsége, hogy bátorságosok lehessünk szabadságunkban. Elvégzem azért, és azt *concludá*lom, hogy a vármegye követeinek *speciális instructiót* kell adni, hogy *successor*nak válaszszák és megkoronázzák, előbb reá feleltetvén ő felségét, országunk szokása szerént, hogy országunknak régi szabadságaiban, törvényeiben és szokásaiban megtart minden rendeket.

TARTALOM JEGYZÉK.

Oldal

Előszó V

Pázmány élete s művei VII

»KALAUZ«-ÁBÓL.

Első könyv.

Az emberi okosságnak és az keresztyén hitnek az isteni természetről és tiszteletről egyessége.

I. része. Az teremtett-állatoknak szép rendi és az emberi természetnek indulati az Istennek ismeretire kézen fogva viszik az embert 1

II. része. Mint kelljen az világnak szép alkotmányában az Istennek hatalmát és bölcseségét szemlélni 10

1. Hasznai az teremtett-állatokról való elmélkedésnek 11

2. Az egeknek ékességéről 14

3. Az levegő-égnek és folyóvizeknek csudáirúl 17

4. Az földnek és oktalan állatoknak bölcs alkotásárúl . . 19

5. Az emberről 23

6. Három tanúság 24

III. része. Az Isten csak egy természetiben . 25

IV. része. Az Isten véghetetlen magában 28

V. része. Az Isten mindenható 33

VI. része. Az isteni természet elváltozhatatlan és mindenütt jelen vagyon 37

VII. része. Az Istennek véghetetlen bölcseségéről 40

VIII. része. Az Istennek szolgálattal tartozunk . . 45

Oldal

EGYHÁZI BESZÉDEIBŐL.

Az én kegyelmes uramhoz, a teljes Szentháromság egy bizony Istenhez, alázatos ajánló írásom 46
A keresztyén olvasókhoz 50
Négy dologrúl tudósíttatnak az olvasók . . 53
A keresztyén prédikátorokhoz intés 56
A vasárnapi evangeliomokrúl tanúságok 63
A keresztyén olvasóhoz 64
Az utolsó itéletnek rettenetességérűl 65
Miért sanyargatja Isten híveit e földön, és ellenségit gyakorta kedvekre tartja? 74
A lelki irgalmasságrúl, és lelkek nyerésének kívánásárúl 93
Az alázatosságrúl 106
Mely üdvösséges a magunkismérése 124
Krisztus urunk születésének idejérűl, módjárúl és helyérűl . 142
Miért lett Isten emberré? 154
Krisztus urunk méltán viseli a jó pásztor nevet 169

TÖREDÉKEK EGYHÁZI BESZÉDEIBŐL.

Az itílet jeleirűl, és miért rendelte Isten, hogy Krisztus légyen itílő birája e világnak 178
Krisztus igaz szabadító; s az ő jöveteléhez szent élettel kell készülni . 182
Szent János méltóságárúl 185
Házasságban élő asszonyok tanusága 189
A lelki jóságokban mindenkor nevekedni kell embernek 195
Az Isten igéje igaz világossága az emberi tudatlanságnak 197
A Krisztus szenvedésének egész rendírűl 211
Az igazságrúl és bírák kötelességérűl . . . 229
A gyilkosságrúl és haragrúl 237
A bűnnek rútságárúl és veszedelmérűl 245
Hogy a tudós nagy emberek esetiben nem kell megbotránkoznunk . 249
A feslett társak és hizelkedők barátsága veszedelmes 251
A háladatlanság veszedelmérűl . . 255
A halálrúl 256
Mint kell a keresztyén leányt nevelni . 267
A keresztyén vitézek kötelességérűl . 276

Oldal

LEVELEIBŐL.

Thurzó Györgynek 283
I. Rákóczi Györgynek I—VII. 285

POLITIKAI IRATAIBÓL.

Véleménye a magyar király választásáról, melyet az 1618-iki királyválasztó országgyüléskor írásba foglalt . . 294
A választandó személyről . . . 295

KÉPEK JEGYZÉKE.

Pázmány Péter arczképe (R. Hirsch Nelli rajza).
Forgách nádor.
Pázmánynak Szelepcsényi által metszett arczképe.
Bellarmin Róbert jezsuita generális.
Pázmány nagyszombati palotája.
A nagyszombati egyetem.
Pázmány bullájának pecsétje.
Esterházi nádor.
II. Ferdinánd.
Nagy-Szombat 1666-ban.
A sárospataki vár.
III. Ferdinánd.

GÉZA KIADÓ KÖNYVKIADÓ BUDAPEST